

BOUWHISTORISCHE VERKENNING

Hoeve de Plum, Harles 1-2 Vijlen

Module 4
Begeleider: Jan van der Hoeve.

Wiel Felder
2021

BOUWHISTORISCHE VERKENNING

Hoeve de Plum, Harles 1-2 Vijlen

Wiel Felder

Colofon

Copyright ©:

Vijlen, 2021

Teksten, vormgeving en illustraties:

ing. W.F.J. (Wiel) Felder
(tenzij anders vermeld)

Afbeelding voorpagina:

Overzichtsfoto hoeve de Plum
2019 (foto: Klement
Rentmeesters)

Afbeelding voorblad:

Luchtfoto hoeve de Plum 1953
(Foto: LNF, bron: Sjef Schrouff)

Afbeelding Colofonpagina:

Luchtfoto hoeve Einrade (boven)
en Hoeve de Plum (beneden) 1955
(bron: Nationaal Archief Nationaal
archief Online beeldbank Nr
toegang: 2.24.10.02
Bestandsdeelnr: 126-0872)

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, geluidsband, elektronisch of op welke wijze dan ook, zonder schriftelijke toestemming van de auteur.

Disclaimer:

Onderliggend rapport is vervaardigd als studieopdracht van Hogeschool Utrecht in het kader van de opleiding Bouwhistorie & Restauratie. Het is uitsluitend bedoeld voor onderwijsdoeleinden. Het intellectuele eigendom ligt bij de auteur van het rapport. Het gebruiksrecht bij de auteur en de Hogeschool Utrecht.

Zowel Hogeschool Utrecht als de auteur verklaren dat zij het rapport niet zonder onderlinge afstemming en voorafgaande goedkeuring van de eigenaar van het onderzoeksobject zullen verspreiden of reproduceren, dan wel op andere wijze zullen gebruiken dan voor onderwijsdoeleinden. Hergebruik van informatie uit het rapport geschiedt op eigen verantwoordelijkheid.

Inhoudsopgave

Voorwoord	6		
1. Projectgegevens	6		
2. Inleiding	7		
3. Samenvatting	8		
3.1 Samenvatting bouwgeschiedenis	8		
3.2 Samenvatting waardering	10		
3.3 Samenvatting advies	12		
4. Bouw- en gebruiksgeschiedenis / bouwfasering	15		
4.1 Ruimtelijke ontwikkeling	15		
4.2 Bouw- en gebruiksgeschiedenis	19		
4.2.1 Bouwfase 1: XVII-1829 de bebouwing op het kadastrale minuutplan	20		
Bouwfase 1a: Het oude woonhuis	20		
Bouwfase 1b: Het woonhuis in vakwerk (bouwdeel 3a)	20		
Bouwfase 1c: Bouwdeel 3b	28		
Bouwfase 1d: De grote schuur (bouwdeel 1a, 1783)	29		
Bouwfase 1e: Bouwdeel 1b en 1c	32		
4.2.2 Bouwfase 2: XVIII-XXa	34		
Bouwfase 2a: 1842	35		
Bouwfase 2b: 1842-1861	35		
Bouwfase 2c: 1866	36		
Bouwfase 2d: XIX-XXa	37		
4.2.3 Bouwfase 3: 1932	38		
4.2.4 Bouwfase 4: 1953	38		
4.2.5 Bouwfase 5: 1960-1976	39		
4.2.6 Bouwfase 6: 1991	39		
4.2.7 Bouwfase 7: 2020	39		
5. Bouwhistorische beschrijving	41		
5.1 Inleiding	41		
5.2 Ruimtelijke situatie en context	42		
5.3 De grote schuur (gebouw 1)	42		
5.3.1 Bouwmassa en samenstelling	42		
5.3.2 Extérieur	43		
5.3.2.1 Bouwdeel 1a	43		
Vorgevel (noord)	43		
Linkerzijgevel (oost)	44		
Achtergevel (zuid)	45		
Rechterzijgevel (west)	46		
Dak	48		
Constructie	48		
5.3.2.2 Bouwdeel 1b	53		
Vorgevel (noord)	53		
Linkerzijgevel (oost)	55		
Achtergevel (zuid)	55		
Dak	56		
Constructie	56		
5.3.2.3 Bouwdeel 1c	58		
Vorgevel (noord)	58		
Rechterzijgevel (oost)	59		
Achtergevel (zuid)	60		
Dak	60		
Constructie	61		
5.3.2.4 De grote schuur: uitbreiding zuidzijde (bouwdeel 1d)	61		
Linkerzijgevel (oost)	61		
Achtergevel (zuid)	62		
Rechterzijgevel (west)	63		
Dak	63		
Constructie	63		
5.3.2.5 De grote schuur: uitbreiding westzijde (bouwdeel 1e)	64		
Constructie	64		
5.3.3 Interieur	65		
5.4 De woning met stal (gebouw 2)	67		
5.4.1 Bouwmassa en samenstelling	67		
5.4.2 Extérieur	67		
5.4.2.1 Bouwdeel 2a	67		
Vorgevel (oost)	67		
Linkerzijgevel (zuid)	68		
Achtergevel (west)	69		
Rechterzijgevel (zuid)	70		
Dak	70		
Constructie	70		
5.4.2.2 Bouwdeel 2b	72		
Gevels	72		
Dak	72		
Constructie	72		

5.4.2.3 Bouwdeel 2c	73	5.6.2 Exterieur	107
Gevels	73	5.6.2.1 Bouwdeel 4a	107
Dak	73	Gevels	107
Constructie	73	Dak	107
5.4.3 Interieur	74	Constructie	107
5.4.3.1 Kelder	74	5.6.2.2 Bouwdeel 4b	110
5.4.3.2 Stal	74	Gevels	110
5.4.3.3 Woning	74	Dak	110
5.4.3.4 Interieur bouwdeel 2b en 2c	74	Constructie	110
5.5 De vakwerk woning (gebouw 3)	75	5.6.3 Interieur	110
5.5.1 Bouwmassa en samenstelling	75	5.5.3.1 Bakhuis (bouwdeel 4a)	110
5.5.2 Exterieur	75	5.5.3.2 Aanbouw bakhuis (bouwdeel 4b)	110
5.5.2.1 Bouwdeel 3a	75	6. Externe en interne waardenstelling	111
Voorgevel (oost)	75	6.1 Externe waardenstelling	111
Rechterzijgevel (noord)	79	6.2 Interne waardenstelling	112
Achtergevel (west)	81	7. Advies	116
Dak	82	8. Literatuur- en bronnenoverzicht	117
Constructie	83	9. Bijlagen	118
5.5.2.2 Bouwdeel 3b	87	9.1 Toelichting bij de faseringstekeningen	118
Rechterzijgevel (noord)	87	9.2 Toelichting bij de waardestellings-representatietekeningen	118
Achtergevel (west)	88	Plattegronden, gevels en doorsneden:	
Linkerzijgevel (zuid)	91	- De vakwerk woning (gebouw 3)	119
Dak	91	- De grote schuur (gebouw 1)	125
Constructie	92	- Het bakhuis (gebouw 4)	127
5.5.2.3 Bouwdeel 3c	94	- De woning met stal (gebouw 2)	128
Achtergevel (west)	94	Fasering (plattegronden):	
Dak	94	- De vakwerk woning (gebouw 3)	128
Constructie	95	- De grote schuur (gebouw 1)	129
5.5.2.4 Bouwdeel 3d	95	Waardenstellings-representatietekeningen (plattegronden):	
Voorgevel (oost)	95	- De vakwerk woning (gebouw 3)	132
Rechterzijgevel (noord)	97	- De grote schuur (gebouw 1)	133
Achtergevel (west)	98		
Dak	98		
Constructie	99		
5.5.3 Interieur	99		
5.5.3.1 Kelder	99		
5.5.3.2 Beganegrond	100		
5.5.3.3 1 ^e verdieping	104		
5.5.3.4 Zolder	105		
5.6 Het bakhuis (gebouw 4)	107		
5.6.1 Bouwmassa en samenstelling	107		

Voorwoord

Deze bouwhistorische verkenning is opgesteld in opdracht van de Hogeschool Utrecht het kader module 4 van de opleiding Bouwhistorie en Restauratie (cohort 2019-2021).

Het doel van deze opdracht is het systematisch beschrijven van het onderzoekscomplex, hoeve de Plum, en zijn samenstellende onderdelen om daarmee een indruk te geven van de karakteristiek van de gebouwen. Daarnaast is er onderzoek gedaan naar de bouw- en gebruiksgeschiedenis en bouwfasering en is er een waardenstelling gemaakt.

Dank gaat uit naar Peter Schrouff die zo vriendelijk was om mij toestemming te geven en in de gelegenheid te stellen om hoeve de Plum te onderzoeken. Ook Sjef en Jos Schrouff, de vader en broer van Peter, ben ik dank verschuldigd omdat ik bij hen op elk gewenst moment kon aankloppen voor toegang tot het hoevecomplex. Voor tips over relevante literatuur ben ik Angelina Valleau, Birgit Dukers en Jan van der Hoeve dankbaar. Jef Schrouff, Jo en Liesel Kullen en Paul Nicolaye voorzagen mij van foto's en informatie over het gebruik, de eigenaren en de bouwkundige ingrepen in de laatste decennia. Willy Merckelbach en René Kremer van heemkundekring de Auw Kapel gaven mij informatie over de bewoners van hoeve de Plum in de 17e en 18e eeuw. Jo van der Meij en Jan Francotte van heemkundevereniging Sankt Tolbert bezorgden mij scans van een 18e eeuws leggerboek en de Perceelsgewijze Kadastrale Legger (PKL). Medestudente Kim Heuvelmans ben ik dank verschuldigd voor het toesturen van scans van de kadastrale deelkaarten en veldwerken. Stephan Groven bezorgde mij de bouwtekeningen van het woonhuis uit 1842 waarvoor begin 2020 een omgevingsvergunning verleend is. Coen Eggen en Sjeng Jehae waren behulpzaam bij de determinatie van de verschillende houtsoorten die gebruikt zijn in de vakwerkconstructies. Coen verschaftte mij daarnaast ook informatie en referentiemateriaal met betrekking tot de strobekleding van de vakwerkgevels. Hendrik Jan Tolboom (RCE) en Jan Nillesen (Geologische vereniging afd. Limburg) hielpen mij bij de determinatie van de Akense blauwsteen.

Tot slot gaat er dank uit naar docent Jan van der Hoeve die mij begeleid heeft. Met name de gezamenlijke veldwerkdag heeft mij veel extra informatie en aanknopingspunten opgeleverd. Dank gaat daarnaast ook uit naar de docenten Ronald Stenvert en Leo Wevers.

1. Projectgegevens

Adres:	Harles 1-2, 6294 NG, Vijlen/Vaals
Status:	Rijksmonument
Monumentnummer:	36661
Categorie:	Boerderij (M)
Inschrijving register:	23 januari 1967
Oorspronkelijke functie:	Boerderij
Huidige functie:	Woning, vakantieappartementen en deels leegstand
Kadastrale gegevens:	Vaals F 971
Coördinaten:	50.775475, 5.976159
Omschrijving monumentenregister: HOEVE bestaande uit een bakstenen woning, 1842, waarop rechts een ouder vakwerkgedeelte aansluit; haaks hierop links een losstaande grotendeels uit vakwerk opgetrokken schuur, XVIII-XIX, en rechts een kleiner eveneens losstaand vakwerkgebouw, XVIII.	
Huidige eigenaar / gebruiker:	Peter Schrouff

2. Inleiding

Hoevecomplex de Plum is gelegen aan Harles 1-2 te Vijlen. Het complex is samengesteld uit vier vrijstaande gebouwen die opzichzelf weer samengesteld zijn uit verschillende bouwdelen (zie fig 1 en hoofdst. 5.1). Vanwege de omvang van het complex is er met de begeleidend docent voor gekozen om het onderzoek de nadruk te leggen op de grote schuur (gebouw 1) en de vakwerkwoning (gebouw 3). Het woonhuis met stal uit 1842 (gebouw 3) wordt globaal beschreven omdat het al eerder, in 2019, door Coen Eggen is onderzocht en de verbouwing tot woning en twee vakantiewoningen op dit moment in uitvoering is. Het interieur is in dat proces grondig gestript. Ook het bakhuis (gebouw 4) wordt globaal beschreven omdat het weliswaar interessant is, maar in vergelijking met de gebouwen 1 en 3 een minder complexe historische gelaagdheid bezit waar in het kader van deze opdracht om gevraagd wordt.

Het veldwerk voor dit onderzoek is op 29 april, 23 september, 2 en 3 oktober en 30 december 2020 uitgevoerd. Met Jan van der Hoeve, de begeleidend docent, is het complex op 29 oktober bezocht. Het complex stond op deze momenten leeg. Losse inventaris zoals meubilair was, op enkele delen na, verwijderd. In oktober is in de grote schuur (gebouw 1) een betonvloer gestort en is de vakwerkconstructie van de voorgevel van het vakwerkhuis (gebouw 3) ontdaan van het nog aanwezige schilder- en pleisterwerk.

Tijdens het onderzoek is gezocht naar informatie over de ruimtelijke context, de bouwmassa, de interne organisatie, de gevels, de constructie en het interieur. Om de verkregen informatie vast te leggen is gebruik gemaakt van de beschikbare tekeningen van het bakhuis, de grote schuur en het woonhuis uit 1842 aangevuld met terplekke gemaakte schetsen. Van het vakwerkhuis (gebouw 3) zijn, op basis van de schetsen, op schaal 1:50 tekeningen gemaakt van de plattegronden en gevelaanzichten. Daarvoor zijn ook een aantal hoofdmaten ingemeten. Van alle bouwwerken zijn daarnaast van zowel van het exterieur als van het interieur foto's gemaakt.

Bij beschadigingen in de afwerklagen waren (toevallige) oudere bewerkingen en afwerkingen zichtbaar. Er heeft ten behoeve van het voorliggende onderzoeksrapport geen extra ontmanteling of sloopwerk plaatsgevonden. Ook is er geen kleuronderzoek gedaan. Digitaal archiefonderzoek heeft plaatsgevonden op basis van de met name door de gemeente Vaals, het RHCL en de RCE online beschikbaar gestelde inventarissen, beeldmateriaal en archiefdocumenten. Andere archiefstukken waren digitaal beschikbaar via de heemkundeverenigingen van de gemeente Vaals: Sankt Tolbert (Vaals), de Noabere va Viele (Vijlen), de Auw Kapel (Lemiers).

De samenstellende bouwdelen zijn per gebouw beschreven gebaseerd op de huidige toestand. Daarbij is gestart met het exterieur (gevels en daken) en de constructie. Daarna wordt het interieur per verdieping beschreven, te beginnen bij de laagstgelegen verdieping. Vervolgens is na een analyse en combinatie van alle hiervoor genoemde gegevens, een relatieve bouwfaserings- en gebruiks- en bouwgeschiedenis opgesteld. Daarnaast zijn de verschillende samenstellende gebouwdelen voorzien van een

waardering. Van de bouw- en gebruiksfases zijn faseringstekeningen gemaakt en van de waardering zijn waarderingsrepresentatietekeningen opgesteld.

Tot slot wordt er een advies gegeven over zinvol geacht vervolgonderzoek.

3. Samenvatting

3.1 Samenvatting bouwgeschiedenis

Ruimtelijke ontwikkeling

Hoeve de Plum is gelegen in het gehucht Harles tussen de dorpen Vijlen, Lemiers en Holset in de huidige gemeente Vaals. In dit gebied en de nabije omgeving zijn van alle archeologische perioden sporen gevonden. Dit duidt op een oude en continue bewoningsgeschiedenis.

Vermoed wordt dat het gehucht Harles is ontstaan als nederzetting bij een vroegmiddeleeuws ontginningsbedrijf. De naam zou terug te voeren zijn op het Romeinse Hariliacas dat 'toebehorend aan Harilio' betekend. Harles wordt in een historische akte voor het eerst in 1120 genoemd. Volgens Renes lagen de vroegmiddeleeuwse woonplaatsen in de dalen in de directe omgeving van waterlopen of bronnen of op iets hoger plekken aan de rand van het dal.

Hoeve de Plum wordt voor het eerst op een kaart uit 1766 vermeld. De oudste plattegrond van de hoeve geeft de Tranchotkaart uit 1804. De eerste betrouwbare plattegrond toont het minuutplan van de eerste kadasterkaart uit 1829

Tot de Tweede Wereldoorlog breidt de bebouwing van de dorpen en gehuchten zich nauwelijks uit ten opzichte van de situatie in het begin van de 19^e eeuw. Vanaf de jaren '50 van de 20^e eeuw groeien de dorpskernen van Vijlen en Lemiers snel. In het gehucht Harles vindt die ontwikkeling, net als in andere gehuchten, niet plaats en blijven de hoeves het beeld tot op de dag van vandaag grotendeels bepalen.

Bouw- en gebruiksgeschiedenis

De eerste bekende bewoners en eigenaren van hoeve de Plum worden vanaf de 17^e eeuw in archiefstukken vermeld.

Er lijkt in de 17^e eeuw al sprake te zijn van twee woningen op het hoeve complex, of in elk geval de mogelijkheid om een tweede woning te bouwen.

Bouwfase 1: XVII-1829 de bebouwing op het kadastrale minuutplan

Op de kadastrale minuut van 1829 staan al de bouwdelen 1a, 1b, 1e, 3a, 3b en 4a. Daarnaast nog voorgangers van de bouwdelen 1c en 2a.

Bouwfase 1a: Het oude woonhuis

Het oude woonhuis dat op de kadastrale minuut van 1829 staat is een smal gebouw ter plaatse van het huidige bouwdeel 2a. Er is van deze woning slechts één gebint bewaard gebleven op de grens van bouwdeel 2a en 3a. Ooit was het gebouw langer en besloeg het ook een deel van de plek waar nu bouwdeel 3a staat.

Bouwfase 1b: Het woonhuis in vakwerk (bouwdeel 3a)

Bouwdeel 3a is voor 1829 tegen het gebint van het oudere woonhuis aangebouwd. In eerste opzet bestond gebouw 3a uit een rechthoekige plattegrond met twee bouwlagen en drie traveeën.

Bouwfase 1c: Bouwdeel 3b

Daarna is bouwdeel 3b er aan de achterkant haaks tegen aangebouwd.

In beide bouwdelen is de oorspronkelijke indeling met schouwen, trappen, deuren en interieurafwerking grotendeels bewaard gebleven.

Bouwfase 1d: De grote schuur (bouwdeel 1a 1783)

In eerste opzet bestond het gebouw, bouwdeel 1a, uit een vakwerkconstructie met stroleemvulling van drie traveeën op een stenen plint, voorzien van een zadeldak dat gedekt was met stro. De tweede travee bevat een hoge inrijpoort, waardoor een hooiwagen het gebouw in kon rijden. Rechts daarvan bevonden zich op de begane grond de veestallen. Daarboven een tussenvloer voor hooi-opslag. Links van de inrijpoort, in de eerste travee, heeft de schuur over de volle hoogte opslag voor hooi.

Pieter Mathijs Munnix en zijn vrouw Anna Catharina Wierds zijn de bouwers van deze schuur (bouwdeel 1a) in 1783. Hun initialen en dit jaartal staan in de balk boven de poort.

Bouwfase 1e: Bouwdeel 1b en 1c

Na 1783, maar voor 1829 wordt de grote schuur (bouwdeel 1a) uitgebreid met de bouwdelen 1b en 1c. Welk van de twee bouwdelen eerder gebouwd is kon niet bepaald worden.

Het bakhuis

Een bakhuis wordt al in 1726 genoemd. De kadastrale kaart van 1829 laat een contour zien die overeenstemt met de contour van het bakhuis zoals dat tot 1960-1962 heeft bestaan.

Bouwfase 2: XVIII-XXa

Een aantal veranderingen konden niet specifiek aan een jaartal of relatief korte periode toegekend worden. Wel is duidelijk dat ze gerealiseerd zijn in de periode tussen 1783 en 1932. Het gaat daarbij onder andere om de versterking van gevels en vakvullingen en de verhoging van plinten.

Op de eerste verdieping van de stal van het woonhuis in baksteen (bouwdeel 2a) een knechtenkamer toegevoegd.

Het vakwerkhuis (gebouw 3) is in de 19^e eeuw waarschijnlijk grondig verbouwd. Zo zijn de vensters in het vakwerkhuis (gebouw 3) vervangen en daarbij vergroot.

In de deze periode zijn ook de daken van het vakwerkwoonhuis (gebouw 3), de afzaat van bouwdeel 1a en bouwdeel 1c verhoogd.

Bouwdeel 3d verschijnt voor het eerst op de kadastrale hulpkaart van 1932. Toch is het vanwege het gebruik van vuursteenkeien en veldbrandsteen in de fundering en plint en de toepassing van veldbrandsteen aannemelijk dat dit bouwdeel al eerder, en wel ergens in de 19^e eeuw gebouwd is.

Bouwfase 2a: 1842 het nieuwe woonhuis

Anna Maria Munnix is waarschijnlijk degene die het nieuwe huis in baksteen (bouwdeel 2a) in 1842 laat bouwen op de plaats van het oude huis.¹ De muurankers van het nieuwe

---

¹ Bron: RHCL PKL: 572 nr: 13 en 57 (4482205.pdf)

woonhuis, waarvan de schieters uitgevoerd zijn als letters en cijfers, vormen de tekst:
WJ ANNO
M L 1842
Ze zouden mogelijk gelezen kunnen worden als Weduwe Jan Mathijs Lousberg.

Bouwfase 2b: 1842-1861 Verbouwing kelder vakwerkhuis

Bouwdeel 3c wordt tussen 1842 en 1861 gebouwd. Het metselwerk van de achtergevel van dit bouwdeel is namelijk koud tegen de gevels van bouwdeel 2a en 3b gezet. Op de kadastrale kaart van 1829 is het nog niet ingetekend. Op een kadastrale kaart uit 1861 is de ruimte waar bouwdeel 3c staat wel gevuld.

De directe aanleiding voor de bouw van bouwdeel 3c is waarschijnlijk de aanleg van de keldertrap op deze plek en het plaatsen van een tongewelf op de bestaande kelder. Mogelijk ging dit gepaard met een grotere verbouwing waarbij ook de vensters in bouwdeel 3a en 3b vernieuwd en vergroot werden, een deel van de trap werd vervangen en bouwdeel 1 d werd aangebouwd.

Bouwfase 2c: 1866

Aan de achterkant van het woonhuis van baksteen (bouwdeel 2a) wordt een berging gebouwd.²

Bouwfase 2d XIXd-XXa

De scheefstand van de schuur is waarschijnlijk bij het vervangen van het strodak (XIXd-XXa) ontstaan waarbij schoringen van de sporen verwijderd en niet meer teruggeplaatst zijn.

Aan de zuidzijde is het stalgedeelte van het woonhuis in baksteen (bouwdeel 2a) in 1925 over bijna de volle breedte uitgebreid met een één-laagse aanbouw met lessenaarsdak (bouwdeel 2c).

Bouwfase 3: 1932

Bouwdeel 1b was oorspronkelijk aan de achterkant langer. Dit één-laagse bouwdeel in vakwerk onder het verlengde dakschild van het zadeldak van bouwdeel 1a is in 1932 gesloopt om plaats te maken voor bouwdeel 1d.

Bouwdeel 1d wordt in handvormbaksteen opgetrokken waarbij dit bouwdeel ten opzichte van het oorspronkelijke bouwdeel naar het zuiden toe vergroot is. Tegelijkertijd wordt de achtergevel van de aflat van bouwdeel 1a vervangen door metselwerk en wordt het buitentoilet gebouwd (bouwdeel 1^e). Bij de achtergevel van de aflat wordt dezelfde handvormbaksteen gebruikt als bij bouwdeel 1d.

In en voor de derde travee van bouwdeel 1a wordt dan ook een anderhalf steens dikke gemetselde klamp opgetrokken. De opvulling van de derde travee van de voorgevel van bouwdeel 1b is ook in of rond 1932 uitgevoerd.

Bouwfase 4: 1953

Op 06-24-1953 werd een bouwvergunning afgegeven voor het herstellen van de schuur.³ Bij de vakken van het vakwerk in de eerste en tweede travee van de voorgevel

van bouwdeel 1a en 1b is de oorspronkelijke stroleemvulling in 1953⁴ vervangen door metselwerk in halfsteensverband.

De poortvleugels en de staldeuren van gebouw 1 zijn waarschijnlijk ook in 1953 aan de buitenkant voorzien van grenenhouten rabatdelen met messing en groef.

Bouwfase 5: 1960-1976

Circa 1960-1962 wordt de oven van het bakhuis gesloopt.⁵

Aan de westzijde, achter de eerste 4 traveeën van het woonhuis in baksteen (bouwdeel 2a) wordt een één-laagse loods met lessenaarsdak (bouwdeel 2b) aangebouwd. Voor de bouw van deze loods is op 03-15-1961 een bouwvergunning verleend.⁶ De loods vervangt een oudere, iets kleinere, berging (1866) op die plek.

De muur tussen de stal in bouwdeel 1b en bouwdeel 1d wordt mogelijk ook in deze periode gebouwd.

Bouwfase 6: 1991

In die periode worden de daken van de schuur en stal (gebouw 1) en het woonhuis met stal (bouwdeel 2a) aangepakt.

Bij het zadeldak van de grote schuur (bouwdeel 1a en 1b) zijn bij het zuidelijke dakvlak de rondhouten sporen van naaldhout vervangen door grenen sporen met een vierkant dwarsdoorsnede. Daarbij zijn ook alle panlatten vervangen. Tussen de sporen en de panlatten is bij 1a en 1c een half doorzichtige gewapende kunststoffolie aangebracht. Op het dak van het woonhuis in baksteen met de stal (bouwdeel 2a) wordt een nieuw dakbeschot en panlatten geplaatst.

De linkerzijgevel van bouwdeel 1b is in 1991 van een betonnen fundering voorzien. Voor het vernieuwen van deze gevel is in 1991 een bouwvergunning afgegeven.⁷

Boven de tussenbalk is toen ook een betimmering van verticale grenen delen op regelwerk aangebracht. De oorspronkelijke vulling van de vakken in het deel van de gevel onder de tussenbalk is vervangen door houtwolcementplaten die van de buitenkant met cementspecie gestuct zijn.

Ook bij de voorgevel van het bakhuis worden verticale grenen delen op regelwerk aangebracht.

Bouwfase 7: 2020

Vanaf 2019 is Peter Schrouff de eigenaar van hoeve de Plum. Hij heeft in januari 2020 een omgevingsvergunning gekregen voor het verbouwen van gebouw 2 tot woning met 2 vakantieappartementen. Daarbij wordt het interieur tot op het casco gestript. In de grote schuur wordt in bouwdeel 1d de scheidingsmuur met bouwdeel 1a, de voederbakken met stalpalen in kribbebomen en de houten verdiepingsvloer verwijderd. Van de drie spanten van bouwdeel 1d werden de trekbalen en weggehaald. Ook is er een betonnen vloer op de bestaande vloer van bouwdeel 1d gestort. Deze betonvloer loopt door in de tweede travee van bouwdeel 1a tot aan de poort in de voorgevel.

---

⁴ Mededeling Sjef Schrouff

⁵ Mededeling Sjef Schrouff

⁶ Archief gemeente Vaals invnr: 1335

⁷ Archief gemeente Vaals 22-10-1991 BVG/4488

---

² Kadaster hulpkaart 1866-08-09 B2000_1867

³ Archief gemeente Vaals invnr: 143 en mededeling Sjef Schrouff

Gebouw 3

Begin 2020 worden de oud Hollandse pannen van de achtergevel van bouwdeel 3b gehaald. In oktober van dat jaar ontdoen Peter Schrouff en zijn vriendin Sanne Bergmans de voorgevel van de vakwerkwoning van de afwerklagen.

3.2 Samenvatting waardering

6.1 Externe waardenstelling

Hoeve de Plum past binnen de voor Zuid-Limburg typische culturele, sociaaleconomische, landschappelijk ontwikkeling van een agrarisch hoevencomplex in de afgelopen vier eeuwen. Samen met de naburige hoevecomplexen Doodleger en Einrade vormt de Plum nog steeds een ensemble dat typisch is voor de geografische en landschappelijke ontwikkeling in deze streek. De Algemene historische waarden, ensemblewaarden en ruimtelijke landschappelijke waarden zijn derhalve hoog.

Architectuurhistorische waarden

In de verschillende gebouwen en bouwdelen is de historische gelaagdheid van de laatste vier eeuwen goed afleesbaar. De architectuur heeft de soberheid die hoort bij een typisch Zuid-Limburgs hoevencomplex.

De architectuurhistorische waarden zijn voor wat betreft de historische gelaagdheid nog steeds hoog maar voor de interieurs na de verbouwing van bouwdeel 2a afgenomen.

Bouwhistorische waarden

De oudste delen van het hoeve complex de Plum zijn in de voor deze streek typische techniek van vakwerkbouw uit de 17^e en 18^e eeuw gebouwd. Daarnaast is lokale natuursteen gebruikt. Daardoor zijn dit waardevolle voorbeelden voor de geschiedenis van de bouwtechniek van de vakwerkbouw en gebruik van lokale steen. De woning uit 1842 is daarvan een fraai voorbeeld van 19^e eeuwse bouw in veldbrandsteen waarvan het exterieur nauwelijks veranderd is. Ook de bouwhistorische waarden zijn derhalve hoog.

Waarden vanuit de gebruikshistorie

De waarden vanuit gebruikshistorie zijn hoog omdat het complex steeds als boerderij gefunctioneerd heeft.

6.2 Interne waardenstelling

Ensemblewaarden en ruimtelijke landschappelijke waarden

De vier gebouwen van hoeve complex de Plum vormen samen een ensemble dat typisch is voor een Zuid-Limburgse boerderij. Het complex heeft vanaf de 17^e eeuw tot 2020 geen andere gebruiksfunctie dan een agrarische gekend. De landschappelijke situering is nauwelijks veranderd. De ensemblewaarden en ruimtelijke landschappelijke waarden zijn derhalve hoog.

Bouwmassa

De bouwmassa van de bouwdelen uit de 17^e tot en met 19^e eeuw passen bij hun oorspronkelijke functie en ze zijn met elkaar en ten opzichte van elkaar in verhouding.

Dat is anders voor de uitbreidingen uit de 20^e eeuw. Ze voegen zich niet naar de oorspronkelijke bouwmassa en zijn daaraan niet ondergeschikt. De waarde van de bouwmassa's zijn hoog behalve voor van de bouwdelen 1d, 2c en 4a die zijn indifferent.

De schuur (gebouw 1)

Gevels

De gevels van de bouwdelen 1a, b en c hebben daar waar de vulling en plinten nog authentiek zijn een hoge waarde. De gebruikte veldbrandsteen of handvormbaksteen heeft een positieve waarde. De vullingen met houtwolcementplaten heeft een indifferente waarde net als de gevelbekleding in trespa en de houten delen met windlatten. Van de poort zijn de oorspronkelijke constructiedelen, taatsgehangen en taatssteen een hoge waarde. De overige delen hebben een indifferente waarde. Bij de staldeuren hebben enkel de 17^e en 18^e eeuwse duimgehangen en klampen een hoge waarde. De houten valramen hebben een positieve waarde. De waarde van de gevels van bouwdeel 1d is positief. De gevels van bouwdeel 1e heeft een indifferente waarde.

Kap

De oud Hollandse pannen hebben een hoge monumentwaarde. De jongere Muldenpannen een indifferente waarde. De rondhouten gordingen hebben samen met een enkele resterende eikenhouten spoor vanwege het lokale materiaalgebruik een hoge waarde. De vierkante grenen sporen, die van de bouwmarkt komen, hebben een indifferente waarde, net als de panlatten en de kunststoffolie.

Constructies

Bij de vakwerkconstructies van de bouwdelen 1a, 1b en 1c horen met de plinten van vuursteenkeien of Vijlense kalksteen bij de oorspronkelijke opzet en de waarde daarvan is hoog. De drie houten spanten in de kap van bouwdeel 1d zijn niet meer compleet maar positief gewaardeerd. De waarde van het zadeldakje van het buitentoilet is indifferent.

Interieur en indeling

De nog aanwezige stalinrichting zijn vanwege het belang voor het verhaal van de indeling en het gebruik van de grote schuur positief. De veldbrand en handvormbaksteen vulling van het onderste deel van het 3^e dwarsgebint in bouwdeel 1a heeft een positieve monumentwaarde. Die van de betonblokken is indifferent.

bouwkundige elementen (trappen, schouwen, deuren etc.)

De ladder bij de wisj en het 18^e eeuwse opgeklampte luik in het 3^e dwarsgebint hebben een hoge waarde. Evenals de inscriptie in de balk boven de poort.

Het woonhuis met stal in baksteen (gebouw 2)

Dit gebouw is niet gewaardeerd tijdens dit onderzoek.

De vakwerkwoning (gebouw 3)

Gevels

Bij de gevels van de vakwerkwoning is de oorspronkelijke 17^e of 18^e eeuwse opzet van de bouwdelen 3a en 3b nog aanwezig of door bouwsporen afleesbaar. Voor de bouwdelen 3c en 3d geldt datzelfde voor hun oorspronkelijk 19^e eeuwse opzet. Ze hebben daarom een

hoge waarde. Deze vulling met cementpleister en de achtergevel van bouwdeel 3d hebben een indifferente waarde.

Kap

De kappen van dit gebouw zijn allemaal verhoogd. De waarde van de verhoging is indifferent is behalve bij bouwdeel 1a daar is hij positief. De oud Hollandse pannen hebben een hoge monumentwaarde. De jongere Muldenpannen hebben een indifferente waarde.

Constructies

De constructie van de kelder heeft vanwege het gebruik van lokale natuursteen een hoge monumentwaarde. De vakwerkconstructies (XVII-XIX) van gebouw 3 horen bij de oorspronkelijke opzet en de 19^e eeuwse verbouwing en uitbreidig. Ze zijn, daar waar ze zichtbaar zijn, zo goed als compleet bewaard gebleven. De monumentwaarde van de vakwerkconstructie is dan ook hoog. Dat geldt in het bijzonder voor het eerste dwarsgebint van bouwdeel 3a dat nog het enige overgebleven gebint is van het oude woonhuis. De kinderbinten van de eerste verdiepingvloeren en de zoldervloer en de daarin aanwezige ravelingen horen ook bij de oorspronkelijke opzet en hebben daarom een hoge waarde.

Interieur en indeling

De indeling van de bouwdelen 3a en 3b is nog grotendeels de oorspronkelijke uit de 17^e of 18^e eeuw. De indeling heeft dan ook een hoge monumentwaarde. De wand in het 2^e dwarsgebint is in de 20^e eeuw toegevoegd. De waarde daarvan is indifferent.

De gebakken klinkervloeren (XIXM) hebben een positieve waarde. De waarde van de beganegrondvloer van bouwdeel 3a is indifferent. De vloeren van de eerste verdieping en de zolders zijn nog voorzien van de oorspronkelijke brede vloerplanken en hebben daarom een hoge monumentwaarde.

De gespelderde plafonds en de wandafwerking in stroleempleister met klakwitsel horen eveneens bij de oorspronkelijke 17^e of 18^e eeuwse opzet. Daarop behang (XIXd-XXA). De interieurafwerking heeft dan ook een hoge monumentwaarde.

De elektrische installatie (XXb) heeft een hoge monumentwaarde.

Bouwkundige elementen (trappen, schouwen, deuren etc.)

De laddertrappen hebben een hoge monumentwaarde. De keldertrap en het trapdeel vanaf de begane grond tot aan het bordes hebben een positieve monumentwaarde.

De overgebleven delen en sporen van de schouwen en rookkanalen hebben een hoge waarde. Ze vertellen als een van de belangrijke elementen het verhaal van de functie en indeling van het vakwerkhuis. De schouw in bouwdeel 2d heeft een positieve monumentwaarde. Eenvoudig qua opzet maar hij verteld iets over het gebruik van dit bouwdeel.

De opgeklampte deuren, de paneeldeuren en het bijbehorende hang en sluitwerk horen deels bij de oorspronkelijk 17^e of 18^e eeuwse opzet en deels bij de 19^e eeuwse modernisering. Ze zijn gaaf en hebben een hoge monumentwaarde.

Andere historische aspecten.

De machine die aangetroffen is in bouwdeel 3d past mogelijk op een sokkel in bouwdeel 4b en heeft een hoge monumentwaarde.

Het bakhuis (gebouw 4)

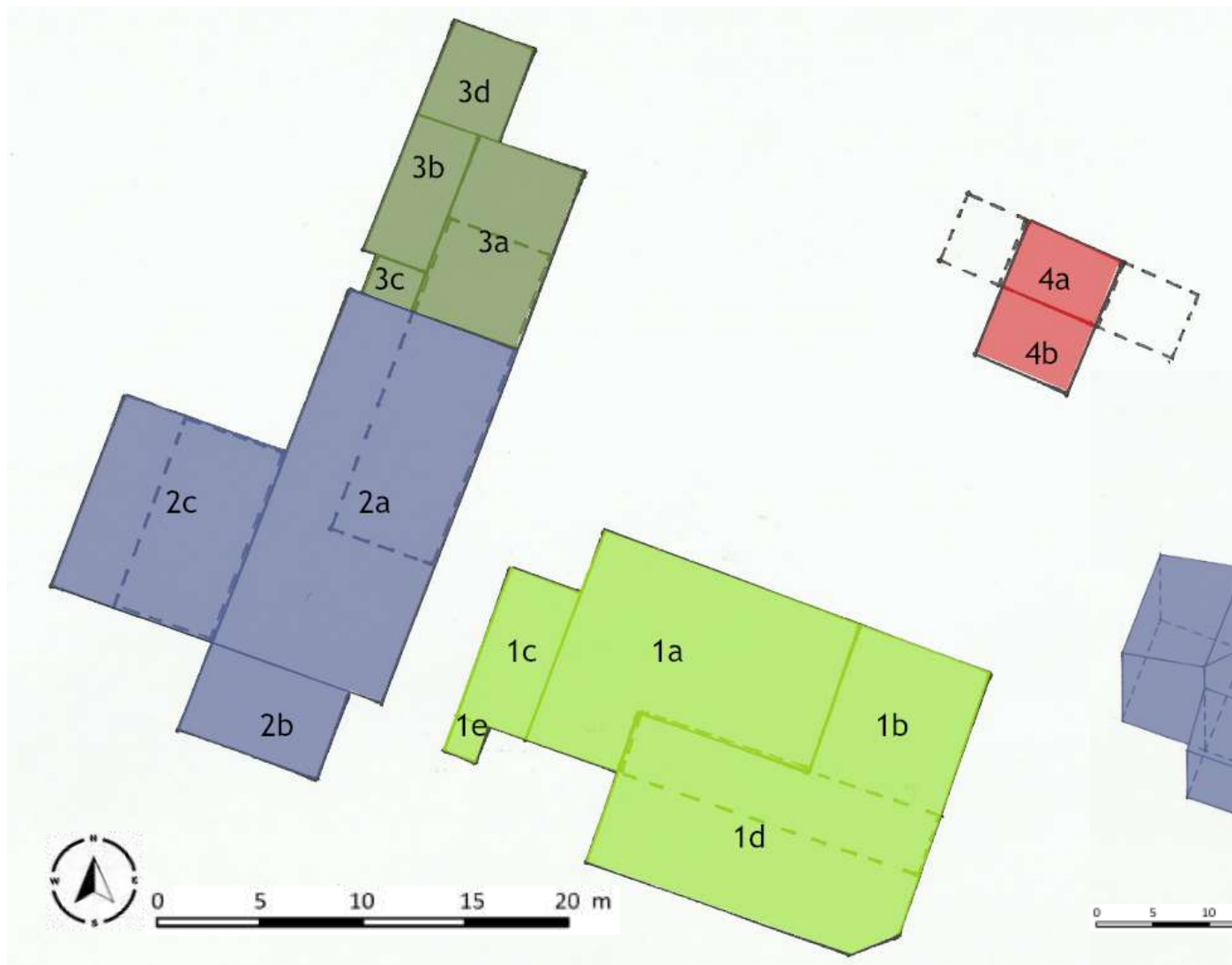
Het gevels, dak en constructie van het bakhuis zelf , althans het restant daarvan nadat de oven er in 1960-1962 vanaf gesloopt is, heeft een hoge monumentwaarde. Indifferente waarden hebben de betonblokvulling van de achtergevel, de gevelbekleding van de voor en achtergevel en de vakvulling met houtwolcementplatten.

De monumentwaarde van de aanbouw (bouwdeel 4b) is positief vanwege de oorspronkelijke deur en venster en het gebruik van veldbrandsteen. Het dak is in zijn geheel eind 20^e begin 21^e eeuw vernieuwd en heeft een indifferente waarde. In het interieur zijn heeft enkel de installatie een hoge waarde.

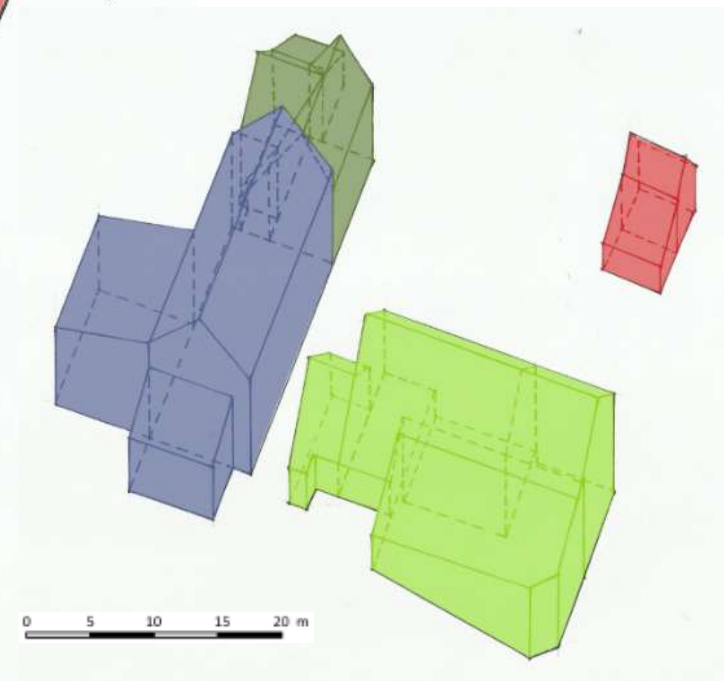
3.3 Samenvatting advies

Voor toekomstig onderzoek of bij verdergaande ontmanteling van het pand wordende volgende aanbevelingen tot nader onderzoek gedaan:

- *Dendrochronologisch onderzoek* bij de houtconstructies waarvan op basis van dit onderzoek en de relatieve chronologie aantoonbaar is dat ze van voor 1829 zijn, maar waarvan de bouwtijd niet goed te duiden is.
- *Nader onderzoek naar de oorspronkelijke opzet van bouwdeel 3a*. Onderzoeksvragen in dat kader zouden onder andere de volgende kunnen zijn:
  1. De opbouw van de dwarsgebinten, met name het eerste dwarsgebint dat onderdeel was van een ouder woonhuis en het derde dwarsgebint met de dubbele schouw.
  2. De opbouw van de vakwerkconstructie van de achtergevel en daarin aanwezige oorspronkelijk gevelopeningen.
  3. De (oorspronkelijke) positie van een inpandige toegang naar de kelder.
  4. De (oorspronkelijke) positie van trappen.
  5. Sporen van een ruimte-indeling.
- *Kleuersonderzoek* naar het schilderwerk van de vensters, deuren, wand- en plafondafwerking.
- *Behang*: onderzoek naar de verschillende lagen papierbehang en het koppelen van een datering daaraan.
- *Kapconstructie schuur*. De hogere delen van de kap van de grote schuur (bouwdeel 1a en 1b) zijn niet van dichtbij bekeken. Nader onderzoek kan onder andere informatie opleveren.
- *Archeologisch (voor)onderzoek* bij graafwerkzaamheden op het terrein.
- *(Draag)constructieve analyse & schadeopname met schadeanalyse* bij de grote schuur (gebouw 1) en het vakwerk woonhuis (gebouw 3).

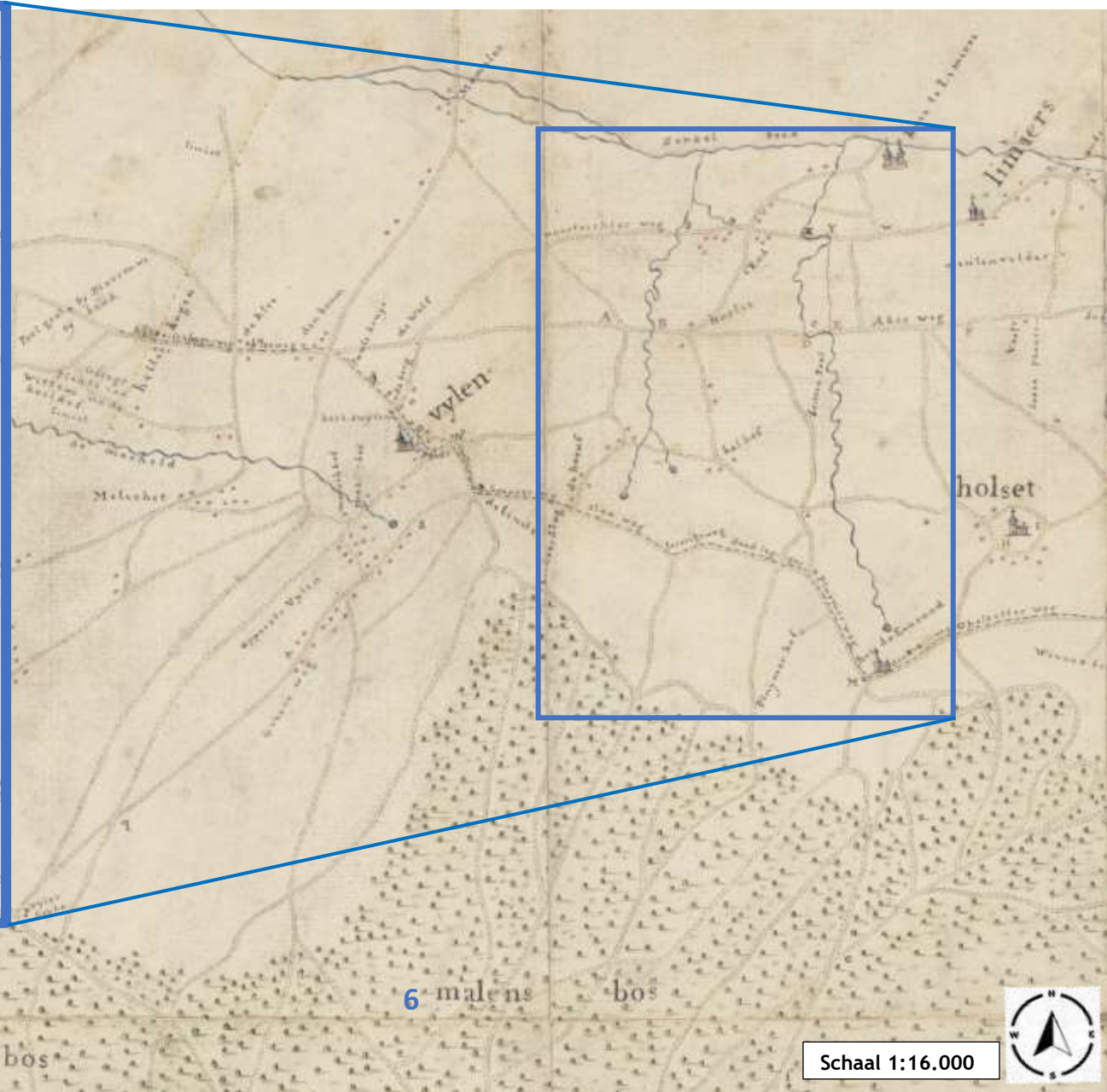
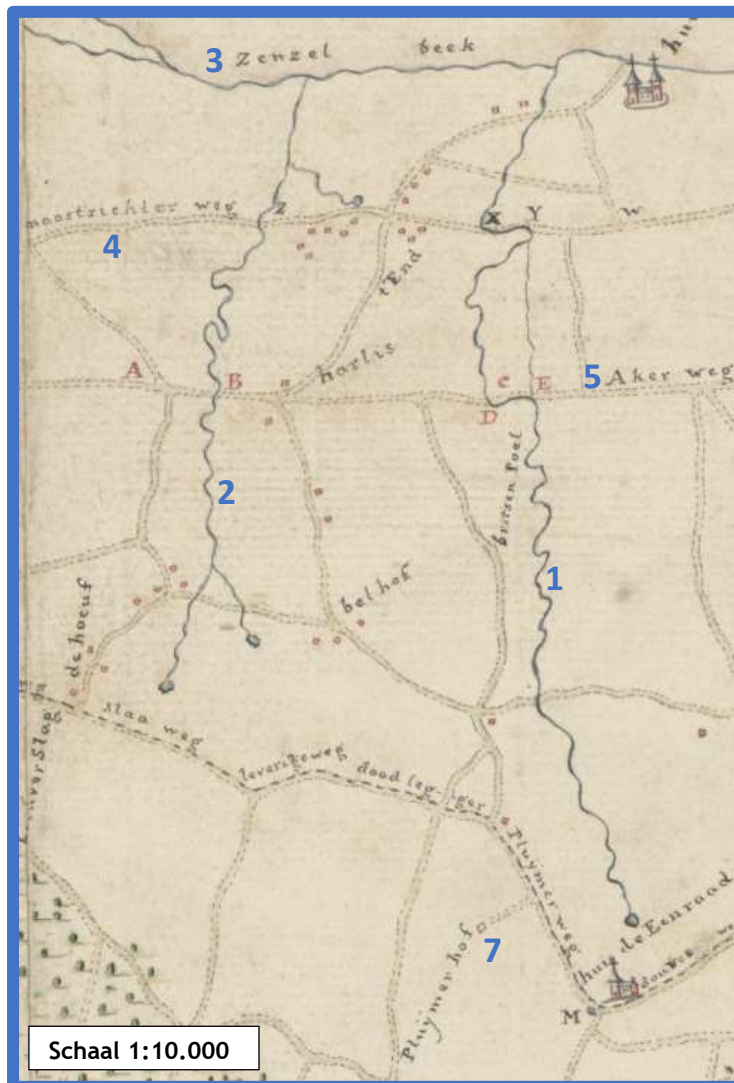

Figuur 1: Overzicht van de aanwezige en gesloopte (gestippeld) gebouwen en bouwdelen die samen hoevecomplex de Plum vormen. Er zijn vier gebouwen: 1: de grote schuur(lichtgroen), 2: het woonhuis met stal (blauw), 3: de vakwerkwoning (donkergroen) en 4: het bakhuis (rood). De gebouwen zijn verdeeld in bouwdelen. Deze zijn voorzien van letters. Een gebouw bestaat zo steeds uit een hoofdgebouw (bouwdeel a) en meerdere latere uitbreidingen (bouwdelen b, c, d, enz.). Het hoofdgebouw, en tevens oudste bouwdeel, heeft daarbij dus steeds de letter 'a' en de uitbreidingen volgen in de volgorde van bouwphase. De gesloopte bouwdelen (gestippeld) zijn niet voorzien van een letter- en cijfercodering.

Figuur 2: Isometrie van de aanwezige gebouwen en bouwdelen. De kleders zijn niet ingetekend.

Figuur 1: kaart uit 1766. Harles ligt langs Hermansbeek (1) en Harlessebeek (2). Dit zijn twee zijbeken van de Selzerbeek (Zenzelbeek) (3). Harles wordt doorkruist door de Maastrichterweg (4) en de Akerweg (5). Ten zuiden van Harles ligt het Malensbos (6) met net ten noorden daarvan hoeve de Plum (Pluijmerhof) (7). (bron: NL-HaNA 4.VTHR_4455)

4. Bouw- en gebruiksgeschiedenis/bouwfasering

4.1 Ruimtelijke ontwikkeling

Hoeve de Plum is gelegen in het gehucht Harles tussen de dorpen Vijlen, Lemiers en Holset in de huidige gemeente Vaals. In dit gebied en de nabije omgeving zijn van alle archeologische perioden sporen gevonden. Dit duidt op een oude en continue bewoningsgeschiedenis. En dat is niet verwonderlijk. De Lössgrond in Zuid-Limburg is bijzonder vruchtbaar en daardoor geschikt voor landbouw. Uit de steentijd zijn van een gunstig gelegen terrein op ongeveer 500 meter ten zuidwesten van Holset, zowel vondsten uit het Paleo-, het Meso- en Neolithicum bekend. De grafheuvels in het Malensbos, dat ten zuiden van Harles is gelegen, duiden op bewoning in de bronstijd.⁸ In de huisweide van hoeve Doodleger, die 150 meter ten noordoosten van hoeve de Plum ligt, zijn keltische kruisjes gevonden die toegeschreven worden aan de ijzertijd.⁹

De Romeinse tijd is eveneens goed vertegenwoordigd in dit gebied. Er mag worden aangenomen dat de aangetroffen Romeinse villaterreinen (grote herenboerderijen) hier werden ontsloten met wegen. In de directe omgeving van de villaterreinen binnen de gemeente Vaals bevinden zich twee doorgaande wegen die al op de kaart uit 1766, de Tranchotkaart 1804 en op de kadastrale kaart van 1829 voorkomen. Het gaat om de Maastrichterweg (nu Oude Trichterweg) en de Akerweg (nu Oude Akerweg). Deze wegen hebben een middeleeuwse ouderdom maar het lijkt niet onwaarschijnlijk dat de oorsprong van deze wegen in de Romeinse tijd ligt. De nabij gelegen Romeinse legerplaatsen Aquis Granum en Mosa Trajectum groeiden uit tot steden die we nu kennen als Aken en Maastricht. Aken was met haar thermale bronnen een belangrijk kuuroord voor de Romeinen en Maastricht ontstond rond de plaats waar de Maas overgestoken kon worden.¹⁰

Vermoed wordt dat het gehucht Harles is ontstaan als nederzetting bij een vroegmiddeleeuws ontginningsbedrijf. De naam zou terug te voeren zijn op het Romaanse Hariliacas dat 'toehorend aan Harilio' betekend. Omdat Harilo een Germaanse persoonsnaam is gaat het om één van de hybride Germaans-Romaanse namen die massaal voorkomen van Zuid-Limburg tot voorbij de Somme. Het ontstaan van de naam zou, op basis van deze taalkundige verklaring, terug te voeren zijn tot tenminste de 8e eeuw. Harles wordt in een historische akte voor het eerst in 1120 genoemd. Iets later, in 1179, duikt Harles nogmaals op in een historische akte. Daarin schenkt Wilhelm van Nijswiller vier huizen in Harles aan de abdij van Burtscheid.¹¹ De omliggende dorpen Vijlen, Lemiers en Holset worden voor het eerst respectievelijk in 1016, 1055 en 1252 n. Chr. in historische aktes vermeld. Ze hebben eveneens op basis van een taalkundige verklaringen een (germaans-) Romaanse oorsprong.¹² In Holset en Lemiers zijn nog Romaanse kerken te

vinden. De Romaanse kerk van Vijlen werd in 1860 gesloopt en vervangen door een Neogotische kerk naar een ontwerp van Karl Weber.¹³

Volgens Renes lagen de vroegmiddeleeuwse woonplaatsen in de dalen in de directe omgeving van waterlopen of bronnen of op iets hoger plekken aan de rand van het dal. Dit is volgens hem het algemene beeld in de vroege middeleeuwen. In het zuidoosten van Limburg is het patroon van beken dichter dan elders in Zuid-Limburg. Hier lagen aan de vele smalle zijbeken al in de vroege middeleeuwen ontginningen. Als voorbeelden noemt Renes: Mechelen, Vijlen, Terziet, Kuttingen, Holset en Harles. Harles heeft zich in de vroege middeleeuwen gevormd langs de Harleserbeek en de Hermansbeek, twee smalle zijtakken van de Selzerbeek.

Samen vormen de door Renes genoemde vroegmiddeleeuwse nederzettingen een krans rondom het grote bosgebied Vijlenerbos/Malensbos/Holsetterbos.¹⁴ Van Vijlen is bekend dat de zes daartoe behorende rotten (buurtschappen) Berg, Mamelis, Rott, Cottessen, Camerig en Vijlen zelf, gebruiksrechten hadden in het aan de abdij van Burtscheid toebehorende Vijlenerbos.¹⁵ Ze haalden er hun bouw-, stook- en geriefhout en mochten er hun vee laten grazen. Het lijkt erop dat de ontginningsbedrijven van Harles voor dat doel het Malensbos tot hun beschikking hadden. Aan het bezit van de Gulpenerhof (ook Harlesserhof) en de Bellhof in Harles waren namelijk van ouds gebruiksrechten in het Malensbos verbonden. Ook hoeve de Plum moest pacht afdragen aan de abdij van Burtscheid en bij de gronden hoorde een perceel op het Malensbos (zie 4.2).

Hoeve de Plum wordt voor het eerst op een kaart uit 1766 vermeld (zie fig. 3). De oudste plattegrond van de hoeve geeft de Tranchotkaart uit 1804 (zie fig. 4). De betrouwbaarheid van de plattegrond van de bebouwing op die kaart is echter twijfelachtig. De Tranchotkaart was dan ook, in tegenstelling tot de later kadastrale kaarten, een militaire kaart waarop dit detailniveau van de bebouwing niet nodig was. Het minuutplan van de eerste kadasterkaart uit 1829 geeft een heel andere, maar betrouwbaardere, plattegrond en plaatsing van de gebouwen ten opzichte van elkaar (zie fig. 5). De Tranchotkaart geeft wel een goed beeld van het cultuurlandschap. Dicht bij de bebouwing en de beeklopen zijn daarop weilanden te zien. In een deel van die weilanden zijn hoogstamfruitbomen aangeduid met een regelmatig patroon van stippen. Rondom de weilanden liggen de akkerlanden.

Tot de Tweede Wereldoorlog breidt de bebouwing van de dorpen en gehuchten zich nauwelijks uit ten opzichte van de situatie in het begin van de 19^e eeuw. Vanaf de jaren '50 van de 20^e eeuw groeien de dorpskernen van Vijlen en Lemiers snel. Met name door de sociale woningbouw. Dit is het algemene beeld voor veel dorpen in de 2^e helft van de 20^e eeuw. In het gehucht Harles vindt die ontwikkeling, net als in andere gehuchten, niet plaats en blijven de hoeves het beeld tot op de dag van vandaag grotendeels bepalen.

⁸ Putten, 2010 p. 47 en 61;

⁹ In eigendom van Jos Schrouff

¹⁰ Putten, 2010 p. 72;

¹¹ Agt, 1984 p. 31 en Schrijnemakers, 2014 p. 122;

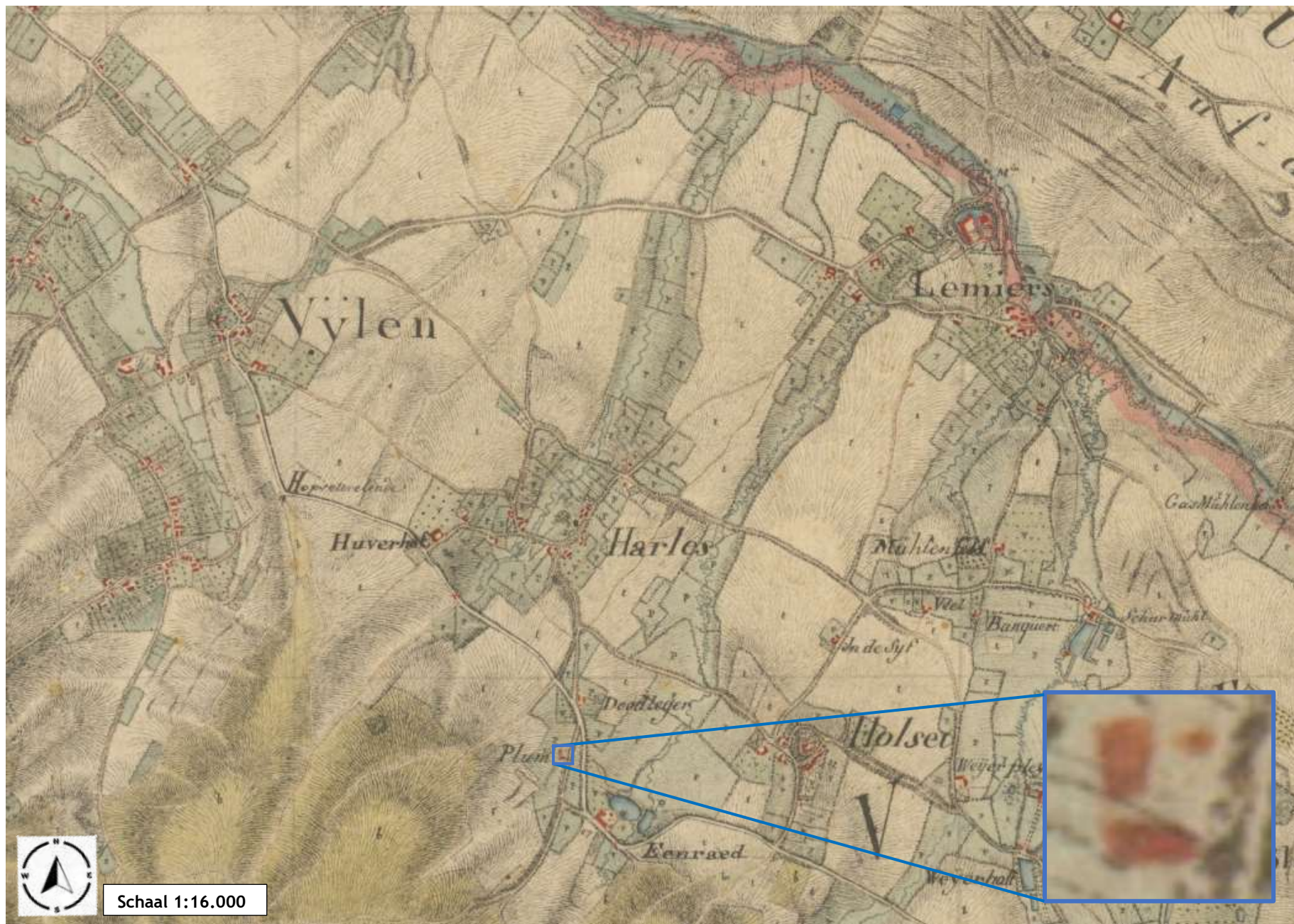
¹² Schrijnemakers, 2014 p. 249, 150 en 132;

¹³ Agt, 1984 p. 17, 35 en 157;

¹⁴ Renes 1988 p. 48-50

¹⁵ Agt, 1984 p. 157;

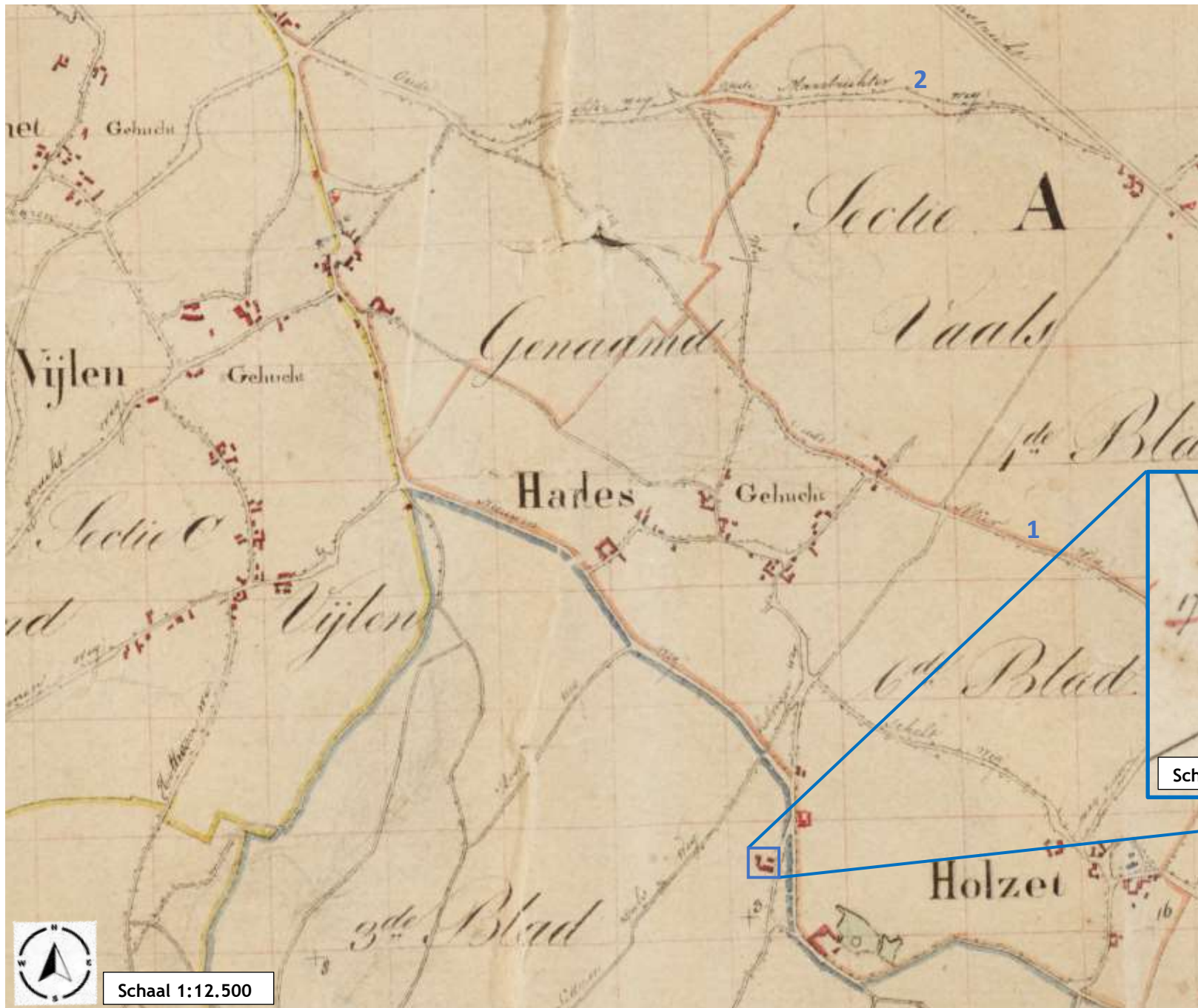

Figuur 2:
Tranchotkaart 1804.
Harles gelegen tussen
de dorpen Vülen,
Lemiers en Holset.
Rondom de
bebouwing en langs
de Hermansbeek en
de Harleserbeek
weilanden (P)
waarvan sommige
met
hoogstamfruitbomen
(regelmatig punten
patroon).
Daaromheen liggen
de akkerlanden (t). In
het zuiden hoeve de
Plum (pijl) het
Vijlenerbos en
Malensbos (b)

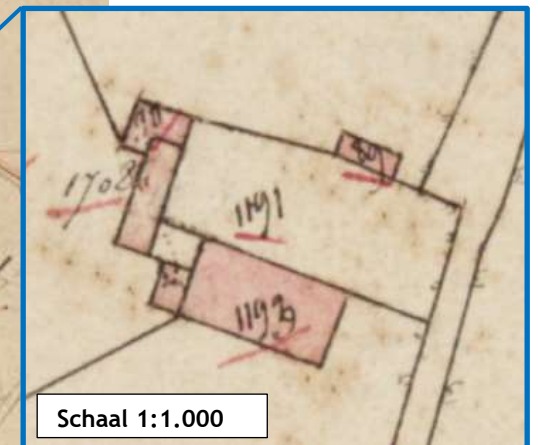
In de blauw
omkaderde uitsnede
hoeve de Plum. De
contour van de
bebouwing strookt
niet met die van de
kadasterkaart uit
1829. Dat is op zich
niet verwonderlijk. De
Tranchotkaart is een
militaire kaart terwijl
de kadasterkaart uit
1829 juist bedoeld
was om bebouwing
en terreinen juist
weer te geven. (bron:
SBB_IIC_L 7034_Blatt
85)

Figuur 5: Vijlen Harles en Holset op het verzamelplan Vaals 1829. Met de Oude Aker weg (1) en de Oude Maastrichter weg (2).

In het blauwe kader de uitsnede van het bij het verzamelplan behorende minuutplan Vaals sectie B, 3^e blad. Hierop zijn de contouren van de bebouwing van hoeve de Plum duidelijk te zien. De schuur en stal (1193), de voorganger van het woonhuis met stal (1708), de vakwerkwoning (98) en het bakhuis (89) te zien.
(bron: RCE beeldbank)

Figuur 6: Vijlen Harles, Lemiers en Holset op de luchtfoto van 2020

In het blauwe kader hoeve de Plum (bron: PDOK-viewer)

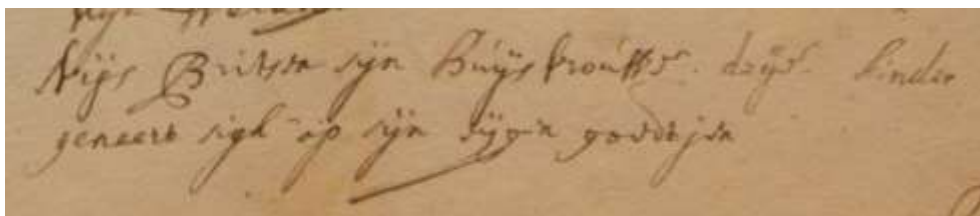

4.2 Bouw- en gebruiksgeschiedenis

De eerste bekende bewoners en eigenaren van hoeve de Plum worden vanaf de 17^e eeuw in archiefstukken vermeld. In deze archiefdocumenten komt hoeve de Plum onder andere voor als 'op de Pluym' en 'Pluymerhof'.

De oudste vermelding in de onderzochte archiefstukken is die van Claes Winckens op de Pluym in 1628. Hij heeft twee kinderen, Albert en Maria die dan ongeveer 40 jaar oud zijn.¹⁶

Albert Winckens, zijn zoon Herman Wincken en zijn schoonzoon Peter Plien (Priem) verkopen op 2 februari 1654 de Pluymmerhof aan Nijs Britzen. Uit de akte van verkoop blijkt dat niet alleen het huis en de grond daaromheen verkocht worden maar ook enkele morgen land elders en een roede op het Malensbos. De nieuwe eigenaar moet over zijn nieuwverworven eigendommen rechten afdragen aan de Abdij van Burtscheid en kasteel Vaalsbroek.¹⁷

Figuur 7: Volkstelling 1665: 'Nijs Britzen zijn huysvrouw drie kinder geneert sigh op sijn eijgen goetjen' (bron: RHCL 01.075/9580)

In de volkstelling van 1665 wordt Nijs Britzen vermeld als inwoner van Harles. Hij 'geneert sigh op sijn eijgen goetjen'. Vrij vertaald betekent dit dat hij zich voedt¹⁸ van eigen bodem, wat betekent dat hij zelfvoorzienend ofwel landbouwer is. Nijs is dan getrouwd en heeft drie kinderen.¹⁹ Het oudste kind, Anthon Britzen zou kinderloos sterven.

Anthon maakt op 12 augustus 1726 zijn testament op en daarin schenkt hij de kinderen van zijn zus Beatrix, die getrouwd is met Cornellis Peusman, de helft van hoeve de Plum. De andere helft gaat naar zijn broer Mathijs Britzen die getrouwd is met Maria Johanna Hamer. Mathijs krijgt de schuur en de wisj²⁰ en 14 roeden bouwplaats uit de huisweide dicht bij de wisj toebedeeld. De andere bouwplaats en de hoppenhof gaan naar de kinderen van zijn zus. De bakoven en de erfbossen worden zowel aan zijn broer als aan de kinderen van zijn zus toebedeeld. Met de erfbossen worden hier mogelijk de in de verkoopakte van 1654 genoemde eigendommen in het nabijgelegen Malensbos bedoeld.²¹

¹⁶ Bron: RHCL 01.075/9509 folio 95 en 112

¹⁷ Bron: RHCL 01.075/9711 folio 74

¹⁸ generen = zich bezighouden, 'in leven houden', 'voeden' of 'behouden' (Bron: etymologiebank.nl)

¹⁹ Bron: RHCL 01.075/9580

²⁰ Opslag voor geoogste gewassen

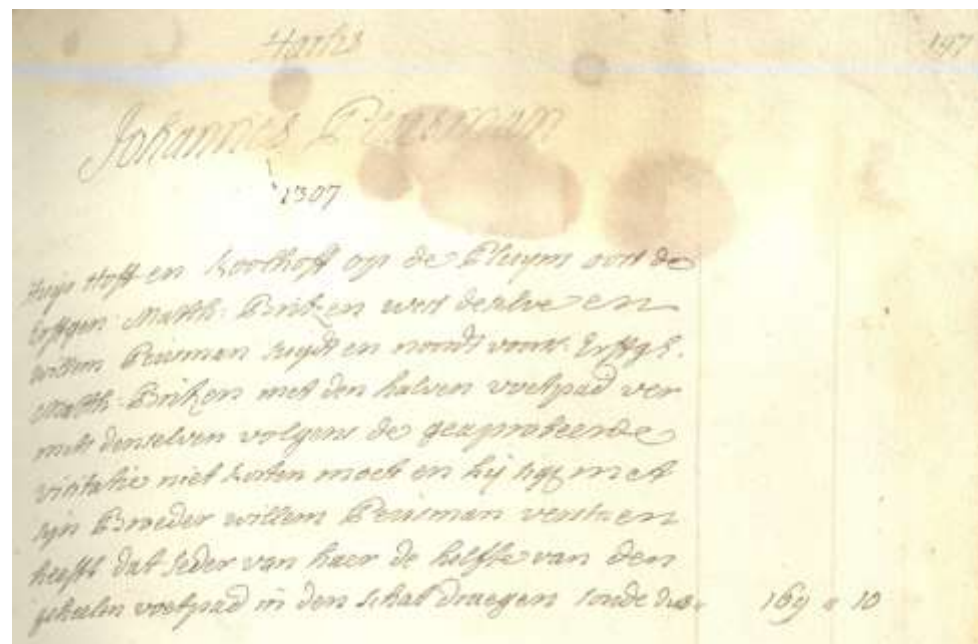
²¹ Bron: RHCL 01.075/9515 folio 95 nr: 185

Er lijkt op basis van deze informatie sprake te zijn van twee woningen op het hoeve complex, of in elk geval de mogelijkheid om een tweede woning te bouwen.

Op 7 mei 1731, nog bij leven, verpacht Anthon Britzen hoeve de Plum aan Johannes Peusman. Johannes is de zoon van Beatrix Britzen en Cornellis Peusman. De pacht loopt van 1 mei 1731 tot 1 mei 1734.²² Johannes Peusman wordt in 1737 in het leggerboek genoemd als eigenaar van hoeve de Plum.²³

Op 11 juli 1738 verkopen Johannes Peusman, getrouwd met Maria Lousberg, en Wilhelmus Peusman in tweede huwelijk met Catharina Vlecken hun aandeel in de Plum aan Nicolaes Priem die getrouwd is met Barbara Britzen. Barbara Britzen is een dochter van de al eerdergenoemde Mathijs Britzen.²⁴

Op 8 maart 1783 wordt de Plum verkocht door de erfgenamen van Nicolaes Priem en Barbara Britzen aan Pieter Mathijs Munnix die getrouwd is met Anna Catharina Wierts. Het verkochte betreft: 'al de goederen en erven, behuizingen, schuur, stallinge en verdere bouwage²⁵, waes²⁶ en landeren²⁷'.²⁸

Figuur 8: Leggerboek 1737: Johannes Peusmans . . . Huijs hoff en koolhoff op de Pluym . . . (bron: RHCL 01.075/9557 nr: 1307)

²² Bron: RHCL 01.075/9515 folio 219 nr: 431

²³ Bron: RHCL 01.075/9557 nr: 1307

²⁴ Bron: RHCL 01.075/9517 folio 146

²⁵ Bouwage = bouwsel of gebouwtje (bron: etymologiebank.nl) hier waarschijnlijk o.a. het bakhuis

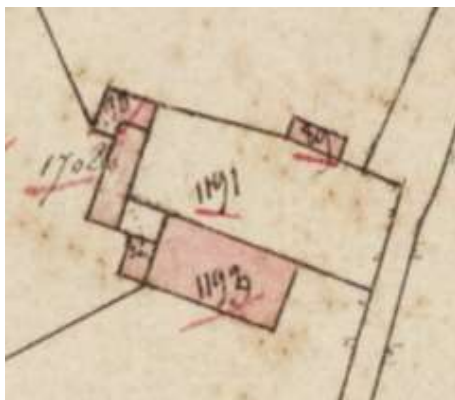
²⁶ Drassige grond (bron: Historische woordenboeken)

²⁷ Landerijen (bron: Historische woordenboeken)

²⁸ Bron: RHCL: 01.075/9524 folio 217 nr: 526

4.2.1 Bouwfase 1: XVII-1829 de bebouwing op het kadastrale minuutplan

Uit het voorgaande blijkt dat het hoeve complex al in het begin van de 17^e eeuw bestaat. Een eerste betrouwbare kaart met de bebouwingscontouren is er pas vanaf 1829 in de vorm van het eerste kadastrale minuutplan.

Figuur 9: Hoeve de Plum op de kadastrale kaart uit 1829. Daarop zijn de verschillende bouwdelen goed herkenbaar. De schuur met stal (1a, b en c) nr. 1193, de voorganger van de woning met stal (2a) nr. 1708, de vakwerkwoning (3a en b) nr. 90 en het bakhuis (4a) nr. 89 zijn te zien.

Bouwfase 1a: Het oude woonhuis

Het oude woonhuis dat op de kadastrale minuut van 1829 staat is een smal gebouw ter plaatse van het huidige bouwdeel 2a. Er is van deze woning slechts één gebint bewaard gebleven op de grens van bouwdeel 2a en 3a. Uitgaande van de vorm van het gebint had het oude woonhuis een zadeldak en was het iets lager dan bouwdeel 3a nu is. Hoewel het niet mogelijk is om een gebouw op basis van één gebint te reconstrueren mag gezien de lokale bouwtraditie in Zuid-Limburg aangenomen worden dat het oorspronkelijke woonhuis in vakwerk opgetrokken was. Ooit was het langer en besloeg het ook een deel van de plek waar nu bouwdeel 3a staat. Dat blijkt uit de sporen van pen- en toognagelgaten, voor de aansluiting van houten wandregels, in het overgebleven gebint. Bovendien ontbreken de sleuven en gaten voor het aanbrengen van een vakvulling van vitsen, witsen en stroleem in het kapsant waaruit op te maken valt dat dit gebint geen onderdeel uitmaakte van een buitengevel.

Bouwfase 1b: Het woonhuis in vakwerk (bouwdeel 3a)

Het deel van het oude woonhuis op de plek van bouwdeel 3a werd al voor 1829 gesloopt. Bouwdeel 3a is ook voor 1829 op die plek tegen het gebint van het oudere woonhuis aangebouwd. Dat dit voor 1829 gebeurd is, is af te leiden uit de kadastrale minuut van 1829. Daarop is namelijk ook bouwdeel 3b al afgebeeld. Uit de aansluiting van de constructie van bouwdeel 3b op die van 3a is op te maken dat 3b later is aangebouwd aan 3a. 3a moet dus al bestaan hebben in 1829. Bovendien is de fundering van de linkerzijgevel van bouwdeel 3b voor het keldervenster van bouwdeel 3a geplaatst. Dat het om een latere toevoeging aan het oude woonhuis gaat is af te leiden uit het feit dat de wandregels van bouwdeel 3a met smeedijzeren nagels op het gebint van het oude woonhuis vastgezet zijn in plaats van met een pen-en-gatverbinding. Ook zijn er op de eerste verdieping aan dit oudere gebint twee stijlen en een moerbalk toegevoegd om de kinderbinten van de zoldervloer van bouwdeel 3a op de juiste hoogte aan te kunnen laten

sluiten. Of dat bij de 1^e verdiepingvloer ook gebeurd is, is door de wandafwerkingen op de begane grond niet te zien. Maar het is wel aannemelijk omdat de pen van de ankerbalk van het overgebleven gebint van het oude woonhuis, vanuit bouwdeel 3c, te zien is in de gebintstijl. De pen zit 1,15 meter boven de vloer van bouwdeel 3a.

Figuur 10: De stijl van het overgebleven dwarsgebint van de oude woning in de voorgevel. Daarop sluit onder de debalk een regel aan van bouwdeel 3a die bevestigd is met een smeedijzeren nagel. Daaronder links en rechts twee toognagelgaten waarop de oorspronkelijke wandregels van het oude woonhuis aansloten (pijl)

Figuur 11: De stijl op de debalk van het overgebleven dwarsgebint van het oude woonhuis. De stijl draagt de moerbalk onder de kinderbinten van de zoldervloer van bouwdeel 3a

Figuur 12: De pen met sleutels van de ankerbalk van het overgeblevendwarsgebint zichtbaar vanuit bouwdeel 3c in de achtergevel van bouwdeel 3a.

In eerste opzet bestond gebouw 3a uit een rechthoekige plattegrond met twee bouwlagen en drie travéeën. Het gebouw was opgetrokken in vakwerk op een lage stenen plint en had een zadeldak. Onder de eerste twee travéeën zit een kelder. Of de kelder al onderdeel was van het oude woonhuis is niet bekend. De kelder maakte in

Figuur 13: Het kapspant van het overgebleven dwarsgebint van het oude woonhuis. Op de achtergrond de vakwerkgevel van bouwdeel 2a (1842) waarvan de vakken gevuld zijn met veldbrandsteen.

Figuur 14: Het pengat met toognagel in de stijl van het overgebleven dwarsgebint bij de achtergevel. Hierop sloot het deel van de oude woning aan dat op de plek van bouwdeel 2a stond.

elk geval al onderdeel van bouwdeel 3a uit voordat bouwdeel 3b gebouwd werd zoals blijkt uit het al hiervoor genoemde dichtgezette keldervenster bij de aansluiting van de fundering van bouwdeel 3b.

Hoe deze kelder oorspronkelijk bereikt werd is niet duidelijk. Bouwdeel 3d waarin de huidige keldertrap zit is pas in, of vlak na 1842 gebouwd. Op de kadastrale minuut van 1829 is te zien dat deze plek toen nog niet bebouwd was. Het is niet onmogelijk dat de kelder toen al van buitenaf bereikbaar was, maar niet aannemelijk. De westkant van het gebouw is namelijk de weerbelaste kant en ligt tegen de helling aan. Dat is geen ideale plek voor een buitentrapp. De kelder zal inpandig bereikbaar zijn geweest. De enige plek die daar, met de nu zichtbare sporen, voor in aanmerking komt is de sparing in het tongewelf in de zuidwesthoek van de eerste travée. Een laddertrap of eerder een ladder zou toegang tot de kelder gegeven kunnen hebben via deze sparing. Andere sporen van een toegang van binnenuit zijn tijdens het onderzoek niet gevonden. Die sporen zijn mogelijk verdwenen toen het tongewelf werd aangebracht (zie ook bouwfase 2b: 1842-1861). Dat het tongewelf niet bij de oorspronkelijke opzet van de kelder hoort blijkt uit het feit dat het tongewelf voor het keldervenster in de achtergevel langs loopt. Oorspronkelijk werd het kelderdek waarschijnlijk door een houten begane grondvloer gevormd. Dat was niet ongebruikelijk.²⁹

²⁹ Eggen 2016 p. 137

Figuur 15: De sparing in het tongewelf van de kelder afgedekt met kinderbinten en vloerplanken van de begane grondvloer. Mogelijk was dit de positie van de oorspronkelijke keldertoeegang voordat de huidige toegang vanuit bouwdeel 3c gemaakt werd die ook op de foto te zien is.

Dat de stenen plint van de voorgevel van bouwdeel 3a ooit lager was blijkt uit de, bij de onderkant van de wandregel, doorgezaagde stijlen en het ontbreken van de stijlvoetplaat. Die is in de rechterzijgevel wel nog aanwezig. De stijlvoetplaat van de voorgevel zal op dezelfde hoogte of net daaronder gezeten hebben. In dat laatste geval zou de stijlvoetplaat net boven de getoogde strek van het keldervenster onder het tweede dwarsgebint gezeten hebben. De plint van veldbrandsteen in de eerste twee traveeën van de voorgevel is echter in één keer tot op de huidige hoogte opgetrokken. De afmeting van de gebruikte stenen, metselspecie en de lagenmaat zijn namelijk hetzelfde. Onder het derde dwarsgebint zit een verticale bouwnaad in het metselwerk. De plint in de derde travee is dan ook daarna pas verhoogd. Het is goed mogelijk dat het verhogen van de plint in de eerste en tweede travee van de voorgevel gelijktijdig met de aanleg van het tongewelf van de kelder is uitgevoerd.

In de voorgevel en de rechterzijgevel van bouwdeel 3a zijn sporen van kleinere vensters met luikspionningen aanwezig die bij de oorspronkelijke opzet horen. De neoclassicistische deur in de 3^e travee hoort niet bij die eerste opzet. De gevelopening waarin deze deur geplaatst is mogelijk ook niet. In de hoekstijl met de rechterzijgevel was na het verwijderen van de afwerkklagen in oktober 2020 net boven de omtimmering van de deur namelijk een toognagelgat te zien. Op diezelfde plek zit in de achtergevel een schoor. Mogelijk zat op deze plek in de voorgevel ook een schoor.

Figuur 16: Het tongewelf van de kelder gaat voor het keldervenster langs. Daaronder de lampnis.

Bij de oorspronkelijke opzet van bouwdeel 3a hoorde ook een dubbele schouw in het derde dwarsgebint. Op de aanwezigheid van die dubbele schouw wijzen om te beginnen in de in Vijlense kalksteen opgetrokken achterwand op de begane grond in het midden van het gebint en de roetsporen op die achterwand. Bovendien is hier geen kalkspecie maar leemspecie gebruikt en dat was gebruikelijk bij vuurbelaste wanden.

Pen- en toognagelgaten in de houten tussenstijlen aan weerszijden van de achterwand wijzen op een brede rookvang. De rechter stijl heeft aan de zijkant roetsporen. In de pengaten in de stijlen waren de schoren of nokken geplaatst die de rookvang droegen. De rookvang werd naar het plafond toe smaller getuige de daar aanwezige raveling in de kinderbinten. Op de verdieping is het rookkanaal nog in de derde travee aanwezig. Het zichtbare deel daarvan is uitgevoerd in vakwerk. Mogelijk gaat achter het vakwerk nog een gemetseld rookkanaal schuil. Maar dat hoeft niet persé. De kanalen uitgevoerd in vakwerk werden aan de binnenzijde beraapt met leempleisterwerk en dat was voldoende om ze te beschermen tegen brand als het vuur daaronder vanaf de vloer gestookt werd en niet te hoog reikte.³⁰ Op de eerste verdieping is in de tweede travee het oorspronkelijke rookkanaal gesloopt.

Op de zolderverdieping is de in veldbrandsteen gemetselde schoorsteen nog aanwezig. Die schoorsteen had twee rookkanalen. Het rookkanaal in de derde travee is nog intact. Het rookkanaal van de tweede travee is gesloopt, maar daarvan zijn de afgekapte en aan de binnenkant beroete veldbrandstenen nog te zien.

³⁰ Eggen 2016 p. 145

Figuur 17: Luikspinning van een voormalige kleinere luikopening

Figuur 19: Dichtgezette luikopening in de rechterzijgevel. Daarboven zat een dubbele vensteropening. Het toognagelgat duidt op een verdwenen tussenstijl (zie pijl). De rechter stijl is nog net rechts van de hemelwaterafvoer te zien.

Figuur 18: Doorgezaagde stijl bij de wandregels met zaagsporen

Figuur 20: De stijl links van de achterwand van de schouw. Boven een groot pengat voor de schoor van de rookvang. Links daaronder een pengat voor een wandregel van de wand tussen de gang en de keuken.

Figuur 21 (links): Gaten voor vitsen en een keep voor een stijl in de kinderbint van de wand tussen de gang en de keuken.

Figuur 22 (rechts): afgezaagde pennen van de regels van de wand tussen de gang en de keuken in de stijl van de rechterzijgevel

Figuur 23: De beroete achterwand van de haard met daarboven de raveling voor het rookkanaal. Daarin is ook nog de doorvoer voor de kachelpijp zichtbaar.

Figuur 24: De beroete stijl rechts van de achterwand van de schouw. Daarin toognagelgaten voor de schoor die de rookvang ondersteunde.

De positie van de trappen naar de 1e verdieping en de zolder (zie fig. 173 p. 102) hoorden waarschijnlijk ook bij de oorspronkelijke opzet. Er is één andere plek die daarvoor nog in aanmerking komt, maar daaraan kleef een bezwaar. In de zuidwesthoek van de 1e verdiepingvloer in de eerste travee dekken drie korte vloerplanken een mogelijke voormalige sparing in de vloer af. Tussen de achtergevel en de eerste kinderbint was net voldoende ruimte voor een persoon waardoor een raveling niet nodig was. Als dit inderdaad een trapgat was dan was het relatief klein en kon alleen met een ladder of steile laddertrap gebruikt worden. Dat zou ansich passen bij de mogelijkheid van een ladder of laddertrap naar de kelder op exact dezelfde plek één verdieping lager. Het bezwaar is dat op de verdieping op deze plek een luik in de achtergevel zit. Dit is de weerbelaste westkant van het gebouw. Het is dan ook aannemelijker dat de vloerdelen hier een keer vervangen zijn omdat ze aangetast waren doordat ze regelmatig nat waren door doorlekkend regenwater of versleten door gebruik. Er zijn geen aanwijzingen gevonden dat er op andere plekken trapgaten in de vloeren waren. Maar met zekerheid is niet te zeggen of die er niet ooit wel geweest zijn aangezien de afwerklagen en vloerplanken op de kinderbinten sporen daarvan kunnen verbergen.

Figuur 25: De drie aangeheeld vloerdelen in de 1^e verdiepingvloer in de eerste travee. Waarschijnlijk vervangen vanwege regendoorslag bij het luik of gebruiksslijtage.

Het deel van de trap vanaf de begane grond tot aan het bordes hoort zeker niet bij de oorspronkelijke opzet. Het trapdeel dat door deze trap vervangen is was steiler en was waarschijnlijk net als het bovenste trapdeel en de zoldertrap een laddertrap. Voor de nieuwe, luiere trap, moest namelijk de kinderbint waaraan ook de raveling zit doorgezaagd worden om het trapgat, en daarmee de vrije hoogte boven de nieuwe trap te vergroten. Die kinderbint werd vervolgens met een korte stijl op de nieuwe trapboom afgestut.

Figuur 26 (boven): De raveling van de trap in de 1^e verdiepingvloer. Die sluit rechts aan op de kinderbint die later is doorgezaagd om het trapgat te vergroten.

Figuur 27 (links): De trap vanaf de begane grond naar het bordes. Omcirkeld de afgezaagde kinderbint op de stijl die aan de trapboom bevestigd is.

Figuur 28: De laddertrap vanaf het bordes tot de 1^e verdiepingvloer. Op de 1^e verdiepingvloer brede vloerplanken.

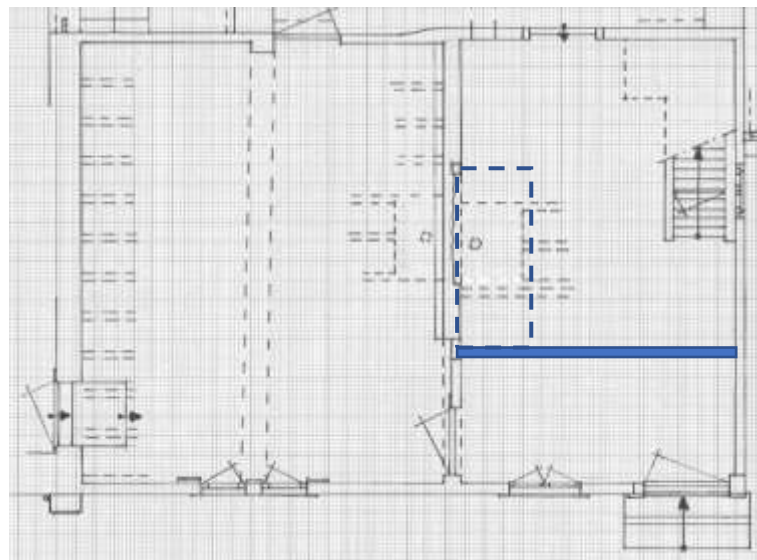
De wand-, vloer, en plafondafwerking verhullen mogelijk ook andere kamerindelingen dan de huidige. Toch is er iets voor te zeggen dat de oorspronkelijke kamerindeling niet zoveel van de huidige zal hebben afgeweken. Allereerst is daar de wand met de dubbele schouw. Die vormde in de oorspronkelijke opzet zowel op de begane grond als op de eerste verdieping een scheiding. De schouwen duiden op de begane grond de plek van de keuken en de woonkamer. Daarbij is het op de begane grond aannemelijk dat de woonkamer de grootse ruimte was en dus in de eerste twee traveeën was ingericht. De keuken lag dan in de derde travee.

De korte schoor tussen de stijl in de voorgevel en de dekbalk van het tweede dwarsgebint maakt het aannemelijk dat één ruimte de volledige eerste en tweede travee op de eerste verdieping besloeg in de oorspronkelijke opzet. Daar komt bij dat de dekbalk aan de kant van de eerste travee niet bepleisterd is en daarin aan de onderkant geen sporen van pen- en toognagelgaten van schoren of stijlen aanwezig zijn.

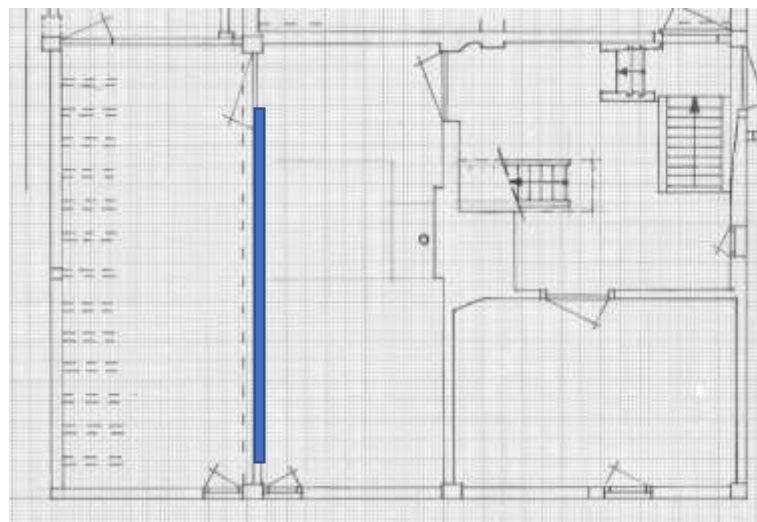

Figuur 29: De korte schoor tussen de stijl van de voorgevel en de dekbalk van de zoldervloer in het tweede dwarsgebint. Omcirkeld de toognagel

Van de binnenwand die de overloop en de kamer in de derde travee op de eerste verdieping scheiden is door de aanwezige wandafwerking niet met zekerheid vast te stellen of deze bij de oorspronkelijke opzet hoort, maar vermoedelijk wel. Datzelfde geldt deels ook voor de vakwerkwand die ooit de scheiding vormde tussen de keuken en een gang in de derde travee op de begane grond. Maar de keep in de kinderbint doet hier een secundair aangebrachte stijl vermoeden. Dat geldt ook voor een van de pengaten in de tussenstijl van de rechter zijgevel. Die zit op dezelfde hoogte en dicht bij een pengat van een oorspronkelijke regel van de rechterzijgevel. Ook dat duidt erop dat de regel van de binnenwand secundair is aangebracht. En als de deur in de voorgevel inderdaad secundair is en hier dus oorspronkelijk een schoor in de voorgevel zat is een gang op deze plek in de oorspronkelijke opzet niet aannemelijk. In de zolderruimte zijn geen sporen gevonden van een verdere indeling.

Figuur 30: Begane grond van bouwdeel 3a met in de eerste twee traveeën, links van de wand met de dubbele schouw, de woonkamer en in de derde travee (rechts) de keuken. In blauw de verdwenen muur tussen de gang en de keuken. Gestippeld de geschatte positie van de rookvang in de keuken.

Figuur 31: De eerste verdieping van bouwdeel 3a. De wand tussen de eerste en de tweede travee hoort niet bij de oorspronkelijke indeling

Ook de binnenafwerking van stroleempleisterwerk op de wanden, gespelderde plafonds op de begane grond en leemstuc op wilgentwijgen aan de onderkant van de vloerplanken en om de kinderbinten op de verdieping horen waarschijnlijk bij de oorspronkelijke opzet. De wilgentwijgen zijn met smeedijzeren spijkertjes vastgezet op de kinderbinten en de brede vloerplanken en de wand en plafondaafwerking werd regelmatig opnieuw witgekalkt getuige de vele lagen kalkwitsel die nu nog te zien zijn. Op enig moment is zelfs de kleur blauw toegepast.

De nu nog aanwezige deuren, smeedijzeren duimgehengen, klinkstellen en schuifgrendels zijn mogelijk 17^e of 18^e eeuws³¹ en kunnen dus bij de oorspronkelijke opzet van bouwdeel 3b horen.

Figuur 32: Links: gespelderd plafond in de keuken. Rechts: het plafond in de eerste travee op de verdieping. Hier geen gewelfvorming met de wilgentwijgen. De twijgen zijn hier alleen tegen de vloerplanken van de zoldervloer genageld.

Figuur 33: Verzameling van 4 foto's van het 17^e of 18^e eeuwse hang en sluitwerk van klinkstel, schuifgrendel en duimgehang van de deur van bouwdeel 2a naar bouwdeel 3a. Bijzonder is de spiegeling van de houtnerf in de twee brede planken die op de klampen zijn gezet (onder).

³¹ Vergeleken met Meindersma 1994 p. 56-60 en 101 en Hemert 2019 p.65

Bouwfase 1c: Bouwdeel 3b

Voor 1829 wordt dwars op de achterkant van bouwdeel 3a en met dezelfde hoogte een rechthoekige aanbouw van twee bouwlagen met een zadeldak gebouwd. De plint wordt over de hele eerste verdieping in kistwerk van Vijlense kalksteen opgetrokken. In de hoekkettingen wordt ook steen van Holset en Akense blauwsteen gebruikt. De eerste verdieping en de zolder worden in vakwerk met stroleemvulling opgetrokken. De onderlinge samenhang blijkt uit de telmerken en paringstekens op de vakwerkconstructie. In de stroleemvulling van de vakken waren horizontale rijen strobundels opgenomen. De hogere rijen overlaptten daarbij de lagere rijen en het constructiehout. Dit lijkt een extra beschermende maatregel tegen het uitspoelen van de leem uit de vakvulling aangezien met name de achtergevel aan de westkant zwaar weerbelast is. Deze afwerking is ook aangetroffen bij de op het westen gerichte gevels van de bouwdelen 1a en 1c. tegen de vakwerkconstructie van de achtergevel van bouwdeel 3a wordt een extra stijl geplaatst waar de moerbalken voor de 1^e verdiepingvloer en de zoldervloer aan worden bevestigd.

Figuur 34: Het rechter venster in de achtergevel. Met de hoekketting in veldbrandsteen is de voeg van het oorspronkelijke metselwerk in Vijlense kalksteen opgezocht. Voor de raamdorpelstenen is de kalksteen ingezaagd.

De twee vensters op de begane grond in de achtergevel horen niet bij de oorspronkelijke opzet. De in veldbrandsteen gemetselde hoekkettingen van de vensters zijn met een iets grijzere en hardere kalkspecie gemetseld dan de Vijlense kalksteen in de achtergevel. Bij het aanhelen is ook geen regelmatige hoekketting gemaakt omdat de kalksteenblokken weggekappt zijn tot aan de eerstvolgende voeg. Ook is ten behoeve van het aanbrengen van de raamdorpels van veldbrandsteen de laag kalksteenblokken op die plek ingezaagd. Mogelijk zijn de vensteropeningen vergroot op de plek waar oorspronkelijk al kleinere

gevelopeningen aanwezig waren. Anders kon er in deze ruimte geen daglicht komen. Maar de mogelijkheid dat er in de eerste opzet geen vensteropeningen op de begane grond van bouwdeel 3b waren kan niet uitgesloten worden. In dat geval fungeerde de ruimte mogelijk als stal of bergruimte.

Ook van de deur met het forse kozijn in de linkerzijgevel kon niet vastgesteld worden of het bij de oorspronkelijk opzet hoort. Pleisterwerk op de wanden rondom het kozijn verhullen de sporen die daar inzicht in zouden kunnen geven. Als de begane grond van bouwdeel 3b oorspronkelijk als stal ingericht was dan kan hier de toegang voor het vee gezeten hebben. Daar past echter niet de nu nog aanwezige deur bij.

In de rechterzijgevel, op de verdieping zat in de oorspronkelijke opzet rechts naast de forse middenstijl een luikopening. Dat de luikopening bij de oorspronkelijke opzet hoort is te herkennen aan de telmerken en paringstekens op de stijlen en regels. Op zolder zijn in de achtergevel links naast de nokstijl in de boven- en onderregel en de tussenstijl luikspinningen te zien. In de nokstijl zit geen spinning. Daarvoor in de plaats is op de linkerzijkant een plankje getimmerd. De andere stijl is met een pen-en-gatverbinding met toognagels aan de boven en onderregel bevestigd. Dat toont aan dat ook dit venster hoort bij de oorspronkelijke opzet.

Figuur 35: Detail van de dichtgezette luikopening, herkenbaar aan de sponningen, in de rechterzijgevel van bouwdeel 3b. Links de duim van het geheng voor het luik. Rechts op de regel een telmerk en paringstekens.

In de achtergevel van bouwdeel 3a werden op de begane grond en op de verdieping deuropeningen gemaakt. De nu nog aanwezige deuren, smeedijzeren duimgehangen klinkstellen en schuifgrendels ³², zijn 17^e of 18^e eeuws en kunnen bij de oorspronkelijke opzet van bouwdeel 3b horen. Datzelfde geldt voor de gespelderde plafonds en de wandafwerking met stroleempleisterwerk en kalkwitsel van de begane grond en de eerste verdieping. Maar niet voor de vulling met vitsen, witsen en stroleem van het tweede dwarsgebint op de zolder van bouwdeel 3b en de daarin gemaakte deuropening. Die zijn secundair. Het regelwerk en de vitsen zijn naderhand met smeedijzeren nagels aangebracht.

Figuur 36: De opgeklampte deur van de woonkamer van bouwdeel 3a naar bouwdeel 3b met het hang en sluitwerk.

³² Vergeleken met Meindersma 1994 p.56-60 en 101 en Hemert 2019 p.65

Het bakhuys

Een bakhuys wordt al in het testament van Anthon Britzen uit 1726 genoemd. Op de Tranchotkaart (1804) is bebouwing te zien op de plek waar het nu het bakhuys staat. De kadastrale kaart van 1829 laat een contour zien die overeenstemt met de contour van het bakhuys zoals dat tot 1960-1962 heeft bestaan. In dat periode werd de oven aan de oostkant gesloopt. Het is mogelijk dat de vakwerkconstructie die nu van het bakhuys resteert 17^e eeuws of ouder is, maar met zekerheid is dat niet te zeggen.

Figuur 37: Het bakhuys met de in 1960-1962 gesloopte oven in 1959 (bron: RCE archief SHBO)

Bouwfase 1d: De grote schuur (bouwdeel 1a, 1783)

In eerste opzet bestond het gebouw, bouwdeel 1a, uit een vakwerkconstructie met stroleenvulling van drie traveeën op een stenen plint, voorzien van een zadeldak dat gedekt was met stro. De tweede travee bevat een hoge inrijpoort, waardoor een hooiwagen het gebouw in kon rijden. Rechts daarvan bevonden zich op de begane grond de veestallen. Daarboven een tussenvloer voor hooi-opslag. Links van de inrijpoort, in de eerste travee, heeft de schuur over de volle hoogte opslag voor hooi. De bovenkant kon bereikt worden via een ladder die met smeedijzeren nagels tegen aan derde dwarsgebint bevestigd is. Tegen de achtergevel, bij de derde travee, verlengd een lage aanbouw die bij de oorspronkelijke opzet hoort het deel met de veestal. Het systeem van telmerken en paringstekens op de vakwerkconstructie toont de onderlinge samenhang aan (zie ook: 5.4.1.1). Daarmee is ook duidelijk dat de nog resterende vakwerkconstructie van dit bouwdeel de oorspronkelijke is.

Figuur 38: De initialen van Peter Munnix en Anna Catharina Wierts naast het bouwjaar (1783) van de schuur en stal (bouwdeel 1a)

Pieter Mathijs Munnix en zijn vrouw Anna Catharina Wierts zijn de bouwers van deze schuur (bouwdeel 1a) in 1783. Hun initialen en dit jaartal staan in de balk boven de poort. Pieter Mathijs Munnix en Anna Catharina Wierts worden als inwoners van Harles ook in de volkstelling van 1807 genoemd. Hun huishouden bestaat verder uit hun zoon en twee dochters. Daarnaast wordt er een knecht vermeld. Pieter Mathijs Munnix bezit op dat moment 3 paarden en 6 koeien.³³

Ook de volkstelling van 1815 noemt Pieter Mathijs Munnix en zijn vrouw Anna Catharina Wierts als bewoners van hoeve de Plum. Verder wonen er hun dochter Anna Maria Munnix en schoonzoon Mathijs Lousberg met hun 3 kinderen. Daarnaast bestond het huishouden uit een knecht Johannes Rox 52 jaar oud, 4 jaar in dienst en maagd (dienstmeisje) Maria Johanna Munnix 17 jaar oud. Zij is waarschijnlijk een nicht van Pieter Mathijs. De hoeve bezat 3 paarden ouder dan 3 jaar, 2 pinken, 5 koeien en 4 varkens en 2 tweewielige karren.³⁴

Bij de rechterpoortvleugel is aan de onderzijde nog de oorspronkelijke taatssteen van steen van Holset aanwezig. Die van de linker poortvleugel ligt iets verderop voor de eerste travee naast de gemetselde bak voor de melkbussen. Onder op de stijl van de linker poortvleugel zit een taatsgehang met een speun of taats waarmee de (har)stijl ooit in de taatssteen geplaatst was. Bij de stijl van de rechterpoortvleugel is daarvan binnen ook nog een restant te zien. De constructie van de linker poortvleugel is ook nog deels oorspronkelijk en van wilde kersenhout gemaakt. De regels en de schoren zijn in de stijl van de poortvleugel met pen-en-gatverbindingen met toognagels vastgezet. De schoren zijn met smeedijzeren nagels op de regels bevestigd. Ook de verticale sluitboom is mogelijk oorspronkelijk.

Bij de staldeuren is net als bij de poort de verticale beplanking aan de buitenkant in 1953 vernieuwd. Bij de meeste zijn daarvoor wel oudere smeedijzeren duimgehengen gebruikt die afkomstig zouden kunnen zijn van de oorspronkelijke staldeuren. In de kap boven de poort zit mogelijk nog een van de oorspronkelijke eikenhouten sporen.

De jukplaat en de uitkraagplaat duiden op een dakvlak dat in het verleden mogelijk een zeeg had. Die zeeg is niet te zien op de oudste foto uit 1953.³⁵ Het dak is dan ook vermoedelijk voor die tijd al een keer vernieuwd. De stal en schuur hadden in de tweede helft van de 19^e eeuw nog een strodak.³⁶

³³ Bron: RHCL Volkstelling Vaals 1807 via Familysearch

³⁴ Bron: Archief Vaals, inv. nr 1875

³⁵ Luchtfoto van LFN in bezit van Sjef Schrouff

³⁶ Bron: De grootmoeder van Sjef Schrouff vertelde hem dat zij als kind het strodak nog heeft gezien. Het zou een van de laatste strodaken in de streek zijn geweest.

Figuur 39: Constructie van de poort. Rechts de oorspronkelijke constructie in wilde kersenhout. Pen-en-gatverbindingen en smeedijzeren toognagels voor de verbindingen. Duimgeheng voor de staldeur.

Figuur 40: Taats bij de harstijl van de linker poortvleugel.

Figuur 41: Taatssteen en taatsgeheng.

Bouwfase 1e: Bouwdeel 1b en 1c

Na 1783, maar voor 1829 wordt de grote schuur (bouwdeel 1a) uitgebreid met de bouwdelen 1b en 1c. Beide zijn namelijk al op de kadastrale minuut van 1829 ingetekend en uit de aansluiting van de constructie van deze bouwdelen op die van bouwdeel 1a valt op te maken dat ze later zijn toegevoegd. Welk van de twee bouwdelen eerder gebouwd is kon niet bepaald worden.

De oorspronkelijke opzet van bouwdeel 1b voegt zich volledig naar die van bouwdeel 1a. Aan de linkerzijgevel van bouwdeel 1a wordt met bouwdeel 1b eigenlijk een brede travee van dezelfde omvang toegevoegd. Ook hier was in de oorspronkelijke opzet een vakwerkconstructie met stroleemvulling op een stenen plint voorzien van een zadeldak dat gedekt was met stro. Aan de achterkant wordt die nieuwe travee al meteen verlengd tot op dezelfde diepte als de afzaat van bouwdeel 1a. Daarbij wordt deze aanbouw doorgezet aan de achtergevel van de eerste en tweede travee van bouwdeel 1a. De L-vormige plattegronden van de bouwdelen 1a en 1b grijpend daardoor zo in elkaar dat ze een rechthoek vormen.

Oorspronkelijk was de voorgevel op de begane grond tussen de stijlen en de dekbalk niet voorzien van een vulling. Ook onder de daarachter gelegen ankerbalk en de daar weer achtergelegen dekbalk waren geen wanden aanwezig. Deze open stalruimte werd mogelijk gebruikt voor de stallen van karren en rijtuigen.

Figuur 42: De linkerzijgevel van bouwdeel 1b op het schilderij van Wiel Hellebrand uit 1914. Links is de lage aanbouw die in 1932 gesloopt is nog te zien (bron: Paul Nicolaye)

Figuur 43: Gehakte telmerken en toognagelgaten in de hoekstijl van bouwdeel 1b bij bouwdeel 1d die aantonen dat het gesloopte deel hoorde bij de oorspronkelijke opzet van bouwdeel 1b.

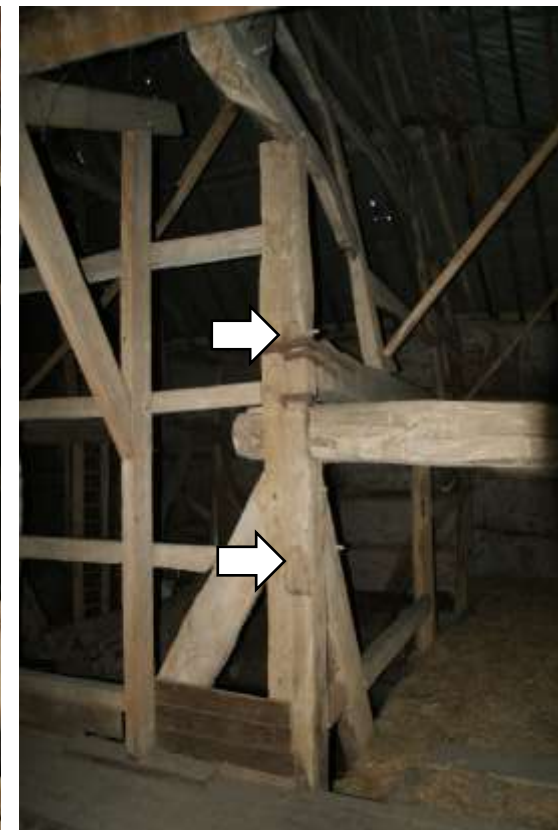
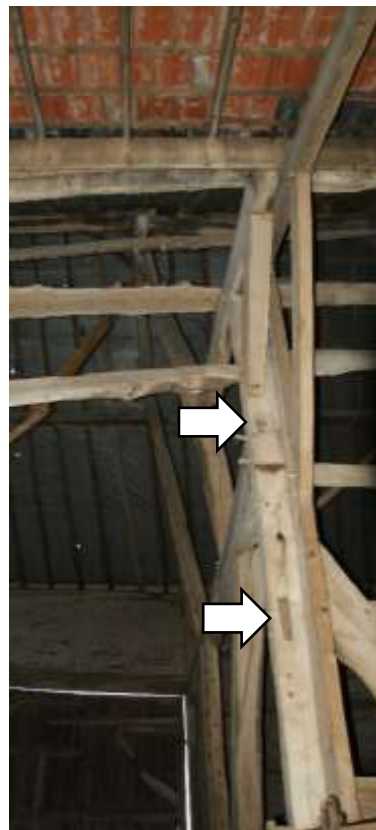
Figuur 44: De aansluiting van een van de tussenbalken van bouwdeel 1b (rechts) op de stijl van het eerste dwarsgebint van bouwdeel 1a.

De lage delen van bouwdeel 1b zijn voor of in 1932 gesloopt en vervangen door bouwdeel 1d. Behalve op de kadastrale kaarten van 1829 tot 1925 zijn deze lagere delen ook te zien op een schilderij uit 1914 van Wiel Hellebrand.³⁷ Dat ze bij de oorspronkelijk opzet van bouwdeel 1b horen is te zien aan de telmerken op de linker stijl van de linkerzijgevel van bouwdeel 1b. Daar waar de wandregels van de het lage deel aansloten op deze stijl zijn bij de toegnagelgaten dezelfde telmerken te zien als op de rest van de vakwerkconstructie van bouwdeel 1b. Dat toont aan dat ze bij dezelfde bouwphase horen. In de stijlen van de achtergevel van het 1^e en 2^e dwarsgebint van bouwdeel 1a zijn de pengaten aanwezig van de aansluiting van de kapconstructie van het lessenaarsdak van deze aanbouwen.

Bouwdeel 1c

Oorspronkelijk was bouwdeel 1c opgetrokken in vakwerk met een stroleemvulling op een lage stenen plint. In de voorgevel en de rechterzijgevel zat in de oorspronkelijke opzet een deur. Daarvan is alleen de deur in de voorgevel overgebleven. Die deur zou vanwege de smeedijzeren duimgehengen, de brede planken en de smeedijzeren nagels die gebruikt zij oorspronkelijk kunnen zijn (1783-1829).

De schuur en stal (bouwdeel 1a, b en c) en de voorganger van het woonhuis met stal uit 1842 zijn in 1829 eigendom van Anna Maria Munnix weduwe van Jan Matthijs Lousberg een

Figuur 45: De pengaten van de aansluitingen van de draagconstructie van de kap van het gesloopte deel van bouwdeel 1b op bouwdeel 1a.

³⁷ Bron: Paul Nicolaye

landbouwer uit Vaals (waarschijnlijk Vijlen). Het vakwerkhuis (bouwdeel 3a en b) en het bakhuis (bouwdeel 4a) zijn op dat moment eigendom van Simonis Lanckohr een landbouwer uit Mechelen die getrouwd is met Johanna Maria Munnix. Beide eigenaren bezitten behoorlijk wat grond binnen de Gemeente Vaals.³⁸ Johanna Maria en Anna Maria zijn zussen. Hun ouders, Pieter Mathijs Munnix en Anna Catharina Wierds, hadden hoeve de Plum voor hen in eigendom.³⁹

4.2.2 Bouwfase 2: XVIII-XXe eeuw

Een aantal veranderingen konden niet specifiek aan een jaartal of relatief korte periode toegekend worden. Wel is aannemelijk dat ze gerealiseerd zijn in de periode tussen 1783 en 1932.

Daar waar de plinten, gevels en vakken van de vakwerkgebouwen deels of helemaal vervangen zijn door veldbrandsteen is dit in de meeste gevallen waarschijnlijk ergens in deze periode gebeurd. Veldovens, waarin deze stenen gebakken werden, waren nog tot in de 30'ere jaren van de 20e eeuw in ons land in gebruik.⁴⁰

Bij het derde en vierde dwarsgebind van bouwdeel 1a en de zijgevels van de aflaat zijn op het niveau van de begane grond in de 19e eeuw delen van de vakwerkconstructie vervangen door veldbrandsteen of hiermee opgevuld. Bij die gelegenheid is mogelijk het houten opgeklampte luik aangebracht. Daarvoor is een nieuwe tussenstijl met smeedijzeren nagels toegevoegd aan de constructie. Daarbij kan het bij het luik zelf ook om een ouder, hergebruikt luik gaan. De smeedijzeren gehengen en de zaagsporen op de brede houten planken zouden 17e of 18e eeuws kunnen zijn.⁴¹ Ook de gevels van bouwdeel 1d zijn in de 19e eeuw deels vervangen of opgevuld met veldbrandsteen. Daarbij is de deur in de rechterzijgevel ook dichtgezet.

Het metselwerk onder de dekbalk in de voorgevel van bouwdeel 1b is deels uitgevoerd in veldbrandstenen. Op dit metselwerk zijn sporen van kalkwitsel te zien. Uit verfstreken blijkt dat de plint ooit zwart geschilderd was. Links onder een keep in de dekbalk is een verticale bouwnaad aanwezig. Het kalkwitsel op de veldbrandstenen aan de linkerkant loopt door in de bouwnaad. Dit duidt erop dat het rechter muurdeel hier later tegenaan gebouwd is. Het metselwerk onder de dekbalk is al op een foto uit 1953 te zien.⁴² Het metselwerk onder de dekbalk is dan ook ouder dan 1953 waarbij het linkerdeel eerder gemetseld is dan het rechterdeel. Dit deel in handvormbaksteen is, mede vanwege het gebruik van dezelfde steen en hetzelfde houten valraam als in de derde travee van bouwdeel 1a, waarschijnlijk in rond 1932 dichtgemetseld. Het deel in veldbrandsteen is waarschijnlijk in de 19e eeuw geplaatst en heeft waarschijnlijk, een niet bij de oorspronkelijke opzet horende vakwerk invulling vervangen. In de eikenhouten hoekstijl zijn namelijk nog drie voorgeboorde gaten te zien waar ooit de smeedijzeren nagels voor

de bevestiging van houten regels zaten. De al eerdergenoemde keep in de onderkant van de dekbalk wijst op de stijl waaraan de regels aan de andere kant verbonden waren. De gaten in de hoekstijl duiden samen met de keep voor de stijl ze op een latere invulling.

Op de eerste verdieping van de stal van het woonhuis in baksteen (bouwdeel 2a) een knechtenkamer toegevoegd. Bij de overgang van de 2e naar de 3e travee bevinden zich tussen de moerbalk van de eerste verdiepingvloer en de moerbalk van het kapgebint houten regels en stijlen van vakwerk. De stijlen zijn halfhouts in een keep in de moerbinten geplaatst en bevestigd met smeedijzeren nagels wat erop duidt dat de vakwerkwand na de oorspronkelijke bouw van het gebouw in 1842, is toegevoegd. Dat de vakken ooit gevuld waren met witsen, witsen en stroleem verraden de gaten aan de onderkant van de regels en de sleuven aan de bovenkant daarvan. Op een foto van net voor de verbouwing is een kinderbind met afgezaagde vloerplanken te zien. Het plafond van de knechtenkamer werd mogelijk gevormd door rondhouten balken die op de moerbinten van de kapgebinten lagen en de vloer voor een hooizolder vormden.

Het vakwerkhuis (gebouw 3) is in de 19e eeuw waarschijnlijk grondig verbouwd. Zo zijn de vensters in het vakwerkhuis (gebouw 3) vervangen en daarbij vergroot. Vensters als het houten 16-ruits stolpraam in de derde travee op de begane grond werden al vanaf de 18e eeuw gebruikelijk.⁴³ Het hang en sluitwerk van de nieuwe vensters duidt ook op de 18e of 19e eeuw. De Neoclassicistische deur in de voorgevel past in de tweede helft van de 19e eeuw. Voor de deur zijn oudere gehengen hergebruikt. Of het vakwerkwandje dat achter deze deur de gang van de keuken scheidt is niet zeker.

In de deze periode zijn ook de daken van het vakwerkwoonhuis (gebouw 3), de afzaat van bouwdeel 1a en bouwdeel 1c verhoogd. Bij de dakvoeten van bouwdeel 1c gebeurde dat door er een rij vakken in vakwerk op de bestaande vakwerkgevels te plaatsen. De gordingen werden hoger geplaatst door op de nokken korte stijlen op houtblokken te plaatsen waarop de gording opnieuw geplaatst werd. Het dak van gebouw 3 is pas verhoogd nadat bouwdeel 3c en d al gebouwd waren. Vanaf de zolder van bouwdeel 3c is op de rechterzijgevel van bouwdeel 2a namelijk leemstucwerk te zien dat eindigt bij de oorspronkelijke daklijn. Bij bouwdeel 3 is de oorspronkelijke dakhelling te herkennen in de voorgevel.

Mogelijk zijn de hierboven genoemde verbouwingen van de vakwerkwoning (gebouw 3) gerelateerd aan de bouw van het tongewelf van de kelder en bouwdeel 3 (1842-1861) waarbij ook de vloer van de begane grond vernieuwd is.

Bouwdeel 3d verschijnt voor het eerst op de kadastrale hulpkaart van 1932. Toch is het vanwege het gebruik van vuursteenkeien en veldbrandsteen in de fundering en plint en de toepassing van veldbrandsteen aannemelijk dat dit bouwdeel al eerder, en wel ergens in de 19e eeuw gebouwd is. Daarbij is in de voorgevel een deur hergebruikt en aangepast die mogelijk 17e of 18e eeuws is.⁴⁴ Misschien is hij wel afkomstig uit de sloop van het oude huis in 1842. Bouwdeel 3d verschijnt mogelijk pas op de kadastrale kaart omdat in dat jaar de achtergevel vernieuwd wordt met metselwerk van handvormbakstenen die ook bij de bouw van bouwdeel 1d gebruikt worden. Of heeft het te maken met een reparatie aan

³⁸ Bron: RCE Beeldbank Minuutplan 1829 Vaals, sectie B, 3e blad en OAT's

³⁹ Bron: RHCL BS Vaals

⁴⁰ Groot 2005 p. 33

⁴¹ Gehengen vergeleken met Hemert 2019 p.65

⁴² Luchtfoto van LFN in bezit van Sjef Schrouff

⁴³ Eggen, 2016 p. 194

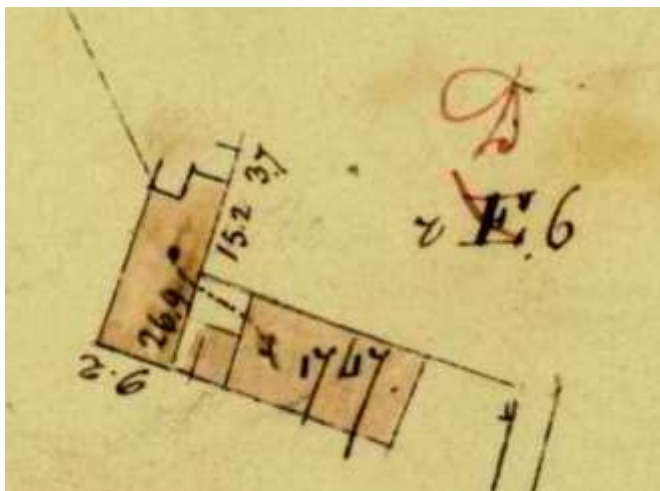
⁴⁴ Vergelijk Eggen 2016 p. 184

de voor- en de rechterzijgevel. Die zijn op het veldwerk uit 1932 namelijk met een dikkerlijn gemarkeerd net als het in dat jaar nieuw gebouwde bouwdeel 1d.

4.2.3 Bouwfase 2a: 1842 het nieuwe woonhuis

Anna Maria Munnix of haar zoon Pieter Mathijs Lousberg, die landbouwer is, is in 1842 de eigenaar van hoeve de Plum. Beide namen staan vermeld in de Perceelgewijze Kadastrale Legger (PKL). Maar meest waarschijnlijk is het dan nog in eigendom bij Anna Maria. Zij is dan waarschijnlijk ook degene die het nieuwe huis in baksteen (bouwdeel 2a) in 1842 laat bouwen op de plaats van het oude huis.⁴⁵ De muurankers van het nieuwe woonhuis, waarvan de schieters uitgevoerd zijn als letters en cijfers, vormen de tekst WJ ANNO M L 1842

Deze initialen komen op het eerste oog niet overeen met die van Anna Maria Munnix of haar zoon Pieter Matthijs Lousberg. Naar de betekenis is het dan ook enigszins speculeren. Ze zouden mogelijk gelezen kunnen worden als Weduwe Jan Mathijs Lousberg. De man van Anna Maria overleed in 1828.⁴⁶ In de OAT en PKL wordt Anna Maria ook wel vermeld als Weduwe (Jan Matthijs) Lousberg.

Figuur 46: In 1843 meet het kadaster de in 1842 gebouwde woning in (bron: Kadasterviewer B1746 en B1747 archiefnr: 4)

Deze nieuwe woning telt zeven traveeën en twee bouwlagen en worden afgedekt met een zadeldak. De eerste drie traveeën worden ingericht als stal met daarboven opslag voor stro. De vier laatste traveeën worden ingericht als woning. Alle gevels, behalve de rechter zijgevel worden in veldbrandsteen opgetrokken. De rechter zijgevel is een vakwerkgebint waarvan de vakken gevuld zijn met oranje tot lichtrode veldbrandsteen. Deze kleur en de verwerking van de stenen verraad dat het om zachte stenen gaat die over het algemeen voor binnenmuren en niet in gevels gebruikt werden. Dat had men hier mogelijk ook voor

ogen. Het metselwerk van de voor- en de achtergevel steekt iets door. Hoewel de beëindiging recht is, is de gebruikte kalkspecie relatief eenvoudig te verwijderen zonder de veldbrandstenen te beschadigen en zo enig moment een vertanding aan te brengen. Toen het oude woonhuis plaats moest maken voor deze nieuwbouw moest het gebint waar bouwdeel 3a tegenaan gebouwd was blijven. Het gebint van de rechterzijgevel van het nieuwe huis (2a) wordt, na de sloop van het oude woonhuis, direct naast dit eerste gebint van bouwdeel 3a geplaatst. Dit gebint is na de sloop het enige gebint dat nog resteert van de oude woning.

De voordeur in de 6^e travee gaf toegang tot de hal. In deze hal bevindt zich, in de 7^e travee, de houten trap met tussenbordes naar de verdieping. Dit is waarschijnlijk de oorspronkelijke plaats aangezien hier in de voorgevel geen venster is geplaatst. Die waren in het ontwerp van de woning in 1842 kennelijk voorbehouden voor de verblijfsruimten. Op de overgang van de 5^e naar de 6^e travee is de dwarsmuur over de volledige hoogte van de woning in metselwerk in veldbrandsteen uitgevoerd. Hierin zijn op de begane grond en de eerste verdieping aan weerszijden (sporen van) haardpartijen te zien waarin later ook kachels waren geplaatst. Vanuit de hal kon dan ook de woonkamer in de 4^e en 5^e travee bereikt worden en de eetkamer in de 6^e en 7^e travee. Mogelijk was ook hier, net als in het vakwerkhuis (bouwdeel 3a) sprake van een voorkamer ofwel go-kamer (goede kamer) en een achterkamer. Vanuit de eetkamer waren de keldertrap en de keuken bereikbaar. In de keuken, tegen de achtergevel in de 4^e travee, waren tijdens het veldwerk sporen van een schouw en rookkanaal zichtbaar. Voor het metselwerk van de haard en het rookkanaal is dezelfde steen en speciegebruik en het metselwerk is vertand in de achtergevel. Deze schouw hoort dan ook bij de oorspronkelijke opzet.

Op de 1^e verdieping geeft de overloop rechtstreeks toegang tot 3 van de 4 slaapkamers. In de overloop tevens de houten trap met tussenbordes naar de zolder. De zolder is een grote open ruimte die voor opslag werd gebruikt.

In de hal, woonkamer en de keuken was de oorspronkelijke plafondafwerking stroleemstuc aangebracht op rachelwerk van twijgen onder de kinderbinten van de verdiepingsvloer. Op de verdieping waren alle plafonds gespelderd. De zolderruimte was niet afgewerkt.

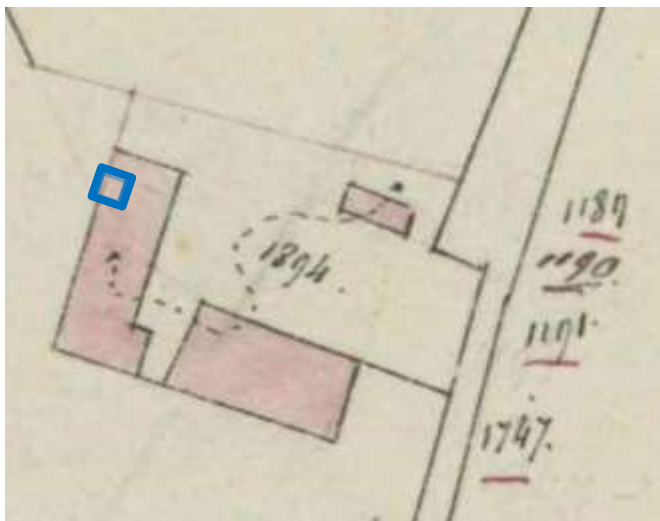
Bouwfase 2b: 1842-1861 Verbouwing kelder vakwerkhuis

Bouwdeel 3c wordt tussen 1842 en 1861 gebouwd. Het metselwerk van de achtergevel van dit bouwdeel is namelijk koud tegen de gevels van bouwdeel 2a en 3b gezet. Op de kadastrale kaart van 1829 is het nog niet ingetekend. Op een kadastrale kaart uit 1861 is de ruimte waar bouwdeel 3c staat wel gevuld.

De directe aanleiding voor de bouw van bouwdeel 3c is waarschijnlijk de aanleg van de keldertrap op deze plek. De verplaatsing van de toegang naar de kelder van bouwdeel 3a lijkt samen te gaan met de het plaatsen van een tongewelf op de bestaande kelder. Het is onwaarschijnlijk dat de kelder voor 1842 al via een trap op deze plek bereikbaar was. De trap zou in de buitenlucht aan de meest weerbelaste kant van het gebouw gelegen hebben. Bovendien helt het terrein aan deze kant vanaf de bosrand naar het gebouw toe.

⁴⁵ Bron: RHCL PKL: 572 nr: 13 en 57 (4482205.pdf)

⁴⁶ Bron: RHCL BS Vaals 12.117/7/10

Figuur 47: Kadastale deelkaart uit 1861. Bouwdeel 3c (blauw) is ingetekend waardoor de kleine open ruimte tussen de bouwdelen 2a en 3a en b gedicht is. De tekenaar heeft bouwdeel 1c abusievelijk aan het woonhuis met stal getekend (1a) in plaats van tegen de schuur en stal (1a) (bron: Kadasterviewer B1894 archiefnr: 35)

Een aantal aanwijzingen doen namelijk vermoeden dat het tongewelf een latere toevoeging is en dat het kelderdek voorheen enkel uit de houten vloerconstructie van de begane grond bestond.

Het tongewelf loopt deels voor de gevelopening met de diefijzers in de achtergevel van bouwdeel 3a langs. De bovenkant van deze gevelopening ligt iets onder de bovenkant van de stijlvoetplaat van het eerste gebint waarop de oorspronkelijke vloerbalklaag van de begane grondvloer waarschijnlijk was aangezet. Nader onderzoek, bijvoorbeeld bouwhistorische begeleiding bij ontmanteling van de vloer of het weghalen van de afwerklagen op het eerste gebint zouden hierover meer duidelijkheid kunnen geven.

Johanna Maria Munnix of haar erven verkopen het vakwerkhuis en het woonhuis met stal in baksteen (bouwdeel 2a) in 1861 aan haar zus Anna Maria Munnix.⁴⁷ Het hele hoeve complex is nu weer in bezit van één eigenaar. Mogelijk ging dit gepaard met een grotere verbouwing waarbij ook de vensters in bouwdeel 3a en 3b vernieuwd en vergroot werden, een deel van de trap werd vervangen en bouwdeel 1 d werd aangebouwd.

Anna Maria Munnix overlijdt op 26 mei 1864 in Harles.⁴⁸ Haar eigendommen gaan over naar haar zoon Pieter Mathijs Lousberg.⁴⁹ Alle gebouwen worden dan verenigd in één perceel (B-1894).⁵⁰ Dat wordt in 1867 weer gesplitst in B-2000 en B-2003. Het vakwerkhuis, de grote schuur en het bakhuis (B-2000) en het bakstenen huis uit 1842 met de aangebouwde schuur en een schuurtje tegen de grote schuur (B-2003) zijn dan eigendom van Pieter Mathias en Jan Willem Hubert Lousberg en later hun weduwen Maria Catharina

⁴⁷ Bron: RHCL PKL: 278 nr's: 21 en 22 (4482109.pdf) en 949 nr's: 8 en 9 (4483061.pdf)

⁴⁸ Bron: RHCL BS Vaals

⁴⁹ Bron: RHCL PKL: 572 (4482205.pdf)

⁵⁰ Bron: RHCL PKL: 572 nr: 88 (4482206.pdf)

Elisabeth Wierts (B-2003) en Joanna Maria Bischoff (B-2000).⁵¹ Anna Catharina Elisabeth Wierts overlijdt op 22 januari 1896 op hoeve de Plum.⁵²

Bouwfase 2c: 1866

Aan de achterkant van het woonhuis van baksteen (bouwdeel 2a) wordt een berging gebouwd.⁵³ Het flauwe lessenaarsdak sluit aan op het zadeldak van de woning met stal en is gedekt met oud-Hollandse pannen. Het is nog te zien op de luchtfoto uit 1955.⁵⁴

Figuur 48: Kadastrale deelkaart uit 1866. Net daarvoor is de voorganger van bouwdeel 2c (blauw) gebouwd. (bron: Kadasterviewer B2000 en B2003 archiefnr: 51)

⁵¹ Bron: RHCL PKL: 1724 nr: 26 (4484177.pdf) en 1725 nr: 14 (4484178.pdf)

⁵² Bidprentje (bron: Sankt Tolbert)

⁵³ Kadaster hulpkaart 1866-08-09 B2000_1867

⁵⁴ Nationaal archief Online beeldbank Nr toegang: 2.24.10.02 Bestanddeelnr: 126-0872

Bouwfase 2d XIXd-XXa

Figuur 43: Ook de gevel van bouwdeel 1d is scheefgedrukt door de schuur.

Scheefstand

Volgens de opmetingstekening van van der Wal uit 1976 staat de nok van de schuur (bouwdeel 1a en 1b) aan de oostzijde 61 cm en aan de westzijde 74 cm uit het lood. Op een foto van de RCE uit 1976 is te zien dat ook de rechterzijgevel van bouwdeel 1c scheefgedrukt is.⁵⁵ De scheefstand is dan ook pas ontstaan nadat bouwdeel 1b en 1c gebouwd waren. Beide bouwdelen zijn tussen 1783 en 1829 gebouwd. Bij de aansluiting van het metselwerk van bouwdeel 1d op de hoekstijl van bouwdeel 1b aan de oostkant van de schuur is er rekening gehouden met de scheefstand. De schuur stond dus bij de bouw van bouwdeel 1d in 1932 al scheef. De scheefstand komt voort uit het ontbreken van schoren in de langsrichting op het niveau van de tweede jukken van de alle dwarsgebinden. In de jukplaten, jukstijlen en de buitenjukstijlschoren zijn geen aanwijzingen gevonden dat daarin ooit schoren gezeten hebben. Mogelijk zat er een schoring in het dakvlak in de vorm van een zweep (windlat) op de sporen en is de scheefstand ontstaan toen die een keer vervangen zijn. Dat zou bij het vervangen van het strodak (XIXd-XXa) gebeurd kunnen zijn.⁵⁶

⁵⁵ RCE beeldbank nr: 180013

⁵⁶ Bron: De grootmoeder van Sjef Schrouff vertelde hem dat zij als kind het strodak nog heeft gezien. Het zou een van de laatste strodaken in de streek zijn geweest.

Figuur 50: Kadastrale deelkaart uit 1925. Bouwdeel 2b (blauw) is net daarvoor gebouwd (bron: Kadasterviewer B2539 archiefnr: 206)

Alle gebouwen gaan in 1897 door verkoop naar Hubert Arnold Kullen. Hij is landbouwer.⁵⁷ In 1901 worden beide percelen weer samengevoegd (B-2382). Deze Hubert Arnold Kullen (1849-1930) is getrouwd met Maria Bischoff. Na de dood van Hubert Arnold in 1930 worden hun zonen, Johan Hubert en Jan Peter, eigenaar van de Plum.

Johan Hubert Kullen trouwt in 1913 met Anna Catharina Hamers (1887-1913). Zij overlijdt echter datzelfde jaar en in 1920 trouwt hij met Johanna Catharina Hubertina Munnix (1877-1953). Het beide huwelijken zijn kinderloos zijn gebleven.

Jan Peter Kullen trouwt in 1911 met Anna Maria Catharina Munnix (1883-1967). Zij is een zus van de tweede vrouw van zijn broer. Ze krijgen samen tenminste 6 kinderen:

1. Jan Pieter Josef Kullen 1912
2. Anna Maria Hubertina Kullen 1913
3. Jan Josef Kullen 1916
4. Hubert Johannes (Sjeng) Kullen 1918
5. Maria Ida Hubertina Kullen 1919
6. Guillaume Leo Kullen 1923

Aan de zuidzijde is het stalgedeelte van het woonhuis in baksteen (bouwdeel 2a) in 1925 over bijna de volle breedte uitgebreid met een één-laagse aanbouw met lessenaarsdak (bouwdeel 2c). Deze aanbouw is opgetrokken in baksteen en het lessenaarsdak, dat aansluit op de bakstenen kopgevel van het hoofdgebouw, is gedekt met Muldenpannen.

⁵⁷ Bron: RHCL PKL: 2546 (4487120.pdf) en 2546 nr's: 35 en 40 (4487186.pdf) 2546 nr: 54 (4487187.pdf)

4.2.3 Bouwfase 3: 1932

In 1932 wordt op de hoeve verbouwd en bijgebouwd voordat het complex opgedeeld wordt tussen Johan Hubert Kullen (1884-1948) en Jan Peter Kullen (1879-1951). Johan Hubert Kullen bezit vanaf dat moment het vakwerkhuis en de stal in het oostelijke deel van de grote schuur (bouwdeel 1b). Jan Peter Kullen krijgt de woning in baksteen uit 1842 met aanbouwen, de resterende delen van de grote schuur en het bakhuis. De pomp, op de woningscheiding blijft gemeenschappelijk eigendom.

Bouwdeel 1b was oorspronkelijk aan de achterkant langer. Dit één-laagse bouwdeel in vakwerk onder het verlengde dakschild van het zadeldak van bouwdeel 1a is in 1932 gesloopt om plaats te maken voor bouwdeel 1d. Het gesloopte deel was achter de eerste twee traveeën van bouwdeel 1a doorgezet en sloot aan op de aflat aan de derde travee van bouwdeel 1a. Bouwdeel 1a en 1b bestonden zo uit twee L-vormige plattegronden die in elkaar grepen en samen een rechthoek vormden.

Figuur 51: Kadastrale deelkaart uit 1932. Aan de noordkant van de vakwerkwoning (3) is dan bouwdeel 3d te zien. Bij de schuur en stal (1) wordt het lage deel van bouwdeel 1b gesloopt en wordt op die plaats bouwdeel 1d gebouwd. (bron: Kadasterviewer B2584, B2585 en B2586 archiefnr: 224)

Bouwdeel 1d wordt in handvormbaksteen opgetrokken waarbij dit bouwdeel ten opzichte van het oorspronkelijke bouwdeel naar het zuiden toe vergroot is. Het lessenaarsdak van deze uitbreiding sluit aan op het zadeldak van de grote schuur (bouwdeel 1a en 1b). Tegelijkertijd wordt de achtergevel van de aflat van bouwdeel 1a vervangen door metselwerk en wordt het buitentoilet gebouwd (bouwdeel 1^e). Beide worden namelijk, samen met bouwdeel 1d als 'nieuw' vermeld op de kadastrale veldwerkkaart van 11 juni 1932.⁵⁸ Bij de achtergevel van de aflat wordt dezelfde handvormbaksteen gebruikt als bij bouwdeel 1d. Het buitentoilet wordt in hergebruikte veldbrandstenen met cementspecie opgetrokken.

In en voor de derde travee van bouwdeel 1a wordt dan ook een anderhalf steens dikke gemetselde klamp opgetrokken. Die klamp is ook met vormbakstenen in kruisverband gemetseld. De gevel is al op een foto uit 1953 voorzien van metselwerk.⁵⁹ De gebruikte baksteen komt overeen met de baksteen van de achtergevel van de aflat en die van bouwdeel 1d. Ook is hetzelfde houten valraam is gebruikt als in de voorgevel van bouwdeel 1b. Het metselwerk onder de dekbalk in de voorgevel van bouwdeel 1b dat in handvormbaksteen is uitgevoerd is, zoals hiervoor al betoogd, waarschijnlijk in rond 1932 opgetrokken. Vergelijkbare houten valramen, nu met toog, zijn in de achtergevel van de aflat van bouwdeel 1a gebruikt. Op basis van het voorgaande wordt aangenomen dat de opvulling van de derde travee van de voorgevel van bouwdeel 1b ook in of rond 1932 is uitgevoerd.

De vakwerkwoning (gebouw 3) blijft tot 1953 bewoond door Johanna Hubertina Catharina Munnix.⁶⁰ Na het overlijden van Jan Peter (1951) en Johanna Hubertina Catharina (1953) worden de broers Jan Pieter Josef Kullen (1912-1986), Hubert Johannes (Sjeng) Kullen (1918-2001), Guillaume Leo Kullen (1923-1980) en hun zus Maria Ida Hubertina Kullen (1919-1999) de nieuwe bewoners van het complex.⁶¹

4.2.4 Bouwfase 4: 1953

Op 06-24-1953 werd een bouwvergunning afgegeven voor het herstellen van de schuur.⁶² Bij de vakken van het vakwerk in de eerste en tweede travee van de voorgevel van bouwdeel 1a en 1b is de oorspronkelijke stroleemvulling in 1953⁶³ vervangen door metselwerk in halfsteensverband. Op enkele plaatsen zijn stroomlagen toegepast. In de vakken zijn, voorafgaand aan het weghalen van de vitsen, witsen en stroleemvulling, extra tussenstijlen geplaatst. Dit werd gedaan om doorbuiging van de horizontale regels te verminderen en daarmee de starre metselwerkvulling te beschermen.⁶⁴

⁵⁸ Kadaster veldwerk 11 juni 1932, dienstjaar 1933 no: 80

⁵⁹ Luchtfoto LNF bron Sjef Schrouff

⁶⁰ Mededeling Sjef Schrouff

⁶¹ Mededeling Liesel Kullen e-mail 4-11-2020;

⁶² Archief gemeente Vaals invnr: 143 en mededeling Sjef Schrouff

⁶³ Mededeling Sjef Schrouff

⁶⁴ Eggen 2016 p. 177

De poortvleugels en de staldeuren van gebouw 1 zijn waarschijnlijk ook in 1953 aan de buitenkant voorzien van grenenhouten rabatdelen met messing en groef. Ze zijn met draadnagels op de poortvleugelconstructie bevestigd. Deze delen zijn al op de foto's uit 1976 te zien⁶⁵ maar zeer waarschijnlijk ook al op een foto uit 1959.⁶⁶ Ze zijn ook gebruikt bij de staldeuren van bouwdeel 1d dat in 1932 is gebouwd. Bij de staldeuren zijn de oorspronkelijke smeedijzeren duimgehengen hergebruikt en opnieuw geplaatst met platte sleufkopschroeven en bouten met vierkanten moeren.

4.2.5 Bouwfase 5: 1960-1976

Circa 1960-1962 wordt de oven van het bakhuis gesloopt.⁶⁷ Het ontstane gat in de achtergevel wordt op die plek met betonblokken dichtgemetseld. Daarboven wordt op de vakwerkwand asbest beplating aangebracht.

Aan de westzijde, achter de eerste 4 traveeën van het woonhuis in baksteen (bouwdeel 2a) wordt een één-laagse loods met lessenaarsdak (bouwdeel 2b) aangebouwd. Voor de bouw van deze loods is op 03-15-1961 een bouwvergunning verleend.⁶⁸ De loods is opgetrokken in baksteen en vervangt een oudere, iets kleinere, berging (1866) op die plek. Het flauwe lessenaarsdak sluit aan op het zadeldak van de woning met stal en is voorzien van stalen golfplaten.

De muur tussen de stal in bouwdeel 1b en bouwdeel 1d wordt mogelijk ook in deze periode gebouwd. Er is een machinaal gevormde baksteen en cementspecie gebruikt. De muur is bovendien te zien op de opmetingstekening van van de Wal uit 1976.⁶⁹

Het zuidelijke dakvlak van bouwdeel 3b en het dak van 3d is met Muldenpannen gedekt. Er zijn Muldenpannen gebruikt van drie verschillende fabrikanten:

Jos Kursjens (Tegelen) rode pan

Russel-Tiglia (Tegelen) gesmoorde pan

Dakpanfabriek de Valk J. Meeuwissen (Echt) gesmoorde pan

Russel-Tiglia bestond van 1936 tot 1966⁷⁰ en in alle aanwezige pannen van Kurstjens is de datum 12-2-71 mee ingebakken. Op de foto's van de RCE uit 1976 zijn deze pannen al te zien op het dak van bouwdeel 3c. Het is dus goed mogelijk dat ze ook op het zuidelijke dakvlak van bouwdeel 3b geplaatst zijn tussen 1971 en 1976. De Muldenpannen op de andere daken zijn niet van dichtbij bekeken. Maar tussen de gesmoorde pannen liggen ook op deze daken rode pannen.

De vensters in de achtergevel van bouwdeel 3b zijn voor 1976 dichtgemetseld met een witte machinale vormbaksteen.⁷¹

⁶⁵ RCE beeldbank docnr: 180019

⁶⁶ RCE SHBO Harles 1-2

⁶⁷ Mededeling Sjef Schrouff

⁶⁸ Archief gemeente Vaals invnr: 1335

⁶⁹ RCE beeldbank docnr: BT-008509

⁷⁰ Bron: <http://www.capriolus.nl/nl/content/russel-tiglia-atelier-voor-sierkeramiek-nv>

⁷¹ RCE beeldbank docnr: 180014

4.2.6 Bouwfase 6: 1991

Vanaf de jaren '80 van de vorige eeuw maakt aannemer van Wersch gebruik van de grote schuur voor de opslag van materialen.

Daken

In die periode worden de daken van de schuur en stal (gebouw 1) en het woonhuis met stal (bouwdeel 2a) aangepakt.

Bij het zadeldak van de grote schuur (bouwdeel 1a en 1b) zijn bij het zuidelijke dakvlak, de rondhouten sporen van naaldhout vervangen door grenen sporen met een vierkant dwarsdoorsnede. Daarbij zijn ook alle panlatten vervangen. Ook bij bouwdeel 1c werden de panlatten vervangen. Tussen de sporen en de panlatten is bij 1a en 1c een half doorzichtige gewapende kunststoffolie aangebracht. Uit foto's van de RCE uit 1976 blijkt dat er in die tijd alleen rondhouten sporen in de kap aanwezig waren en er tussen de pannen en de panlatten stropoppen zaten.⁷² Die zijn bij de vernieuwing van het dak in 1991 weggehaald. De oud-Hollandse en Muldenpannen die al op de daken lagen werden herplaatst. De rechter zijgevels (west) van bouwdeel 1a en 1c worden bekleed met trespa panelen.

Op het dak van het woonhuis in baksteen met de stal (bouwdeel 2a) wordt een nieuw dakbeschot en panlatten geplaatst. Mogelijk is er ook isolatie aangebracht. De twee dakkapellen die nog te zijn, zijn op de foto's van de RCE uit 1976 zijn toen verwijderd.⁷³

De linkerzijgevel van bouwdeel 1b is in 1991 van een betonnen fundering voorzien. Op een tekening van H. van der Wal en foto's van de RCE uit 1976 is naast baksteen metselwerk rechts onder de stijlvoetplaat links ook metselwerk in keien te zien.⁷⁴ Voor het vernieuwen van deze gevel is in 1991 een bouwvergunning afgegeven.⁷⁵

Boven de tussenbalk is toen ook een betimmering van verticale grenen delen op regelwerk aangebracht. De oorspronkelijke vulling van de vakken in het deel van de gevel onder de tussenbalk is vervangen door houtwolcementplaten die van de buitenkant met cementspecie gestuct zijn. Een luikopening onder de tussenbalk links naast de middenstijl is daarbij eveneens dichtgezet.

Ook bij de voorgevel van het bakhuis worden verticale grenen delen op regelwerk aangebracht. Een luikopening op de zolderverdieping wordt daarbij dichtgezet. De oorspronkelijke vulling van de vakken in het de linkerzijgevel worden hier eveneens vervangen door houtwolcementplaten die van de buitenkant met cementspecie gestuct zijn. Daarmee verdwijnt ook de luikopening in deze gevel.

4.2.7 Bouwfase 7: 2020

Het woonhuis met stal uit 1842 (gebouw 2) blijft bewoond tot circa 1994.⁷⁶

⁷² RCE beeldbank docnr: 180026, 180027, 180030, 180032, 180033 en 180034;

⁷³ RCE Beeldbank docnr: 180017 en mededeling Sjef Schrouff

⁷⁴ RCE beeldbank docnr: BT-008509, 180021;

⁷⁵ Archief gemeente Vaals 22-10-1991 BVG/4488

⁷⁶ Mededeling Jo Kullen

Van 1994 tot 2019 zijn Joseph Antonius Hubertus Maria (Jo) Kullen en Maria Francisca Aleida Elisabeth (Liesel) Nobis de eigenaren van het complex. Jo Kullen is de zoon van Jan Josef Kullen.

Vanaf 2019 is Peter Schrouff de eigenaar van hoeve de Plum. Hij heeft in januari 2020 een omgevingsvergunning gekregen voor het verbouwen van gebouw 2 tot woning met 2 vakantieappartementen. Daarbij wordt het interieur tot op het casco gestript. Op het terrein zijn keermuren van gestapelde natuursteen aangebracht en in het talud achter de woning uit 1842 (bouwdeel 2a) zijn twee trappen van Naamse steen geplaatst.

Gebouw 1

In de grote schuur wordt in bouwdeel 1d de scheidingsmuur met bouwdeel 1a, de voederbakken met stalpalen in kribbebomen en de houten verdiepingsvloer verwijderd. Ook de onderste vakken in de tweede travee van de achtergevel van bouwdeel 1a zijn toen leeg gemaakt en de planken verwijderd. Van de drie spanten van bouwdeel 1d werden de trekbalen en weggehaald. De stijl werd met bouten aan de vakwerkconstructie van bouwdeel 1a en 1b vastgezet. Aan de ander kant van de spanten, bij de achtergevel van bouwdeel 1d, werden poeren gemetseld met een gewapende betonnen kern. Ook is er een betonnen vloer op de bestaande vloer van bouwdeel 1d gestort. Deze betonvloer loopt door in de tweede travee van bouwdeel 1a tot aan de poort in de voorgevel. De vloer in deze travee werd daarvoor iets uitgegraven om op gelijke hoogte te komen met de vloer van bouwdeel 1d. Ze vervingen daarnaast de windveer langs de dakrand van het zuidelijke deel van bouwdeel 1d.

Gebouw 3

Begin 2020 worden de oud Hollandse pannen van de achtergevel van bouwdeel 3b gehaald. In oktober van dat jaar ontdoen Peter Schrouff en zijn vriendin Sanne Bergmans de voorgevel van de vakwerkwoning van het resterende kalkwitsel. Ook wordt de verf van de vensters en deuren verwijderd. De omlijstingen van de deuren en vensters worden dan blauw geschilderd en de vakvulling wit.

5. Bouwhistorische beschrijving

5.1 Inleiding

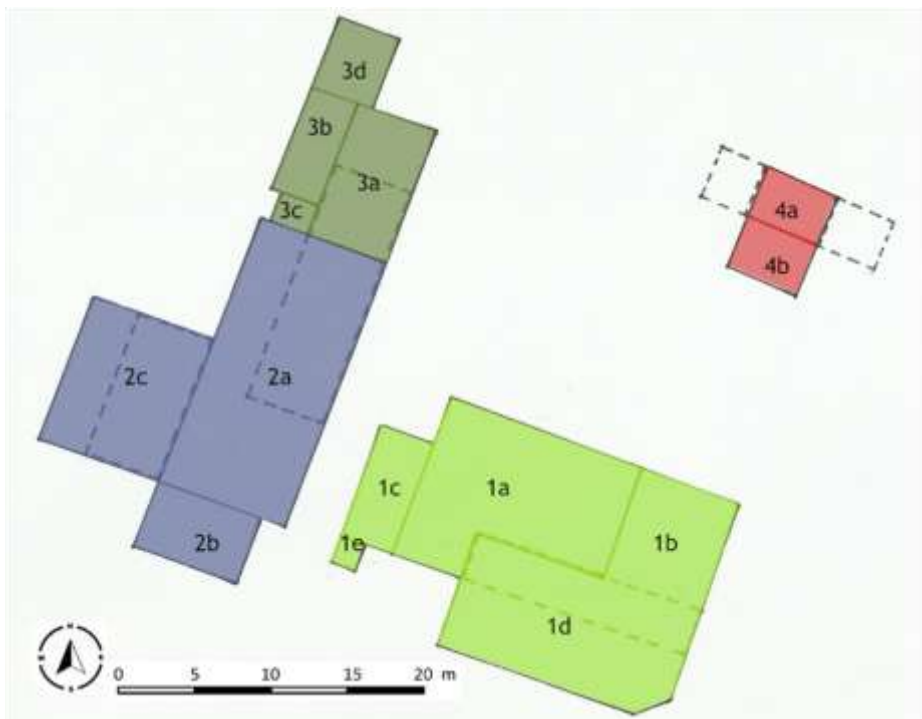
In deze bouwhistorische beschrijving van het boerderijcomplex hoeve de Plum is ervoor gekozen om de vier gebouwen die het complex vormen te nummeren van 1 t/m 4 en de verschillende bouwdelen per gebouw te voorzien van een letter a t/m e (zie ook fig. 1):

Gebouw 1: de grote schuur en stal,

Gebouw 2: het woonhuis met stal,

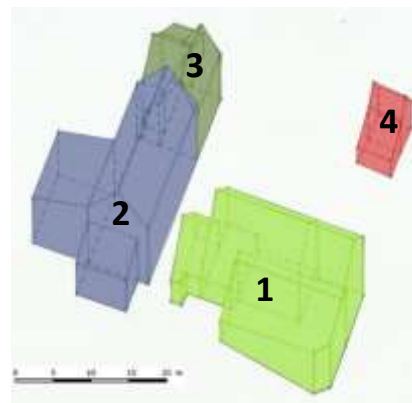
Gebouw 3: de vakwerkwoning,

Gebouw 4: het bakhuis.

Figuur 52: De verdeling van het hoevecomplex in bouwdelen.

Deze gebouwen zijn verder opgedeeld in bouwdelen. Deze bouwdelen zijn voorzien van letters in combinatie met het nummer van het gebouw. Een gebouw bestaat steeds uit een hoofdbouwdeel (bouwdeel a) en meerdere latere uitbreidingen (bouwdelen b, c, d, enz.). Het hoofdbouwdeel is steeds het oudste bouwdeel van het betreffende gebouw en heeft om die reden de letter 'a' toegekend gekregen. De uitbreidingen volgen in de volgorde van bouwphase.

Figuur 53 (links): Isometrie met gebouwnummering.

Figuur 54 (onder): Dronefoto van hoevecomplex de Plum met gebouwnummers (bron: Klement Rentmeesters)

De gevels worden aangeduid met voor-, linker-, rechter- en achtergevel. De voorgevel is daarbij steeds de gevel waarin de huidige hoofdtoegang van het betreffende gebouw ligt. Omdat niet alle hoofdtoegangen op dezelfde windrichting georiënteerd zijn is ervoor gekozen om, waar nodig, ondersteunend gebruik te maken van windrichtingen bij de beschrijving van de gevels.

Het hoevecomplex wordt in dit hoofdstuk van groot naar klein beschreven te beginnen met de ruimtelijke situatie en context gevolgd door een beschrijving van de bouwmassa's, het exterieur (gevels en daken), de constructie en tot slot het interieur van de gebouwen en bouwdelen. Afzonderlijke onderdelen zoals gevels of binnenwanden worden daarbij beschreven van links naar rechts en van beneden naar boven.

5.2 Ruimtelijke situatie en context

Harles is een buurtschap in de Limburgse gemeente Vaals, gelegen tussen de dorpen Vijlen, Lemiers en Holset. In tegenstelling tot de omliggende dorpen is de bebouwing van Harles na de Tweede Wereldoorlog niet exponentieel uitgebreid. Het typische karakter van vrij liggende boerderijcomplexen langs een verbindingsweg is dan ook gebleven.

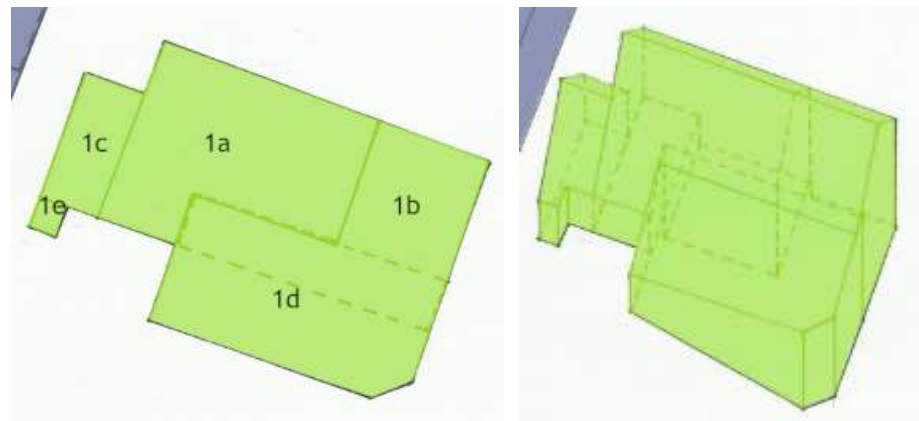

Figuur 55: Luchtfoto 2020. In het blauwe kader hoeve de Plum. Rechts het dorp Holset (bron: GoogleMaps)

Samen met de hoeves Einrade en Doodleger vormt hoeve de Plum een klein bebouwingscluster tussen de weilanden en akkers langs de verbindingsweg tussen Vijlen en Holset. Hoeve Einrade ligt daarbij in het dal van en direct naast de Hermansbeek. Hoeve de Plum en Doodleger liggen iets hoger op de westelijke flank van het dal. Hoeve de Plum wordt vanaf de doorgaande weg bereikt via een zijweg die ooit naar de op het plateau gelegen Vijlenerbossen leidde maar nu voorbij het hoevecomplex in ongebruik geraakt is.

Het hoevecomplex de Plum bestaat uit 4 afzonderlijke gebouwen rondom een erf: de grote schuur (1), de woning met stal in baksteen (2), de vakwerk woning (3) en het bakhuis (4). Bij al deze gebouwen is het hoofdgebouw later voorzien van uitbreidingen. Enkele daarvan zijn inmiddels weer gesloopt. Het bakhuis staat vanwege brandgevaar op enige afstand van de overige bebouwing.

5.3 De grote schuur (gebouw 1)

5.3.1 Bouwmassa en samenstelling

De grote schuur is een twee-laags gebouw met een zadeldak op een rechthoekige plattegrond. Aan de achterkant heeft het gebouw één bouwlaag onder het verlengde dakschild van het zadeldak. Aan de achterkant daarvan een één-laagse aanbouw met een rechthoekige plattegrond en lessenaarsdak dat over gaat in het hiervoor genoemde verlengde dakschild. Tegen de rechter zijgevel is een één-laagse aanbouw met een rechthoekige plattegrond en een zadeldak gebouwd (bouwdeel 1c). Daarachter een kleine één-laagse aflat met een lessenaarsdak (bouwdeel 1e).

Het oudste bouwdeel, bouwdeel 1a (1783), heeft een L-vormige plattegrond van drie traveeën en twee bouwlagen onder een zadeldak met een aflat aan de achterkant van de derde travee. Bouwdeel 1a is opgetrokken in vakwerk op een plint die deels uit bakstenen en deels uit vuursteenkeien bestaat. Het zadeldak, waarvan de nok parallel aan de voorgevel loopt, heeft een overstek bij de dakvoet en is gedekt met oud-Hollandse dakpannen.

Bouwdeel 1a is aan de linkerkant (oost) over de volle breedte en hoogte met twee traveeën in vakwerk verlengd (bouwdeel 1b). Over deze uitbreiding (1783-1829) is het zadeldak met overstek van de grote schuur op gelijke hoogte doorgezet en eveneens gedekt met oud-Hollandse dakpannen.

Bouwdeel 1d (1932) heeft een rechthoekige plattegrond en één bouwlaag onder een lessenaarsdak. Het lessenaarsdak van deze uitbreiding gaat over in het zadeldak van de grote schuur (bouwdeel 1a en 1b). Het dak is gedekt met Muldenpannen.

Bouwdeel 1c is een één-laagse aanbouw in vakwerk met een zadeldak (1783-1829). Dit bouwdeel is tegen de aflat, en deels tegen de rechterzijgevel van de stal en schuur gebouwd. Ook dit dak is gedekt met Muldenpannen.

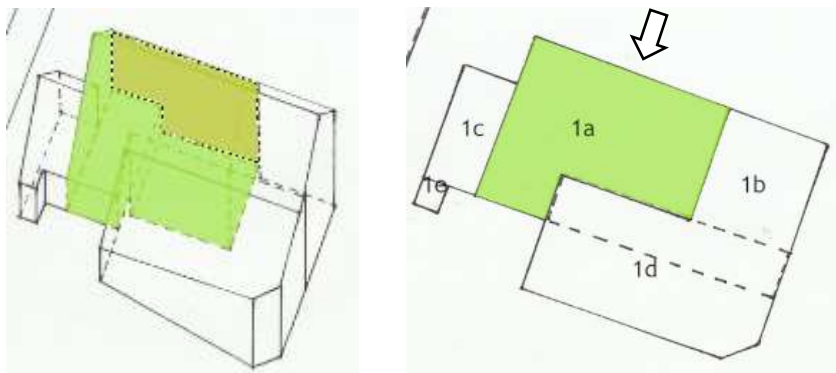
Tegen bouwdeel 1c aan de zuidzijde een buitentoilet in baksteen opgetrokken (1932). Het dak van bouwdeel 1c is hiervoor deels bij de dakvoet verlengd.

5.3.2 Extérieur

5.3.2.1 Bouwdeel 1a

Voorgevel bouwdeel 1a (noord)

De voorgevel van bouwdeel 1a is een langsgevel die verdeeld is in drie traveeën en opgetrokken in vakwerk uit eik-, wilde kers en es. De stijlvoetplaat van het vakwerk is geplaatst op een in kruisverband met rode vormbaksteen gemetselde plint. De fundering is hier niet zichtbaar maar bestaat vermoedelijk uit vuursteenkeien.⁷⁷ Rechts naast de poort zijn nog net een aantal vuurstenen in de plint te zien. De gevel eindigt aan de bovenzijde onder de jukplaat. In de vakken in de eerste en tweede travee metselwerk in halfsteensverband. In het vak boven de poort is een extra tussenstijl geplaatst. Dit werd gedaan om doorbuiging van de horizontale regels te verminderen en daarmee de starre metselwerkvulling te beschermen.⁷⁸ In de tweede travee is een houten opgeklampte poort bestaande uit twee poortvleugels geplaatst. In de balk boven de poort is de inscriptie: 'PM 1783 ACW' met een guts aangebracht. De inscriptie geeft het bouwjaar en de initialen van de bouwers, Peter Munnix en Anna Catharina Wiertz, weer (zie 4.2). In de linker poortvleugel zit een opgeklampte deur. Bij de rechterpoortvleugel is aan de onderzijde nog de taatssteen van steen van Holset aanwezig. Die van de linker poortvleugel ligt iets verderop voor de eerste travee naast de gemetselde bak voor de melkbussen. De ijzeren duimen van de gehengen zijn in de stijlen van de vakwerkconstructie geplaatst. De gehengen zelf bestaan uit ijzeren ogen met een stift die in de stijl van de poortvleugel geslagen is. In één geval zit aan het oog op een smeedijzeren hoekijzer. In de bladen van dat hoekijzer zitten gaten waardoor het met smeedijzeren nagels aan de stijl is bevestigd. Onder op de stijl van de linker poortvleugel zit een taatsgeheng met een speun of taats waarmee de (har)stijl ooit in de taatssteen geplaatst was. Bij de stijl van de rechterpoortvleugel is daarvan binnen ook nog een restant te zien.

Figuur 56: De taatssteen van de poort van de grote schuur (1a)

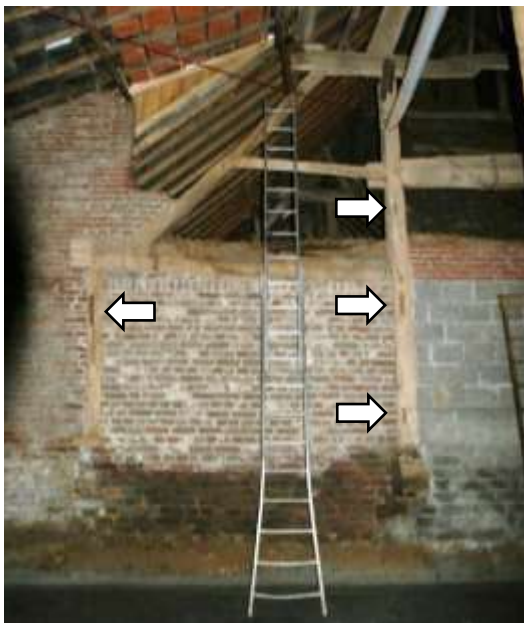
⁷⁷ Vuursteen afkomstig uit het vuursteeneluvium is in het zuidoostelijke deel van Limburg veelvuldige gebruikt als bouwsteen (Bosch, 1989 p. 92-(220))

⁷⁸ Eggen 2016 p. 177

De constructie van de linker poortvleugel is van wilde kersenhout gemaakt (1783). De regels en de schoren zijn in de stijl van de poortvleugel met pen-en-gatverbindingen met toognagels vastgezet. De schoren zijn met smeedijzeren nagels op de regels bevestigd. Bij de rechter poortvleugel is die constructie inclusief de stijl vervangen door grenenhout (1953). Alle verbindingen zijn genageld. De ijzeren gehengen van de staldeur in de linker poortvleugel zijn met bouten met een vierkante kop aan de constructie van de poortvleugel bevestigd. Aan de binnenkant is nog een verticale sluitboom aangebracht. De poortvleugels en de staldeur zijn aan de buitenkant voorzien van grenenhouten delen met messing en groef (1953). Ze zijn met draadnagels op de poortvleugelconstructie bevestigd. Bij de messing is een profilering in de vorm van een bolling aangebracht. In en voor de derde travee is een anderhalf steens dikke gemetselde klamp opgetrokken. De klamp is met vormbakstenen in kruisverband gemetseld (1932). In deze gevel zijn op de begane grond twee opgeklampte staldeuren met boven en onderdeur geplaatst. Tussen de staldeuren is een houten drie-ruits valraam met een toog aan de bovenzijde geplaatst. De ruitjes zijn met stopverf geplaatst.

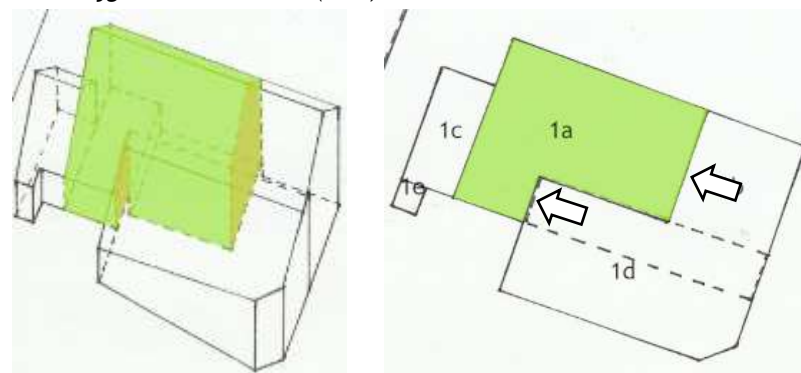
Bij de rechter staldeur zijn rechte ijzeren duimgehengen met slotbouten en een vierkante moeren toegepast. Bij de linker staldeur zijn smeedijzeren duimgehengen hergebruikt en met platte sleufkopschroeven en bouten met vierkanten moeren vastgezet. De verticale houten delen zijn dezelfde als die van de poortvleugels.

Boven de drie gevelopeningen is een steens gemetselde strek geplaatst. Op de poort, de staldeuren en het valraam zijn door verwerking verschillende lagen schilderwerk te zien. Ter hoogte van de balk boven de poort zijn in deze gevel twee openingen in het metselwerk van circa 10 bij 20 cm vrijgelaten. Naar binnen toe verspringen de openingen. Hun functie is niet duidelijk. Ze zijn te klein voor uilengaten.

Figuur 57: De linker zijgevel van de aflaat tegen het derde dwarsgebint. In beide stijlen zijn de pengaten (witte pijlen) en toognagelgaten van verdwenen wandregels zichtbaar. Het vak onder de dekbalk is gevuld met metselwerk. De twee vakken boven de dekbalk waren ooit voorzien van een stroleemvulling getuige de gaten voor de vitsen aan de onderzijde van het overstek en de wandregel.

Linkerzijgevel bouwdeel 1a (oost)

De linkerzijgevel van de stal en schuur is een kopgevel waartegen voor 1829 bouwdeel 1b geplaatst is. Daardoor is deze gevel nu een binnengevel. De gevel is opgebouwd uit vakwerk in eiken-, wildekers- en essenhout. De stijlvoetplaat is op een plint van gemetselde vuursteenkeien geplaatst. Deze vuursteenkeien zijn zeer waarschijnlijk ook in de fundering gebruikt. Enkele horizontale regels ontbreken in de vakwerkconstructie. Alle vakken, behalve de onderste, zijn ontdaan van de vulling van vitsen, witsen en stroleem. De gaten en sleuven waar de vitsen in geklemd werden zijn zichtbaar. Voor de onderste vakken zijn planken getimmerd.

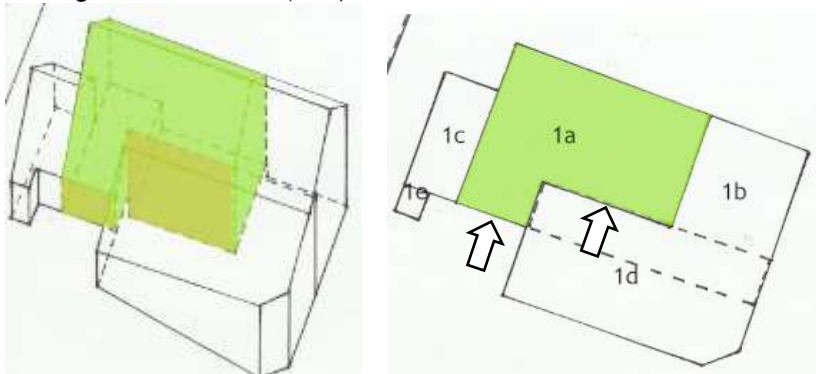

Figuur 58: De plint van vuursteen van de linkerzijgevel met daarboven het dwarsgebint gezien vanaf de binnenzijde.

De linkerzijgevel van de aflaat is eveneens in vakwerk in eik, wildekers en es opgetrokken. Ook dit is nu een binnengevel door de uitbreiding met bouwdeel 1b en later 1d. De ruimte tussen de stijlen onder de dekbalk, is opgevuld met metselwerk in veldbrandsteen. In de vakken daarboven zijn in de regels de sleuven en gaten voor de nu niet meer aanwezige vitsen en witsen te zien die bedekt waren met stroleem

Achtergevel bouwdeel 1a (zuid)

Figuur 59: Eerste en tweede travee van de achtergevel van de grote schuur (1a). De eerste travee op een plint van vuursteen keien in oktober 2020. In de tweede travee ontbreken een aantal wandregels, de stijlvoetplaat en de plint.

De achtergevel is een langsgevel waarbij de derde travee verlengd is met een aflaat. Tegen de eerste en tweede travee van de achtergevel van bouwdeel 1a is bouwdeel 1b geplaatst waardoor deze gevel nu ook een binnengevel is.⁷⁹ De gevel is opgebouwd uit vakwerk in eik-, wildekens en es en eindigt aan de bovenkant onder een jukplaat. De stijlvoetplaat van de eerste travee is op een plint van gemetselde vuursteenkeien geplaatst. Deze vuursteenkeien zijn zeer waarschijnlijk ook in de fundering gebruikt. In het midden onder de stijlvoetplaat zit in dit metselwerk nog de kop van een afgezaagde balk. Die lag mogelijk aan de andere kant op in de voorgevel. Omdat daar het metselwerk vernieuwd is, zijn daar geen sporen van een mogelijke oplegging van deze balk te zien. Omdat deze balkkop op dezelfde hoogte ligt als de stijlvoetplaat van het eerste dwarsgebint is het goed mogelijk dat ook hier rondhouten stammen op lagen die de vloer voor de hooiopslag vormden. Het hooi kon zo vrijgehouden worden van de grond. Enkele horizontale regels ontbreken in het vakwerk van deze eerste travee. Alle vakken, behalve de onderste, zijn ontstaan van de vulling van vitsen, witsen en stroleem. Aan de buitenkant zijn er houten planken overheen gezet in de onderste vakken. In oktober 2020 zijn ook de onderste vakken leeg gemaakt en de planken verwijderd. In alle nog aanwezige horizontale balken en regels zijn de gaten en sleuven waar de vitsen in geklemd werden nog zichtbaar. Sporen van gevelopeningen zijn niet aangetroffen.

In de tweede travee zijn slechts de bovenste regel en daarboven de jukplaat nog aanwezig. Ook hier ontbreekt de vulling van vitsen, witsen en stroleem.

De achtergevel van de aflaat is helemaal opgetrokken in metselwerk van handvormbaksteen (1932). Dit metselwerk is koud tegen het metselwerk van bouwdeel 1d gezet. De hoekstijlen waartussen ooit regels met een vulling van vitsen, witsen en stroleem zaten, zijn ingemetseld. De kopse kant van de dekbalk van het gebint van de rechterzijgevel van bouwdeel 1a is aan de linkerkant zichtbaar. Rechtsonder is een koppenlaag in veldbrandsteen te zien. Dit is waarschijnlijk een restant van de plint waarop de stijlvoetplaat van de vakwerkconstructie rustte. Daarboven is het metselwerk opgetrokken in een rode handvormsteen. De bovenste 7 lagen zijn ten behoeve van het verhogen van het dak opgetrokken in een rode machinale vormbaksteen. Links in de gevel zit een houten opgeklampte staldeur met twee boven elkaar geplaatste deurvleugels. In het midden en rechts in de gevel zijn twee 3-ruits houten valramen geplaatst. Boven deze drie gevelopeningen is een steens strek gemetseld.

⁷⁹ RCE beeldbank minuutplan 1892 Vaals sectie B 3^e blad

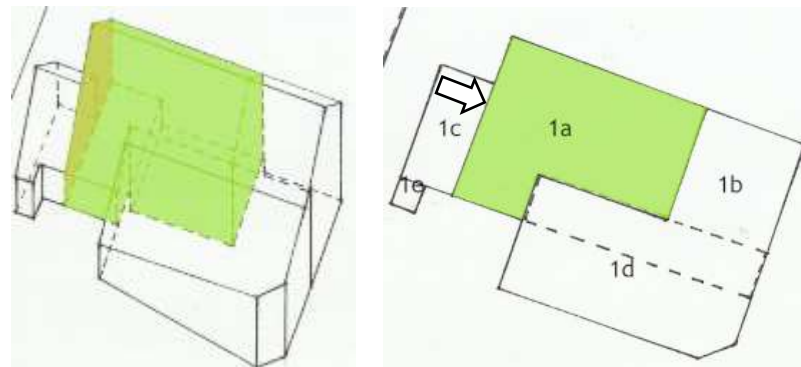

Figuur 60: De achtergevel van de afsluit bij de derde travee van de grote schuur (1a). Links boven de stalpoort is de kopse kant van de dekbalk te zien. Rechts onder (inzet) de koppenlaag in veldbrand waarop de voetstijlplaat van de vakwerkconstructie van de voorganger van deze gemetselde gevel geplaatst was.

Rechterzijgevel bouwdeel 1a (west)

Figuur 61: De rechterzijgevel van de grote schuur (1a). De gebintstijlschoor is bij de onderste wandregels afgezaagd. De zwartgeschilderde plint van veldbrandsteen is verhoogd tot onder deze wandregels. Het bovenste deel van de gevel is bekleed met trespas. Links is de gemetselde klamp van de derde travee van de voorgevel de hoek omgezet. Rechts sluit bouwdeel 1c op de rechterzijgevel aan.

Figuur 62: De rechterzijgevel van bouwdeel 1a in 1976 in 2 vakken is in de leemvulling strogedrukt (bron: RCE beeldbank nr: 180031)

De rechterzijgevel is een kopgevel en opgebouwd uit vakwerk in eik, wildekers en es. De gebintschoren en stijlen zijn hier niet op een stijlvoetplaat geplaatst. Ze zijn, op één schoor na, ter hoogte van de onderkant van de eerste regels afgezaagd. Ze rusten nu op een verhoogde in veldbrandsteen gemetselde plint. De plint is grotendeels in koppenverband gemetseld, maar hier en daar zijn ook strekken te zien. Deze plint was ooit zwart geschilderd. De fundering is hier niet zichtbaar maar bestaat vermoedelijk uit vuursteenbrokken. Aan de linkerkant is de gemetselde klamp van de voorgevel de hoek omgezet. Boven de dekbalk helt de gevel 74 cm voorover.⁸⁰

De onderste twee rijen van de vakken aan de linkerkant naast bouwdeel d zijn ontdaan van hun oorspronkelijke vulling van vitsen, witsen en stroleem en vervangen door een handvormbaksteen in halfsteensverband. Ze zijn samen met de vakwerkconstructie wit geschilderd. In de onderste vakken van het deel van deze rechterzijgevel met de aflat dat zichtbaar is vanuit bouwdeel 1c is de vulling met vitsen, witsen en stroleem nog aanwezig. Er zijn deels brede planken voor getimmerd met smeedijzeren nagels. De vakken daarboven zijn leeg gehaald en bij de aansluiting van het dakvlak van bouwdeel 1c links, betimmerd met planken.

De rest van de vakwerkconstructie is tot in de nok betimmerd met trespa platen op een regelwerk van houten latten (1991). De verticale naden van de trespa platen zijn afgetimmerd met tochtlatten. Achter deze betimmering is in de vakken nog de oorspronkelijke vulling van vitsen, witsen en stroleem aanwezig. Op een opmetingstekening uit 1976 van H. van der Wal is op te maken dat een paar vakken van deze de vakwerkgevel zijn voorzien van wat hij een vlas- strobekleding noemt. Vlas is echter niet aanwezig. De strobekleding is ook op de foto's te zien die de RCE in datzelfde jaar maakte.⁸¹ De haksporen op de buitenkant van de zichtbare wandregels, gebintschoren en dekbalk die bedoeld waren voor een betere hechting, duiden erop dat de vlas- strobekleding over deze balken doorliep. Niet alle stijlen en regels zijn echter behakt en van de overige vakken is de leemvulling glad afgestroken of voorzien van betimmering. Dit duidt waarschijnlijk op een bouwfasering in de afwerking van deze gevel. Dezelfde vlas- strobekleding is aangetroffen op de achtergevel van de rechterzijgevel van bouwdeel 1d en de uitbreiding (bouwdeel 3b) van de vakwerkwoning.

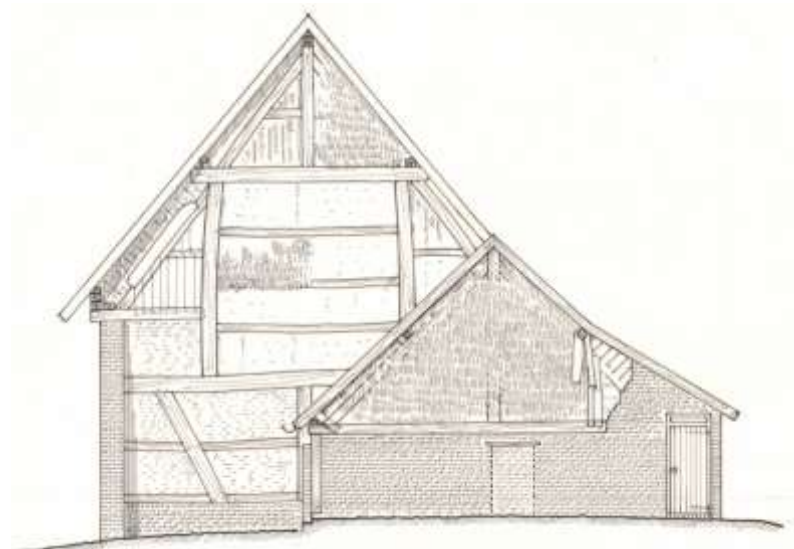
Figuur 63: De binnenkant van de rechterzijgevel (1a) Achter de trespabekleding zijn de vakvullingen met vitsen, witsen en stroleem zichtbaar.

⁸⁰ RCE beeldbank: docnr: BT-008509;

⁸¹ RCE beeldbank docnr: BT-008509, 180028 en 180031;

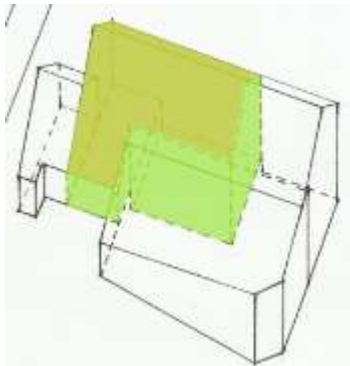
Figuur 64: Met stro beklede gevel Den Dijk 3 in Mechelen (Zuid-Limburg). De gevel is in 1904 vervangen door een gevel in baksteen (bron: Coen Eggen)

Figuur 65: De rechterzijgevel van bouwdeel 1a, c en e. door van der Wal in 1976 met strobekleding (bron: RCE beeldbank nr: BT08509)

Dak bouwdeel 1a

Het zadeldak van de grote schuur met stal is gedekt met oud-Hollandse pannen. De nok is net als de windveer bij de rechtergevel afgedekt met zink. Het noordelijke dakvlak heeft rondhouten sporen van naalddhout het zuidelijke dakvlak daarentegen grenen sporen met een vierkant dwarsdoorsnede. Tussen de sporen en de panlatten is een half doorzichtige gewapende kunststoffolie aangebracht. De jukplaat en de uitkraagplaat duiden op een dakvlak dat in het verleden mogelijk een zeeg had.

Figuur 66: De binnenzijde van het dak van de grote schuur (1a). Links de in de jaren '80 van de vorige eeuw vernieuwde daksporen van het zuidelijke dakvlak. Rechts de ronde daksporen van naalddhout die ook al in 1976 aanwezig waren. Daarbovenop de versterkte kunststoffolie.

Figuur 67: De onderzijde van het dak op een foto uit 1976. Rondhoutensporen en stropoppen zijn zichtbaar (bron RCE beeldbank nr: 180026)

Constructie bouwdeel 1a

De draagconstructie van bouwdeel 1a bestaat uit 4 dwarsgebinten die met een stijlvoetplaat rusten op een plint van baksteen danwel vuursteenkeien of Vijlense kalksteen. Bij het derde en vierde dwarsgebint is de stijlvoetplaat later weggehaald en is de stenen plint verhoogd. De dwarsgebinten zijn uitgevoerd als etagegebinten. Het onderste juk is een tussenbalkjuk met overstekken aan beide kanten. Daarbovenop is een iets smaller dekbalkjuk met overstekken geplaatst. Op dit dekbalkjuk zit een geschoorde nokstijl. De stijlvoetplaat en wandregels koppelen de gebinten. Daarvoor zijn pen-en-gatverbindingen met toogangels gebruikt. In de kap koppelen de gebintplaat, jukplaat, uitkraagplaat en nokgording de dwarsgebinten en zijn ze daarop, behalve de nokgording, vastgezet met houten pennen. De nokgording is weer met een pen-en-gatverbinding met toognagels vastgezet en aan beide kanten geschoord op de nokstijl. Ook hier is de bovenkant van de schoor gepend en de onderkant genageld. De gebintplaat, jukplaat, uitkraagplaat en nokgording zijn niet verlengd door gebruik te maken van liplas of vergelijkbare verbinding. De volgende plaat of gording is bij de oplegpunten eenvoudigweg naast de andere gelegd. Op de nokgording, jukplaat, uitkraagplaat en gebintplaat zijn de sporen aangebracht (zie 5.3.2.1.).

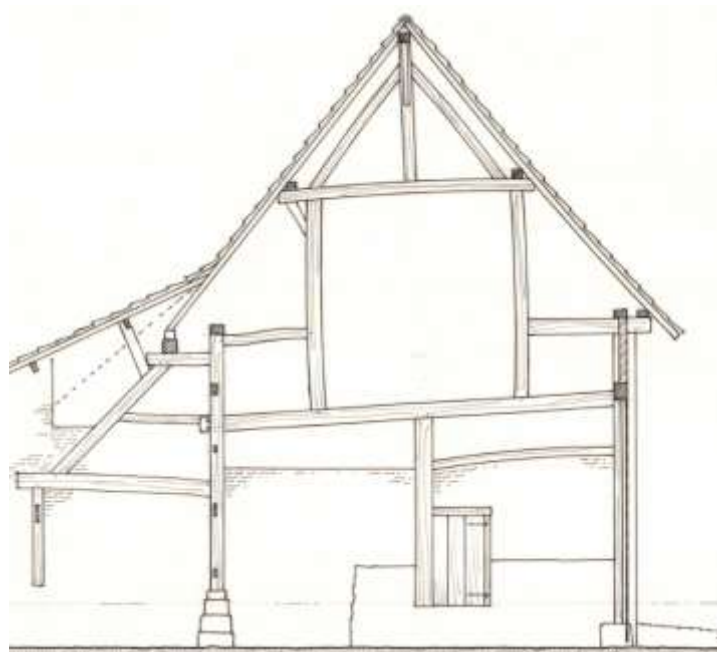
Bij het eerste dwarsgebint moest de tussenbalk van het eerste juk met twee smeedijzeren hoekijzers aan de stijl vastgezet worden nadat de pen-en-gatverbinding uit elkaar getrokken was.

Het derde dwarsgebint wijkt iets af van de overige drie. Het eerste juk heeft aan de kant van de achtergevel (west) een doorstekende pen met sleutels (wiggen) als een ankerbalk, maar aan de voorzijde is deze balk als tussenbalk uitgevoerd net als bij de overige gebinten. Ook heeft dit juk in tegenstelling tot de andere geen gebintsstijlschoren tussen de tussenstijl en de buitenste stijlen.

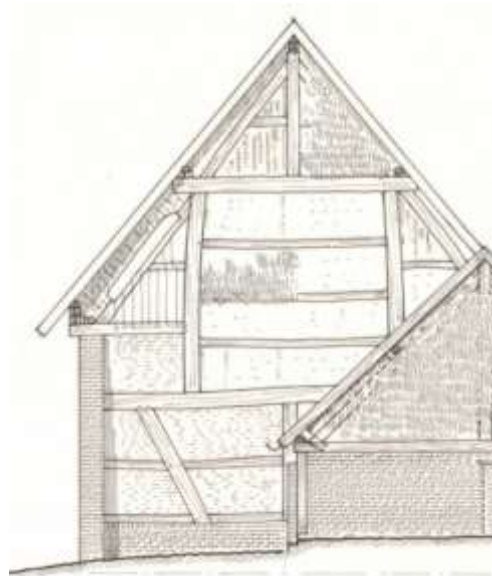

Figuur 68: Het tweede dwarsgebint en daarachter het eerste dwarsgebint. De ruimte daartussenin is de 'wisj', de opslagruimte voor geoogste gewassen zoals stro en hooi.

Figuur 69: Het derde dwarsgebint en met links het deel van de aflaat. (bron: RCE beeldbank nr: BT08509)

Figuur 70: Het vierde dwarsgebint. (bron: RCE beeldbank nr: BT08509)

Figuur 71: De vakwerkconstructie van de 1^e en 2^e travee in de voorgevel

Figuur 72: De vakwerkconstructie van de 1^e en 2^e travee in de achtergevel.

Het derde en vierde gebint zijn aan de achterkant, ten behoeve van de aflat, uitgebreid. De eerste laag bestaat uit een stijl met een overstekende dekbalk die met een pen-en-gatverbinding met toognagels ingelaten is in de stijl van het dwarsgebint. Op de dekbalk is een buitenjukschoor tot onder het overstek van het dwarsgebint geplaatst. De overstekken aan de achterkant van het eerste juk van het eerste en tweede dwarsgebint zijn geschoord. De overstekende dekbalken van het tweede juk zijn bij alle vier de dwarsgebinten geschoord. In alle gevallen is de schoor aan de bovenkant met een pen-en-gatverbinding in de uitkragende balk vastgezet en aan de onderkant met smeedijzeren nagels op de stijl van het juk.

In de eerste travee is zowel in de voorgevels als in de achtergevel op de stijlvoetplaat tussen de stijlen van de eerste twee dwarsgebinten een tussenstijl met links en rechts daarvan een gebintstijlschoren geplaatst. De uitkragende balken van het overstek boven deze tussenstijlen zijn geschoord. Ook hier is de schoor aan de bovenkant met een pen-en-gatverbinding in de uitkragende balk vastgezet en aan de onderkant met smeedijzeren nagels op de tussenstijl.

In de tweede travee is in de voorgevel tussen de stijlen van de dwarsgebinten een grote stalpoort geplaatst. In de achtergevel van de tweede travee ontbreken de drie onderste wandregels. Ook de stenen plint is niet meer aanwezig. De pengaten, van de pen-en-gatverbinding, waarmee deze regels vastzaten in de stijlen van de dwarsgebinten zijn nog zichtbaar.

In de derde travee de voorgevel van is het vakwerk tussen de stijlen van de dwarsgebinten vervangen door een muur gemetseld in handvormbaksteen. Dat is ook bij de achtergevel van de aflat gebeurd. De vier stijlen van de dwarsgebinten zijn door het metselwerk grotendeels aan het zicht onttrokken. Bij de stijlen van het derde en vierde dwarsgebint in de voorgevel zijn nog wel een pengaten en toognagelgaten van verdwenen wandregels zichtbaar. In het midden van de jukplaat bij de voorgevel zit een houten spie waarmee de jukplaat ooit vastgezet was op een inmiddels verdwenen uitkragende balk boven op de tussenstijl, net als in de eerste travee.

Halverwege en bij de stijlen aan de achterkant van de dwarsspanen in de derde travee zijn tussenbalken geplaatst. De tussenbalken zijn afgeschoord op de tussenstijlen van de dwarsspanen. De schoren zijn aan de bovenkant gepend en beneden genageld. Over deze tussenbalken liggen los en dicht tegen elkaar ronde stammetjes die de vloer van de hooizolder vormen.

Telmerken, paringstekens en aftekenlijnen

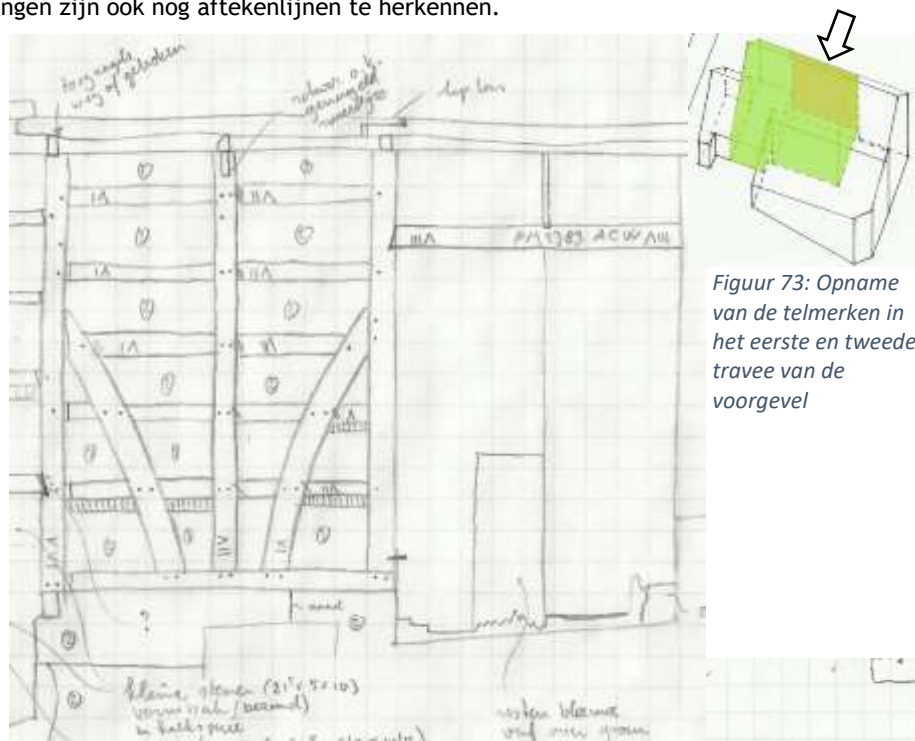
Op de vakwerkconstructie van bouwdeel 1a komen geritste telmerken, paringstekens en gekraste aftekenlijnen voor. De volgende telmerken zijn gebruikt:

Voorgevel	‘Λ’ aangevuld met I t/m IIII
Achtergevel	‘M’ aangevuld met I t/m IIII
1 ^e dwarsgebint	‘X’
2 ^e dwarsgebint	‘II’
3 ^e dwarsgebint	‘III’
4 ^e dwarsgebint	‘K’

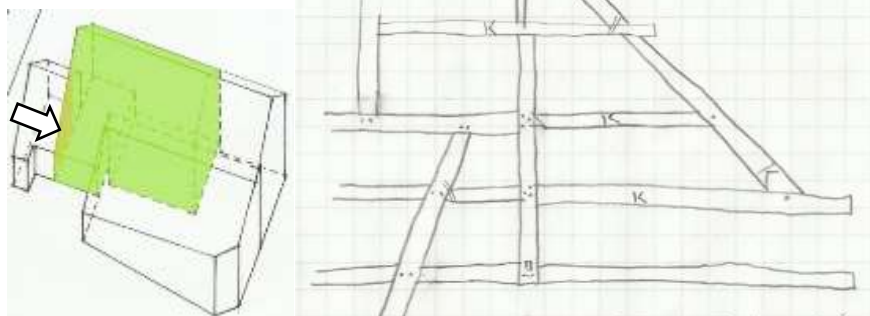

De aanvullende I t/m IIII bij de voor- en de achtergevel geven daarbij de travee aan waarin ze horen. Daarbij zijn de 'I' en 'II' toegekend aan de eerste travee respectievelijk links en rechts van de tussenstijl. 'III' hoort bij de tweede travee met de grote poort en 'IIII' hoort bij de derde travee.

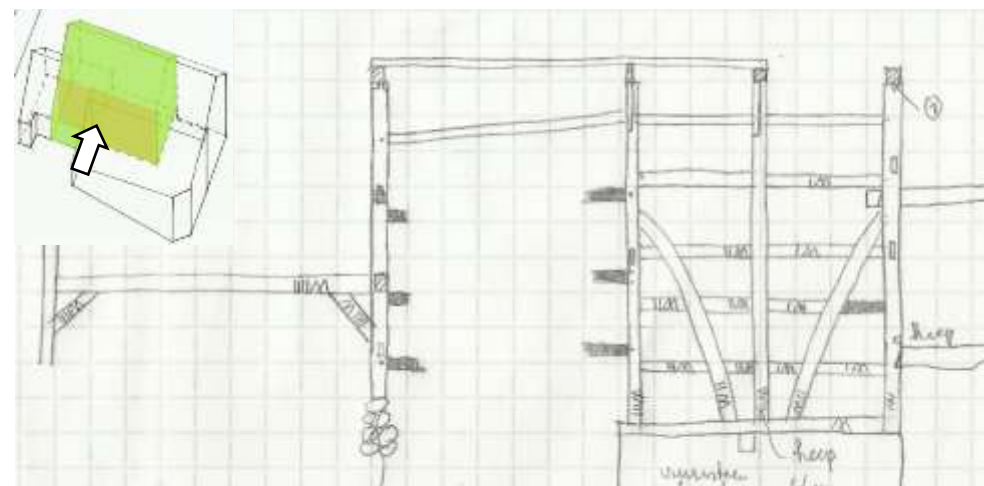
De paringstekens bestaan uit één of meerdere schuin over de verbinding van de wandregel en de aansluitende stijl of schoor gezette strepen. Daarbij is de onderste wandregel voorzien van één paringsstreep, de volgende twee, daarna drie enz. Bij de meeste verbindingen zijn ook nog aftekenlijnen te herkennen.

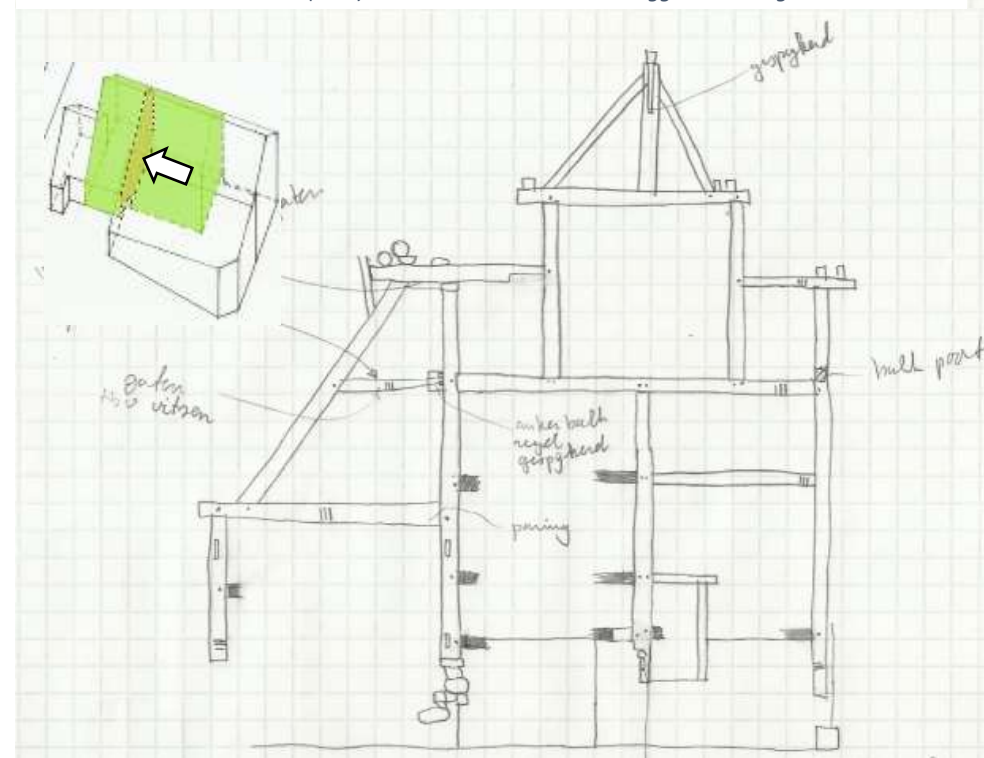
Figuur 73: Opname van de telmerken in het eerste en tweede travee van de voorgevel

Figuur 74: Opname telmerken rechterzijgevel met rechts van de stijl de afzaat.

Figuur 75: Opname telmerken eerste en tweede travee achtergevel (rechts) en geschoorde tussenbalk in de derde travee (links). Zwart: de aanzetten van weggehaalde regels.

Figuur 76: Opname telmerken derde dwarsgebint. Zwart: de aanzetten van weggehaalde regels.

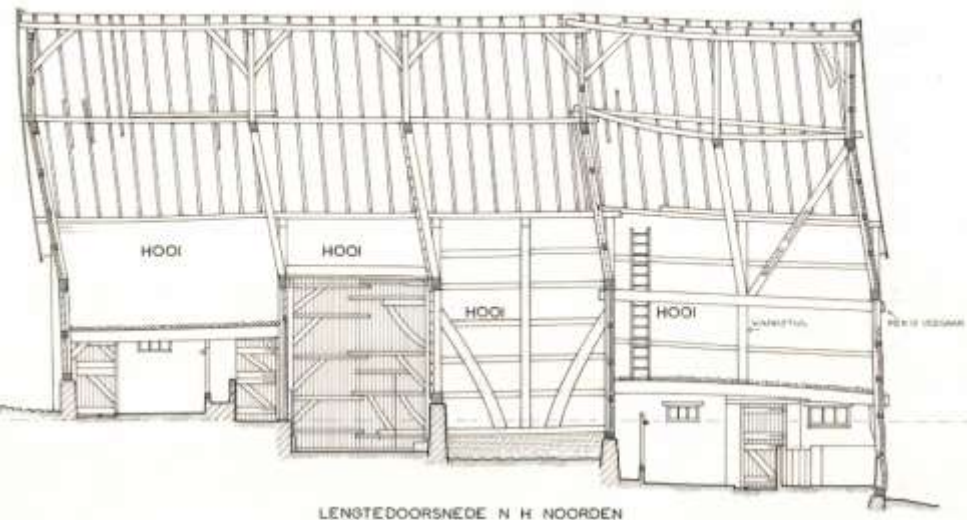
Figuur 77: De verschillende telmerken en paringstekens van de constructie van bouwdeel 1a.

Scheefstand

De schuur staat in de langsrichting scheef. Volgens de opmetingstekening van van der Wal uit 1976 staat de nok aan de oostzijde 61 cm en aan de westzijde 74 cm uit het lood. Veel pen-en-gatverbindingen vertonen zetting en er zullen zeker toognagels en pennen beschadigd zijn. Ook de aansluitende kap van bouwdeel 1b is scheefgezakt. De scheefstand komt voort uit het ontbreken van schoren in de langsrichting op het niveau van de tweede jukken van de alle dwarsgebinten. In de jukplaten, jukstijlen en de buitenjukstijlschoren zijn geen aanwijzingen gevonden dat daarin ooit schoren gezeten hebben. Om verder scheefzakken te voorkomen is in de 3e travée een staalkabel aangebracht tussen de ankerbalk van het 1e juk van het 3e dwarsgebint en de dekbalk van het 2e juk van het 4e dwarsgebint. In de eerste twee travéeën zijn tussen de dwarsgebinten ondergedimensioneerde grenenhouten balken/latten geplaatst die eveneens verder scheefzakken moeten voorkomen.

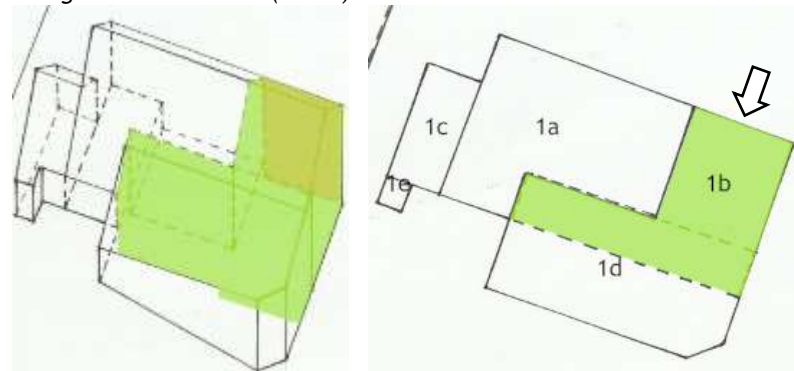
SCHEVE STAND VAN DE SPANTEN, DE SPOREN ZIJN VERNEUWD, TOEN HET STRODAK VERVANGEN WERD

Figuur 78: De scheefstand op het niveau van de tweede jukken van de dwarsgebinten zoals ingemeten door van de Wal in 1976 (bron: RCE beeldbank docnr: BT-008509)

5.3.2.2 Bouwdeel 1b

Voorgevel bouwdeel 1b (noord)

Figuur 79: Voorgevel bouwdeel 1b met de keep in de dekbalk en daaronder de bouwnaad.

De voorgevel van bouwdeel 1b is een langsgevel en boven een ondermetselde dekbalk opgetrokken in vakwerk uit eiken-, wilde kersen en essenhout. De dekbalk aan de onderkant van het vakwerk wordt op de begane grond ondersteund door metselwerk in kruisverband. De gevel eindigt aan de bovenzijde onder de jukplaat. De fundering is hier een deels vrijgelegd en bestaat voor dit zichtbare deel uit veldbrandsteen. De vakken zijn gevuld met metselwerk van baksteen in halfsteensverband (1953). Bij de onderste twee rijen vakken zijn stroomlagen toegepast. In alle vakken is een extra houten tussenstijl

Figuur 80: Kalkwitsel op de veldbrandstenen in de bouwnaad onder de dekbalk in de voorgevel van bouwdeel 1b.

Figuur 39: Één van de voorgeboorde gaten voor de smeedijzeren nagels waarmee de houten regel aan de hoekstijl bevestigd was.

Figuur 81: De schuur en stal (bouwmassa 1) in 1953 met zwart geschilderde plint en witgekalkte gevel. (foto: LNF, bron: Sjef Schrouff)

geplaats. Dit werd gedaan om doorbuiging van de horizontale regels te verminderen en daarmee de starre metselwerk vulling te beschermen.⁸² Op de begane grond is een houten opgeklampte staldeur geplaatst bestaande uit twee boven elkaar geplaatste deurvleugels. Links en rechts naast de staldeur bevindt zich een houten 3-ruits valraam. De ruitjes zijn daarin met stopverf geplaatst. Boven de staldeur en het rechter valraam zit een steens gemetselde strek. Boven het linker valraam fungeert een eikenhouten plank als latei. De staldeur is met smeedijzeren gehangen in ingemetselde duimen gehangen. De duimen zijn gegalvaniseerd en daarmee duidelijk jonger dan de gehangen. Aan de buitenkant zijn weer dezelfde grenenhouten delen gebruikt als bij de stalpoort. De gehangen zijn bij deze stalpoort waarschijnlijk hergebruikt. Op de staldeur en de valramen zijn door verwerking verschillende lagen schilderwerk te zien.

Het metselwerk onder de dekbalk is deels uitgevoerd in veldbrandstenen. Alleen in de rechterbovenhoek is een handvormbaksteen gebruikt. Op dit metselwerk zijn sporen van kalkwitsel te zien. Uit verfresten blijkt dat de plint ooit zwart geschilderd was. Links onder een keep in de dekbalk is een verticale bouwnaad aanwezig. Het kalkwitsel op de veldbrandstenen aan de linkerkant loopt door in de bouwnaad.

In de eikenhouten hoekstijl zijn drie voorgeboorde gaten te zien waar ooit de smeedijzeren nagels voor de bevestiging van houten regels zaten. De al eerdergenoemde keep in de onderkant van de dekbalk wijst op de stijl waaraan de regels aan de andere kant verbonden waren. Links en rechtsonder, op verschillende hoogtes kopse rollagen. Mogelijk van de plint waar ooit een stijlvoetplaat op ruste. De rollaag links zit twee baksteenlagen lager dan de onderkant van de stijlvoetplaat van de linkerzijgevel van bouwdeel 1b. Het is mogelijk dat deze stijlvoetplaat op die van de voorgevel lag.

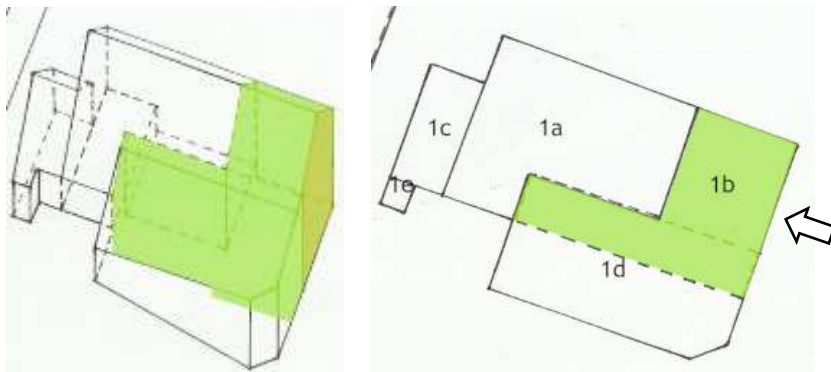

Figuur 82: De rollagen in de plint van de voorgevel van bouwdeel 1b.

⁸² Eggen 2016 p. 177

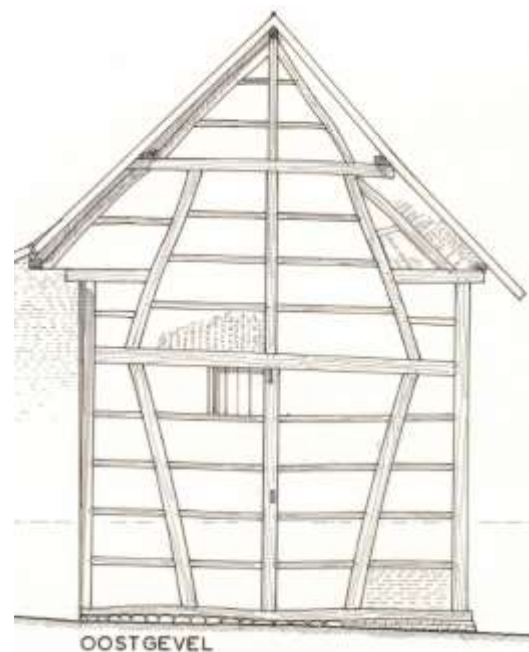

Linkerzijgevel bouwdeel 1b (oost)

Figuur 83: De linkerzijgevel van bouwdeel 1b.

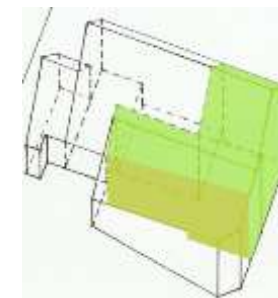
De linkerzijgevel van bouwdeel 1b is een kopgevel en opgebouwd in vakwerk in eik, wildekers en es. De stijlvoetplaat is op een lage gemetselde plint van vormbakstenen geplaatst. Aan de rechterkant is een stuk van een betonnen fundering (1991) te zien. Boven de tussenbalk helt de gevel 61 cm naar achteren⁸³ en is een betimmering van verticale grenen delen op regelwerk aangebracht (1991). De naden zijn afgetimmerd met een tochtlat. In de vakken achter deze betimmering zijn de oorspronkelijke vitsen, witsen en stroleemvulling nog steeds grotendeels aanwezig. In het deel van de gevel onder de tussenbalk zijn ze vervangen door houtwolcementplaten die van de buitenkant met cementspecie gestuct (1991) zijn.

Figuur 84: De linkerzijgevel van bouwdeel 1b (eerste dwarsgebint) op de tekening van van der Wal uit 1976. Onder de stijlvoetregel zijn links keien getekend. Onder de tussenbalk de luikopening. (bron: RCE beeldbank nr: BT-008509)

Achtergevel bouwdeel 1b (zuid)

De oorspronkelijke achtergevel is voor of in 1932 ten behoeve van de bouw van bouwdeel 1d gesloopt.⁸⁴ Uitgaande van het schilderij van Wiel Hellebrand was ook deze gevel uitgevoerd in vakwerk.⁸⁵

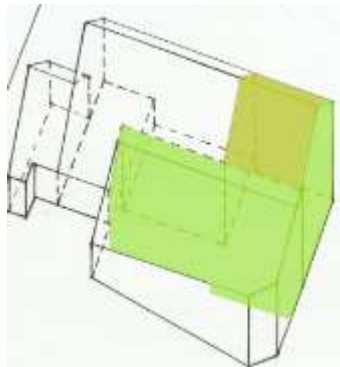

⁸³ RCE beeldbank: docnr: BT-008509;

⁸⁴ Kadaster veldwerk 11 juni 1932, dienstjaar 1933 no: 80

⁸⁵ Bron: Paul Nicolaye

Dak bouwdeel 1b

Het zadeldak van bouwdeel 1b heeft dezelfde opbouw als dat van de grote schuur met stal (bouwdeel 1a). Het is gedekt met oud-Hollandse pannen. De nok is net als de windveer bij de linkerzijgevel afgedekt met zink. Het noordelijke dakvlak heeft rondhouten sporen van naalddhout het zuidelijke dakvlak daarentegen grenen sporen met een vierkant dwarsdoorsnede. Tussen de sporen en de panlatten is een half doorzichtige gewapende kunststoffolie aangebracht (1991). Ook hier zijn de sporen en de panlatten vernieuwd. De jukplaat en de uitkraagplaat aan de noordzijde duiden ook hier op een dakvlak dat in het verleden mogelijk een zeeg had. Het onderste deel van het dakvlak aan de achtergevel (zuid) is ten behoeve van de bouw van bouwdeel 1d voor 1932 gesloopt.

Constructie bouwdeel 1b

De constructie van de uitbreiding van de schuur en stal bestaat uit de hiervoor beschreven voorgevel en twee dwarsgebinten die met anker-, tussenbalken, de nokgording en jukplaten aan de linkerzijgevel van bouwdeel 1a gekoppeld zijn. Het eerste dwarsgebint, tevens de kopgevel (oost), is met een stijlvoetplaat op een plint van baksteen geplaatst. Dit dwarsgebinten is uitgevoerd als etagegebinten. Het onderste juk is een tussenbalkjuk. Daarbovenop is een iets smaller dekbalkjuk met overstekken geplaatst. Op dit dekbalkjuk zit een geschoorde nokstijl.

Het tussenbalkjuk van dit eerste dwarsgebint is met drie ankerbalken en twee tussenbalken gekoppeld aan het eerste dwarsgebint van bouwdeel 1a.

Het tweede dwarsgebint is eveneens een etagegebint dat geplaatst is op de twee bovenste ankerbalken. Het onderste juk is een dekbalkjuk met een overstek. Op dit dekbalkjuk zit een geschoorde nokstijl.

Tenzij hierna anders vermeld zijn de onderdelen van de vakwerkconstructie door pen-en-gatverbindingen met toognagels aan elkaar gekoppeld.

Eerste dwarsgebint (zie fig: 84 p. 55)

In het tussenbalkjuk van het eerste dwarsgebint zijn op de stijlvoetplaat, aan de uiteinden, de hoekstijlen geplaatst. Daartussenin een kortere middenstijl en twee eveneens kortere schoren. De middenstijl en de schoren eindigen tegen de onderkant van een tussenbalk. Op deze tussenbalk staan de schuingeplaatste jukstijlen van het dekbalkgebint en een middenstijl. De dekbalk steek aan beide kanten uit. Tegen de schuine jukstijlen is aan de buitenkant een blokkeel geplaatst die op de bovenkant van de

hoekstijlen van het onderliggende tussenbalkgebint liggen en daar voorbij uitsteken om zo het overstek te vormen. Op deze blokkeels zijn schoren geplaatst. De schoor links is aan de bovenkant bevestigd aan de onderkant van de uitstekende dekbalk. Aan de rechterkant is de schoor verbonden met de schuingeplaatste jukstijl.

Anker- en tussenbalken

Twee tussenbalken en een ankerbalk zijn respectievelijk geplaatst op de jukstijlen en middenstijl van het eerste dwarsgebint op de helft van de hoogte van het tussenbalkgebint. De ankerbalk is in de middenstijl van het eerste dwarsgebint voorzien van een zwaar ijzeren hoekanker om de pen-en-gat verbinding te verstevigen. De andere tussenbalk en ankerbalk zijn respectievelijk bij de linker jukstijl en de middenstijl net onder de tussenbalk van het eerste dwarsgebint geplaatst. Bij de rechter jukstijl was een zesde balk in het oorspronkelijke ontwerp al niet voorzien.

Bij het eerste dwarsgebint van bouwdeel 1a zijn de jukstijlen en middenstijl ingekeept op de plaats waar de eveneens ingekepte anker- en tussenbalken aansluiten. Voor de verbinding zijn zware smeedijzeren nagels gebruikt. De bovenste tussenbalk is op de linker jukstijl nog aanvullend met een ijzeren strip vastgezet.

In de vijf anker- en tussenbalken zijn, behalve de tussenbalk in de voorgevel, geen sporen gevonden die duiden op een vakindeling met stijlen en regels. Onder de tussenbalk in de voorgevel bleek de invulling met stijl en regelwerk en later metselwerk secundair te zijn (zie 5.3.2.2 Voorgevel bouwdeel 1b). Dat is ook het geval bij het metselwerk onder de andere tussenbalk (zie 5.3.3). Oorspronkelijk was de doorgang onder de 3 ankerbalken en

Figuur 85: Het tweede dwarsgebint (blauw gestippelde kader) op de dekbalk (voorgrond) en de ankerbalk (net zichtbaar onder de dekbalk in de achtergrond)

2 tussenbalken dan ook kennelijk volledig vrij. Deze 5 balken zijn echter niet op de stijlen afgeschoord.

Tweede dwarsgebint

Het dekbalkgebint van het tweede dwarsgebint bestaat eigenlijk uit een jukstijl en een middenstijl die op de twee bovenste ankerbalken zijn geplaatst. Halverwege de middenstijl is een schoor geplaatst die richting de voorgevel uitkragende dekbalk ondersteund. Op de schuingeplaatse jukstijl is een blokkeel geplaatst die eveneens ondersteund wordt door een schoor. Op de dekbalken en blokkeels van de twee dwarsgebinten zijn de gebintplaat, jukplaat en uitkraagplaat geplaatst.

In de kap koppelen de gebintplaat, jukplaat, uitkraagplaat en nokgording de dwarsgebinten van bouwdeel 1b onderling en aan bouwdeel 1a. Ze zijn daarop, behalve de nokgording, vastgezet met houten pennen. De nokgording is met een pen-en-gatverbinding met toognagels vastgezet en, behalve bij het tweede dwarsgebint aan één kant geschoord op de nokstijl. De bovenkant van de schoor is gepend en de onderkant genageld. De gebintplaat, jukplaat, uitkraagplaat en nokgording zijn verlengd door gebruik te maken van rechte liplassen vlak bij de oplegpunten. Op de nokgording, jukplaat, uitkraagplaat en gebintplaat zijn de sporen aangebracht en daarop de panlatten (zie 5.3.2.2.).

Telmerken, paringstekens en aftekenlijnen

Op de vakwerkconstructie van de voor- en linkerzijgevel van bouwdeel 1b komen aan de buitenkant met de houtbeitel gekapte telmerken voor. Ze zijn steeds bij de verbindingen geplaatst. Door verwerking van het hout zijn ze niet meer overal even goed leesbaar waardoor het telmerkensysteem dat hier gebruikt is niet volledig te reconstrueren is. De volgende telmerken zijn gebruikt:

Linker zijgevel	'V' en 'VV' daarvoor en daarachter aangevuld met I t/m IIII
Voorgevel	'V' daarvoor en daarachter aangevuld met I t/m IIII

Bij enkele verbindingen is het telmerk op beide constructiedelen bij de verbinding geplaatst. Dat maakte paringstekens overbodig. Bij de meeste verbindingen zijn wel nog aftekenlijnen te herkennen.

Op het tweede dwarsgebint en de anker- en dekbalken zijn geen telmerken aangetroffen.

Scheefstand

Net als bij bouwdeel 1a staat ook bouwdeel 1b in de langsrichting scheef. Ook hier tonen pen-en-gatverbindingen zetting en zullen er toognagels en pennen beschadigd zijn. En ook hier ontbreken op het niveau van de tweede jukken van de dwarsspanen schoren in de langsrichting (zie ook 5.3.2.1 Bouwdeel 1a, Scheefstand). Op de tekening van van de Wal uit 1976 is al een houten schoor te zien die tegen de dekbalk van het tweede juk van het eerste dwarsgebint is geplaatst en steunt op de ankerbalk en de middenstijl van het tweede dwarsgebint. Deze schoor is geplaatst met de intentie om het verder scheefzakken te voorkomen. Het tweede dwarsgebint werd op een vergelijkbare manier geschoord met twee onder gedimensioneerde grenenhouten balken/latten.

Constructie gesloopte deel

Het lagere zuidelijke deel van bouwdeel 1b dat voor of in 1932 gesloopt is was ook helemaal in vakwerk opgetrokken. Dit deel is nog te zien op een aquarel van Wiel Hellebrand uit 1914.⁸⁶ Maar ook de pengaten in de constructiedelen aan de zuidkant van de bouwdeelen 1a en 1b wijzen op een houten vakwerkconstructie (zie ook 5.3.3.)

Figuur 86: Voorbeeld van een gehakt telmerk in de rechterzijgevel

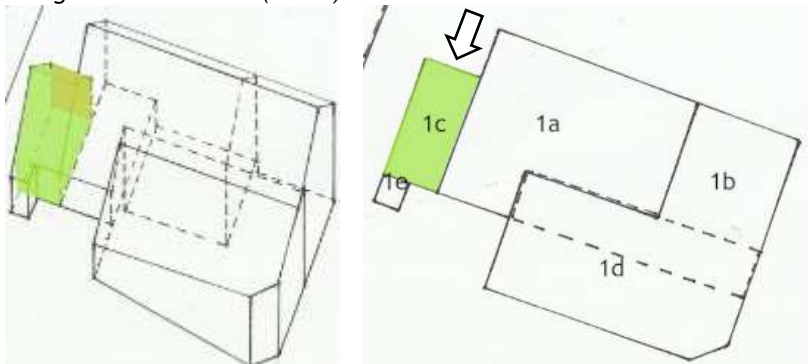
Figuur 87: Voorbeeld van een gehakt telmerk in de voorgevel

⁸⁶ Bron: Paul Nicolaye

5.3.2.3 Bouwdeel 1c

Voorgevel bouwdeel 1c (noord)

De voorgevel is een langsgevel en opgetrokken in vakwerk. De stijlvoetplaat ontbreekt. De fundering is niet zichtbaar. De vulling van vitsen, witsen en stroleem is vervangen door veldbrandsteen (XVIII-XIX). Daarbij is het metselwerk aan de buitenkant, in een halfsteens dikke laag, tot tegen de tussenstijl voor de houten vakwerkconstructie geplaatst. Dit metselwerk is ook voor de jukplaat doorgezet. Dit metselwerk wijkt door het gebruik van cementspecie en het wildverband af van het overige metselwerk met kalkspecie in koppenverband. Aan de binnenkant van de gevel zijn op de bovenste zeven rijen bovendien resten van kalkspecie en kalkwitsel zichtbaar. Het gaat dan ook om hergebruikte stenen. De plint is aan de buitenkant zwart geschilderd en het metselwerk daarboven is witgekalkt. Deze kleuren zijn doorgezet op de tussenstijl, hoekstijl en bovenregel rondom de houten opgeklampte staldeur. Het vak tussen de bovenregel van de staldeur en de jukplaat is eveneens gevuld met veldbrandsteen gemetseld in kalkspecie. De houten opgeklampte deur is aan de buitenkant voorzien van drie verticale brede kop-en-staartdelen. Ze zijn met smeedijzeren nagels op twee houten klampen vastgezet. In het hout van de klampen en de kop-en-staartdelen zijn dwars op de houtnerf, iets schuine sporen van een kraanzaag.⁸⁷ Op de klampen smeedijzeren gehengen die op duimen in de hoekstijl geplaatst zijn.

Figuur 88: De voorgevel van bouwdeel 1c gezien van binnen.

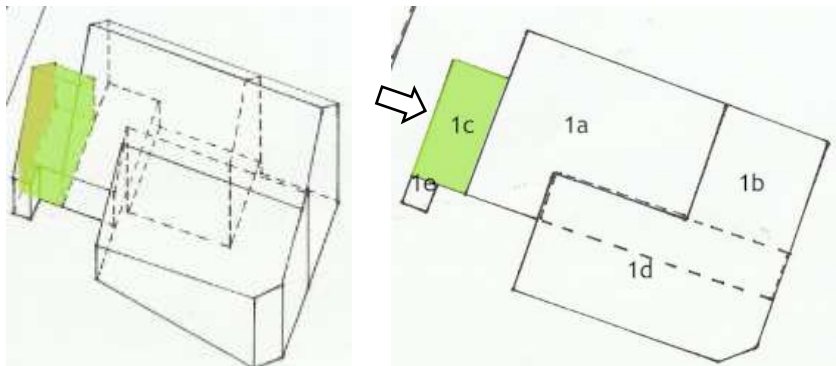
Figuur 89: De voorgevel van bouwdeel 1c. Daarin een dichtgezette nis.

Inzet: De dichtgezette nis gezien vanbinnen.

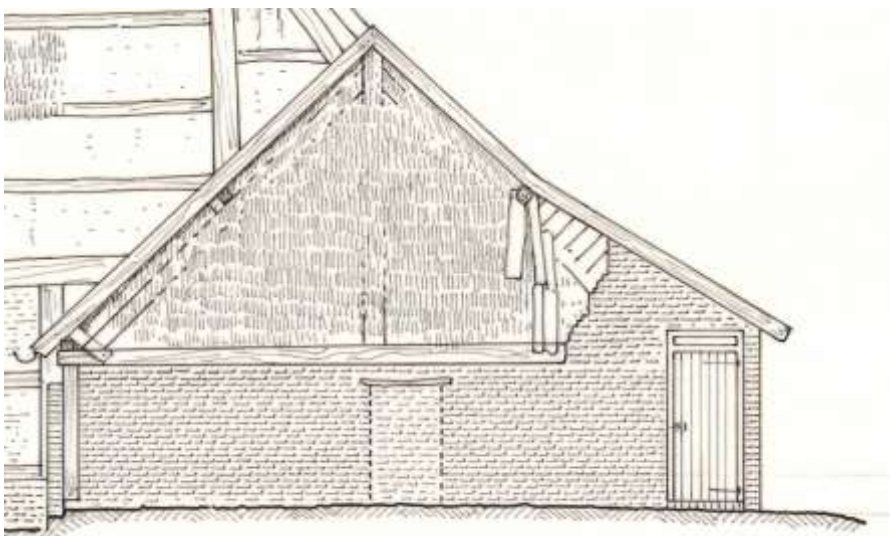
Twee gaten, een halve steen breed en drie stenen hoog, zijn nadien dichtgezet met veldbrandstenen. Een van deze gaten zat in het metselwerk in het vak boven de deur, het andere in het verlengde van wat aan de binnenzijde een kaarsnis lijkt. De stenen van de opvulling van dit gat steken echter door in de 'kaarsnis' wat erop duidt dat de 'kaarsnis' in open verbinding stond met de buitenlucht en dat maakt een gebruik als kaarsnis onwaarschijnlijk.

Rechterzijgevel bouwdeel 1c (oost)

De linkerzijgevel is een kopgevel en opgetrokken in vakwerk. De fundering is niet zichtbaar. De stijlvoerplaat ontbreekt evenals een deel van de vakwerkconstructies onder de dekbalk. De vulling van het resterende constructiehout is hier vanaf het maaiveld tot onder de dekbalk vervangen door veldbrandsteen. Hier in kruisverband met kalkspecie gemetseld.

Iets rechts van het midden zijn twee verticale bouwnaden zichtbaar die aan de bovenkant eindigen onder een ingemetselde houten latei. Hier is een deuropening dichtgezet met metselwerk in wildverband in veldbrandsteen. Boven de dekbalk tot in de nok zijn de vakken leeggehaald. Aan de buitenkant is hierop en regelwerk met daarop trespa beplating aangebracht. De verticale naden zijn aan de buitenkant afwerkt met een tochtlat.

Figuur 90: De rechterzijgevel van bouwdeel 1c en e op de tekening van van der Wal uit 1976. (bron: RCE beeldbank nr: BT-008509)

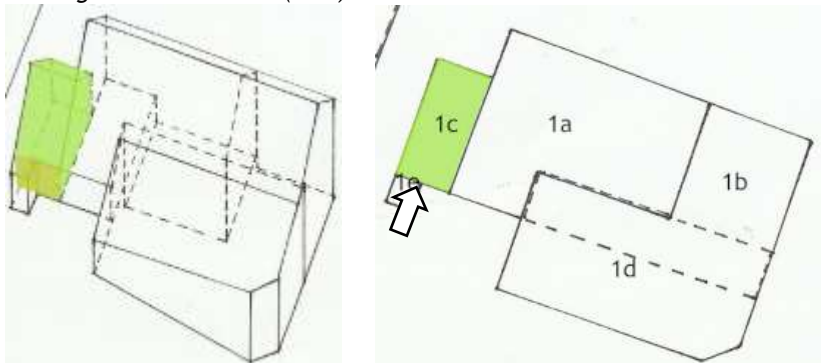
Figuur 91: De rechterzijgevel van bouwdeel 1c. Rechtsboven de dichtgezette deur in de buitenkant van de gevel. Rechtsonder diezelfde dichtgezette deuropening aan de binnenzijde.

Figuur 92: De linkerhoek van de rechterzijgevel van bouwdeel 1c. Hier is de afwerking met stro in de leemvulling van de vakken te zien. (bron: RCE beeldbank)

Achtergevel bouwdeel 1c (zuid)

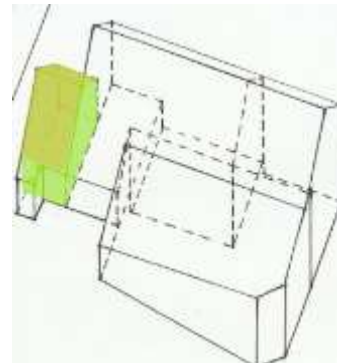

Ook de achtergevel is een langsgevel en oorspronkelijk opgetrokken in vakwerk. De stijlvoetplaat ontbreekt ook hier en de 2 horizontale regels en de jukplaat zijn op verschillende afstanden doorgezaagd en deels verwijderd. Daar waar ze wel nog aanwezig zijn, op de scheiding met bouwdeel 1f, zijn ze opgevuld met metselwerk in veldbrandsteen. Het bovenste vak is nog gevuld met vitsen, witsen en stroleem. Een tussenstijl duidt op een gevelopening bij de hoekstijl. Deze bovenste rij vakken is onderdeel van een latere verhoging. Die verhoging is tevens zichtbaar bij de aangrenzende kopsanten van de aflat van bouwdeel 1a en de kopgevel van dit bouwdeel (1c). Het resterende deel van de achtergevel is bij de vernieuwing van de achtergevel van de aflat van bouwdeel 1a in dezelfde handvormbaksteen opgetrokken als die achtergevel. Ook zeven lagen van de verhoging is hier opgetrokken in metselwerk in een machinale vormbaksteen. In dit deel van de gevel is een houten staldeur geplaatst. Boven deze staldeur een steens gemetselde strek.

Figuur 93: De achtergevel van bouwdeel 1c van de binnenkant. Rechts boven de vensteropening.

Dak bouwdeel 1c

Het zadeldak is tegen de rechterzijgevel en in het verlengde van het dak van de aflat van bouwdeel 1a geplaatst. Aan de drie vrije zijden heeft het dak een overstek. Het is gedekt met Muldenpannen. De sporen zijn in beide dakvlakken gelijk aan de grenenhouten sporen van het zuidelijke dakvlak van de bouwdelen 1a en 1b. De kunststoffolie tussen de sporen en de panlatten is hier echter niet aangebracht. Aan de kopse kant is het dak met een houten windveer met een zinken afdeklijst afgewerkt. Ook in de nok is het dak voorzien van een afdekking van zink. Bij de voorgevel en een deel van de achtergevel is een zinken mastgoot geplaatst. Het achterdakvlak is ooit verhoogd. Daarvoor is zoals al bij de achtergevel omschreven een extra rij vakken met vitsen, witsen en stroleemvulling op de jukplaat gezet. Maar ook de gording is omhoog gebracht door er eenvoudig aan beide kanten een kort rondhouten stammetje onder te plaatsen. Voor de bevestiging werden smeedijzeren nagels gebruikt.

Figuur 94: Binnenzijde van het dak van bouwdeel 1c met nieuwe sporen en panlatten

Constructie bouwdeel 1c

De constructie van dit bouwdeel was oorspronkelijk volledig in vakwerk uitgevoerd voordat de plinten verhoogd werden met metselwerk in veldbrandsteen zoals hiervoor beschreven is. De rechterzijgevel, tevens kopgevel, is een dwarsgebint dat gevormd werd door een dekbalkjuk met daarbovenop een schoorde nokstijl. Op de nokstijlschoren van zijn klossen geplaatst ter ondersteuning van de gordingen. Dit dwarsgebint werd met de stijlvoetplaten en jukplaten van de voor- en achtergevel en de gordingen en de nok aan de rechterzijgevel van bouwdeel 1a gekoppeld. De stijlvoetplaat van het dwarsgebint van bouwdeel 1c ontbreekt, maar de twee hoekstijlen, de middenstijl en een stijl voor de deur zijn nog deels aanwezig en ingemetseld in de muur van veldbrandsteen. Daarin is ook nog één van de tussenregels te zien. Ook in de voor- en achtergevel ontbreken de stijlvoetplaten. In de achtergevel is de jukplaat afgezaagd aan de kant van de bouwdeel 1a.

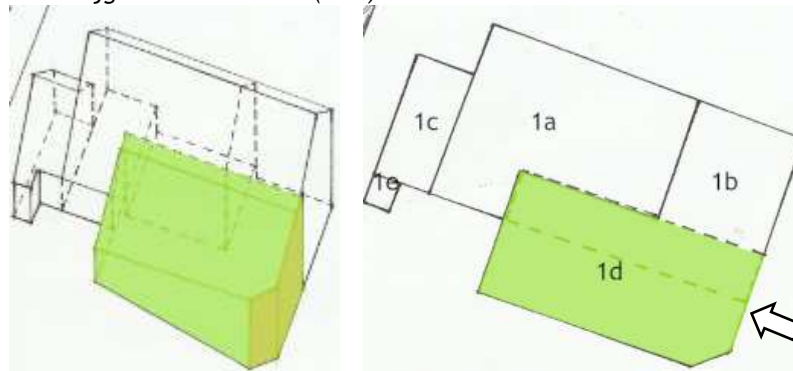
Daar waar de constructie gekoppeld is aan de rechterzijgevel van bouwdeel 1a zijn smeedijzeren nagels gebruikt. De jukplaten van de voor- en achtergevel zijn met een houten spie op de dekbalk van de rechterzijgevel van bouwdeel 1b bevestigd. Hoe de gordingen op de nokstijlschoor of klossen bevestigd zijn was niet zichtbaar. Alle overige verbindingen van de vakwerkconstructie zijn pen-en-gatverbindingen met toognagels.

Figuur 95: Het Dwarsgebint van de kopgevel gezien van de binnenzijde. De gaten voor de vitsen zijn zichtbaar aan de onderkant van de regels.

5.3.2.4 Bouwdeel 1d

Linkerzijgevel bouwdeel 1d (oost)

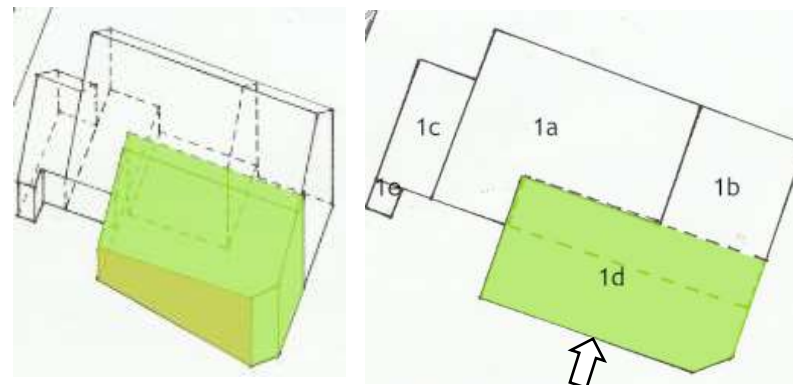
Figuur 96: De linkerzijgevel van bouwdeel 1d.

De linkerzijgevel is opgetrokken in een rode handvorm baksteen in kruisverband. De fundering, eveneens in handvorm baksteen, is deels zichtbaar. Rechts sluit het metselwerk van de gevel aan op wat nu de hoekstijl is van bouwdeel 1b. Op de aansluiting de hoekstijl en verbreed van beneden naar boven van niets tot de breedte van een halve steen en eindigt onder het overstek van bouwdeel 1b. Dat overstek is voorzien van verticale houten delen waarvan de verticale naden zijn afgewerkt met een tochtlat. Links maakt de gevel een knik van 45 graden alvorens in een tweede knik in dezelfde hoek over te gaan in de achtergevel. Op beide knikken zijn de gebruikte bakstenen vertand met elkaar vermetsteld. Voor een vlakke overgang zijn de zijkanten van de bakstenen schuin afgehakt. Onder de houten windveer van de dakrand zijn 3 smeedijzeren muurankers in hoefijzervorm zichtbaar.

Links in de gevel op de begane grond zit een houten deurkozijn met een opgeklampte, uit twee boven elkaar geplaatste vleugels bestaande, staldeur. Voor deze deuropening een in handvorm baksteen gemetselde traprede. Boven de deur een steens gemetselde strek. Rechts van deze staldeur een ijzeren 3-ruits valraam met een toog aan de bovenzijde. Daarboven een steens gemetselde strek en eronder een halfsteens gemetselde raamdorpel. De ruitjes zijn daarin met stopverf geplaatst. Op de verdieping, boven het valraam, een houten opgeklampt luik. Aan de bovenzijde daarvan een halfsteens gemetselde strek.

Voor het luik en de staldeur zijn de houten rabatdelen met messing en groef gebruikt die ook bij de grote poort van bouwdeel 1a gebruikt zijn. De smeedijzeren gehengen hebben verschillende vormen en afmetingen en zijn dus mogelijk van elders hergebruikt. Ze zijn op de klampen geplaatst met balkslotbouten met een moer een vierkante kop.

Achtergevel bouwdeel 1d (zuid)

De achtergevel is een langsgevel opgemetseld in een rode handvorm baksteen in kruisverband. De fundering is niet zichtbaar. De gevel eindigt aan de bovenkant onder de muurplaat. De gevel wordt door de rechte smeedijzeren muurankers van de blokkeels en vloerbalken onder de kreupele stijlen in 4 travéeën verdeeld. In de eerste travée is een houten opgeklampte poort met twee poortvleugels geplaatst. Het betreft een latere toevoeging getuige de bouwsporen van aangeheeld metselwerk links en rechts van de poort en de gegalvaniseerde duimgehengen. De koppenlaag boven de poort wordt aan de

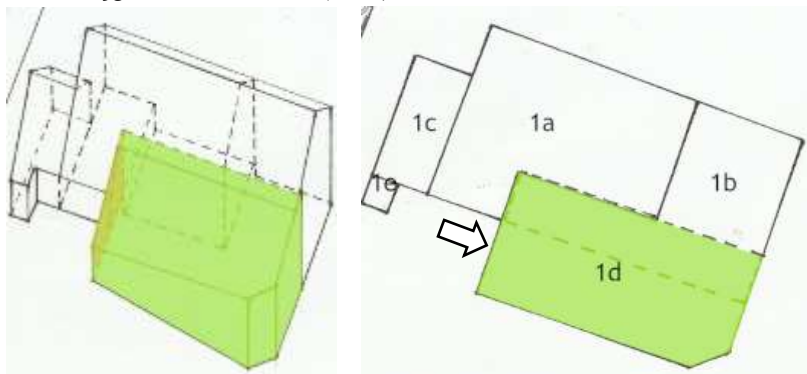

Figuur 97: De achtergevel van bouwdeel 1d

binnenzijde ondersteund door een houten latei. In de tweede en vierde travée een ijzeren 6-ruits venster met aan de bovenzijde een toog waarvan het bovenste deel uitgevoerd is als valraam. De ruitjes zijn met stopverf geplaatst. Boven de twee valramen een steens gemetselde strek. Aan de onderkant een halfsteens gemetselde raamdorpel. In de derde travée, lager dan de twee vensters, een houten opgeklampt luik. Daarboven een halfsteens gemetselde strek en aan de onderkant een halfsteens gemetselde raamdorpel. Ook bij dit luik zijn weer dezelfde houten delen met messing en groef gebruikt als bij de grote poort van bouwdeel 1a. De smeedijzeren duimgehengen die hier op die delen en niet op de klampen zijn geplaatst verschillend van elkaar in lenget en vorm. Ook hier lijken ze dus van elders hergebruikt.

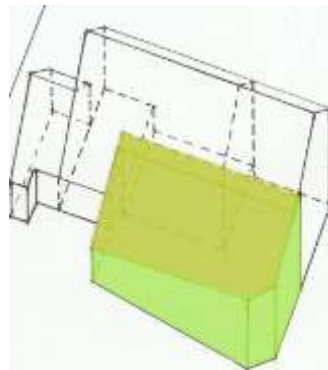
Rechterzijgevel bouwdeel 1d (west)

Figuur 98: De rechterzijgevel van bouwdeel 1d

De rechterzijgevel is opgemetseld met een rode handvorm baksteen in kruisverband. Aan de linkerkant eindigt de gevel tegen de hoekstijl van de aflat van bouwdeel 1a. Aan de bovenzijde, tot tegen de houten windveer, is de gevel voorzien van verticaal geplaatste houten delen op regelwerk.

Dak bouwdeel 1d

Het lessenaarsdak van dit bouwdeel is gedekt met gesmoorde en rode Muldenpannen. Het dak sluit aan op het zadeldak van de bouwdelen 1a en 1b. Bij de achtergevel een zinken mastgoot.

Constructie bouwdeel 1d

De constructie van dit bouwdeel bestaat uit de hiervoor beschreven gemetselde gevels en een kapconstructie van hout. Tegen de vakwerkconstructie van de bouwdelen 1a en 1b zijn drie houten kaspanten geplaatst. De kaspanten zijn samengesteld uit grenenhouten balken met een rechthoekige doorsnede. De basis van het spant vormt een trekbalk. Daarop is aan de kant waar het spant tegen de bouwdelen 1a en 1b aansluit een stijl geplaatst. Aan de andere kant is hierop een kreupele stijl geplaatst. Aan de kreupele stijl twee korbeels. Op de stijl, kreupele stijl en korbeels is een spantbeen geplaatst. Bij de stijl is het spantbeen geschoord. Op het spantbeen drie gordingen die gesteund worden met klossen. Op de korbeels is de muurplaat geplaatst. Op de gordingen zijn vierkante grenenhouten sporen en panlatten bevestigd.

Bij de verbinding van de stijl met het spantbeen en de schoor is een pen-en-gatverbinding met toognagels toegepast. De overige constructiedelen zijn door ijzeren bouten met elkaar verbonden.

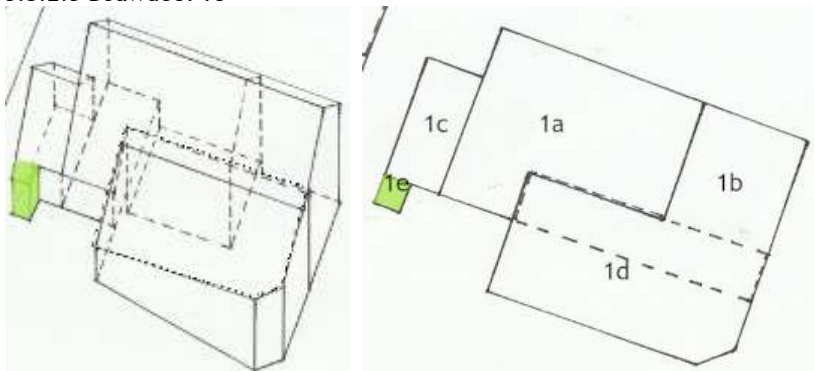
Ter hoogte van de trekbalk zijn parallel daaraan, zolderbalken geplaatst. Ze liggen op in de achtergevel van bouwdeel 1d en aan de andere kant op een grenenhouten balk die tegen de vakwerkconstructie van de bouwdelen 1a geplaatst is. Bij bouwdeel 1b zijn ze op de tussenbalk geplaatst. Over de trekbalken van de spanten en de zolderbalken zijn grenenhouten vloerdelen aangebracht.

Figuur99: De kapconstructie van bouwdeel 1d nadat de trek balken en de verdiepingsvloer zijn weggehaald.

5.3.2.5 Bouwdeel 1e

Dit bouwdeel is tegen de achtergevel van bouwdeel 1c opgetrokken in veldbrandsteen. De fundering is niet zichtbaar. Het metselwerk eindigt onder de sporen van de kap en de muurplaat. Het gebruik van wildverband, cementspecie en een brede voeg lijken op hergebruik van de veldbrandstenen te duiden. In de rechterzijgevel een houten deurkozijn met bovenlicht. In het kozijn een opgeklampte houten deur. Daarvoor zijn ook

hier weer de houten delen met messing en groef gebruikt die ook bij de poort van bouwdeel 1a gebruikt zijn. De deur is met ijzeren scharniergehangen aan het kozijn gehangen. De onderdorpel wordt gevormd door een steens gemetselde rollaag. Het lessenaarsdak sluit aan op het zuidelijke dakvlak van bouwdeel 1c. Het is gedekt met gesmoorde Muldenpannen. Bij de achtergevel is een zinken mastgoot geplaatst.

Figuur 100: De drie gevels en het dak van bouwdeel 1e.

Constructie bouwdeel 1e

De constructie van dit bouwdeel bestaat uit de hiervoor genoemde gevels en een eenvoudige dakconstructie die bestaat uit een aantal vierkante grenenhouten sporen die geplaatst zijn op de dakvoet van bouwdeel 1c en een muurplaat in de achtergevel van bouwdeel 1e.

5.3.3 Interieur

Gebouw 1 is ingericht als veestal en hooiopslag. Deze indeling trof van de Wal ook aan toen hij het complex in 1976 heeft opgemeten.⁸⁸ Bouwdeel 1c wordt op die tekening een berging genoemd. De stallen voor koeien en varkens bevinden zich op de begane grond in de 3^e travee van bouwdeel 1a, bouwdeel 1b en bouwdeel 1d. De vloeren van de veestallen zijn voorzien van gebakken klinkers. Gemetselde met cementpleister afgewerkte voederbakken over de lengte van de ruimte scheiden het deel voor de koeien van een smalle voergang voor de verzorging van de dieren. Op de voederbakken verticale houten stalpalen⁸⁹, boven en beneden geplaatst in houten kribbepalen. In het deel voor de koeien is in de beklinkerde vloer een mestgoot aangebracht. De drie varkenshokken in bouwdeel 1b die op de tekening van van de Wal nog te zien zijn, zijn inmiddels gesloopt.

De grote poort in de 2^e travee van bouwdeel 1a maakte het mogelijk om de schuur en stal met een hooiwagen binnen te rijden. Het hooi kon dan vanaf de hooiwagen zowel in de eerste travee van bouwdeel 1a als in de 3^e travee boven de veestal opgeslagen worden. In de eerste travee gebeurde dit in de zogenaamde wisj. Het hooi werd waarschijnlijk op een reeks stammetjes gelegd die los op de voetstijlplaten van de dwarsgebinten van de eerste travee geplaatst waren. Op een vergelijkbare manier is in de 3^e travee en in bouwdeel 1b een vloer voor hooiopslag boven de veestallen gemaakt. Het hoog opgestapelde hooi van de wisj kon bereikt worden via een houten ladder die met smeedijzeren nagels op het 2^e dwarsgebint bevestigd is. Op de beplankte vloer boven de veestal in bouwdeel 1d werd mogelijk het graan opgeslagen.

Figuur 101: Het interieur van de veestal in de derde travee van bouwdeel 1a

⁸⁸ Bron: RCE beeldbank BT 008509

⁸⁹ Lokaal stolbomen genoemd (mededeling Jos Schrouff)

Figuur 102: Het interieur van de veestal in bouwdeel 1b. Met de muur van moderne baksteen in de achtergrond

Figuur 103: Het interieur van de veestal in bouwdeel 1d (inmiddels gesloopt)

Binnenwanden

De vakwerkconstructie in het 1^e juk van het 3^e dwarsgebint van bouwdeel 1a is deels vervangen door metselwerk van veldbrandsteen, betonblokken en machinaal gevormde baksteen. Het verschillende materiaalgebruik duidt op een gefaseerde vervanging van het vakwerk. Mogelijk was er zelfs tijdelijk een doorgang op de plek waar nu de betonblokken zitten. In het 1^e juk van dit dwarsgebint en het 1^e juk van de aansluitende aflat zijn op regelmatige hoogte toognagel gaten van verdwenen regels te zien in de jukstijlen en middenstijl. Een regel is nog in zijn geheel aanwezig en van 3 regels zijn delen bewaard gebleven in het metselwerk. Of de vakken die door deze regels gevormd werden ooit gevuld waren met vitsen, witsen en stroleem is niet duidelijk. Het lijkt wel aannemelijk aangezien het anders overbodig was, net als bij het 2^e dwarsgebint, om de regels aan te brengen.

Rechts naast de middenstijl is op een halve meter vanaf de vloer een opgeklampt houten luik geplaatst. Het luik is een latere toevoeging. Naast de deur is in de middenstijl van het dwarsgebint namelijk een toognagelgat te zien op de plek waar een houten regel gezeten heeft. De bovendorpel van de deur wordt gevormd door een oorspronkelijke regel, maar de rechter deurstijl is later toegevoegd. Voor de halfhoutse verbinding van de stijl met de regel is de regel ingekeept. De stijl is aan de regel bevestigd met een ijzeren strip en spijkers.

Op de scheiding van de veestallen van bouwdeel 1b en 1d is onder de tussenbalk een steens dikke muur opgetrokken in machinaal gevormde baksteen. Hier is met cementspecie gemetseld. In het midden van de muur een houten opgeklampte deur. De duimen van de gehengen zijn ingemetseld in de muur. Deze muur en de deur staan al op de opmetingstekening van van de Wal uit 1976. De deur links in de muur bij de wisj staat niet op deze tekening en is dus een latere toevoeging.

De veestal in bouwdeel 1d is met gemetselde muur afgescheiden het deel van bouwdeel 1d dat in het verlengde van de poortdoorgang van bouwdeel 1a ligt (zie fig: 103 p. 55). De muur is net als de gevels van bouwdeel 1d opgetrokken in een handvormbaksteen in kruisverband gemetseld en gevoegd met kalkspecie. Het metselwerk van deze muur is vertand aangebracht in de buitengevel en is op basis van het voorgaande onderdeel van de oorspronkelijke in 1932 gebouwde stal. In deze muur zijn twee doorgangen. Beide met een gemetselde trap en een houten schuifdeur die met ijzeren hangrolsloten in een ijzeren geleider hangen.

Gebouw 1 wordt nu enkel nog voor de opslag van bouwmaterialen en stalling van landbouwmachines gebruikt.

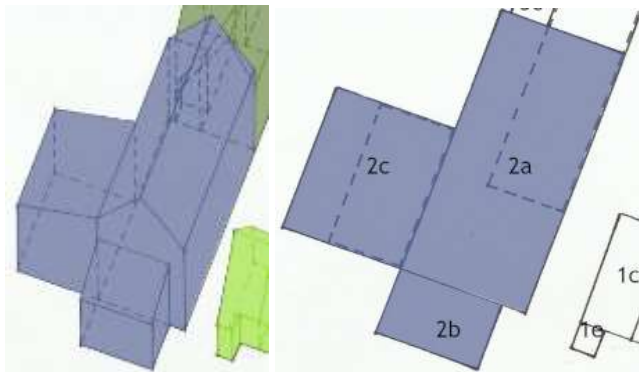

Figuur 104: Detail van de metselwerkruiling van veldbrandsteen, betonblokken en machinaal gevormde baksteen van het derde dwarsgebint in bouwdeel 1a. Daarin een opgeklampt luik.

5.4 De woning met stal (gebouw 2)

5.4.1 Bouwmassa en samenstelling

De woning met stal is een langgerekt gebouw van twee bouwlagen onder een zadeldak dat in zeven traveeën verdeeld is (bouwdeel 2a). Aan de zuid- en westkant bevinden zich twee één-laagse aanbouwen met een lessenaarsdak (bouwdeelen 2b en c).

De woning met stal is in 1842 in veldbrandsteen opgetrokken ter vervanging van een ouder bouwvolume. In de eerste drie traveeën van bouwdeel 2a, gezien vanaf links, bevonden zich de stallen en in de andere vier de woning. De nok van het zadeldak loopt parallel aan de voorgevel. Het dak is gedekt met oud-Hollandse pannen en heeft bij beide dakvoeten een overstek. Onder de 4e en 5e travee bevindt zich een kelder.

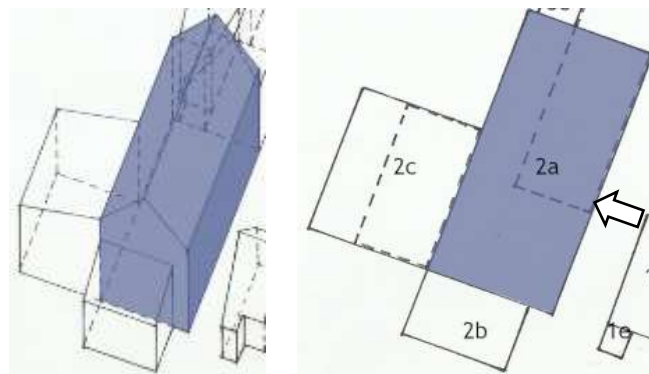
Aan de westzijde, achter de eerste 4 traveeën is een één-laagse loods met lessenaarsdak (bouwdeel 2b) aangebouwd. De loods (1961) is opgetrokken in baksteen en vervangt een oudere, iets kleinere, berging (1866) op die plek. Het flauwe lessenaarsdak sluit aan op het zadeldak van de woning met stal en is voorzien van stalen golfplaten.

Aan de zuidzijde is het stalgedeelte van het hoofdgebouw in 1925 over bijna de volle breedte uitgebreid met een één-laagse aanbouw met lessenaarsdak (bouwdeel 2c). Deze aanbouw is opgetrokken in baksteen en het lessenaarsdak, dat aansluit op de bakstenen kopgevel van het hoofdgebouw, is gedekt met Muldenpannen.

5.4.2 Extérieur

5.4.2.1 Bouwdeel 2a

Voorgevel bouwdeel 2a (oost)

De voorgevel van het in 1842 nieuwgebouwde woonhuis met stal (bouwdeel 2a) is twee steens dik opgetrokken in een rode veldbrandsteen. De gevel is anderhalf steens dik. De zeven traveeën van dit woonhuis met stal zijn afleesbaar door de muurankers waarvan de schieters uitgevoerd zijn als letters en cijfers. Ze vormen de tekst WJ ANNO

ML 1842

Bij de 'W' ontbreekt een deel van de letter. Dit is bij een eerste verkennend bezoek in april 2020 teruggevonden.

Figuur 105: De voorgevel van bouwdeel 2a

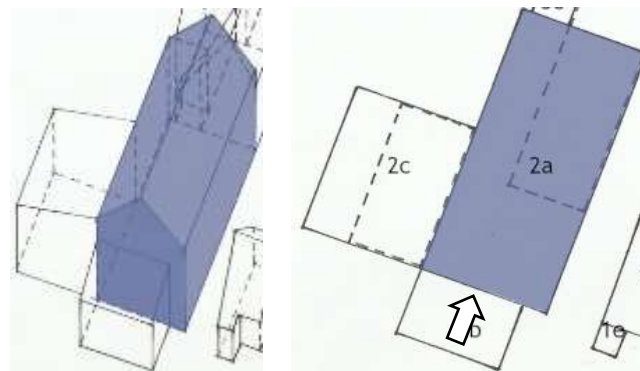
De gevelankers in de overgang van de 5^e naar de 6^e travee (de 'N' en de '4') zijn niet aan moerbalken bevestigd. Hierachter bevindt zich namelijk een over de volle hoogte van het gebouw gemetselde dwarsmuur. Het plaatsen van deze muurankers was nodig om geen onderbreking in de jaartal aanduiding te krijgen.

De voordeur van het woongedeelte bevindt zich in de zesde travee en wordt omlijst door Akense blauwsteen. Daarboven een halfsteense ontlastingsboog. Binnen de omlijsting is een houten deurkozijn met smal bovenlicht geplaatst. In het kozijn een houten paneeldeur. Het paneel van de deur is voorzien van een smalle verticaal geplaatste ruit van mousselineglas. Rondom de ruit zijn opgelegde houten profiellijsten, een bol kussen en weer opgelegde profiellijsten geplaatst tot aan de binnenranden van de regels en stijlen. Alles in verstek gezaagd. Op de extra hoge onderregel is een geprofileerde waterdorpel geplaatst.

De vensters van het woongedeelte hebben een raamdorpelsteen van Akense blauwsteen. Aan de bovenzijde van de vensters bevindt zich een licht getoogde steense strek. Daarachter twee eikenhouten lateien. In het midden van die strek twee, van binnenuit komende, omgezette smeedijzeren strips. De functie is niet duidelijk. In de eikenhoutenlateien zijn pengaten en toognagelgaten te zien die duiden op hergebruikt constructiehout. De twee vensters op de begane grond zijn uitgevoerd als houten stolpraam met bovenlicht. Op de verdieping zijn in de drie vensteropeningen houten kozijnen met een enkel draairaam geplaatst. Het keldervenster is rondom omlijst door Akense blauwsteen. In de boven- en onderdorpel van die omlijsting zijn smeedijzeren diefijzers geplaatst.

De stijlen van de houten kozijnen van de staldeuren in de eerste en derde travee zijn op een dorpel met neuten van Akense blauwsteen zijn geplaatst. De houten bovendorpels zijn uitgevoerd met oren en getuige de zichtbare toognagels middels een pen-en-gatverbinding gekoppeld aan de houten kozijnstijlen. Boven de bovendorpel van het deurkozijn in de derde travee is de oorspronkelijke steense strek nog te zien. Bij het staldeurkozijn in de eerste travee is die ooit een keer vervangen door een kopse strek met daarop een laag metselwerk in machinale vormbaksteen. De in de staldeurkozijnen geplaatste houten opgeklampte deur bestaande uit twee boven elkaar geplaatste deurvleugels die gemaakt zijn van brede kop en staartdelen. Tussen de twee staldeuren is een kozijn van schokbeton met ventilatiesleuf aan de onderzijde geplaatst. Boven de twee staldeuren zijn op de verdieping luikopeningen aangebracht. Boven de bovendorpel van het kozijn is een steense strek geplaatst. De stijlen en regels van het kozijn zijn getuige de toognagels, met pen-en-gatverbindingen aan elkaar gekoppeld. In het kozijn is een opgeklampt houten luik geplaatst. Het luik is met smeedijzeren gehengen in duimen op de stijlen geplaatst. In het luik in de derde travee is een kleine lichtopening gemaakt. Vermoedelijk ten behoeve van een daarachter gelegen knechtenkamer.

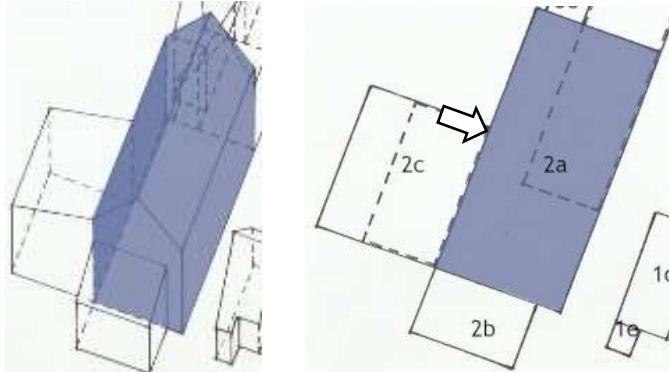
Linkerzijgevel bouwdeel 2a (zuid)

Figuur 106: Linkerzijgevel van bouwdeel 2a

De kopgevel van bouwdeel 2a is, twee steens dik, opgetrokken in veldbrandsteen in kruisverband. De gevel is anderhalf steens dik. Op het niveau van de verdiepingvloer en de zoldervloer zijn per vloer twee smeedijzeren strijkalkankers zichtbaar. Bij de zoldervloer ontbreekt het linker strijkalkanker. Op zolderniveau tekenen zich twee dichtgezette uilengaten af. Bij de koppen van de gordingen van het dak zijn smeedijzeren muurankers in hoefijzervorm gebruikt.

Achtergevel bouwdeel 2a (west)

De achtergevel van bouwdeel 2a is, twee steens dik, opgetrokken in veldbrandsteen in kruisverband. De gevel is anderhalf steens dik. Voor deze gevel is later een lage plint in betonblokken opgetrokken. Die plint is dun beraapt met cementspecie. Ook bij de achtergevel is net als in de voorgevel de verdeling in 7 traveeën afleesbaar aan de muurankers. Die hebben in tegenstelling tot de verschillende letters en cijfers in de voorgevel hier allemaal een S-vorm. Bij de overgang van de 5^e naar de 6^e travee ontbreken de muurankers omdat daarachter over de volle hoogte een met veldbrand gemetselde dwarsmuur aanwezig is in plaats van moerbalken. In de 4^e travee is aan de buitenkant een schoorsteen tegen de gevel gemetseld. Het deel tegen de gevel is opgetrokken in betonblokken. Het bovendakse deel in rode baksteen. Dit uitwendige schoorsteen kanaal is geplaatst tegen een reeds bestaand schoorsteenkanaal in de achtergevel.

In het woongedeelte zijn in de 4^e, 6^e en 7^e travee op de begane grond en de verdieping vensters geplaatst. De kozijnen zijn van hout en de stijlen en bovendorpel zijn getuige de toognagels met pen-en-gatverbindingen aan elkaar gekoppeld. Boven deze kozijnen is een steens strek geplaatst. De kozijnstijlen waren oorspronkelijk op een houten onderdorpel geplaatst. Die zijn echter later vervangen door baksteen die bij enkele vensters afgesmeerd zijn met beton. Alleen op de begane grond in de 4^e travee is de hardstenen raamdorpel nog zichtbaar. Van eenzelfde venster zijn de stijlen en bovendorpel nog aanwezig in de 3^e travee, het stalgedeelte dus. Op de begane grond zijn de vensters voorzien van diefijzers. In de 1^e travee op de verdieping een houten opgeklampt stalluik. De twee eikenhouten lateien boven de luikopening zijn gemaakt van hergebruikt constructiehout getuige de pen- en toognagelgaten. De dagkanten van de gevelopening en de lateien zijn rondom afgesmeerd met cementspecie. De luikopening is mogelijk secundair aangebracht. In deze travee bevindt zich op begane rond niveau een later aangebracht stalen stalraam. De veldbrandstenen links en rechts in de vensteropening zijn afgehakt. In de gevel is op regelmatige afstand van elkaar aangeheeld metselwerk te zien. Dit zijn waarschijnlijk de plekken waar de liggers van de kapconstructie van de voorganger van bouwdeel 2c in de gevel ingekast waren.

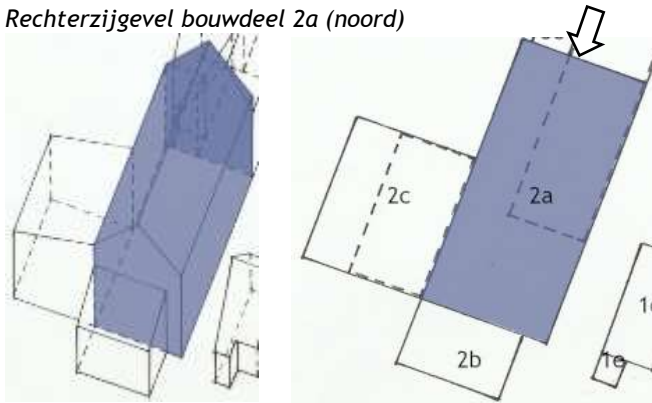
Figuur 107: Linker deel achtergevel van bouwdeel 2a

Figuur 108: Rechter deel achtergevel van bouwdeel 2a

Rechterzijgevel bouwdeel 2a (noord)

Figuur 109:
Rechterzijgevel van
bouwdeel 2a. Het
vakwerkgebint is gevuld
met zachte
veldbrandstenen. De
achtergevel steekt iets

De rechterzijgevel sluit aan tegen bouwdeel 3a en 3d en is opgetrokken in vakwerk. De vakken worden gevormd door verticale stijlen die tussen de moerbalken en in het kapgebint geplaatst zijn. Ze zijn in het kapgebint daaraan met pen-en-gatverbindingen met toognagels bevestigd en tussen de moerbalken van de 1^e verdiepingvloer en de zoldervloer met smeedijzeren spijkers. Mogelijk zijn ze in het laatste geval dus later toegevoegd. De vakken zijn gevuld met veldbrandstenen. Tussen de verticale stijlen zijn de dunne horizontale planken geplaatst waarop het metselwerk van elk vak is geplaatst. Dit werd gedaan om doorbuiging van de horizontale regels te verminderen en daarmee de starre metselwerk vulling te beschermen.⁹⁰

De veldbrandstenen van de vakvulling hebben een lichtere rode kleur dan de veldbrandstenen in de overige 3 gevels van bouwdeel 2a. Die lichtere rode kleur duidt op zachter gebakken stenen die normaal gesproken voor binnenwanden werden gebruikt. Dat ze zachter gebakken zijn blijkt ook uit de verwerking van de stenen in deze gevel. Het metselwerk van de voor- en de achtergevel steekt iets uit ten opzichte van deze gevel.

Dak bouwdeel 2a

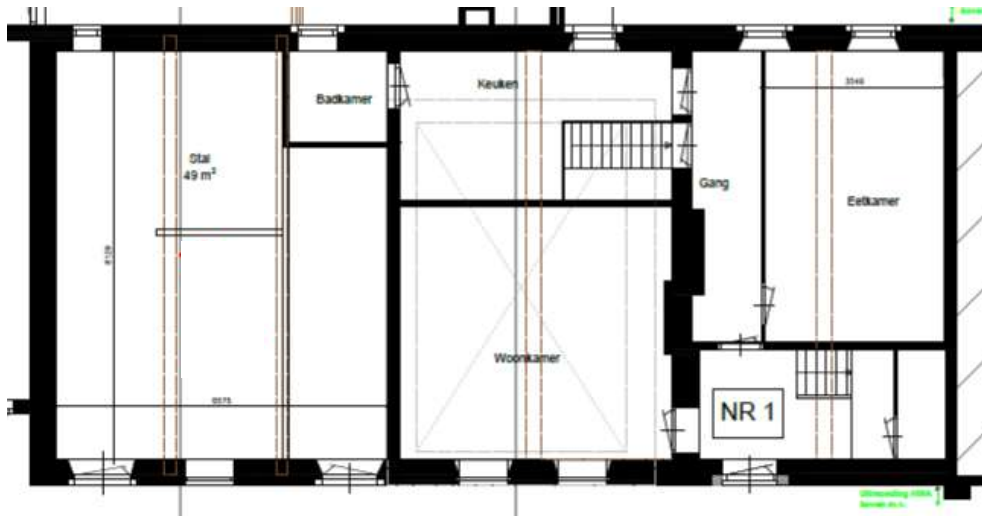
Het zadeldak van bouwdeel 2a is gedekt met een gesmoorde Oud-Hollandse dakpan. Bij beide dakvoeten een kort overstek met een mastgoot. De dakvoet van de voorgevel heeft een lichte zeeg. Aan de kopse kanten is de windveer met leien bekleed met daarop een waterbord van zink. Op de overgang van de 5^e naar de 6^e travee steekt een gemetselde schoorsteen door de nok.

Constructie bouwdeel 2a

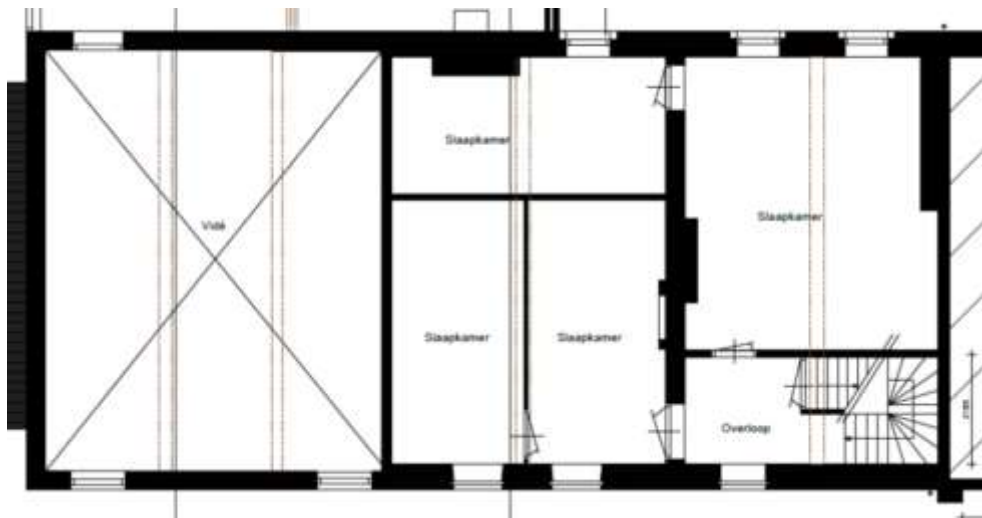
De constructie van bouwdeel 2a bestaat uit de hiervoor beschreven buitengevels. Op de overgang van het stalgedeelte naar het woongedeelte ter plaatse van de 3^e naar de 4^e travee is op de begane grond tot onder de moerbalk van de 1^e verdieping een steens dikke muur in veldbrand gemetseld. Tussen de moerbalken van de 1^e verdieping en de zolder is net als in het kapgebint een vakwerkvvulling aangebracht. Op de verdieping is die vulling uitgevoerd in veldbrandsteen. In het kapgebint zijn de vakken gevuld met vitsen, witsen en stroleem. Op de overgang van de 5^e naar de 6^e travee is de dwarsmuur helemaal in metselwerk in veldbrandsteen uitgevoerd.

Tussen de twee hiervoor beschreven dwarsmuren bevindt zich de kelder (4^e en 5^e travee). De voorwand van de kelder loopt gelijk met de voorgevel. De kelder is echter niet over de volledige diepte van bouwdeel 2a aangelegd. De achterwand van de kelder bevindt zich ongeveer 1,3 meter uit de achtergevel. Tussen de voor en de achterwand van de kelder zijn twee brede in veldbrandsteen gemetselde gordelbogen in de vorm van een tongewelf geplaatst. Tussen de kelderwanden voor en achter, en de gordelbogen zelf zijn in veldbrandsteen gemetselde troggewelven aangebracht

⁹⁰ Eggen 2016 p. 177

Figuur110: Plattegrond begane grond bouwdeel 2a (bron: SG Bouwadviesbureau)

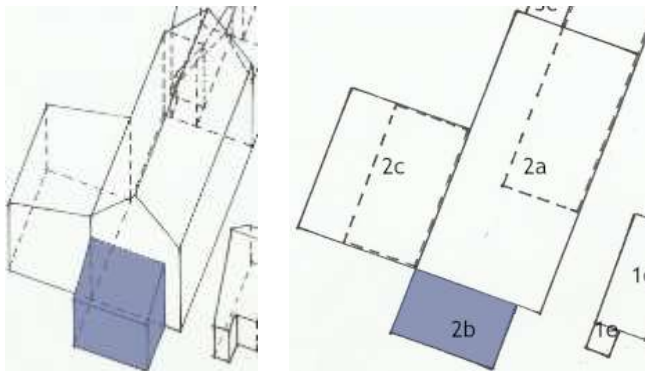
Figuur 111: Plattegrond verdieping bouwdeel 2a (bron: SG Bouwadviesbureau)

De gevelankers op het niveau van de 1^e en 2^e verdiepingvloer in de voor- en de achtergevel corresponderen met de plaats van eikenhouten moerbalken. De moerbalken liggen op eikenhouten hamerstukken in het metselwerk van de gevels. De hamerstukken zijn gemaakt van hergebruikt constructiehout getuige de pen- en toognagelgaten. Tijdens de lopende verbouwing zijn de kinderbinten die op de moerbalken lagen inmiddels

verwijderd. Op de bovenste moerbalken is een nokstijlgebint met lange kromme benen geplaatst. Tussen de jukbenen en de jukdekbalk zijn aan weerszijden schoren geplaatst.

Op de twee jukbenen, ter hoogte van de bovenzijde van het metselwerk van de voor- en achtergevel, zijn blokkeels geplaatst waarop de muurplaat is bevestigd. Tussen de muurplaat en de nokgording zijn bij elk dakvlak twee gordingen aanwezig die ondersteund worden door uitkraaghouten op de jukbenen en nokstijlschoren. In de linkerzijgevel zijn de muurplaat, gordingen en nog op eikenhouten hamerstukken geplaatst die aan de binnenzijde in de gevel gemetseld zijn. Op de gordingen zijn sporen aangebracht. Voor de zeeg aan de dakvoet bij de voorgevel is een grenen balkje in de lengterichting schuin afgezaagd en op de sporen geplaatst. De nokgording is naar een kant afgeschoord op de nokstijl. Het constructiehout bestaat voor het overgrote deel uit deels gekantrechte stammen. De hoeken zijn nog rond en op die plaatsen is vaak ook de bast nog aanwezig. De verbindingen zijn uitgevoerd in pen-en-gat met toognagels. Smeedijzeren spijkers zijn enkel bij de nokschoren en mogelijk ook bij de sporen toegepast. Het dakbeschot wordt gevormd door multiplexplaat met daarbovenop een OSB of Underlaymentplaat.

5.4.2.2 Bouwdeel 2b

Bouwdeel 2b is tegen de linkerzijgevel van bouwdeel 2a gebouwd.

Gevels bouwdeel 2b

De gevels van bouwdeel 2b zijn opgetrokken in metselwerk van veldbrandstenen in kruisverband. De fundering is waarschijnlijk ook uitgevoerd in veldbrandsteen of vuursteenkeien. De gevel eindigt tegen de onderkant van de muurplaat van het zadeldak. In de voor- en de linkerzijgevel bevindt zich een opgeklapte houten staldeur met twee boven elkaar geplaatste deurvleugels. In de achtergevel op begane grondniveau een houten stalvenster met valraam. De ruitjes daarin zijn met stopverf geplaatst. In de voorgevel, boven de staldeur een houten opgeklapt stalluik. Beide staldeuren en het stalluik zijn voorzien van ijzeren gehengen. Boven alle gevelopeningen is aan de buitenzijde een getoogde steense strek aanwezig. Daarachter aan de binnenkant van de gevel een eikenhouten latei. Net onder de dakvoet zijn in de linkerzijgevel vier rechte ijzeren gevelankers te zien. In de voor- en achtergevel is onder de windveer een hoefijzervormig muuranker zichtbaar.

Figuur 112: Achtergevel en linkerzijgevel bouwdeel 2b.

Figuur 113: Voorgevel bouwdeel 2b.

Figuur 114: Kapsant bouwdeel 2b.

Dak bouwdeel 2b

Het lessenaarsdak van bouwdeel 2b is gedekt met gesmoorde Muldenpannen. Aan de dakvoet steekt het dak iets over. De dakranden zijn aan de zijkanten voorzien van een houten windveer met daarop een waterbord van zink. Bij de aansluiting op de gevel van bouwdeel 2a is een loodslabbe geplaatst.

Constructie bouwdeel 2b

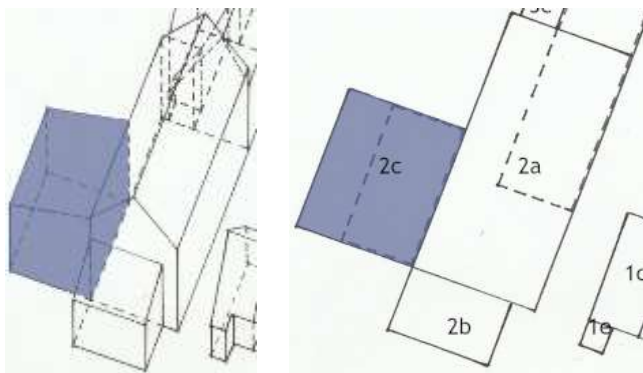
De constructie van bouwdeel 2b bestaat uit de hiervoor beschreven gevels en de hierna te beschrijven kapconstructie. De vier ijzeren gevelankers geven de plaats aan van vier halve dakgebinten.

De halve dakgebinten bestaan uit een gebintbalk waarop een spantbeen is geplaatst. Tussen de gebintbalk en het spantbeen is een schoor aangebracht. De gebintbalk en het spantbeen liggen op in de linkerzijgevels van de bouwdeelen 2a. De gebintbalk ligt daarnaast ook op in de linkerzijgevel van bouwdeel 2b. Hierop is de muurplaat geplaatst. Op het spantbeen is halverwege een grenenhouten gording aangebracht die ondersteund wordt door een klos. Aan de bovenkant van de spantbenen, tegen de linkerzijgevel van bouwdeel 2a, eveneens een gording. Hier zonder klos. Op de gordingen en de muurplaten zijn vierkante grenen sporen aangebracht. Het gebint is gemaakt van deels gekantrechte stammen. De hoeken zijn nog rond. De grenen gordingen, klossen, sporen en panlatten zijn balken en latten gezaagd uit een grotere stam. Daaruit wordt opgemaakt dat het dak

5.4.2.3 Bouwdeel 2c

Bouwdeel 2c is geplaatst tegen te achtergevel van bouwdeel 2a (1961).

Gevels bouwdeel 2c

De gevels van bouwdeel 2c zijn spouwmuren waarvan het buitenspouwblad opgetrokken is in metselwerk van machinaal gevormde rode baksteen in wildverband en het binnenspouwblad in betonblokken. De leg- en voegspecie is cementgebonden. De fundering is de gewapende betonnen vloer zonder vorstrand. In de linkerzijgevel zijn twee grote houten poorten, elk met twee poortvleugels geplaatst. De duimen van de ijzeren gehengen van de poortvleugels zijn ingemetseld in de gevel. Boven de poorten zijn stalen kokerprofielen geplaatst die dienstdoen als latei met daarboven, in het buitenspouwblad een steense strek. In de rechterzijgevel zit een houten opgeklampte staldeur. Boven de staldeur een steense strek.

Figuur 115: Linkerzijgevel bouwdeel 2c.

Figuur 116: Rechterzijgevel en achtergevel bouwdeel 2c.

Dak bouwdeel 2c

Het lessenaarsdak van bouwdeel 2c is gedekt met een stalen golfplaten. Aan de bovenzijde sluiten de golfplaten aan op de dakvoet van het dak van bouwdeel 2a. Aan de dakvoet van het lessenaarsdak is een mastgoot geplaatst.

Constructie bouwdeel 2c

De constructie van bouwdeel 2c bestaat uit een gewapende betonvloer waarop de hiervoor beschreven buitengevels zijn opgetrokken. De kapconstructie bestaat uit gordingen die op het metselwerk van het binnenspouwblad van de zijgevels liggen. Daaraan zijn ze gekoppeld met ijzer stormankers. Halverwege de overspanning worden de gordingen gedragen door een half Engels vakwerkspant met vallende diagonalen van grenen. De verbindingen zijn genageld en gebout. Het spant ligt op in de achtergevel van bouwdeel 2c en is ingekast in de achtergevel van bouwdeel 2a.

5.4.3 Interieur

Het interieur van gebouw 2 wordt hier slechts op hoofdlijnen beschreven omdat het op het moment van het veldwerk voor deze bouwhistorische verkenning al grotendeels gestript was in het kader van de verbouwing.

5.4.3.1 Kelder

De kelder kon voor de verbouwing betreden worden via een in veldbrandsteen gemetselde trap in de 5^e travee langs de achterwand. Het metselwerk van de kelderwanden en plafonds was witgekalkt. De kalklaag is tijdens de verbouwing verwijderd. In het plafond zijn nog ijzeren haken te zien waarin houten stelen geplaatst konden worden om voedselvoorraden aan op te hangen. De vloer bestaat uit veldbrandstenen die op hun platte kant geplaatst zijn.

5.4.3.2 Stal

In de eerste 3^e traveeën bevonden zich de stalruimtes. Uit foto's van net voor de verbouwing blijkt dat de vloer bestond uit gebakken klinkers. Een rij gaten in de linkerzijgevel ter hoogte van de onderste moerbalken duiden op kinderbinten voor de vloer van een hooizolder. Ter hoogte van de moerbalk van het kapgebint verjongt het opgaande metselwerk van de linkerzijgevel. Ook hierop werden houten balkjes geplaatst om de vloer voor een hooizolder te vormen.

Bij de overgang van de 2^e naar de 3^e travee bevinden zich tussen de moerbalk van de eerste verdiepingsvloer en de moerbalk van het kapgebint houten regels en stijlen van vakwerk. De stijlen zijn halfhouts in een keep in de moerbinten geplaatst en bevestigd met smeedijzeren nagels wat erop duidt dat de vakwerkwand later is toegevoegd. Dat de vakken ooit gevuld waren met vitsen, witsen en stroleem verraden de gaten aan de onderkant van de regels en de sleuven aan de bovenkant daarvan. Op een foto van net voor de verbouwing is een kinderbint met afgezaagde vloerplanken te zien.

In de gemetselde muur tussen de stal en de woning is op de begane grond een dichtgezette gevelopening aanwezig. Boven en onder die opening zijn een houten latei en een houten dorpel ingemetseld.

5.4.3.3 Woning (bouwdeel 2a)

In de 4^e t/m 7^e travee bevindt zich de woning van bouwdeel 2a. De voordeur in de 6^e travee geeft toegang tot de hal. In deze hal bevindt zich, in de 7^e travee, de houten trap met tussenbordes naar de verdieping. Op de overgang van de 5^e naar de 6^e travee is de dwarsmuur over de volledige hoogte van de woning in metselwerk in veldbrandsteen uitgevoerd. Hierin zijn op de begane grond en de eerste verdieping aan weerszijden (sporen van) haardpartijen te zien waarin later ook kachels waren geplaatst. Vanuit de hal kon dan ook de woonkamer in de 4^e en 5^e travee bereikt worden en de eetkamer in de 6^e en 7^e travee. Vanuit de eetkamer waren de keldertrap en de keuken bereikbaar. In de keuken, tegen de achtergevel in de 4^e travee, waren tijdens het veldwerk sporen van een schouw en rookkanaal zichtbaar. Later is tussen de keldertrap en de keuken aan de ene kant en de eetkamer aan de andere kant een gang die gecreëerd door een stuk van de eetkamer af te scheiden. Via de keuken kon de badkamer bereikt worden die, toen

badkamers in zwang kwamen, in een deel van de stal werd bebouwd. Daarvoor moest een doorbraak in de gemetselde scheidingsmuur met de stal gemaakt worden.

Op de 1^e verdieping geeft de overloop rechtstreeks toegang tot 3 van de 4 slaapkamers. In de overloop tevens de houten trap met tussenbordes naar de zolder. De zolder is een grote open ruimte die voor opslag werd gebruikt.

De vloeren van de begane grond en de eerste verdieping waren voorzien van vloerbedekking of linoleum. De wanden waren allemaal gestuct en voorzien van behang. Op de begane grond waren alle plafonds vlak afgewerkt. In de hal, woonkamer en de keuken was dit leemstuc vermengd met stro aangebracht op rachelwerk van twijgen onder de kinderbinten van de verdiepingsvloer. In de eetkamer was dit een vlakke plafondplaat (zachtboard). Op de verdieping zijn alle plafonds gespeld. De zolderruimte is niet afgewerkt.

5.4.3.4 interieur bouwdeel 2b en 2c

Tijdens het veldwerk was in bouwdeel 2b nog een deel van een voederbak te zien. Op de vloer lager gebakken klinkers. Gebouw 2c werd dan ook als veestal gebruikt. Bouwdeel 2c werd als loods voor landbouwvoertuigen gebruikt. Bij beide bouwdelen is verder geen interieurafweking aangetroffen.

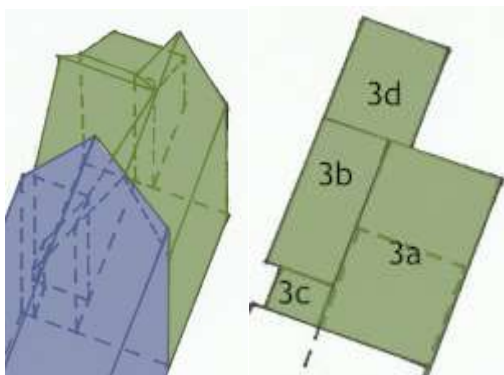
5.5 De vakwerkwoning (gebouw 3)

5.5.1 Bouwmassa en samenstelling

De woning heeft een rechthoekige plattegrond en is verdeeld in 3 traveeën. De twee bouwlagen zijn uitgevoerd in vakwerk op een plint van baksteen en keien. Het zadeldak is gedekt met oud-Hollandse dakpannen en heeft zowel bij de dakvoet als de kopgevel een overstek. De nok loopt parallel aan de voorgevel. Onder de 1^e en 2^e travee, gezien vanaf links, bevindt zich een kelder. Deze woning (bouwdeel 3a) is voor 1829 gebouwd en sluit aan op de rechterzijgevel (noord) van de woning met stal (1842), bouwdeel 2a.

Haaks op de woning heeft voor 1829, aan de achterkant (westzijde), bij de 2^e en 3^e travee over de volle hoogte een uitbreiding plaatsgevonden (bouwdeel 3b). De gevels van de eerste bouwlaag van deze uitbreiding zijn overwegend uitgevoerd in Vijlense kalksteen. De tweede bouwlaag en de kap zijn in vakwerk uitgevoerd. Hier is eveneens een zadeldak toegepast dat aan de noordzijde gedekt is met oud-Hollandse dakpannen en aan de zuidzijde met Muldenpannen.

In de ruimte tussen woning met stal (bouwdeel 2a) en bouwdeel 3b is tussen 1842-1861 een één-laags tussenlid met lessenaarsdak gebouwd (bouwdeel 3c). Hierin bevindt zich de trap naar de kelder van de woning in vakwerk (bouwdeel 3a). De gevel is opgetrokken in baksteen. Het dak sluit aan op het dak van bouwdeel 3a en is gedekt met Muldenpannen. Aan de noordzijde is in 1932 een één-laagse aanbouw met lessenaarsdak tegen bouwdeel 3b en een deel van bouwdeel 3a aangebouwd. De voor- en rechterzijgevel zijn uitgevoerd in vakwerk op een plint van baksteen en keien. De achtergevel is van baksteen. Het lessenaarsdak is gedekt met oud-Hollandse dakpannen.

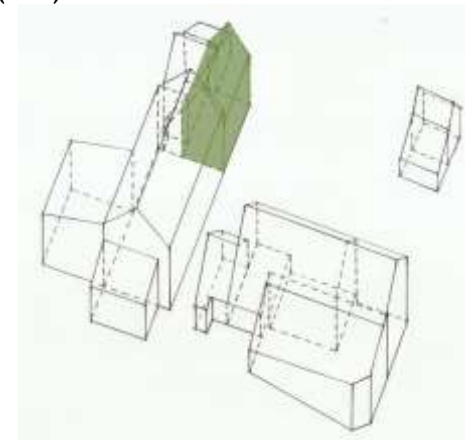

5.5.1 Extérieur

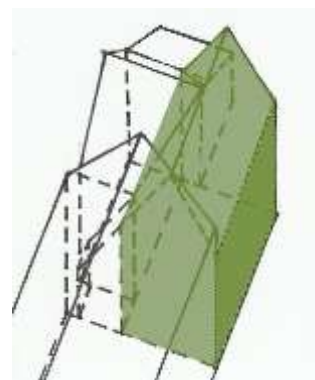
5.5.2.1 Bouwdeel 3a Voorgevel bouwdeel 3a (oost)

Figuur 117: Overzichtstekening huidige situatie complex hoeve de Plum. Uitgelicht bouwdeel 3a. Gestippeld zijn de inmiddels verdwenen bouwdeelen.

Figuur 118: Isometrie complex hoeve de Plum huidige situatie. Uitgelicht bouwdeel 3a

Figuur 119: Isometrie bouwdeel 3a. De voorgevel is donker(der) groen.

Figuur 120: (rechts): Voorgevel bouwdeel 3a.

De voorgevel van dit bouwdeel is opgetrokken in vakwerk van eiken op een in veldbrandsteen gemetselde plint. Links, bij de pomp, is een stuk van de fundering in vuursteenkeien zichtbaar. Behalve de hoekstijl rechts zijn de overige stijlen ter hoogte van de onderkant van de eerste rij tussenregels doorgezaagd. De stijlen eindigen, bij de dakvoet, tegen een houten jukplaat. Daarbovenop is de gevel verhoogd door een rij vakken toe te voegen doormiddel van korte houten stijlen met daarop een tweede, rondhouten jukplaat.

Het vakwerk verdeelt de gevel in drie traveeën. De rechtertravee is breder dan de overige twee en is uitgevoerd met een tussenstijl. In de vakken zijn de vitsen, witsen en stroleemvulling nog aanwezig. De buitenste laag van de stroleemvulling is vervangen door cementpleister die witgeschilderd is. Op de stijlen en regels waren tot oktober 2020 sporen van een afwerking met kalkwitsel zichtbaar en in de scheuren van de eikenhouten stijlen zaten nog resten van stroleem. De gevel is in oktober 2020 schoongemaakt waarbij het aanwezige kalkwitsel en de verf op de vensters en deur weggehaald is.

Onder de tweede stijl, in de gemetselde plint net boven maaiveld, zit een kleine gevelopening van de kelder. Boven deze opening een steens gemetselde getoogde strek. De kozijnen van de vensters in de vakwerkconstructie worden gevormd door de regels en stijlen van de constructie. Op de begane grond, links en rechts naast de tweede stijl een houten 2-ruits draairaam (XIX). Ze zijn met paumelles in de stijl geplaatst. Op de raamvleugels zijn ijzeren dubbelwerkende pompespagnolet. De hefboom is van messing. De enkele vlakke ruitjes zijn met stopverf in het raam geplaatst. In de wandregel boven de raamvleugels drie ronde, later opgevulde, gaten en een ondiepe sleuf. Het gaat daarbij waarschijnlijk om gaten voor diefijzers.

Op diezelfde plek op de 1^e verdieping links en rechts van de stijl kleinere houten 4-ruits draairamen (XIX). Het is met paumelles aan de stijl gehangen en kant gesloten worden met een schuifje boven en beneden op de raamvleugel. De enkele vlakke ruitjes zijn met stopverf in het raam geplaatst. In de stijl bij het rechter venster is een luikspinning zichtbaar die duidt op een kleinere voorganger van dit venster. Zo'n zelfde draairaam komt op de verdieping ook nog rechts naast de tussenstijl van de derde travee voor ook hier paumelles en grendels (XIX). In de plank onder de bovendorpel zijn 2 vierkant gaten te zien op de plekken waar ooit diefijzers zaten. In de derde travee op de begane grond links van de tussenstijl een houten 16-ruits stolpraam. Dergelijke vensters werden vanaf de 18^e eeuw gebruikelijk.⁹¹ Bij de pen-en-gatverbinding van de raamstijlen, raamdorpels en de houten roeden zijn houten toognagels gebruikt. De raamvleugels zijn met de hoek omgezette duimraamgehengen aan de wandstijlen gehangen. Op de stolpnaald is een opspijkerende onder- en bovenschuif geplaatst.⁹² De enkele vlakke ruitjes zijn met stopverf in het raam geplaatst.

Rechts van de tussenstijl in de derde travee, tegen de hoekstijl, een opgeklampte houten deur in neoclassicistische stijl. De klampen en spiegelklampen zijn met pen-en-gatverbindingen met toognagels aan elkaar gekoppeld. Daarop zijn met smeedijzeren nagels in een spijkerpatroon aan de buitenkant de verticale planken bevestigd. De planken zijn aan de bovenkant van een opgelegde geprofileerde kroonlijst voorzien en aan de onderkant is op de planken een waterdorpel geplaatst. De deur is met twee

Figuur 121: De voorgevel van het vakwerkhuis (3a) voor en na het verwijderen van het pleister- en schilderwerk.

⁹¹ Eggen, 2016 p. 194

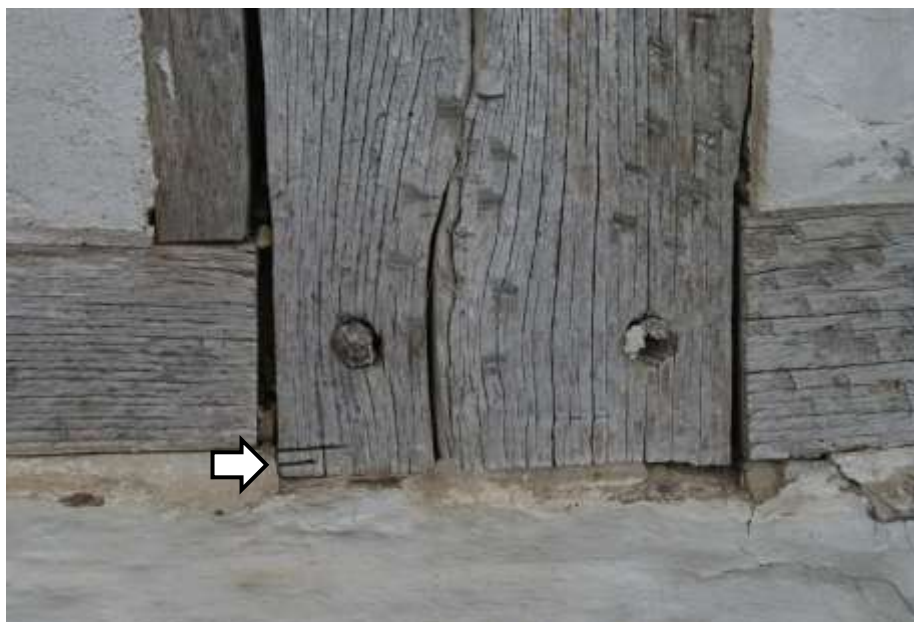
⁹² Hemert, 2019 p. 165

Figuur 122: De stijl van het eerste dwarsgebint. Boven de uitstekende dekbalk het verhoogde deel. Op de stijl de met een smeedijzeren nagel vastgezette wandregel. Daaronder zowel links en rechts toognagelgaten van verwijderde wandregels (zie pijl).

Figuur 123: De vuursteenkeien van de fundering en kelderwand zijn vrijgelegd naast de pomp.

Figuur 124: Zaagsporen waar de stijl van het derde dwarsgebint aan de onderkant van de wandregels is doorgezaagd.

Figuur 125: De treden van de trap in Akense Blauwsteen.

smeedijzeren gehengen (XVIIId-XVIIIId⁹³) aan duimen in de hoekstijl gehangen. De gehengen zijn aan de klampen bevestigd met platte sleufkopschroeven. De deur kan afgesloten worden met twee opgebouwde slotkasten en een schuif. Op de bovenste slotkast een messing deurkruk. De deur is aan de binnenkant beige geschilderd. Aan de buitenkant is de deur in november 2020 blauw geschilderd.

Voor die deur drie treden van Akense blauwsteen⁹⁴ waarvan de bovenste trede tevens de onderdorpel van de deur vormt. Alle gevelopeningen zijn aan de buitenkant in de dagkanten betimmerd met planken. Deze planken vormen de aanslag voor de raam- en deurvleugels. Ook rondom de gevelopeningen is op de gevel een omlijsting van houten planken aangebracht.

In de tweede stijl, boven de vensters en bij de hoekstijl rechts steekt op vrijwel dezelfde hoogte de pen van een ankerbalk uit. In beide gevallen ontbreken de sleutels (wiggen) waarmee ze vastgeklemd werden.

Boven op de stijlen steken, behalve bij de tussenstijl in de derde travee, de dekbalken een stukje uit. De dekbalk boven op de eerste stijl zit ten opzichte van de rest een stuk

⁹³ Hemert, 2019 p. 62 en 65

⁹⁴ Akense blauwsteen is op macroscopisch niveau moeilijk tot niet te onderscheiden van Naamse steen. De groeve van Akense blauwsteen ligt ten zuiden van het nabijgelegen Aken (Quist, Tolboom et al. 2017 p. 42) Daar ligt ook de abdij van Burtscheid die grondrechten had in Vijlen en waaraan de eigenaar van hoeve de Plum pacht betaalde (RHCL 01.075/9711 folio 74)

lager. In de stijl daaronder zijn toognagelgaten te zien die zowel links als rechts van de stijl duiden op de aansluiting van inmiddels verdwenen regels. De aansluiting van de nog aanwezige regels op deze stijl wordt, op één na, aan het oog onttrokken door de waterpomp. De zichtbare regel is later aangebracht met een smeedijzeren spijker. Uit het onderzoek is gebleken dat dit eerste gebint een restant is van een vakwerkconstructie die is gesloopt t.b.v. de bouw van de woning in baksteen in 1842 (zie ook: 5.3.2.9.3 en 5.4.3.).

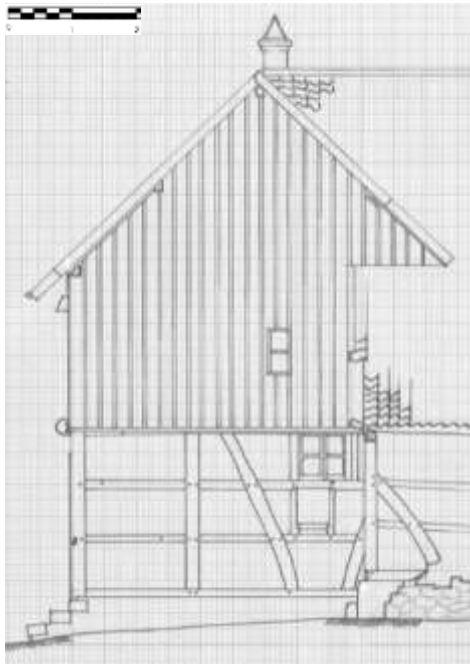
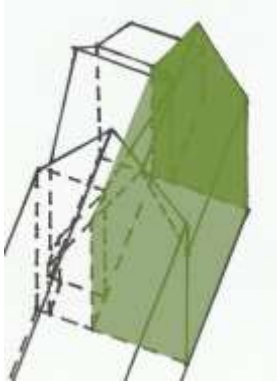
Links, op de scheiding van bouwdeel 2a en 3a, staat tegen de gevel een in veldbrandsteen gemetselde kolom waarop op een forse houten plank het ijzeren zwengelmechanisme van de handpomp is geplaatst. Links naast de gemetselde kolom bevindt zich tegen de gevel een loden pijp met de uitstroomopening voor het opgepompte water. De pomp wordt al in 1932 vermeld.

Figuur 126: Links: Duimgehang van de voordeur. Rechts: dubbelwerkende pompespagnolet bij het venster op de begane grond.

Rechterzijgevel bouwdeel 3a (noord)

De rechterzijgevel is een kopgevel en opgetrokken in vakwerk van eikenhout. Bouwdeel 3d overlapt het rechterdeel van deze gevel. De stijlvoetplaat rust op een plint van vuursteenkeien. De plint is beraapt met cementspecie die zwart geschilderd is. In de vakken van het vakwerk zijn de vitsen, witsen en stroleemvulling nog aanwezig. Buiten is de buitenste laag van de stroleemvulling vervangen door cementpleister die witgeschilderd is. De vakken die vanuit bouwdeel 3d op de begane grond te zien zijn, zijn niet voorzien van cementpleister. Hier zijn op de stroleemvulling en de stijlen en regels nog lagen kalkwitsel aanwezig. Die lagen kalkwitsel ontbreken op het deel van de gevel dat zichtbaar is op de zolder van bouwdeel 3d. De rechterzijgevel van bouwdeel 3a is op de eerste verdieping en de zolder voorzien van een betimmering met verticale delen. Die betimmering is niet aangebracht op het deel van de gevel dat zichtbaar is vanaf de zolder van bouwdeel 3d. De verticale naden zijn afgetimmerd met houten tochtlatten. Onder aan de betimmering is een kleine zinken bakgoot geplaatst. Boven eindigt de gevelbetimmering net achter de houten windveer van de dakrand. Op de begane grond, iets rechts van het midden van de gevel is een 4-ruits houten stolpraam geplaatst (XVIII). Op de raamvleugels zijn met de hoek omgezette ijzeren duimraamgehangen geplaatst. Ze kunnen boven en beneden met ijzeren grendels gesloten worden. Op de vleugels zit een ijzeren raamknop. Het kozijn van dit vensters worden gevormd door de regels en stijlen van de vakwerkconstructie. Deze zijn, behalve beneden, in de dagkanten afgewerkt met houten latten die de aanslag voor de

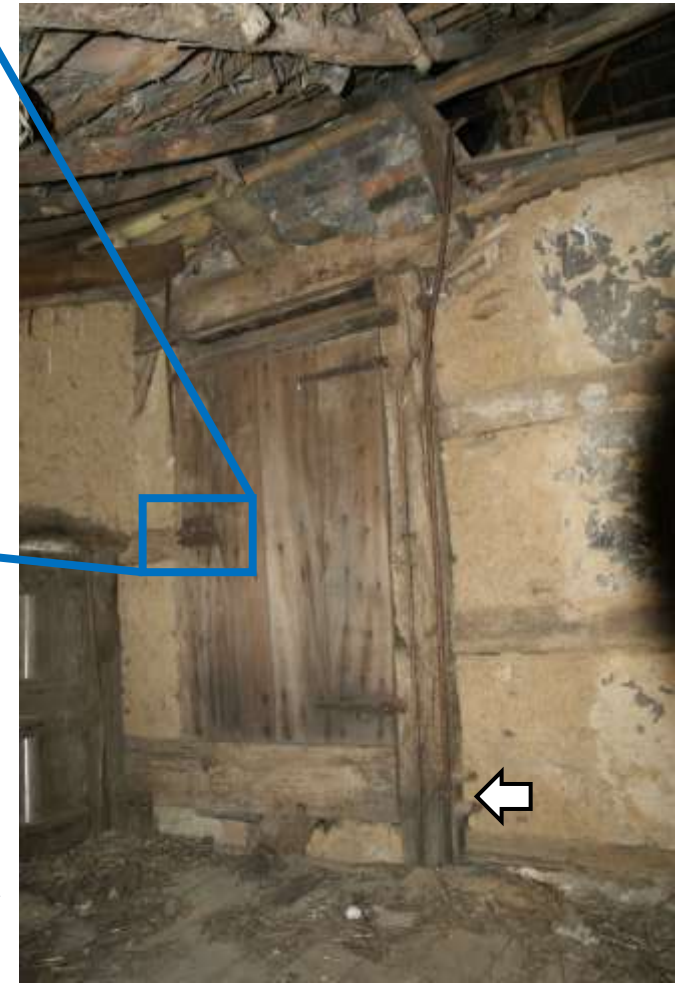
Figuur 127: De rechterzijgevel van bouwdeel 3a

Figuur 128: Het deel van de rechtegevel dat zichtbaar is vanaf de beganegrond van bouwdeel 3d.

Figuur 129: Het deel van de rechterzijgevel van het vakwerkhuis (1a) dat zichtbaar is op de zolder van bouwdeel (3a) Rechtsonder zijn de sleutels (wiggen) van de ankerpen van de ankerbalk zichtbaar (zie pijl). Inzet: klinkstel

raamvleugels vormen. Op de onderregel is onder de raamvleugels lood aangebracht ter bescherming tegen inwatering. In de regel boven en onder dit venster zitten toognagelgaten die wijzen op een verwijderde stijl van een kleinere vensteropening links, maar mogelijk ook rechts van deze stijl. Onder het venster is een, met stroleem gedichte, luikopening te herkennen aan de luikspooningen in de stijlen en regels. Op de 1^e verdieping, iets links van het midden, is een 2-ruits houten draairaam geplaatst (XVIII). Ook bij dit raam zijn met de hoek omgezette ijzeren duimraamgehengen, grendels en een raamknop gebruikt. Hier zijn de dagkanten rondom met een plank betimmerd. Deze planken vormen de aanslag voor de raamvleugel. Vanaf de zolder van bouwdeel 3d is links van de hoekstijl van bouwdeel 3a en onder de dekbalk een houten opgeklampt luik zichtbaar. De klampen zijn aan de binnenzijde

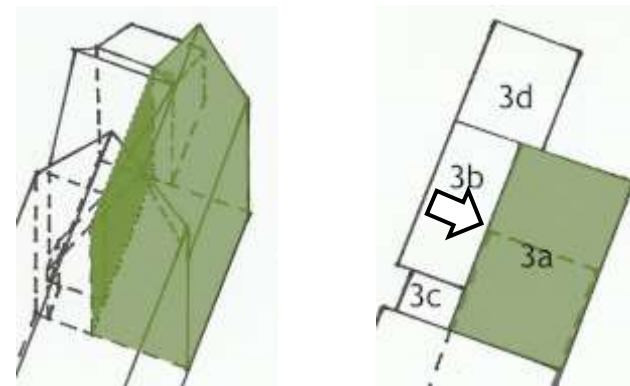
geprofileerd. Het luik is met smeedijzeren duimgehengen aan de hoekstijl gehangen. Het luik kan gesloten worden met een ijzeren klinkstel. De duimgehengen en het klinkstel zijn mogelijk 17^e of 18^e eeuws.⁹⁵ Om de linker stijl van deze luikopening aan te brengen is de dekbalk aan de onderkant ingekeept en de stijl daarmee vernageld. Aan de onderkant is de stijl op de ankerbalk geplaatst en vernageld. De bovenregel van de luikopening is halfhouts ingekeept en met smeedijzeren nagels op de stijlen aangebracht.

⁹⁵ Vergeleken met Meindersma 1994 p. 101 en Hemert 2019 p. 65

Figuur 130: Onder het venster een met stroleem gedichte luikopening. Ter plaatse van het venster zat een dubbel venster. Het toognagelgat van de middenstijl is zichtbaar (zie pijl) Rechts van de hemelwaterafvoer is de rechter stijl nog net zichtbaar.

Achtergevel bouwdeel 3a (west)

Tegen de achtergevel van bouwdeel 3a zijn de bouwdelen 3b en 3c gebouwd waardoor deze achtergevel nu in zijn geheel een binnenmuur is. Deze gevel is net als de voorgevel en rechterzijgevel opgetrokken in vakwerk. De stijlvoetplaat, die zichtbaar is bij één van de doorgangen naar bouwdeel 3b, is op vloerhoogte geplaatst op een fundering van vuursteenkeien die zichtbaar zijn vanuit bouwdeel 3c bij de kelderingang. De stijlen en regels tekenen zich op de begane grond af achter het pleisterwerk op de wanddelen die zichtbaar zijn vanuit bouwdeel 3b en 3c. In bouwdeel 3c is in de hoekstijl, op 1,15 meter boven de vloer, de pen met sleutels (wiggen) van een ankerbalk te zien. Deze pen en hoekstijl horen bij het gebint dat een restant is van een vakwerkconstructie die is gesloopt t.b.v. de bouw van de woning in baksteen in 1842 (zie ook: 5.3.2.9.1 en 5.4.3.). Op de eerste verdieping tekent de vakwerkconstructie zich af achter de afwerking met pleisterwerk en behang aan de binnenkant van de achtergevel. Bij de doorgang naar bouwdeel 3b is de bovenkant van de verbinding van de gebintsschoor met de hoekstijl zichtbaar. Op de zolder van bouwdeel 3d zijn de sleutels (wiggen) van de pen van de ankerbalk van de rechterzijgevel bij de hoekstijl zichtbaar. Boven op die hoekstijl is daarnaast de uitkraging van de dekbalk zichtbaar. Die is ook, vanaf de zolder van bouwdeel 3c, zichtbaar bij de hoekstijl aan de andere kant, en de stijl tussen de eerste en tweede travée zichtbaar. Op deze zolder zijn de stijlen, regels en de stroleemvulling van de vakken niet gewit. Daarnaast tonen een pengat en een toognagelgat in de hoekstijl aan dat hier ooit een regel op aansloot van het bouwdeel dat gesloopt is voor de bouw van de woning met stal in 1842 (zie ook: 5.3.2.9.1 en 5.4.3.). Een andere aanwijzing dat het hier om een gebint gaat dat bij een ouder bouwdeel hoort zijn de aansluitingen van de regels aan de andere kant op de hoekstijl. Net als in de voorgevel zijn die niet met een pen-en-gatverbinding, maar met een smeedijzeren nagel bevestigd.

De kozijnen van de gevelopeningen in de achtergevel worden gevormd door stijlen en regels die onderdeel uitmaken van de vakwerkconstructie. Op de begane grond bevinden zich in de achtergevel 2 deuropeningen naar bouwdeel 3b. Daarin zitten houten opgeklampte deuren. Het deurkozijn links is in het vlak van de gevel rondom afgetimmerd met planken. Bij de deur rechts zijn de planken in de dagkant van het kozijn geplaatst en vormen daar de aanslag voor de deur.

Figuur 131: Zicht op de achtergevel van bouwdeel 3a vanuit bouwdeel 3c. Pen en sleutels (wiggen) van de ankerbalk van het eerste dwarsgebint.

Op de verdieping is een houten opgeklampte deur naast de linker hoekstijl geplaatst. Ook hier is het kozijn, onder het behang, rondom met planken afgetimmerd. Vanuit bouwdeel 3c is naast de rechter hoekstijl een houten opgeklampt luik te zien. Op deze binnen deuren wordt verder ingegaan onder de paragraaf interieur.

Het zadeldak van bouwdeel 3a is gedekt met oud-Hollandse pannen. Bij de voor- en achtergevel heeft het een overstek. Bij de voorgevel is een zinkenmastgoot geplaatst. Bij de achtergevel loopt het dak over in het lessenaarsdak van bouwdeel van bouwdeel 3c. Het zadeldak van bouwdeel 3b sluit haaks op het zadeldak van bouwdeel 3a aan. In de kilgoten van die aansluiting is zink aangebracht. Ook de nok en de houtenwindveer bij de rechterzijgevel is met zink afgewerkt. Naast het snijpunt van de nok van bouwdeel 3a met bouwdeel 3b steekt een in veldbrandsteen gemetselde schoorsteen door het dak. Het rookkanaal is tegen hemelwater beschermd door 2 schuin tegen elkaar, in een speciebed, geplaatste Muldenpannen.

Figuur 132: Stijlen en wandregels van de achtergevel die zich aftekenen achter het pleisterwerk op de 1e verdieping van bouwdeel 3a.

Figuur 133: De uitstekende dekbalk van het eerste dwarsgebint in de achtergevel. Daaronder is de wandregel met een smeedijzeren nagel bevestigd. Op de foto rechts is de stroleemvulling in de vakken zichtbaar naast het luik.

Figuur 134: Net boven de vloer steekt de bovenkant van gebintstijlschoor die aansluit op de linker hoekstijl van de achtergevel boven de vloer uit.

Constructie bouwdeel 3a

Kelder

De kelder van dit bouwdeel bevindt zich onder de eerste en tweede travee. Het tongewelf in Vijlense kalksteen is aangezet op muren van vuursteenkeien. De voor- en achtergevel van de kelder zijn eveneens opgetrokken in vuursteenkeien.

Draagconstructie

De draagconstructie van het vakwerkhuis bestaat uit vier dwarsgebinten die onderling aan elkaar gekoppeld zijn door de stijlvoetplaat in de achtergevel, houten tussenregels, de jukplaten, de gordingen en de nok. De stijlvoetplaat in de voorgevel, waarop de dwarsgebinten waren aangezet, is weggehaald toen de gemetselde plint werd verhoogd tot onder de eerste regels. Alle constructiehout is middels pen-en-gatverbindingen met toognagels met elkaar verbonden tenzij hieronder ander vermeld.

Eerste dwarsgebint

Het gebint van het vakwerkhuis dat direct grenst aan de woning met stal (2a) is een restant van het bouwdeel dat in 1842 gesloopt is ten behoeve van de bouw van de woning met stal. Van dit verdwenen bouwdeel is de contour op de kadastrale kaart van 1829 te zien. Het gebint wijkt af van de overige gebinten van de aansluitende drie traveeën van het vakwerkhuis. In de doorgang van bouwdeel 2a naar bouwdeel 3a is, op het laagste vloerniveau, een deel van de stijlvoetplaat te zien. Daarna is de vloer 20 cm hoger. Die

Figuur 135: De kelder van bouwdeel 3a.

verhoging is nodig vanwege het onderliggende tongewelf van de kelder van bouwdeel 3a. In bouwdeel 3c is op 1,15 meter boven de vloer in de hoekstijl de pen met sleutels (wiggen) van een ankerbalk te zien. Hierbij gaat het mogelijk om een ankerbalk die over de volle breedte van het gebint doorgelopen heeft, maar dan is die later doorgezaagd om de huidige doorgang van bouwdeel 2a naar 3a mogelijk te maken. Een vergelijkbare balk, ook 1,15 meter boven de vloer, is op de verdieping te zien, nu als dekbalk. De uitkragende kopse kanten zijn in de voor- en de achtergevel zichtbaar. Ook zijn op de verdieping nog de gebintstijlschoren van dit gebint zichtbaar. Op de dekbalk zijn later korte stijlen aangebracht die de moerbalk dragen waarop de kinderbinten van het huidige plafond liggen.

Op basis van de voorgaande beschrijving kan het eerste dwarsgebint beschreven worden als een etagegebint bestaande uit een ankerbalkjuk met daarboven een dekbalkjuk. Op de zolder van bouwdeel 3a is te zien dat boven op het dekbalkjuk een nokstijlspant met tussenbalk en schoren staat. Op de onderste schoren zijn middels een pen-en-gatverbinding met toognagels korte houten nokken geplaatst oorspronkelijk bedoeld ter ondersteuning van de gordingen. Inmiddels geven de nokken steun aan korte stijlen die als doel hebben het dak te verhogen. Boven op die stijlen is de gording geplaatst.

Figuur 136: De dekbalk op de eerste verdieping in de voorgevel (links), in de wand met daaronder de schoor (midden) en in de achtergevel (rechts). Rechtsonder het pengat en de toognagel van de wandregel die hier aan de kant van bouwdeel 2a op aansloot.

Figuur 137: De kapgebinten van bouwdeel 3a.

Linksboven: 1^e

Linksonder 2^e

Rechtsboven 3^e

Rechtsonder 4^e

Bij de stijlen van dit oudste gebint zijn aan de kant van bouwdeel 2a toognagelgaten en een pengat zichtbaar op de plek waar het gesloopte bouwdeel aansloot op dit gebint. De regels van het vakwerkhuis (3a) zijn op deze hoekstijlen niet met een pen-en-gatverbinding maar met smeedijzeren nagels bevestigd. De nu nog aanwezige 3 traveeën van bouwdeel 3a zijn hier dan ook later een keer tegenaan geplaatst.

Aan het kaspant van dit oudste gebint is ook te zien dat hier nooit een vulling van vitsen, witsen en stroleem in gezeten heeft. Dit was dan ook niet het gebint van een buitengevel. Nog een aanwijzing daarvoor is een toognagelgat in de hoekstijl van de voorgevel aan de kant van de vakwerkwoning. Dit toognagelgat zit op dezelfde hoogte als een van de hiervoor al genoemde toognagelgaten aan de andere kant van de stijl. De nieuwe regel die met een smeedijzeren nagels is bevestigd zitten hoger op de stijl. Dit betekent dat ook ter plaatse van, in elk geval een deel van, het vakwerkhuis (bouwdeel 3a) sprake was van een gebouw of een deel daarvan in vakwerk dat gesloopt is voordat bouwdeel 3a gebouwd werd. Dit bouwdeel maakte waarschijnlijk deel uit van het vakwerkgebouw dat in 1842 gesloopt is om op die plek het baksteenhuis met stal (bouwdeel 2a) te kunnen bouwen. Het eerste dwarsgebint van het huidige vakwerkhuis (bouwdeel 3a) is dan ook het enige resterende gebint van dit gesloopte gebouw. Mogelijk dat ook de kelder, voordat die voorzien werd van een tongewelf, hiervan nog deel uitmaakte.

Tweede dwarsgebint

Het tweede dwarsgebint is een etagegebint bestaande uit een ankerbalkjuk met daarboven een dekbalkjuk. De dekbalk is in de stijl bij de voorgevel geschoord met een korte schoor. Beide jukken hadden en hebben verder geen constructieve invulling. Ze overspannen dan ook vrij een ruimte op de begane grond en de verdieping die in beide gevallen de eerste travee beslaat. Op de verdieping is later een tussen de anker- en dekbalk lichte houten binnenwand van stijl en regelwerk uit grenenhout getimmerd. Het kaspant boven op de dekbalk bestaat enkel uit twee spantbenen. Op de spantbenen zijn middels een pen-en-gatverbinding met toognagels korte houten nokken geplaatst waarop oorspronkelijk direct de gordingen lagen. Inmiddels zijn er tussen de nokken en de gordingen een paar houten klossen geplaatst met het doel het dak te verhogen.

Derde dwarsgebint

De opbouw van het derde gebint is niet helemaal duidelijk. Delen ervan gaan namelijk schuil achter de wandafwerking. Ook hier is sprake van een etagegebint. Maar in tegenstelling tot de overige dwarsgebinten is het onderste juk een tussenbalkjuk. Het tweede juk is net als bij de rest een dekbalkjuk. Op de begane grond zijn in dit juk twee houten stijlen geplaatst waartussen een in Vijlense kalksteen gemetselde achterwand van een dubbele haardplaats of schouw aanwezig is. Als metsel-specie is leem gebruikt. Vanuit de keuken is in de linker stijl, op ongeveer 1,5 meter vanaf de vloer, een hoog pengat met drie toognagelgaten zichtbaar. In de rechterstijl, waarvan alleen de zijkant te zien is, zijn op dezelfde hoogte ook drie toognagelgaten te zien. Mogelijk waren hierin schoren geplaatst die de constructie van een brede rookvang droegen.

Tussen de stijlen in het eerste juk van het derde gebint en de voor- en achtergevel is geen metselwerk, maar een vulling van vitsen, witsen en stroleem aangebracht. Op de eerste verdieping verhult de wandafwerking de opbouw van de invulling van het tweede

juk. Maar aangezien de schoorsteen op de zolderverdieping gemetseld is in veldbrandsteen is het aannemelijk dat dat ook op de 1^e verdieping het geval is.

Een oorspronkelijk kaspant is boven op de dekbalk niet meer aanwezig. De nok wordt nu ondersteund door twee schoren die tegen de zijkant van de stijl gespijkerd zijn. Deze stijl is met een halfhoutse verbinding en smeedijzeren nagels op een balk bevestigd waarmee de dekbalk is verhoogd. Deze verbinding, twee toognagelgaten aan de bovenkant van de stijl en een pengat aan de zijkant tonen aan dat het een hergebruikt stuk constructiehout betreft. De gording in het voordakvlak ligt op een houten regel die op een korte stijl is geplaatst en in de zijkant van de nokstijl is gepend.

Dat de kapconstructie bij dit juk in het achterdakvlak is vervangen is te verklaren door de aanbouw van bouwdeel 3b. De oorspronkelijke dakconstructie heeft hier plaatsgemaakt voor twee kilkepers ten behoeve van de aansluiting van het zadeldak van bouwdeel 3b op het zadeldak van bouwdeel 3a. Als het oorspronkelijke kaspant van bij dit derde dwarsgebint net als bij het tweede dwarsgebint enkel uit twee spantbenen bestond die de nok droegen dan is het ter verklaren waarom ook het spantbeen in het voordakvlak vervangen is. De twee spantbenen vormden samen met de dekbalk waarop ze geplaatst waren een onvervormbare driehoek. Door het weghalen van één van de spantbenen wordt die onvervormbare constructie instabiel. De bovenkant van de dekbalk kan echter niet onderzocht worden op pengaten voor de verbinding met de spantbenen omdat die aan de bovenkant afgedekt met de al hiervoor genoemde balk waarop de nieuwe nokstijl is geplaatst en aan de andere kant door vloerplanken.

Vierde dwarsgebint

Het vierde dwarsgebint vormt de rechterzijgevel van het vakwerkhuis (bouwdeel 3a). Dit is net als het tweede dwarsgebint een etagegebint bestaande uit een ankerbalkjuk met daarop een dekbalkjuk. Het verschil met het tweede dwarsgebint is dat hier in beide jukken een tussenstijl en twee gebintstijlschoren aangebracht zijn. In deze hoofdconstructie is met regels een vakverdeling gemaakt.

Ook het kaspant is vergelijkbaar met dat van het tweede dwarsgebint. Twee spantbenen die in de dekbalk van het tweede juk geplaatst zijn dragen de nok. Op de spantbenen zijn ook hier middels een pen-en-gatverbinding met toognagels korte houten nokken geplaatst ter ondersteuning van de gordingen. In tegenstelling tot de rest van het dak is de verhoging hier gerealiseerd door op de gording een tweede gording te plaatsen in plaats van klossen op de nok onder de gording. Het kaspant wordt verticaal in drie vakken verdeeld door houten regels. Bij de onderste twee houten regels is een middenstijl geplaatst.

Jukplaten, gordingen en nok

Zoals al bij de voor- en achtergevel van bouwdeel 3a omschreven is op de oorspronkelijke jukplaten nog een rij vakken geplaats toen het dak verhoogd werd. De rondhouten sporen van dak worden nu dan ook bij de dakvoet gedragen door de rondhouten balk die de bovenkant van die rij vakken vormt. De gordingen zijn omhoog geplaatst door er in de eerste twee traveeën bij de nokken op de spantbenen klossen onder te leggen of in de derde travee door een tweede gording bovenop de eerste te plaatsen. De nok is in de

eerste twee traveeën ook verhoogd door er een tweede nokbalk bovenop te plaatsen. In de derde travee is dit niet gebeurd. Maar hier gaat het wel om een hergebruikte nokbalk. De nokbalk is bij de plaatsing hier omgedraaid. Aan de onderkant zijn namelijk op regelmatige afstand aan beide kanten gaten voor toognagels te zien waarmee ooit sporen waren vastgezet.

Voor- en achtergevel

Zoals hiervoor vermeld worden de vier dwarsgebinten aan elkaar gekoppeld door de stijlvoetplaat in de achtergevel, houten tussenregels, de jukplaten, de gordingen en de nok. In de derde travee is in de voor- en achtergevel een tussenstijl toegevoegd. In tegenstelling tot de voorgevel is er in de achtergevel, in elk geval bij de hoekstijl met de rechterzijgevel een gebintstijlschoor aanwezig. Het bovenste deel daarvan is nog zichtbaar in de doorgang naar bouwdeel 3b op de eerste verdieping.

Vloeren

De begane grondvloer bestaat uit houten balken die op een ondergrond van leem zijn geplaatst. Daaroverheen zijn houten vloerplanken aangebracht.

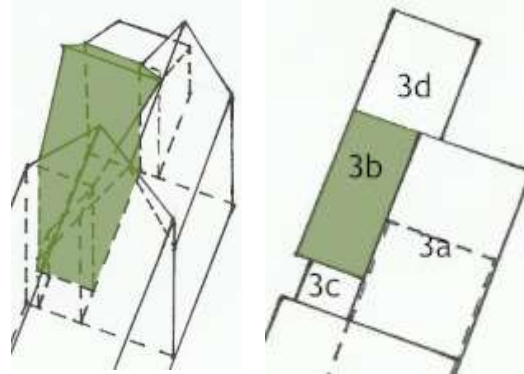
De eerste verdiepingsvloer en de zoldervloer worden gevormd door de kinderbinten die op de ankerbalken en dekbalken van het 2^e, 3^e en 4^e dwarsgebint zijn geplaatst. Bij het eerste dwarsgebint, dat oorspronkelijk geen onderdeel uitmaakte van deze constructie, zijn op de dekbalk korte stijlen aangebracht die de moerbalk dragen waarop de kinderbinten van de zoldervloer zijn geplaatst. Aan weerszijden van de haardplaatsen in het 3^e dwarsgebint zijn ravelingen aangebracht tussen de kinderbinten van de verdiepingsvloer voor de doorvoer de rookkanalen. Ook bij het trapgat in de eerste verdiepingsvloer is een raveling geplaatst. Om het trapgat ruimer te maken is een kinderbint doorgezaagd en op een houten stijl geplaatst die weer op de trapboom is gezet. Tussen de kinderbint en de stijl is een korte schoor geplaatst.

Figuur 138: Ankerbalk van het 3e dwarsgebint met de kinderbinten van de 1e verdiepingsvloer

5.5.2.2 Bouwdeel 3b

Haaks op de achtergevel van bouwdeel 3a is bouwdeel 3b gebouwd.

Rechterzijgevel bouwdeel 3b (noord)

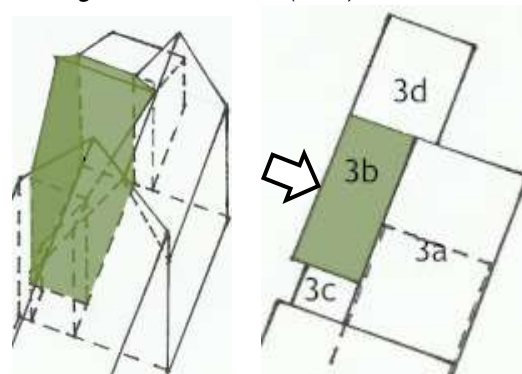
Tegen de rechterzijgevel is bouwdeel 3d gebouwd. De rechterzijgevel is net als de achtergevel van dit bouwdeel waarschijnlijk op een fundering van vuursteenkeien geplaatst. De gevel op de begane grond is opgetrokken uit Vijlense kalksteen die witgekalkt is. Links is hij koud tegen de hoekstijl van bouwdeel 3a geplaatst. Hier ontbreekt over een breedte van 30 cm en een hoogte van 70 cm een deel van het kalksteen metselwerk. Voor het gat is een witgekalkte houten plank getimmerd. Op de verdieping is de gevel opgetrokken in vakwerk. In de vakken zit nog de vulling van vitsen, witsen en stroleem. De stroleem is hier als pleisterwerk over het constructiehout doorgezet. Hier en daar ontbreekt het pleisterwerk. Op de verdieping is rechts naast de forse middenstijl een met stroleem dichtgezet luikopening te zien. De luikopening is te herkennen aan de luikspooningen in de stijlen en regels en de twee duimen voor de gehengen van het luik op de middenstijl. Het dak is later opgehoogd door op de gebintplaat links, rechts en in het midden korte stijlen van rondhout te plaatsen en daarbovenop een tweede rondhouten gebintplaat waarop de sporen konden rusten. De ontstane tussenruimte werd opgevuld met metselwerk van veldbrandstenen. Voor dit metselwerk is kalkspecie gebruikt.

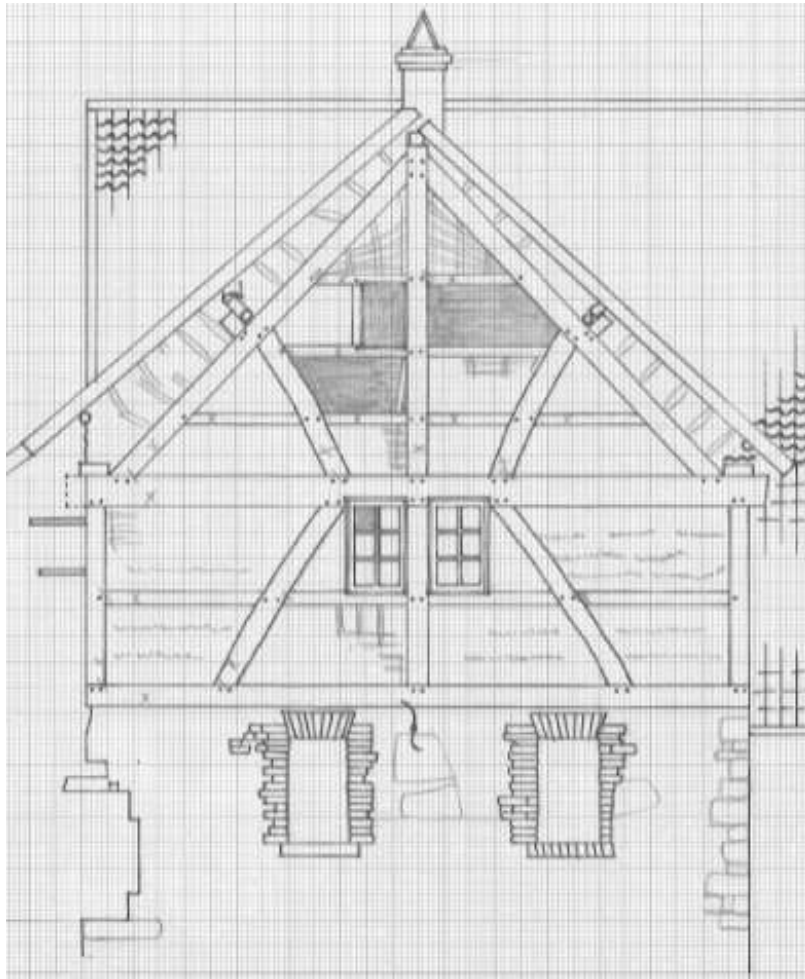
Figuur 139: Figuur 67: Linker zijgevel van bouwdeel 3b. Rechtsboven 1: Leemvulling waarin stro gedrukt is als wandafwerking. Hoekketting met 2: steen van Holset, 3: Akense Blauwsteen. In de Fundering 4: vuursteen keien

Achtergevel bouwdeel 3b (west)

De achtergevel is op een fundering van vuursteenkeien geplaatst waarvan hier de bovenkant zichtbaar is. De gevel op de begane grond is opgetrokken in Vijlense kalksteen in kistwerk. De vulling van het kistwerk is zichtbaar onder de twee vensters waar de buitenste schil verdwenen is. De eerste vier lagen Vijlense kalksteen zijn gemetseld met gelijkmatige rechte blokken. In de lagen daarboven zijn de stenen niet meer maatvast en recht en variëren zelfs sterk in afmeting. In de hoekketting met de linkerzijgevel komt naast Vijlense kalksteen ook Akense blauwsteen en steen van Holset⁹⁶ voor. Links loopt de achtergevel over in de achtergevel van bouwdeel 3d. De hoekketting en een deel van de Vijlense kalksteen daarnaast, ontbreekt. Hier is het baksteenmetselwerk van de achtergevel van bouwdeel 3d doorgezet. Iets boven het aansluitende maaiveld is nog een restant van de hoekketting in de vorm van een forse zandsteen (steen van Holset) te zien. In het midden, net onder de stijlvoetplaat een 2-vormig smeedijzeren sleutelanker. Op de verdieping is de gevel opgetrokken in vakwerk van eiken. In de vakken zit nog de vulling van vitsen, witsen en stroleem. De stroleem was hier als pleisterlaag over het constructiehout doorgezet. Hier en daar ontbreekt de stroleem vulling en de pleisterlaag. In enkele vakken zijn sporen te zien van horizontale rijen strobundels die in de stroleemvulling van het vak waren opgenomen. De hogere rijen overlapt daarbij de lagere rijen en het constructiehout. Het constructiehout is voor een betere hechting met een dissels of bijl ingekerfd. Aan de buitenkant was de vakwerkconstructie van de gevel tot in de zomer van 2020 voorzien van een regelwerk waarop oud-Hollandse pannen waren bevestigd.

⁹⁶ Tertiare zandsteen (Quist, Tolboom et al. 2017 p. 49)

Figuur 140: De achtergevel van bouwdeel 3b. Midden: voordat de bekleding met pannen werd verwijderd. Rechts: Nadat de pannen werden verwijderd.

In het geveldeel van Vijlense kalksteen op de begane grond bevinden zich twee vensteropeningen. Aan de zijkanten van beide vensters een ketting in onregelmatig metselwerk in veldbrandsteen. Boven de vensters een steense strek van veldbrandsteen. Daarachter, aan de binnenzijde, een eikenhoutenlatei. Onder het rechter venster een halfsteens raamdorpel van veldbrandsteen. Onder het linker venster is de raamdorpel afgesmeerd met cementspecie. Beide vensters zijn voor 1976 dichtgemetseld met een witte machinale vormbaksteen.⁹⁷ Daarachter zijn de houten kozijnen met 4-ruits stolpramen nog aanwezig. De raamvleugels zijn met fitsen in het houten kozijn gehangen.

Ze zijn te sluiten met een grendel boven en beneden op de raamvleugels. Midden op de vleugel een ijzeren raamknop.

Op de eerste verdieping is links en rechts naast de middenstijl onder de debalk een 6-ruits houten draairaam aangebracht. Dit is secundair gebeurd. De onderzijde van de debalk en de bovenkant van de regel zijn namelijk ingezaagd om voldoende ruimte te maken voor het kozijn. De raamvleugels zijn met om de hoek gezette duimgehengen aan de kozijnstijlen gehangen. Op de vleugels zijn boven en beneden grendels geplaatst. De ruitjes zijn met stopverf in de ramen gezet.

⁹⁷ RCE beeldbank docnr: 180014

Figuur 141: Forse steen van Holset op een fundering van vuursteenkeien als aanzet voor een inmiddels door baksteen vervangen hoekketting. Daarboven, links, verweerde Vijlense kalksteen.

Figuur 142: De twee vensters in de achtergevel van bouwdeel 3b waarvoor de dekbalk ingezaagd werd. Tussen deze dekbalk en de wandregels daaronder werden nog twee smalle stijlen toegevoegd.

Figuur 143: Op zolderniveau een oorspronkelijke luikopening ter herkennen aan de sponningen op de boven- en onderregel en de linker stijl en het gebruik van een pen-en-gat verbinding met toognagels. Deze zouden bij een later ingebrachte luikopening ontbreken.

Op zolder zijn links naast de nokstijl in de boven- en onderregel en de tussenstijl luikopening te zien. In de nokstijl zit geen sponning. Daarvoor in de plaats is op de linkerzijde een plankje getimmerd.

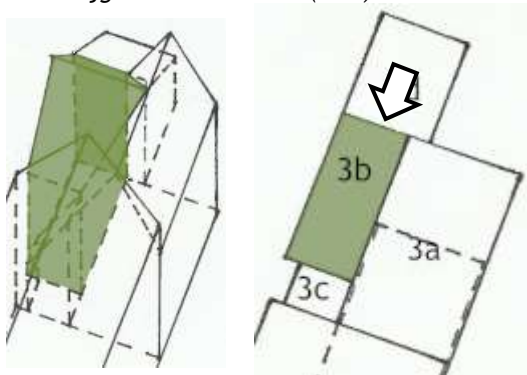
Dat het dak later verhoogd is, is hier nog goed te herkennen aan de korte vitsen op de beide nokstijlschoren. De ruimte die bij de ophoging vrijkwam boven deze vitsen is opgevuld door er langere vitsen achter te plaatsen, hier witsen in te vlechten en het geheel opnieuw te vullen met stroleem. Rechts is voor het opvullen van deze ruimte een plank gebruikt.

Figuur 144: Dat het dak later verhoogd is, is te herkennen aan de korte vitsen op de nokstijlschoor. De ruimte die bij de ophoging vrijkwam boven deze vitsen is opgevuld door er langere vitsen achter te plaatsen, hier witsen in te vlechten en het geheel opnieuw te vullen met stroleem.

Linkerzijgevel bouwdeel 3b (zuid)

Tegen de linkerzijgevel is bouwdeel 3c geplaatst. De linkerzijgevel is net als de achtergevel van dit bouwdeel waarschijnlijk op een fundering van vuursteenkeien geplaatst. De gevel op de begane grond is opgetrokken uit Vijlense kalksteen en vuursteenkeien. In de hoekketting met de achtergevel komt daarnaast ook Akense blauwsteen en steen van Holset voor. Binnen in bouwdeel 3c is de gevel witgekalkt. Op de verdieping is de gevel opgetrokken in vakwerk. In de vakken zit nog de vulling van vitsen, witsen en stroleem. De stroleem is hier als pleisterwerk over het constructiehout doorgezet. Aan de buitenkant, boven het dak van bouwdeel 3c, is de gevel ook nog betimmerd met verticaal geplaatste grenen planken op een regelwerk. Rechts naast die betimmering zijn in de stroleemvulling van het vak horizontale rijen strobundels opgenomen. De hogere rijen overlappen daarbij de lagere rijen en het constructiehout. Rechts in de gevel, op de begane grond, verbindt een houten opgeklapte deur bouwdeel 3b met 3c. Ook het deurkozijn, dat in de gevel van Vijlense kalksteen is geplaatst, is van hout. Omdat het dak later opgehoogd werd moest de ontstane tussenruimte opgevuld worden. Op de gebintplaat werd met keien en veldbrandstenen een rommelig muurtje gemetseld ter ondersteuning van een tweede gebintplaat waarop de sporen rusten. Voor dit metselwerk is kalkspecie gebruikt.

Dak bouwdeel 3b

Het zadeldak van bouwdeel 3b sluit haaks aan op het zadeldak van bouwdeel 3a. Het noordelijke dakvlak is gedekt met oud-Hollandse pannen. Het zuidelijke dakvlak is met Muldenpannen gedekt. De nok is voorzien van een afwerking in zink. Zink is ook toegepast op de houten windveer van het noordelijke dakvlak. Bij het zuidelijke dakvlak is op de houten windveer een houten waterbord geplaatst. Aan de noordkant gaat het dakvlak over in het lessenaarsdak van bouwdeel 3d. Aan de zuidkant een overstek boven het lessenaarsdak van bouwdeel 3c.

Figuur 145: De linkerzijgevel van bouwdeel 3b in witgekalkte Vijlense kalksteen gezien vanaf de beganegrond van bouwdeel 3d.

Figuur 146: De linkerzijgevel van bouwdeel 3b in vakwerk gezien vanaf de zolder van bouwdeel 3d.

Constructie bouwdeel 3b

De constructie van bouwdeel 3b bestaat op de begane grond uit de hoofdzakelijk in Vijlense kalksteen opgetrokken gevels van de beganegrond. Daarop is een vakwerkconstructie geplaatst. Die vakwerkconstructie bestaat uit twee dwarsgebinten.

Dwarsgebint achtergevel bouwdeel 3b

Het dwarsgebint van de achtergevel bestaat uit een dekbalkjuk op een stijlvoetplaat met daarbovenop een nokstijlspant met schoren. Op de schoren zijn met een pen-en-gatverbinding korte nokken geplaatst ter ondersteuning van de gordingen. Op die nokken zijn rondhouten klossen geplaatst zodat de gording hoger ligt ten behoeve van de verhoging van het dak. Tussen de stijlvoetplaat en de dekbalk zijn een middenstijl en twee gebintstijlschoren aangebracht. Dit dwarsgebint is verder voorzien van regels die de vakken vormen. Het dekbalkjuk is op het niveau van de eerste verdieping aan de achtergevel gekoppeld door de zijgevels van bouwdeel 3b. Die zijgevels worden gevormd door een stijlvoetplaat op de mergelmuur van de begane grond, een middenstijl, tussenregels en een jukstijlplaat.

Dwarsgebint achtergevel bouwdeel 3a

Het tweede dwarsgebint is een geschoorde nokstijl die geplaatst is op de jukplaat van de achtergevel van bouwdeel 3a. Op de schoren zijn met een pen-en-gatverbinding korte nokken geplaatst ter ondersteuning van de gordingen. Ook hier zijn die nokken rondhouten klossen geplaatst zodat de gording hoger ligt ten behoeve van de verhoging van het dak. In dit nokstijlspant is met regels een vakverdeling gemaakt. Dit nokstijlspant is door de jukstijlplaten, gordingen en de nok gekoppeld aan het nokstijlspant van de achtergevel van bouwdeel 3b. De nok is op de nokstijlen van beide nokstijlspanten afgeschoord. Boven gepend, beneden genageld met een smeedijzeren nagel.

Figuur 147: Het 2e dwarsgebint van bouwdeel 3b op de achtergevel van bouwdeel 3a.

Voor de aansluiting op het achterdakvlak van bouwdeel 3a zijn links en rechts van de schoorsteen kilkepers op de nok van bouwdeel 3a en op de verhoogde jukdekbalken van de zijgevels van bouwdeel 3b geplaatst. De gording van het achterdakvlak van bouwdeel 3a en de sporen zijn tot aan de kilkepers ingekort. Onder de ingekorte gordingen is op de dekbalk van het derde dwarsgebint van bouwdeel 3a een korte stijl ter ondersteuning geplaatst. Daarbovenop is de gording van het aansluitende dakvlak van bouwdeel 3b geplaatst. Aan de andere kant is de ingekorte gording van bouwdeel 3a geplaatst op de doorstekende gording van bouwdeel 3b. De nok van bouwdeel 3b is langs de schoorsteen door op de nok van bouwdeel 3a geplaatst.

Figuur 148: De gording (1) van bouwdeel 3b steekt door langs het tweede gebint. Daarop is de afgezaagde gording van bouwdeel 3a en de kilkeper geplaatst.

Vloeren

De kinderbinten van de houten vloeren van de eerste verdieping en de zolder zijn opgelegd op de stijlvoetplaat en jukplaat van de linker en rechter zijgevel. Tussen deze zijgevels is bij elke vloer op de helft van de overspanning een eikenhouten moerbalk geplaatst. Daarvoor is in de vakwerkconstructie van de achtergevel van bouwdeel 3a een extra stijl toegevoegd waaraan deze moerbalken, met een pen-en-gatverbinding, zijn verbonden. Van de moerbalk van de verdiepingsvloer is de kopse kant van de pen in de keuken zichtbaar in de achtergevel van bouwdeel 3a. Bij de achtergevel van bouwdeel 3b is de moerbalk van de begane grondvloer opgelegd op een houten hamerstuk in de buitenmuur van Vijlense kalksteen. Het lijkt erop dat de moerbalk van de zoldervloer met

Figuur 149: Rechts beneden naast de deuropening is de stijl te zien die tegen de achtergevel van bouwdeel 3a is geplaatst en waarop de moerbalk ligt die de kinderbinten van de eerste verdiepingvloer draagt.

de nokstijl van de achtergevel is verbonden. Hoe deze verbinding is gemaakt is door de wandafwerking niet te zien.

Telmerken, paringstekens en aftekenlijnen

Op de vakwerkconstructie van bouwdeel 3b komen geritste telmerken, paringstekens en gekraste aftekenlijnen voor. De volgende telmerken zijn waargenomen:

Achtergevel (1 ^e dwarsgebint)	'X' (links) en 'X' (rechts)
Rechterzijgevel	'M' aangevuld met I t/m III
Linkerzijgevel	niet zichtbaar door wandafwerking
2 ^e dwarsgebint	geen telmerken

De aanvullende I t/m III bij de rechterzijgevel geven daarbij de positie van links naar rechts oplopend aan.

De paringstekens bestaat uit één of meerdere schuin over de verbinding van de wandregel en de aansluitende stijl gezette strepen. Daarbij is de onderste wandregel voorzien van één paringsstreep, de volgende twee, daarna drie enz. Bij de meeste verbindingen zijn ook nog aftekenlijnen te herkennen.

Figuur 150: Voorbeeld van telmerken en paringstekens in de achtergevel van bouwdeel 3b

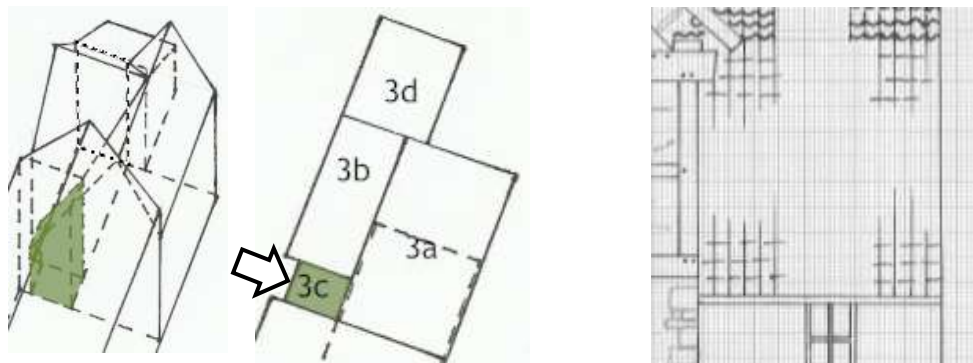

Figuur 151: Voorbeeld van telmerken en paringstekens in de rechterzijgevel van bouwdeel 3b

5.5.2.3 Bouwdeel 3c

Bouwdeel 3c bestaat uit één bouwlaag op de begane grond met daarboven een zolder onder een lessenaarsdak.

Achtergevel bouwdeel 3c (west)

De achtergevel van bouwdeel 3c is opgetrokken in veldbrandsteen in kruisverband. De gevel is koud tegen bouwdeel 2a en bouwdeel 3b geplaatst. Deze gevel is dus pas geplaatst nadat bouwdeel 2a in 1842 gebouwd is. Op de kadastrale hulpkaart van 1843 is de ruimte die dit bouwdeel inneemt al aangeduid als zijnde bebouwd. Dat kan twee dingen betekenen. Of bouwdeel 3c is al heel kort na bouwdeel 2a gebouwd of de landmeter heeft niet de moeite genomen deze relatief kleine inham in de totale bouwmassa apart te meten en te tekenen. De afmeting en de kleur van de veldbrandstenen zijn vrijwel gelijk aan die van bouwdeel 2a. Het is daarom goed mogelijk dat dit bouwdeel al in 1842-1843 gebouwd is met een restant van de veldbrandstenen van bouwdeel 2a.

De fundering van de achtergevel van bouwdeel 3c is met dezelfde veldbrandstenen opgetrokken als de gevel. De gevel eindigt aan de bovenkant tegen de muurplaat van het dak. In het midden, onder de muurplaat, is een houten venster met 2-ruits draairaam geplaatst. Daarvoor is een diefijzer geplaatst. De raamvleugel is met fitsen aan de kozijnstijl gehangen. Boven en beneden is op de raamvleugel een grendel geplaatst. Onder het houten kozijn is, kops hoog, een in veldbrandsteen gemetselde raamdorpel aangebracht. De raamdorpel is aan de bovenkant afgesmeerd met cementspecie. In de voegen van raamdorpel en een deel van het metselwerk daaronder is, in tegenstelling tot de rest van de gevel waar kalkspecie gebruikt is, ook cementspecie zichtbaar. Rechts naast het raam is een ronde ijzeren staaf en een geheng ingemetseld met daarbovenop een houten plank. De functie is onduidelijk.

Dak bouwdeel 3c

Het lessenaarsdak van bouwdeel 3c sluit aan op de onderkant van het achterdakvlak (west) van bouwdeel 3a. Het dak is gedekt met Muldenpannen. Daar waar de pannen

Figuur 152: De achtergevel van bouwdeel 3c.

aansluiten tegen de gevel van bouwdeel 2a is de overgang afgesmeerd met cementspecie. Bij de aansluiting op bouwdeel 3b is alleen bij de bovenste pannen cementspecie gebruikt. Bij het lagere deel zijn onder de betimmering van de gevel van bouwdeel 3b stroken zink aangebracht die de pannen deels overlappen. Aan het overstek van het dak zit een zinken mastgoot.

Constructie bouwdeel 3c

De constructie van bouwdeel 3c bestaat uit de hiervoor beschreven achtergevel, een verdiepingsvloer en de kapconstructie van het lessenaarsdak. Dit alles is geplaatst tussen de achtergevel van bouwdeel 3a en de zijgevels van bouwdeel 2a en 3b.

De kinderbinten van de verdiepingsvloer worden gedragen door twee houten balken die vlak langs de linkerzijgevel van bouwdeel 3b en de rechterzijgevel van bouwdeel 2a geplaatst zijn. Ze zijn opgelegd op het metselwerk van de achtergevel van bouwdeel 3c en gekoppeld aan de vakwerkconstructie van de achtergevel van bouwdeel 3a. Hoe deze verbinding is gemaakt is door de plafondafwerking niet te zien.

De kapconstructie wordt gevormd door eikenhouten stijlen die, halverwege, op de twee hiervoor genoemde balken zijn geplaatst. Op deze stijlen is, met een pen-en-gatverbinding met toognagels, een eikenhouten regel geplaatst die gepend is in de vakwerkconstructie van de achtergevel van bouwdeel 3a. Boven de stijlen was, dwars op de regels een gording geplaatst. Die is waarschijnlijk vervangen toen het dak verhoogd werd door boven op de regels van de kapconstructie korte grenenhouten stijlen te plaatsen die de nieuwe gording dragen. De nieuw toegevoegde stijlen en gording zijn met draadnagels vastgezet.

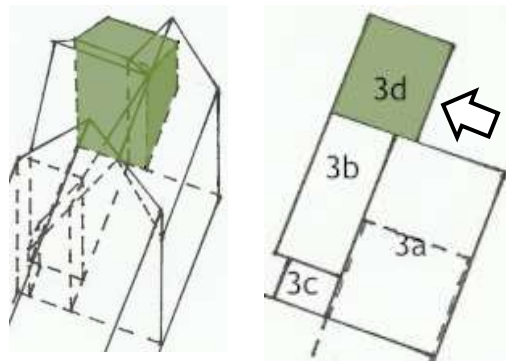
De rondhouten daksporen van naaldhout zijn bij de dakvoet van bouwdeel 3a op de jukplaat van de verhoogde gevel geplaatst. Via de gording lopen ze door tot op een houten muurplaat bij de dakvoet van het lessenaarsdak van bouwdeel 3c.

Figuur 153: De kapconstructie van bouwdeel 3c.

5.5.2.4 Bouwdeel 3d

Deze uitbreiding is voor het eerst ingetekend op een kadastrale kaart uit 1932.⁹⁸ Het betreft een bouwlaag op de begane grond met daarboven een zolder onder een lessenaarsdak.

Voorgevel bouwdeel 3d (oost)

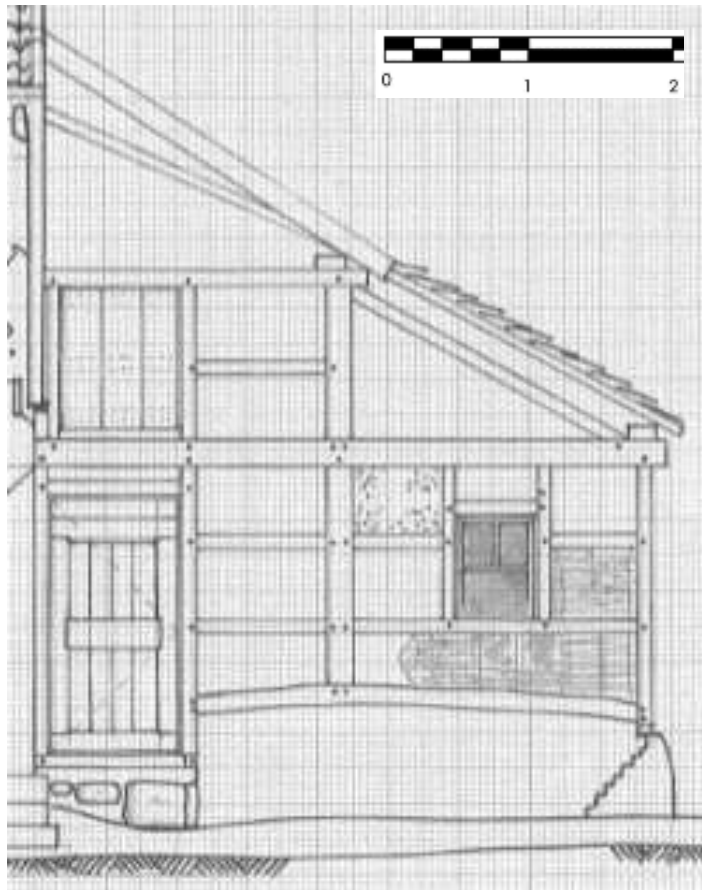
De voorgevel van dit bouwdeel is opgetrokken in vakwerk van eiken- en wilde kersenhout op een plint van veldbrandstenen. Ook de fundering, die hier deels vrijgelegd is, is voor dit zichtbare deel opgetrokken in veldbrandsteen. De gevel eindigt aan de bovenkant tegen twee sporen van het dak. Boven de bovenste spoor is door de latere verhoging van het dak een opening ontstaan. Die opening is aan de binnenkant deels met een plank dichtgezet.

In de vakken is de vulling met vitsen, witsen en stroleem nog aanwezig. Aan de buitenkant is over de stroleemvulling witgeschilderde cementpleister aangebracht. In een drietal vakken in het rechterdeel van de gevel is de laag met cementpleister inmiddels alweer verdwenen. Op het hout van de vakwerkconstructie zijn resten van kalkwitsel te zien. Links in de gevel op de begane grond tegen de rechterzijgevel van bouwdeel 3a bevindt zich de deur. Het kozijn wordt gevormd door de stijlen en regels van de vakwerkconstructie. De houten dorpel is geplaatst op een kopse rollaag van veldbrandstenen. Daarvoor een trede die bestaat uit een stuk hergebruikte Akense blauwsteen, een stuk steen van Holset en veldbrandsteen. Bij de deur zelf gaat het om een, uit drie brede planken bestaande, hergebruikte opgeklampte deur van naaldhout. Voor de toepassing hier is de deur aan de kant van het slot en aan de bovenkant verbreed. Daarvoor zijn aan de binnen zijde van de deur boven, in het midden en beneden houten regels toegevoegd en vastgezet met draadnagels. De deur is verkeerd, dus met de kant van de klampen en spiegelklampen aan de buitenkant, geplaatst. Op de klampen en spiegelklampen is een regelmatig patroon van smeedijzeren nagels te zien. De klampen en spiegelklampen zijn aan de binnenkant afgeschuind. Daarbij is het afgeschuinde deel in verstek gezaagd. Op de oorspronkelijke buitenkant zijn sterk verweerde verflagen (wit, grijs en bruin) aanwezig. Op de vlakken tussen de klampen en spiegelklampen zijn resten van een verweerde witte verflaag te zien.

⁹⁸ Kadaster Archiefviewer B2584 archiefnr 224 / veldwerk 80

Rechts in de gevel op de begane grond een 4-ruits draairaam. Ook hier wordt het kozijn gevormd door de stijlen en regels van de vakwerkconstructie. Boven de deur is een houten opgeklampt luik geplaatst. De aanslag van het luik wordt gevormd door houten latten die aan de binnenkant van de stijlen en regels van de vakwerkconstructie zijn getimmerd. Gehengens ontbreken. Het losse luik is met twee houten pennen in een van de stijlen vastgezet.

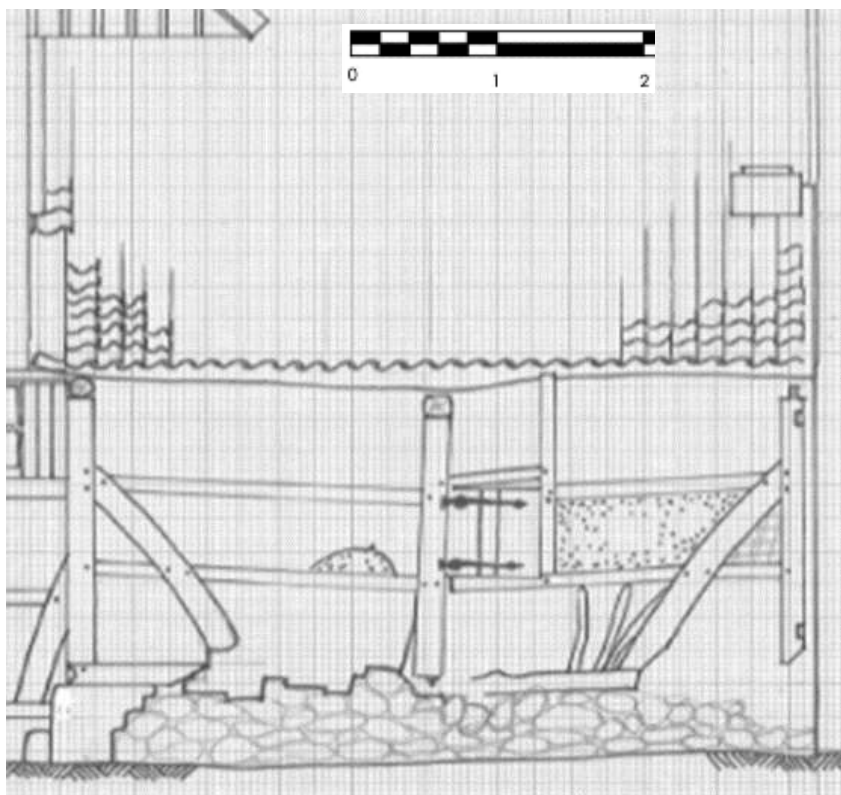
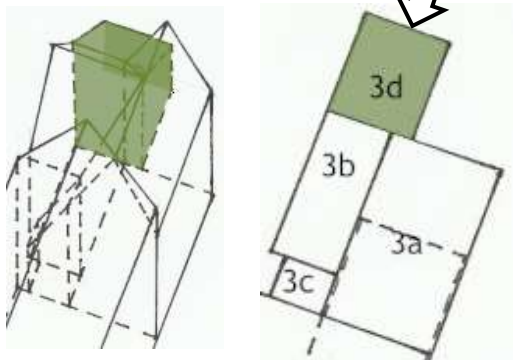
Figuur 154: De voorgevel van bouwdeel 3d.

Figuur 155: De vergrootte en verkeerdom geplaatste opgeklampte deur in de voorgevel van bouwdeel 3d. De blauwe stippellijn geeft de oorspronkelijke contour van de deur aan. Inzet: de aftekening van het spijkerpatroon.

Rechterzijgevel bouwdeel 3d (noord)

De rechterzijgevel is opgetrokken in vakwerk van eiken en wilde kersenhout op een plint van vuursteen keien. Links is de plint in veldbrandsteen van de voorgevel een stukje

Figuur 156: rechterzijgevel van bouwdeel 3d.

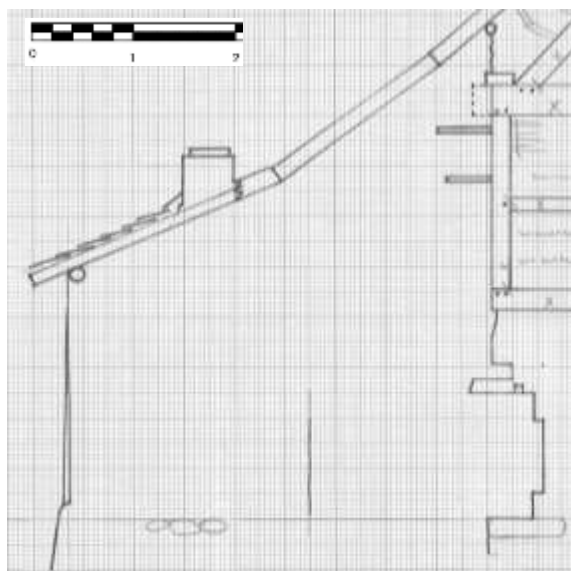
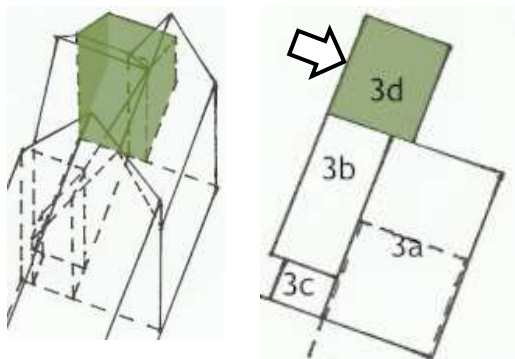
omgezet. Ook de fundering is hier waarschijnlijk van vuursteenkeien. De gevel eindigt aan de bovenkant met een gebintplaat waarop de sporen van het lessenaarsdak rusten. De vulling van de vakken bestaat uit vitsen, witsen en stroleem. Een van de vakken heeft een vulling van veldbrandstenen. In een ander vak ontbreekt de vulling. Aan de buitenkant is over de stroleemvulling witgeschilde cementpleister aangebracht. Bij enkele vakken is de laag met cementpleister inmiddels alweer verdwenen. Op het hout van de vakwerkconstructie zijn resten van kalkwitsel te zien. Bij de rechter hoekstijl is aan de bovenkant een pen te zien. De dekbalk die daarop aansloot is verdwenen. Deze zal weggehaald zijn toen dit deel van de de achtergevel vernieuwd werd.

Rechts naast de middenstijl een luikopening. Het luik is hergebruikt en om het passend te maken aan de bovenkant, net boven de spiegelklamp afgezaagd. De aanslag van het luik wordt gevormd door houten latten die in de dagkanten van de luikopening getimmerd zijn.

Figuur 157: De pen met toognagelgat op de rechter hoekstijl van de rechterzijgevel van bouwdeel 3d waarop de dekbalk aansloot.

Achtergevel bouwdeel 3d (west)

De achtergevel is steens dik en opgetrokken in baksteen in kruisverband. Het onderste deel is op een fundering van vuursteenkeien gemetseld met veldbrandstenen. Daarbij is de veldbrandsteen in het linkerdeel van de gevel over een breedte van 2,4 meter 8 lagen hoger doorgezet. Rechts daarvan is een verticale bouwnaad te zien bij de overgang naar de handvormbaksteen waarmee de rest van de gevel is gemetseld tot onder de dakrand van het verhoogde dak. De bouwnaad duidt mogelijk op een verdwenen gevelopening. In de hoekstijl met de rechterzijgevel zijn geen sporen van pengaten voor de aansluiting van wandregels. Deze gevel was dan ook mogelijk helemaal open voordat hij gedeeltelijk opgevuld werd met veldbrandsteen en later helemaal met de handwormbaksteen.

Figuur 158: De achtergevel van bouwdeel 3d.

Er zijn geen aanwijzingen dat het metselwerk aan de bovenkant aangevuld is ten behoeve van de verhoging van het dak. De gevel is in zijn geheel in één keer tot onder het verhoogde dak opgetrokken. De achtergevel, althans het deel in handvormbaksteen is dan ook pas na de verhoging van het dak gemetseld. Halverwege het linkerdeel van de gevel is tegen de achterkant van het gevelmetselwerk een schoorsteen in veldbrandsteen opgetrokken. Twee smeedijzeren hoekankers die op de hoekstijl van bouwdeel 3b zijn vastgezet, houden de rechter punt van het metselwerk van de achtergevel op zijn plaats.

Dak bouwdeel 3d

Het lessenaarsdak van bouwdeel 3d sluit aan op de noordelijke dakvlakken van de bouwdelen 3a en 3b. Het dak is gedekt met oud-Hollandse dakpannen. Het dakvlak maakt halverwege een lichte knik omhoog. De bovenste dakhelft is verhoogd om aan te kunnen sluiten op het verhoogde dak van de bouwdelen 3a en 3b. Rechts in het onderste deel van het dakvlak steekt een korte schoorsteen in veldbrandsteen uit. Om inwatering tegen te gaan is te de aansluiting van de pannen op deze schoorsteen cementspecie aangebracht. Links en rechts zijn de houten windveren aan de bovenkant voorzien van stroken zink die ook deels over de dakpannen vallen.

Constructie bouwdeel 3d

De constructie van bouwdeel 3d bestaat uit de hiervoor omschreven gevels. Daarbij is de voorgevel opgebouwd uit een plint in veldbrandsteen waarop twee op elkaar geplaatste dekbalkjucken zijn aangebracht. In het eerste juk zijn de eerste twee stijlen onder de dekbalk en op een houten dorpel geplaatst en vormen ze het kader van de deur. Daarnaast is, op de plint, een onderregel tussen de tweede stijl en de hoekstijl met de rechterzijgevel is geplaatst. Op deze onderregel staat een tussenstijl. Op de eerste dekbalk boven deze tussenstijl is de hoekstijl van het tweede dekbalkjuk geplaatst. Deze middenstijl is afgeschoord op de eerste dekbalk. Op de uiteinden van beide dekbalken is een jukplaat geplaatst. Daar waar de eerste dekbalk tegen de rechterzijgevel van bouwdeel 3a is geplaatst is in de vakwerkconstructie van die gevel een extra tussenstijl aangebracht. Daarvoor is een halfhoutse verbinding en smeedijzeren nagels gebruikt. De dekbalk is daarin waarschijnlijk gepend. De bovenste dekbalk is tegen een wandregel van de rechterzijgevel van bouwdeel 3a geplaatst. Of deze daarin ook gepend is, is niet te zien.

De vakwerkconstructie van de rechterzijgevel bestaat uit een stijlvoetplaat op een plint van vuursteenkeien en veldbrandsteen, waarop twee hoekstijlen en een middenstijl zijn geplaatst. De hoekstijlen zijn geschoord op de stijlvoetplaat. Op de linker hoekstijl en de middenstijl zijn de dekbalk van het eerste juk van de voorgevel en de moerbalk van de zoldervloer geplaatst. Bij de rechter hoekstijl is aan de bovenkant nog de pen te zien van de verbinding met een dekbalk uit de door metselwerk vervangen vakwerkconstructie van de achtergevel. Op de uiteinden van de dek- en moerbalk is de jukplaat geplaatst.

Figuur 159: De stijl met de dekbalk en de gording die de draagconstructie van de kap vormen. links vastgezet op de rechterzijgevel van bouwdeel 3b.

De kinderbinten van de zoldervloer zijn geplaatst op de dekbalk van het eerste juk van de voorgevel, de moerbalk op de middenstijl van de rechterzijgevel en in het metselwerk van de achtergevel. De moerbalk is aan de kant van bouwdeel 3b op het metselwerk in Vijlense kalksteen van de rechterzijgevel geplaatst. Op deze moerbalk is halverwege een eikenhouten stijl geplaatst. Op deze stijl is met een pen-en-gatverbinding een eikenhouten regel geplaatst die aan het uiteinde de tweede jukplaat draagt. Die regel is bij de rechterzijgevel van bouwdeel 3b aan de zijkant van een tussenstijl bevestigd. Die tussenstijl is met een halfhoutse verbinding en smeedijzeren nagels toegevoegd aan de bestaande vakwerkconstructie van die gevel. Op deze jukplaat en de jukplaat bij de dakvoet aan de rechterzijgevel zijn de rondhouten sporen geplaatst. De bovenkant van de daksporen zijn geplaatst op de jukplaat van de opgehoogde rechterzijgevel van bouwdeel 3b. Deze jukplaat is ook doorgezet voor de rechterzijgevel van bouwdeel 3a.

5.5.3 Interieur

5.5.3.1 Kelder

De keldervloer is van op de vlakke kant geplaatste gebakken klinkers. In een putje in de vloer is te zien dat ze rechtstreeks op de natuurlijke ondergrond van leem zijn geplaatst. Het opgaande metselwerk van vuursteenkeien en de Vijlense kalksteen van het tongewelf zijn witgekalkt. In de voor- en de achtergevel zijn onder de gevelopeningen vierkante kaarsnissen gemaakt. In de achtergevel heeft die kaarsnis een kader van witgekalkte natuursteen. Waarschijnlijk Akense blauwsteen. Boven de kaarsnis in de voorgevel is een dikke houten plank als latei gebruikt. In het plafond van het tongewelf zijn twee dubbele en twee enkele smeedijzeren haken aangebracht. In deze haken konden houten latten/balkjes gelegd worden waaraan voedselvoorraden opgehangen konden worden. Ook werden in de haken wel legplanken aan touwen of kettingen gehangen. Deze kelder werd gebruikt als voorraadkelder bij de vakwerkwoning.

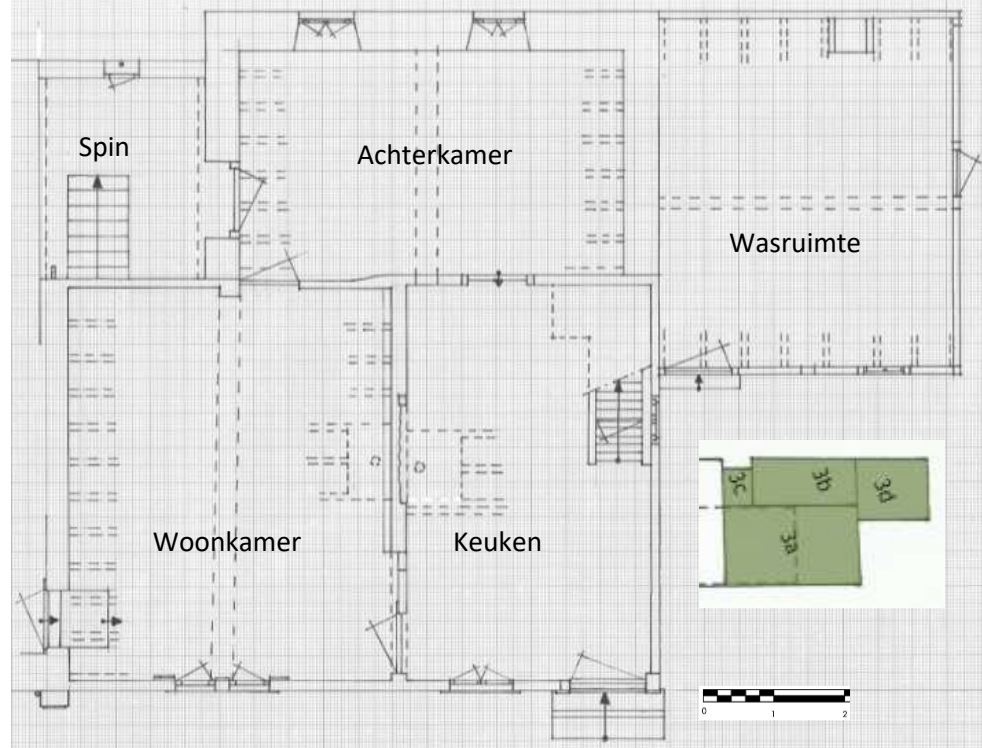
Figuur 160: De kelder onder de 1e en 2e travee van bouwdeel 3a.

5.5.3.2 Begane grond

De begane grond van het vakwerkhuis (bouwdeel 3a) wordt door de muur met de dubbele haardplaatsen bij het derde dwarsgebint in twee ruimtes verdeeld. De woonkamer bevond zich gezien de omvang van de ruimte en de haardpartij in de eerste twee traveeën. De derde travee was als keuken ingericht.

In de tussenstijlen van het 3^e en 4^e dwarsgebint zijn op twee verschillende hoogtes pengaten voor houten regels te zien. In de onderkant van de kinderbint boven deze tussenstijlen zijn gaten te zien voor vitsen en een keep voor een stijl. Hier heeft dus ooit een vakwerk binnenwand gestaan. Hierdoor werd een hal gevormd tussen voordeur en de keuken. Vanuit die hal kon de woonkamer bereikt worden via een houten paneeldeur in het 3^e dwarsgebint. De pengaten voor de wandregels zijn kleiner dan het pengat van de schoor voor de schouw die ook in deze tussenstijlen zit (zie hierna onder schouwen). Die schouw en de schoor zijn mogelijk al verwijderd toen het de vakwerkwand werd geplaatst.

Figuur 170: Begane grond van het vakwerkhuis (gebouw 3).

De woonkamer kan ook vanuit de woning in baksteen met stal (bouwdeel 2a) bereikt worden. In de derde travee bevindt zich ook de trap naar de verdieping. Vanuit de woonkamer en de keuken kan door twee houten paneeldeuren de ruimte in bouwdeel 3b bereikt worden. Waarvoor deze ruimte gediend heeft is niet helemaal duidelijk. Vanwege

de twee vensters in de achtergevel en de doorvoer voor een kachelpijp naast de moerbalk wordt gedacht aan een achterkamer. De woonkamer zou in dat geval als pronkkamer gebruikt kunnen zijn. Een pronkkamer, lokaal ook wel go-kamer (goede kamer) genoemd was vroeger een woonkamer in een boerderij of in een burgerwoning, die alleen bij speciale gelegenheden gebruikt werd. Het betrof een vertrek dat mooi was ingericht en dat de welvaart van de bewoners moest tonen. Ook bewaarde men hier het mooiste wat men had. De kamer werd vooral gebruikt voor het ontvangen van bezoek. Rond het einde van de 19^e en het begin van de 20^e eeuw kwam de familie hier vaak na de zondagse kerkgang voor een koffieviste.⁹⁹ Vanuit deze ruimte geeft een houten opgeklampte deur toegang tot de ruimte in bouwdeel 3c waarin zich de trap naar de kelder bevindt. De ruimte, een spin¹⁰⁰ genoemd, werd gebruikt als voorraadruimte. Hier stonden op houten rekken onder andere potten met ingemaakte groenten en fruit. De ruimte op de begane grond van bouwdeel 3d kon alleen van buiten bereikt worden. De stookplaat met schoorsteen duiden mogelijk op een functie als was- kookruimte. Hier werd het voer voor de varkens gekookt.

Bouwdeel 3a

De begane grondvloer van de woonkamer en de keuken zijn op houten balkjes (7,5 x 6 cm), die direct op de leem geplaatst zijn, grenenhouten vloerdelen (14,5 x 2,2 cm) aangebracht. De vloerdelen zijn donkerbruin geschilderd. De verf is door het belopen gesleten. Op de muren is rondom een vlakke houten plint geplaatst die in dezelfde donkerbruine kleur als de vloer is geschilderd. In de woonkamer is boven de plint beige behang met een bladmotief aangebracht. Van dit behang zijn in de keuken nog maar een paar stukjes aanwezig. Aan de bovenkant van behang zit een ongeveer 5 centimeter hoge bies. Het behang is tot ongeveer 30 centimeter onder het plafond aangebracht. Het stuk tot aan het plafond is witgekalkt. Op de muren zitten onder het behang verschillende afwerkingslagen. De oudste is pleisterwerk van stroleem. Daaroverheen zijn verschillende lagen kalkwitsel aangebracht. Eén van deze lagen is niet wit maar lichtblauw. Boven de houtenplint is op een aantal plekken een ongeveer 30 centimeterhoge zwart geschilderde strook te zien. Deze strook liep als een soort geschilderde plint rondom op de onderkant van de muren. Mogelijk was hij bedoeld als een soort van spatrand. Op de zwarte rand zal vuil dat vanaf de vloer kwam minder goed te zien zijn dan op het kalkwitsel. Voor het gespelderde plafond van de woonkamer en de keuken zijn op de moerbalk, de kinderbinten en de onderkant van de vloerplanken van de verdiepingvloer dunne wilgentwijgen met spijkers vastgezet. Over de twijgen is pleisterwerk van stroleem aangebracht. Op het pleisterwerk zijn, net als bij de wanden, meerdere lagen kalkwitsel aangebracht. Ook hier is één van de lagen lichtblauw.

⁹⁹ Hekker, 1942-'46 p. 40-41

¹⁰⁰ Mededeling Sjef Schrouff

Figuur 171: Woonkamer in de eerste en tweede travee van bouwdeel 3a. In het plafond de raveling voor de rookvang van de schouw. Bij de plint is Vijlense kalksteen van de achterwand te zien.

Schouwen

Dat aan weerszijden van het derde dwarsgebint een dubbele schouw gezeten moet hebben is te herkennen aan de beroete achterwand van Vijlense kalksteen en de twee ravelingen. De ruimte tussen de raveling, kinderbinten en achterwand is nu dichtgezet. Daarin is een ronde sparing voor een kachelpijp gemaakt. Vanuit de keuken zijn, in het dwarsgebint van de derde travee, links en rechts van de achterwand in Vijlense kalksteen twee tussenstijlen zichtbaar. In de linker stijl is, op ongeveer 1,5 meter vanaf de vloer, een hoog pengat met drie toognagelgaten zichtbaar. In de rechterstijl, waarvan alleen de zijkant te zien is, zijn op dezelfde hoogte ook drie toognagelgaten te zien. Mogelijk waren hierin schoren geplaatst die de constructie van een brede rookvang droegen. Maar het is ook mogelijk dat hiermee de balk aan de onderkant van de scheidingswand tussen de overloop en de slaapkamer in de derde travee werd geschoord.

Trap

De houten trap naar de verdieping in de keuken is een steektrap met een hoekbordes. Het onderste deel van de trap, voor het bordes, wijkt af van het bovenste deel na het bordes. Bij het onderste deel zijn de traptreden van achteren in sleuven in de trapbomen geschoven. Het bovenste deel is een laddertrap waarvan de treden vanaf de voorkant in sleuven in de trapbodem zijn geschoven. Ze steken nog iets voor de trapbomen uit. De

Figuur 172: De wand met de schouw gezien vanuit de keuken.

trapbomen van dit bovenste deel zijn breder dan die van het onderste deel. Beide trappen zijn aan de onderkant betimmerd met planken.

In de linker trapboom van de onderste trap zijn vlakke houten balusters met daarop een houten leuning geplaatst. De hoofdbaluster beneden is breder dan de overige balusters. De trapbomen zijn aan de bovenkant ingezaagd om tegen het bordes geplaatst te kunnen worden. Ook ontbreekt er boven aan de trap een brede baluster. Dit deel van de trap blijkt ingekort te zijn om hier geplaatst te kunnen worden. Dat blijkt bovendien uit de afgezaagde kinderbint die met een houten stijl wordt gedragen door de trapboom. Het onderste trapdeel is kennelijk flauwer dan de oorspronkelijke trap. Die oorspronkelijke trap was waarschijnlijk net als het bovenste deel een laddertrap.

Vanaf de vijfde trede is er met planken die op de zijkant van de trapboom getimmerd zijn een houten wandje aan de zijkant van de trap gemaakt. Bij deze trede is ook een houten opgeklampte deur geplaatst waarvan de stijlen op de trapbomen staan. De deur is beige geschilderd.

Onder de trap en het bordes is een kast gemaakt die feitelijk onder de trap hangt.

Figuur 173: Links: De trap van de begane grond naar de eerste verdieping. Rechts: de laddertrap naar de zolder. Op de achtergrond het rookkanaal van de schouw.

Binnendeuren

Alle binnendeuren in bouwdeel 3a zijn geplaatst in de vakwerkconstructie. Het kozijn wordt dan ook steeds gevormd door het stijl en regelwerk van die vakwerkconstructie. De dagkanten zijn daarbij afgetimmerd met houten planken die de aanslag voor de deurvleugels vormen. Ook aan de buiten- en binnenkant van de vakwerkconstructie is rondom de deuropeningen een kader met in verstek gezaagde planken getimmerd. Van de vier binnendeuren van de begane grond van bouwdeel 3a zijn er twee uitgevoerd als paneeldeur en twee als opgeklampte deur. De stijlen, regels, klampen en spiegelklampen zijn aan de binnenkant voorzien van een profiel. Drie van de vier deurvleugels zijn met smeedijzeren duimgehangen aan de stijlen gehangen. Daarbij zijn smeedijzeren nagels en slotbouten met vierkante moeren gebruikt. Bij de paneeldeur vanuit de keuken naar bouwdeel 3b zijn platte fitsen gebruikt. Die zijn vastgezet met platte sleufkopschroeven. De paneeldeur tussen de keuken en de woonkamer is voorzien van panelen met een bossing en een kussen. Alle deuren en de omtimmering daarvan zijn beige geschilderd. Bij de deur van bouwdeel 2a naar de woonkamer is een ijzeren klinkstel met een koperen deurklink geplaatst. Boven in de hoek is een schuifgrendel met een geprofileerde grendelplaat. Het klinkstel en de schuifgrendel kunnen 17^e of 18^e eeuws

zijn.¹⁰¹ Bij de overige binnendeuren zijn oplegslotkasten aangebracht. Die zouden 18^e of 19^e eeuws kunnen zijn.¹⁰²

Blinden

Bij de twee vensters links en rechts naast de stijl van het tweede dwarsgebint in de voorgevel zijn binnenblinden geplaatst. Elke blinde heeft twee slagen gevormd door een vlakke plank. De slagen zijn aan elkaar en aan de houten omtimmering van de vensters bevestigd met platte fitsen (vanaf XIX^d ¹⁰³). De fitsen zijn met platte een messing knop geplaatst waarmee de blinden in gesloten toestand vastgezet kunnen worden.

Figuur 174: De deur van de woonkamer naar de keuken. Inzet: duimgeheng en een porseleinen schakelaar.

¹⁰¹ Vergeleken met Meindersma 1994 p 56-60 en 101;

¹⁰² Vergeleken met Meindersma 1994 p 199;

¹⁰³ Bot, 2009 p. 310

Bouwdeel 3b

De lemen vloer van de achterkamer op de begane grond van bouwdeel 3b ligt 14 centimeter lager dan die van de woonkamer en de keuken en 18 centimeter lager dan de vloer van de spin in bouwdeel 3c. De oorspronkelijke vloer is hier verwijderd. Op de wanden is aan de zwart geschilderde rand op het kalkwitsel en een houten plint nog te zien waar de bovenkant van de vloer gelegen heeft. De houten plinten zijn merendeels verwijderd.

Op de muren zijn, net als in de keuken en de woonkamer, verschillende afwerkingslagen aangebracht. De oudste is pleisterwerk van stroleem. Daaroverheen zijn verschillende lagen kalkwitsel aangebracht. Eén van deze lagen is ook hier lichtblauw. Boven de houtenplint is op een aantal plekken een ongeveer 30 centimeterhoge zwart geschilderde strook te zien. Deze strook liep als een soort geschilderde plint rondom op de onderkant van de muren.

In de achtergevel van bouwdeel 3a zit rechts naast de moerbalk een beroete ronde sparing die gebruikt is voor de doorvoer van een kachelpijp. De kachelpijp zal in de keuken aangesloten zijn geweest op het daar aanwezige rookkanaal.

Figuur 175: Links de deur naar de woonkamer, rechts de deur naar de wish.

Figuur 176: De machine in bouwdeel 3d.

Ook hier een gespelderd plafond. Net als in de woonkamer en de keuken zijn op de moerbalk, de kinderbinten en de onderkant van de vloerplanken van de verdiepingsvloer dunne wilgentwijgen met spijkers vastgezet. Over de twijgen is pleisterwerk van stroleem aangebracht. Op het pleisterwerk zijn, net als bij de wanden, meerdere lagen kalkwitsel aangebracht. Ook hier is één van de lagen lichtblauw.

Bij een van de twee vensters in de achtergevel zijn houten binnenblinden geplaatst bestaande uit een enkele slag aan elke kant. De slagen zijn vlakke houten planken die met platte fitsen op de kozijnstijlen bevestigd zijn.

Vanuit de achterkamer kan de spin bereikt worden via een deur in de linkerzijgevel. In die zijgevel van Vijlense kalksteen is een houten kozijn geplaatst waarin de houten opgeklampte deur met smeedijzeren duimgehengen (XVIIA?¹⁰⁴) met smeedijzeren is geplaatst. De forse stijlen en bovendorpel van het deurkozijn zijn aan de kant van de achterkamer rondom voorzien van een houten lijst. Op de deur is een oplegslot geplaatst met een messing deurklink. Het kozijn, de deur en de betimmering zijn beige geschilderd.

Bouwdeel 3c

De vloer van de spin in bouwdeel 3c bestaat uit op de platte kant gelegde gebakken klinkers. De wanden zijn witgekalkt en het plafond is bekleed met witgeschilderde zachtboardplaten.

Bouwdeel 3d

De begane grondvloer van de was- en kookplaats in bouwdeel 3d bestaat uit op de platte kant gelegde gebakken klinkers. Met deze klinkers is in het noord-oostelijke deel een smalle verdiepte goot gemaakt met een doorvoer in de voorgevel naast de deur. Vermoedelijk bedoeld voor de afvoer van het was- en kookwater.

Tegen de achtergevel is een in veldbrandsteen gemetselde haardplaats met schoorsteen geplaatst. Hier werd het waswater verwarmd en het varkensvoer gekookt.

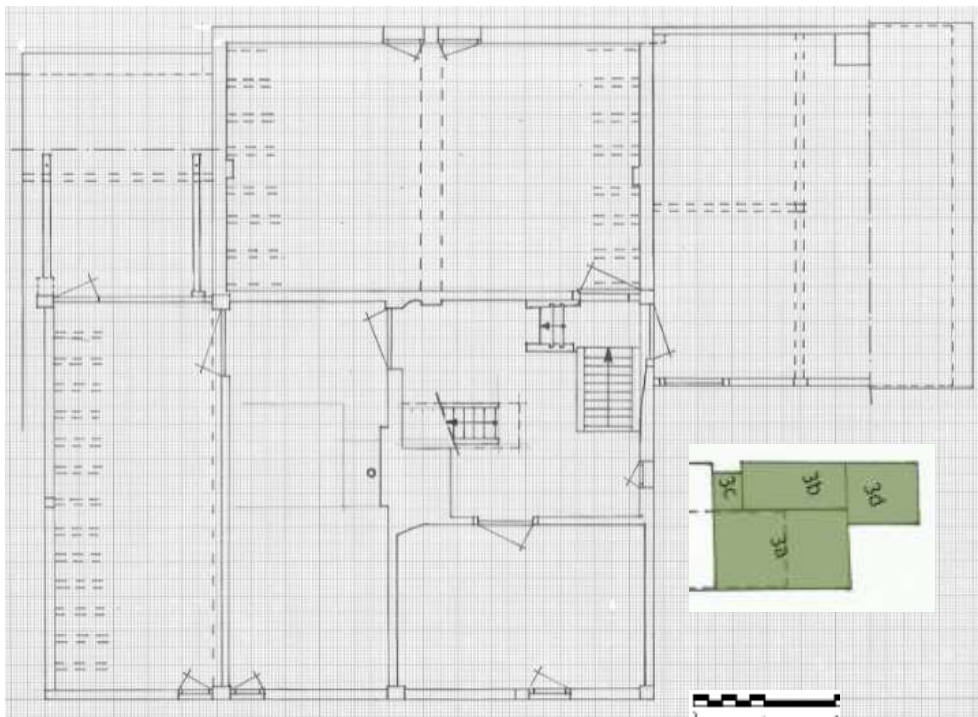
Op de wanden van deze ruimte is nog deels het kalkwitsel aanwezig waarmee de wanden helemaal afgewerkt waren. Het plafond wordt gevormd door de moerbalk, kinderbinten en vloerplanken van de zoldervloer. Deze zijn niet geschilderd.

Op de vloer staat (een deel van) een gietijzeren machine die met een aandrijfriem aangedreven werd. Hij lijkt te horen bij de machines in de aanbouw van het bakhuis. Op het aandrijf wiel staat de naam van de firma J.J. Dabbekausen.

¹⁰⁴ Hemert, 2019 p. 61

5.5.3.3 1^e verdieping

Via de trap in de keuken van bouwdeel 3a wordt op de eerste verdieping en overloop bereikt. In die overloop bevindt zich de laddertrap naar de zolder. Via de overloop kunnen twee van de drie slaapkamers in bouwdeel 3a bereikt worden. Daarnaast kan via het bordes van de trap de slaapkamer op de eerste verdieping van bouwdeel 3b en de zolder van bouwdeel 3d bereikt worden. De slaapkamer in de eerste travee van bouwdeel 3a wordt bereikt via de slaapkamer in de tweede travee. Vanuit de eerste travee kan via een luik de zolder boven bouwdeel 3c bereikt worden.

Figuur 177: 1^e Verdieping van het vakwerkhuis (gebouw 3).

Bouwdeel 3a en 3b

Trap

De treden van de laddertrap naar de zolder zijn aan de voorkant in de trapbomen geschoven en steken daar iets voor uit. Vanaf de zijkant zijn ze met houten toognagels vastgezet. Aan de beneden en boven zijn de trapbomen met smeedijzeren nagels op de verdiepingsvloer en de zoldervloer vastgezet.

Rookkanaal

In de overloop is tegen het midden van het derde dwarsgebint een rookkanaal aanwezig. Dat correspondeert qua vorm met de raveling in de kinderbinten in de keuken. Doordat er een stuk sroleenpleisterwerk ontbreekt is te zien dat het rookkanaal in vakwerk is uitgevoerd. Aan de andere kant van het dwarsgebint is slechts een 10 centimeter diepe verdikking achter de wandafwerking te zien. Ook deze is van vakwerk. Het oorspronkelijke rookkanaal is hier waarschijnlijk gesloopt net als op zolder.

Binnenwanden

De binnenwanden tussen de overloop en de slaapkamer in de eerste travee is een vakwerkwand. Van die constructie is een balk die iets boven de vloer uitsteekt en een stijl naast de deur goed te zien. Op de plek waar een stuk pleisterwerk ontbreekt is te zien dat de verdikking die zich aftekent over de volledige lengte van de wand een eikenhouten balk is. Tussen deze balk en de vloer tekent zich ook nog een wandregel af die verbonden is met de stijl bij de deur en de tussenstijl in de rechterzijgevel. De vakken zijn achter de wandafwerking waarschijnlijk voorzien van een vulling van vitsen, witsen en stroleem.

Ook de vakken van het derde dwarsgebint zijn op de eerste verdieping gevuld. Dat is bij de rookkanalen waarschijnlijk metselwerk. Links en rechts daarnaast is het mogelijke een vulling van vitsen, witsen en stroleem.

Tussen de slaapkamers in de eerste en de tweede travee is een lichte scheidingwand van grenenhouten planken op grenenhouten stijl- en regelwerk getimmerd onder de dekbalk van het tweede dwarsgebint.

Binnendeuren

De binnendeuren van de slaapkamers zijn allemaal aan smeedijzeren duimgehengen geplaatst in de vakwerkconstructie. De deurkozijnen worden gevormd door stijlen en regels van die vakwerkconstructie. In de dagkanten zijn houten latten getimmerd. Die vormen de aanslag voor de opgeklampte deuren. De deuren van de overloop naar de slaapkamer in de tweede travee bouwdeel 3b zijn uitgevoerd met klampen en spiegelklampen die aan de binnenkant geprofileerd zijn. De overige deuren hebben enkel horizontale klampen zonder profilering.

Naar de zolders van de bouwdelen 3c en 3d zijn opgeklampte houten luiken aan duimgehengen in de vakwerkconstructie geplaatst. Het luik naar de zolder van bouwdeel 3d heeft klampen en spiegelklampen die aan de binnenkant geprofileerd zijn.

In de overloop is in het plafond bij de trap een houten opgeklampt zolderluik geplaatst. Hier zijn fitten toegepast in plaats van gehengen.

Alle deuren en luiken, behalve dat naar de zolder, zijn beige geschilderd.

Twee deuren en één luik zijn voorzien van klinkstellen. De andere deur heeft een oplegslot en het andere luik een schuifgrendel. De klinkstellen en de schuifgrendel kunnen 17e of 18e eeuws zijn.¹⁰⁵ De oplegslotkast zou 18e of 19e eeuws kunnen zijn.¹⁰⁶

Vloer-, wand- en plafondafwerking

Op de vloeren van de overloop en alle slaapkamers zijn brede houten vloerplanken aangebracht. De vloerplanken zijn donkerbruin geschilderd. In de tweede travee zijn bij het rookkanaal in het derde gebint naden in de vloerdelen te zien die corresponderen met de onderliggende raveling in de kinderbinten. Daarbinnen een ronde sparing voor de doorvoer van een kachelpijp.

Op de muren zijn, net als in de keuken en de woonkamer van de begane grond, verschillende afwerkingslagen aangebracht. De oudste is ook hier pleisterwerk van stroleem. Daaroverheen zijn verschillende lagen kalkwitsel aangebracht. Eén van deze lagen is ook hier lichtblauw. De zwart geschilderde strook van circa 30 centimeter hoog is ook hier te zien. Daaroverheen is hier, in plaats van een houten plint, een donkerbruine strook van zo'n 10 centimeter hoog geschilderd. Deze strook liep als geschilderde plint rondom op de onderkant van de muren van de overloop en de slaapkamers. In alle ruimtes zijn op het kalkwitsel resten van papierbehang aanwezig. In de overloop is dat hetzelfde beige behang met bladmotief is als de woonkamer en keuken werd aangetroffen.

In de slaapkamer in de derde travee is het behang voorzien van een bloemmotief in verschillende tinten beige. Aan de bovenkant kan het behang zit een ongeveer 5 centimeter hoge bies met een motief van kleinere bloemen. Ook hier is boven het behang een strook van 30 centimeter vrijgelaten tot aan het plafond.

In de twee slaapkamers in de eerste en tweede travee zijn twee lagen behang over elkaar aanwezig. De onderste heeft een beige bladmotief op een gebroken witte ondergrond. De bovenste laag heeft een motief van witte bloemen en groene en zalmroze bladeren op een gebroken witte ondergrond. Ook hier aan de bovenkant een 5 centimeter brede bies. Nu met vier banen in een zaagtandmotief tussen twee smallere rechte donkerbruine banen

In de slaapkamer van bouwdeel 3b is het behang lichtgeel. Het heeft een ruitmotief waarbij de binnenkant van de ruiten gespikkeld is. Aan de bovenkant van het behang is een circa 5 centimeter brede bies aangebracht. De bies heeft zes golvende gespikkelde banen in verschillende tinten geel. Het behang is niet helemaal tot tegen het plafond geplaatst. Boven het behang is een circa 30 centimeter hoge witgekalkte strook te zien.

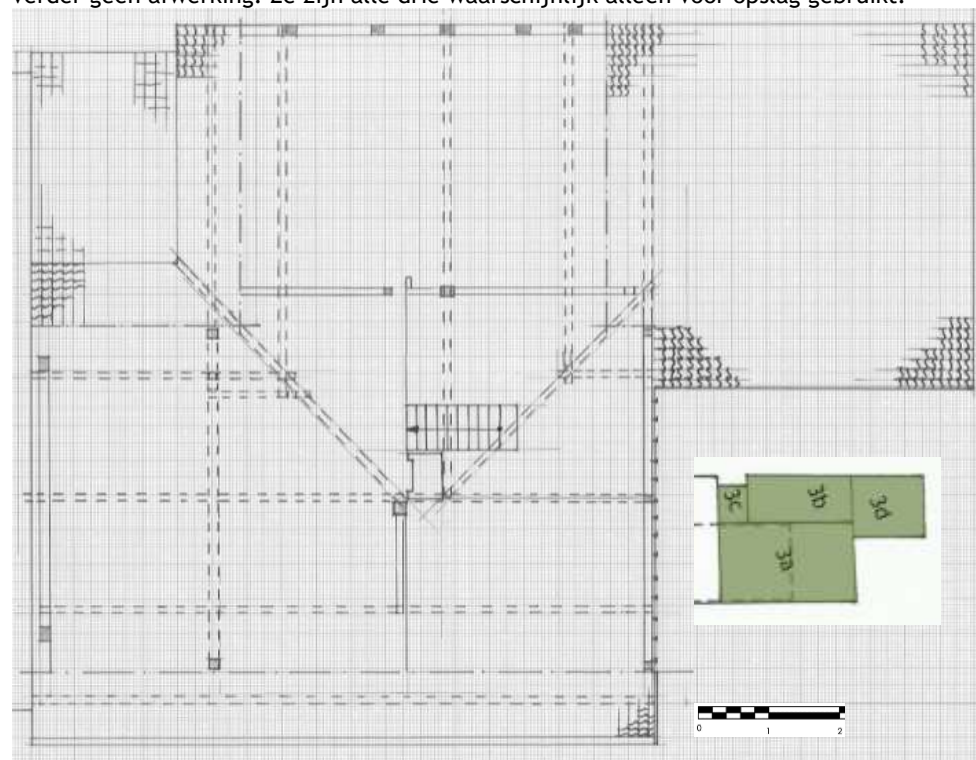
Behalve in de slaapkamer in de eerste travee zijn de plafonds uitgevoerd met grenenhouten rinkellatten die met nagels op de onderkant van de kinderbinten van de zoldervloer zijn bevestigd. Daarop is kalkstucwerk aangebracht dat witgekalkt is. Door een aantal gaten in deze plafondafwerking is te zien dat voordat dit stucplafond werd

aangebracht de plafondafwerking bestond uit kalkwitsel op de kinderbinten en de onderkant van de vloerplanken van de zoldervloer.

In de eerste travee zijn op de onderkant van de vloerplanken van de zoldervloer wilgentwijgen gespijkerd. Daarop is stroleempleisterwerk aangebracht dat witgekalkt is. De kinderbinten zijn eveneens witgekalkt. Resten van eenzelfde plafondafwerking zijn aanwezig boven het rachelwerk van het plafond in de slaapkamer in de derde travee. In de slaapkamer in bouwdeel 3b is net als in de woonkamer, achterkamer en de keuken een gespelderd plafond aangebracht. Op de moerbalk, de kinderbinten en de onderkant van de vloerplanken van de zoldervloer zijn dunne wilgentwijgen gespijkerd. Over de twijgen is pleisterwerk van stroleem aangebracht. Op het pleisterwerk zijn, net als bij de wanden, meerdere lagen kalkwitsel aangebracht. De lichtblauwe laag ontbreekt hier.

5.5.3.4 Zolder

De zolders van de vakwerkwoning hebben allemaal vloeren van grenenhouten delen. Bij de zolder van bouwdeel 3c zijn de wanden gepleisterd met stroleem. Dat stroleempleisterwerk is aangebracht voordat het dak werd verhoogd. De zolders hebben verder geen afwerking. Ze zijn alle drie waarschijnlijk alleen voor opslag gebruikt.

Figuur 178: 1^e Zolder van het vakwerkhuis (gebouw 3).

¹⁰⁵ Vergeleken met Meindersma 1994 p. 65-60 en 101;

¹⁰⁶ Vergeleken met Meindersma 1994 p 199;

De schoorsteen bij het derde dwarsgebint van bouwdeel 3a is op de zolderverdieping opgemetseld in veldbrandsteen. Het rookkanaal aan de zuidkant is gesloopt. Dat correspondeert met wat al op de begane grond en de eerste is geconstateerd.

Electrische installaties

In de woning zijn porseleinen lichtschakelaars op de muren aanwezig. Dit soort schakelaars werden vanaf 1915 geproduceerd. Het leidingwerk van de elektra is aangebracht in ijzeren leidingen en lasdozen. Die zijn vanaf 1930 op de markt.¹⁰⁷ Er was op het hoevecomplex al elektriciteit vanaf 1931. In dat jaar wordt er namelijk een vergunning verleend voor het plaatsen van een elektromotor voor het aandrijven van de dorsmachine.¹⁰⁸

---

¹⁰⁷ Bot 2009 p. 714-716

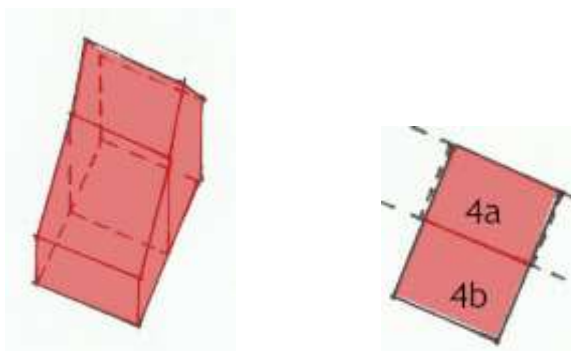
¹⁰⁸ Archief gemeente Vaals invnr: 1562.

5.6 Het bakhuis (gebouw 4)

5.6.1 Bouwmassa en samenstelling

Het bakhuis (bouwdeel 4a) is een een-laags bouwwerk met een rechthoekige plattegrond en een zadeldak. Tegen de rechterzijgevel (zuid) is tussen 1932 en 1953 een één-laagse aanbouw met lessenaarsdak (bouwdeel 4b) gebouwd.

Van een bakhuis (bouwdeel 4a) is in 1726 al sprake.¹⁰⁹ Of daarmee het nu nog aanwezige bakhuis bedoeld wordt kon niet achterhaald worden. De contour op de kadastrale kaart van 1829 komt overeen met het bakhuis zoals het er nu nog staat. Maar ook hiervan is niet met zekerheid vast te stellen dat dit het huidige bakhuis is, maar waarschijnlijk is dat wel. Op deze kadastale kaart is ook nog rechthoekige plattegrond van een een-laagse oven met zadeldak zichtbaar die tegen de achterkant (oost) bebouwd was en in 1961-1962 gesloopt is.

5.6.2 Extérieur

5.6.2.1 Bouwdeel 4a

Gevels bouwdeel 4a

De gevels van het bakhuis zijn opgetrokken in vakwerk op een plint van baksteen en vuursteenkeien. De fundering is waarschijnlijk opgebouwd uit vuursteenkeien. De plinten zijn op enig moment verhoogd. Een deel van de schoren en stijlen in het gevels zijn daarvoor ter hoogte van de eerste regel doorgezaagd. De stijlvoetplaten ontbreken. Uit enkele stijlen een schoor die niet ingekort zijn is de oorspronkelijke aanzet van het vakwerk, en de hoogte van de plint nog te duiden.

In de voorgevel is in de vakken slechts deels nog de vulling van vitsen, witsen en stroleem aanwezig. De overige vakken zijn leeg. Bij deze gevel is op het vakwerk een betimmering van verticale planken gezet. Daarvan zijn de naden afgetimmerd met tochtlatten. In voorgevel zit een houten opgeklampte deur met ijzeren gehengen waarvan de duimen in

de hoekstijl van de vakwerkconstructie zijn geplaatst. Iets onder de nok, achter de betimmering, is in de stijlen en regels de negge voor een luik te zien.

In de linkerzijgevel is in de bovenste rij vakken nog de oorspronkelijke vulling van vitsen, witsen en stroleem aanwezig. In de vakken daaronder is houtwolcementplaat geplaatst die aan de buitenkant met cementstuc is afgewerkt. In het onderste vak van het linker deel van de gevel zijn in de boven- en onderregel nog de toognagelgaten te zien van een luikopening die ook zichtbaar is op een luchtfoto van de hoeve uit 1953 en de opmetingstekening en een foto van van de Wal uit 1976.¹¹⁰ De overige gaten in deze regel en de onderste regel in het rechter deel van het vakwerk konden zijn ondiep en dus geen toognagelgaten van pen-en-gat verbindingen zijn. Ze zijn op regelmatige afstand van elkaar geplaatst. Waarschijnlijk gaat het op gaten voor het plaatsen van vitsen. Dat ze hier in de zijkanten van de vakwerkregels te vinden zijn duidt op hergebruikt constructiehout.

Aan de oostzijde vullen betonblokken de plek op waar de oven van het bakhuis af gesloopt is (1961-1962). Daarboven is de vakwerkgevel betimmerd met plaatmateriaal (asbest). Aan de binnenzijde zijn op de vakwerkconstructie nog de roetsporen zichtbaar van de in veldbrandsteen gemetselde rookvang die samen met oven is gesloopt.

In de rechterzijgevel is ongeveer driekwart van de vakwerkconstructie vervangen door metselwerk in veldbrandsteen. Alleen rechts- en linksboven is een deel van de vakwerkconstructie bewaard gebleven met de oorspronkelijke vulling van vitsen, witsen en stroleem.

Dak bouwdeel 4a

Het zadeldak is gedekt met oud-Hollandse pannen.

Constructie bouwdeel 4a

De vakwerkgevels op de stenen plinten zoals hiervoor beschreven zijn alle vier opgebouwd uit hoekstijlen en een van twee kanten geschoorde middenstijl. De stijlen waren oorspronkelijk op voetstijlplaten op een lagere plint geplaatst. In de voor- en de achtergevel is ter hoogte van de zoldervloer een ankerbalk aanwezig. Eenzelfde ankerbalk is tussen de middenstijlen van de zijgevels aangebracht. Deze ankerbalk is aan de binnenkant met korte schoren op de middenstijlen van de zijgevels afgeschoord. Op de drie ankerbalken liggen de rechthoekige grenen vloerbalken met daarbovenop grenen vloerplanken. De vloer is waarschijnlijk pas geplaatst nadat de oven en de rookvang gesloopt waren. Het is echter niet onwaarschijnlijk dat ook voor het aanbrengen van deze vloer al balkjes of rondhouten stammen op de ankerbalken lagen om de faggen (takkenbossen voor het stoken van de oven) te bewaren en te drogen.

Midden op de ankerbalken van de voor- en de achtergevel is in het verlengde van de middenstijl opnieuw een middenstijl geplaatst. Op die middenstijl is de nokbalk geplaatst

¹⁰⁹ Bron: RHCL 01.075/9515 folio 95 nr: 185

¹¹⁰ Luchtfoto van LFN in bezit van Sjef Schrouff en RCE beeldbank: docnr: BT-008509 en 180018;

Bakhuis: gevels

Figuur 179: Voorgevel bouwdeel 4a (links) en bouwdeel 4b rechts.

Figuur 180: Rechterzijgevel bouwdeel bouwdeel 4b.

Figuur 181: Linkerzijgevel bouwdeel bouwdeel 4a.

Figuur 182: Achtergevel bouwdeel 4b (links) en bouwdeel 4a rechts.

Bakhuis impressie interieur

Figuur 183: Zicht vanaf de 1^e verdieping op de voorgevel van bouwdeel 1a

Figuur 184: Zicht vanaf de begane grond op de voorgevel van bouwdeel 1a

Figuur 185: Electromotor (links beneden), aandrijfas met wielen en riemen en boterkarnmachine (rechts) in bouwdeel 4b.

die met korte schoren op deze middenstijlen is afgeschoord. Aan de onderkant van de nokstijl zijn op regelmatige afstanden toognagelgaten te zien voor de bevestiging van sporen. De nokbalk is kennelijk hergebruikt en daarbij omgedraaid. Ter hoogte van de dakvoet zijn op de hoekstijlen dekbalken geplaatst die met een pen-en-gatverbinding met toognagels in de middenstijlen van de voor- en de achtergevel zijn bevestigd. Op deze dekbalken en tegen de middenstijlen zijn schoren geplaatst. Op deze schoren zijn halverwege klossen aangebracht ter ondersteuning van de gording. De jukplaat is op de uiteinden van de dekbalken geplaatst. Vrijwel alle delen van de vakwerkconstructie zijn met pen-en-gatverbindingen en toognagels met elkaar verbonden. Alleen bij de onderkant van de schoren van de ankerbalk en de nokbalk zijn smeedijzeren nagels gebruikt. De nokbalk, gording en jukplaat dragen de vierkant grenen sporen. Op de sporen zijn panlatten getimmerd. De sporen en panlatten zijn waarschijnlijk, net als bij de overige daken van het hoevecomplex, in de jaren '80 van de vorige eeuw vernieuwd.

5.6.2.2 Bouwdeel 4b

Gevels bouwdeel 4b

De gevels van de aanbouw aan het bakhuis (bouwdeel 4b) zijn opgetrokken in steens metselwerk van veldbrandstenen. Vermoedelijk op een gemetselde fundering van veldbrandstenen ofwel vuursteenkeien. In de voorgevel (zuid) is een houten kozijn met een opgeklampte houten staldeur geplaatst. In de rechterzijgevel (oost) is een houten kozijn gezet met een vierruits raam waarvan het onderste deel uitgevoerd is als valraam. De ruitjes daarin zijn met stopverf geplaatst. Boven beide gevelopeningen is een getoogde steense strek gemetseld.

Dak bouwdeel 4b

Het lessenaarsdak is gedekt met gesmoorde Muldenpannen. Het dak sluit boven aan op de dakvoet van het bakhuis (bouwdeel 4a). Aan de onderkant bij de dakvoet is een zinken mastgoot geplaatst. Tegen de zijkant is een houten windveer geplaatst waarop een zinken waterbord is bevestigd.

Constructie bouwdeel 4b

De constructie van de aanbouw van het bakhuis bestaat uit de hiervoor beschreven gevels en de kapconstructie. De kapconstructie bestaat uit twee gordingen en een muurplaat. De rechthoekige grenen gordingen liggen tegen de rechterzijgevel van het bakhuis en halverwege de zijgevels van de aanbouw op het metselwerk van de zijgevels. Of en hoe ze verankerd zijn was niet zichtbaar. De gordingen en de muurplaat dragen vierkant grenen sporen en daarop grenen panlatten. Ook hier zijn de sporen en panlatten en mogelijk zelfs ook de gordingen waarschijnlijk in de jaren '80 van de vorige eeuw vervangen.

5.6.3 Interieur

5.6.3.1 bakhuis (bouwdeel 4a)

Het bakhuis heeft een lemen begane grondvloer. Tegen de ankerbalk in het midden van het bakhuis is een houten laddertrap geplaatst waarmee de zolder bereikt kan worden. Door de rechterzijgevel steekt vanuit de aanbouw een ijzeren aandrijfjas met daarop een wiel waarop een aandrijfriem geplaatst kon worden. De machine die hiermee

aangedreven werd is er niet meer. Op de ankerbalk zijn de 4 koperen cijfers van een melkbus geplaatst.¹¹¹ In de hoek staat nog een houtgestookte was- en steriliseerketel met een inhoud van 130 liter van de firma Thissen uit Blerick. Beide hebben mogelijk iets te maken met een secundaire functie van het bakhuis. De zolderverdieping werd vermoedelijk enkel voor opslag gebruikt.

5.6.3.2 aanbouw bakhuis (bouwdeel 4b)

De binnenkant van de gevels zijn gepleisterd en witgekalkt. De vloer is afgesmeerd met cementspecie. Boven tegen de rechterzijgevel is een aandrijfjas met daarop wielen van verschillende omvang geplaatst. Op enkele wielen zijn de aandrijfriemen nog aanwezig. In de hoek op de vloer een elektromotor van E.M.F. Dordt die de installatie aandreef. Daarnaast op de muur de stoppen- en verdeelkasten voor de elektra. In 1931 werd er een vergunning verleend voor het plaatsen elektromotor voor het aandrijven van een dorsmachine.¹¹²

In de andere hoek een boterkarnmachine die met het systeem aangedreven werd. Het aantal wielen op de aandrijfjas duidt er echter op dat er meer machines in deze ruimte hebben gestaan.

---

¹¹¹ Sjef Schrouff herkende de cijfers als die van een melkbus

¹¹² Archief gemeente Vaals invnr: 1562

6. Externe en interne waardenstelling

Aan de hand van het onderzoek naar de bouw- en gebruiksgeschiedenis is vastgesteld welke onderdelen van het gebouw deze geschiedenis het beste illustreren. Met andere woorden, vastgesteld is welke onderdelen van het gebouw belangrijk zijn voor het verhaal van de geschiedenis van het gebouw en welke onderdelen daarvoor van minder groot belang zijn. Hiervoor zijn de Richtlijnen voor Bouwhistorisch Onderzoek 2009 gehanteerd. De afweging wordt verwoord en onderbouwd in dit hoofdstuk. De faseringstekeningen vormen hierbij een belangrijke onderlegger. De tekstuele waardenstelling wordt geïllustreerd door waardestellings-representatietekeningen (zie bijlagen). Op de plattegronden van de bestaande toestand zijn daarvoor de samenstellende bouwdelen voorzien van een kleurcodering of arcering.

Hoeve de Plum is onder monumentnummer 36661 op 23 januari 1967 ingeschreven in het rijksmonumentenregister. De redende omschrijving luidt:

HOEVE bestaande uit een bakstenen woning, 1842, waarop rechts een ouder vakwerkgedeelte aansluit; haaks hierop links een losstaande grotendeels uit vakwerk opgetrokken schuur, XVIII-XIX, en rechts een kleiner eveneens losstaand vakwerkgedebouw, XVIII.

Het gehele complex is op basis hiervan beschermd, zowel uitwendig als inwendig. Omdat waardenstellingen onderhavig zijn aan maatschappelijke ontwikkeling en voortschrijdend inzicht vanuit het perspectief van de bouwhistorie en monumentenzorg is de externe waardenstelling opnieuw bekeken op basis van de staat van het complex anno 2020. In het kader van deze verkenning is daarnaast een interne waardenstelling gemaakt die per gebouw meer in detail op de waarden ingaat.

6.1 Externe waardenstelling

In deze paragraaf worden de cultuurhistorische waarden van hoeve complex de Plum vergeleken met soortgelijke complexen op regionaal niveau. De verschillende onderdelen en aspecten van het complex worden geclassificeerd naar gelang de betekenis ervan voor 'het verhaal' van het gebouw. Hierbij wordt een onderscheid gemaakt tussen:

- Hoge monumentwaarden: deze onderdelen/ aspecten zijn van cruciaal belang voor de structuur en/of betekenis van het object ('afleesbaarheid van het verhaal van het gebouw').

- Positieve monumentwaarden: deze onderdelen/ aspecten zijn van belang voor de structuur en/of betekenis van het object.

- Indifferentie monumentwaarden: deze onderdelen/ aspecten zijn van relatief weinig of geen belang voor de structuur en/of betekenis van het object.

Algemene historische waarden

Hoeve de Plum past binnen de voor Zuid-Limburg typische culturele, sociaaleconomische, landschappelijk ontwikkeling van een agrarisch hoevencomplex in de afgelopen vier eeuwen. Het complex heeft vanaf de 17^e eeuw tot 2020 geen andere gebruiksfunctie dan een agrarische gekend. Dit in tegenstelling tot veel vergelijkbare complexen die vanaf het laatste kwart van de 20^e eeuw tot nu ingrijpend aangepast werden bij modernisering of

functiewijzigingen. Daarbij gingen historisch waarden wel eens verloren. Ondanks dat met de lopende verbouwing in het interieur van het woonhuis uit 1842 waarden in het interieur verloren gaan en de functie wijzigt heeft het complex nog steeds een hoge algemene historische waarde.

Ensemblewaarden en ruimtelijke landschappelijke waarden

Samen met de naburige hoevecomplexen Doodleger en Einrade vormt de Plum nog steeds een ensemble dat typisch is voor de geografische en landschappelijke ontwikkeling in deze streek. Gelegen dicht bij beeklopen nabij het dal en omringd door weilanden en akkers en op enige afstand het bos op het plateau. Naoorlogse groei door met name sociale woningbouw, zoals in de omliggende dorpen Vijlen en Lemiers, heeft hier niet plaatsgevonden. Daardoor is het algemene beeld niet veel anders dan dat wat op de Tranchotkaart van 1804 te zien. Enkel de hoogstamfruitboomgaarden, die in het derde kwart van de 20^e eeuw grootschalig gerooid werden ontbreken. Daarmee maakt hoeve de Plum essentieel onderdeel uit van een groter geheel dat cultuurhistorisch, architectuurhistorisch en in landschappelijk-ruimtelijke context van betekenis is. De ensemblewaarden en ruimtelijke landschappelijke waarden zijn derhalve hoog.

Architectuurhistorische waarden

In de verschillende gebouwen en bouwdelen is de historische gelaagdheid van de laatste vier eeuwen goed afleesbaar. De architectuur heeft de soberheid die hoort bij een typisch Zuid-Limburgs hoevencomplex. De architectuur is doelmatig, bedrijfsggericht en ornamentering ontbreekt. Enige status werd gezocht met de neoclassicistische voordeur en het witkalken van de vakwerkconstructie en vakvulling van de gevels van het vakwerkhuis. Daardoor had deze woning een egaal 'steenachtig' voorkomen. Het kalkwitsel had echter ook een beschermende werking voor het hout en de stroleemvulling tegen weersinvloeden.

De historisch interieurafterwerking (XIX) van het woonhuis met stal (gebouw 2) zal na de lopende verbouwing verdwenen zijn. Dat geldt ook voor de stalinrichting van bouwdeel 1d. De interieurafterwerking van het woonhuis in vakwerk heeft te leiden onder de gevolgen van achterstallig onderhoud. Daarmee is de gaafheid van de interieurafterwerkingen ten opzichte van die van de oorspronkelijke aanwijzing als rijksmonument in 1967 afgenomen. De architectuurhistorische waarden voor wat betreft de historische gelaagdheid nog steeds hoog maar voor de interieurs afgenomen.

Bouwhistorische waarden

De oudste delen van het hoeve complex de Plum zijn in de voor deze streek typische techniek van vakwerkbouw uit de 17^e en 18^e eeuw gebouwd. Die is met name in de grote schuur (bouwdeel 1a,b en e), de vakwerkwoning (gebouw 3a en b) en het bakhuis (bouwdeel 4a) ruim vertegenwoordigd. Bovendien zijn in deze bouwdelen de vakwerkconstructies nog vrij compleet. Daardoor zijn dit waardevolle voorbeelden voor de geschiedenis van de bouwtechniek van de vakwerkbouw. Daarbij zijn, naast hout uit het nabijgelegen bos, zeer lokale bouwmaterialen zoals Akense blauwsteen, steen van Holset en Vijlense kalksteen gebruikt. Het complex is dan ook vanwege dit lokale materiaalgebruik van groot belang. Vanaf de 18^e eeuw vond ook geleidelijk aan verstening van de vakwerkconstructies plaats ingegeven door een vraag naar hogere duurzaamheid. Vanaf het begin van de 20^e eeuw enkel nog in steen gebouwd werd. Ook dit hoort bij de

typische ontwikkeling. De woning uit 1842 is daarvan een fraai voorbeeld waarvan het exterieur nauwelijks veranderd is. Ook de bouwhistorische waarden zijn derhalve hoog.

Waarden vanuit de gebruikshistorie

Hoeve de Plum is met zijn twee woningen en de daarbij behorende schuur, stallen, bergingen het bakhuis en de pomp een compleet en relatief gaaf ensemble dat een typisch Zuid-Limburgs hoeve complex vormt. Daarbij zijn de oorspronkelijke functies nog steeds zeer goed afleesbaar. Het complex is daarom van belang vanwege de ordening, samenhang en inrichting van gebouwen en ruimten en het past bij de (historische) functie en gebruik. En om die redenen zijn ook de waarden vanuit gebruikshistorie hoog.

6.2 Interne waardenstelling

In deze paragraaf worden de verschillende onderdelen en aspecten van het gebouw onderling met elkaar vergeleken en geclassificeerd naar gelang de betekenis ervan voor 'het verhaal' van het gebouw. Hierbij wordt een onderscheid gemaakt tussen:

- Hoge monumentwaarden: deze onderdelen/ aspecten zijn van cruciaal belang voor de structuur en/of betekenis van het object ('afleesbaarheid van het verhaal van het gebouw').
- Positieve monumentwaarden: deze onderdelen/ aspecten zijn van belang voor de structuur en/of betekenis van het object.
- Indifferente monumentwaarden: deze onderdelen/ aspecten zijn van relatief weinig of geen belang voor de structuur en/of betekenis van het object.

Algemeen

Ensemblewaarden en ruimtelijke landschappelijke waarden

De vier gebouwen van hoeve complex de Plum vormen samen een ensemble dat typisch is voor een Zuid-Limburgse boerderij. Alle essentiële functies zijn vertegenwoordigd: woning, schuur, stal, berging, bakhuis en pomp. Het complex heeft vanaf de 17^e eeuw tot 2020 geen andere gebruiksfunctie dan een agrarische gekend. Het complex is gelegen op de flank van een beekdal tussen weilanden en akkers en op enige afstand het bos op het plateau. De landschappelijke situering van het hoeve complex daarmee nauwelijks veranderd ten opzichte van de situatie zoals we die aantreffen op de Tranchotkaart en zoals die waarschijnlijk ook in de 17^e en 18^e eeuw is geweest. Daarmee is hoeve de Plum cultuurhistorisch, architectuurhistorisch en in landschappelijk-ruimtelijke context van betekenis. De ensemblewaarden en ruimtelijke landschappelijke waarden zijn derhalve hoog.

Bouwmassa

De bouwmassa van de bouwdelen uit de 17^e tot en met 19^e eeuw passen bij hun oorspronkelijke functie en ze zijn met elkaar en ten opzichte van elkaar in verhouding. Dat wil zeggen dat de schuur normaliter het grootste en hoogste gebouw is in een typisch Zuid-Limburg hoevecomplex. De woningen zijn iets kleiner en het bakhuis is het kleinste gebouw en staat op enige afstand van de overige bebouwing. Dat is hier het geval. De waarde van de bouwmassa is daardoor hoog voor zowel het ensemble als de bouwdelen die samen één gebouw vormen. Dat is anders voor de uitbreidingen uit de 20e eeuw. Daar

waar oudere uitbreidingen van de oorspronkelijke bouwmassa zich steeds in omvang en vorm voegen naar het oorspronkelijke bouwdeel en daar ondergeschikt aan zijn doen de bouwdelen 1d, 2c en 4b dat niet. Bij deze drie bouwdelen manifesteert zich dat doordat de dakhellingen niet die van het oorspronkelijke bouwdeel volgen. Dat is deels veroorzaakt door de gekozen positie en omvang van deze bouwdelen. Gezien vanuit het zuiden en westen verstoren deze bouwdelen het totaalplaatje. Gelukkig zien de meeste voorbijgangers het complex vanaf het noorden en zuiden en gaan deze bouwdelen deels schuil achter de oudere bebouwing. De waarde van de bouwmassa's van de bouwdelen 1d, 2c en 4a is daardoor wel indifferent.

De schuur (gebouw 1)

Gevels

Bij de vakken van de vakwerkconstructies van de gevels van de bouwdelen 1a, b en c is slechts op enkele plaatsen de oorspronkelijke vulling met vitsen, witsen en stroleem nog aanwezig. De monumentale waarde daarvan is hoog. Op andere plaatsen zijn de vakken of gevels gevuld met metselwerk in veldbrandsteen of handvormbaksteen. Omdat het hier om een secundaire invulling die wel typisch voor de tijdsgeslacht is gaat is de monumentale waarde positief. De vullingen met houtwolcementplaten die aan de buitenkant afgesmeerd zijn met cementspecie hebben een indifferente waarde.

De gevelbekleding in trespa en verticale houten delen dekken de oorspronkelijke gevel af. Bij de houten delen met windlatten is voor een historiserend beeld gekozen. Toch hebben beide gevelbekledingen een indifferente waarde.

Van de poort is het deel van de oorspronkelijke constructie in wilde kersenhout, de sluitboom, de taatsgehengen en taatsstenen van hoge waarde. De overige delen van de poortconstructie en de rabatdelen aan de buitenzijde hebben een indifferente waarde. Voor de staldeuren gaat iets vergelijkbaars op de 17^e en 18^e eeuwse duimgehengen en klampen hebben een hoge waarde en ook hier hebben de rabatdelen een lage waarde. Daar waar bij de staldeuren de oorspronkelijke brede houten delen niet vervangen zijn hebben deze ook een hoge monumentale waarde. De houten valramen horen bij het metselwerk waarin ze geplaatst zijn. Ze hebben een positieve waarde.

De waarde van de gevels van bouwdeel 1d is positief. De oorspronkelijke opzet van 1931 is nog aanwezig. Er is enkel in de achtergevel eind 20^e of begin 21^e eeuw een poort toegevoegd. De overige staldeuren en vensters horen bij de oorspronkelijke opzet.

De gevels van bouwdeel 1^e, het buitentoilet, hebben een indifferente waarde. Hier zijn begin 20^e eeuw veldbrandstenen hergebruikt. Daarbij is cementspecie toegepast en een veel te forse voegbreedte aangehouden.

Kap

De daken van de bouwdelen 1a en 1b waren oorspronkelijk gedekt met stro. Bij de vervanging aan het eind van de 19^e of het begin van de 20^e eeuw werden de nu nog aanwezige oud Hollandse pannen met stropoppen aangebracht. Dat is een typische ontwikkeling voor dit soort daken in die periode. De oud Hollandse pannen hebben daarom een hoge monumentale waarde. Op de bouwdelen 1c, d en e zijn Muldenpannen geplaatst. Deze pannen hebben als ze aantoonbaar jonger zijn dan circa 60 jaar ooit oud Hollandse pannen vervangen en om die reden een indifferente waarde. De rondhouten

gordingen hebben bij het vervangen van de strobedekking oudere eikenhouten sporen vervangen. Ze zijn waarschijnlijk uit het lokale bos gehaald. Samen met een enkele resterende eikenhouten spoor hebben ze vanwege het lokale materiaalgebruik een hoge waarde. De vierkante grenen sporen, die van de bouwmarkt komen, hebben een indifferente waarde, net als de panlatten en de kunststoffolie.

Ook op de daken van de bouwdelen 1d en 1e liggen Muldenpannen. Ook hieraan wordt een indifferente waarde toegekend als deze jonger zijn dan circa 60 jaar.

Constructies

Bij de vakwerkconstructies van de bouwdelen 1a, 1b en 1c zijn enkele stijlvoetplaten, wandregels en tussenstijlen van de oorspronkelijke constructie deels of helemaal weggehaald en al dan niet vervangen door steen. Er is echter nog zoveel van de oorspronkelijke vakwerkconstructie over dat de oorspronkelijke opzet heel goed afleesbaar is. Dat komt mede door de nog aanwezige en goed leesbare telmerken, paringstekens en aftekenlijnen. Ook de oorspronkelijke plinten van vuursteenkeien of Vijlense kalksteen zijn nog deels aanwezig. Hoewel ook die op enkele plaatsen vervangen zijn door metselwerk is ook hier de oorspronkelijke opzet nog goed afleesbaar. De waarde van de constructie is dan ook voor de bouwdelen 1a, b en e hoog.

Bij de drie houten spanten in de kap van bouwdeel 1d zijn de trekbalen samen met de vloer weggehaald. De oorspronkelijke opzet is echter nog afleesbaar en de gordingen en nokken zijn nog aanwezig waardoor is de waarde van het geheel positief is.

De waarde van het zadeldakje van het buitentoilet is indifferent.

Interieur en indeling

De stalinrichting met voederbakken, vloeren van gebakken klinkers en de hooi vloeren van rondhouten stammen zijn in de bouwdelen 1a compleet en 1b nog deels bewaard. Ze zijn van belang voor het verhaal van de indeling en het gebruik van de grote schuur. Uit bouwdeel 1d zijn ze inmiddels verwijderd. In de bouwdelen 1a en 1b is de waarde van de stalinrichting positief

De veldbrand en handvormbaksteen vulling van het onderste deel van het 3^e dwarsgebint in bouwdeel 1a heeft een positieve monumentwaarde. Die van de betonblokken is indifferent.

bouwkundige elementen (trappen, schouwen, deuren etc.)

De ladder die aan het tweede dwarsgebint van bouwdeel 1a bevestigd is, bij de wisj, hoort waarschijnlijk bij de oorspronkelijke opzet. De ladder is een belangrijk onderdeel van het verhaal van de functie van de schuur en de wisj en heeft daarmee een hoge waarde.

Het 18^e eeuwse opgeklampte luik in het 3^e dwarsgebint heeft een hoge waarde. Het luik is compleet, authentiek en gaaf met brede planken en klampen, smeedijzeren nagels en duimgehengen. Dat het waarschijnlijk om een hergebruikt luik gaat doet niet aan de waarde af.

Interieurafwerking

Er is, behalve wat beperkte resten kalkwitsel, geen sprake van interieurafwerking in gebouw 1. De waarde daarvan is dan ook indifferent.

Andere historische aspecten.

De inscriptie in de balk boven de poort is vanwege de verwijzing naar de bouwers van bouwdeel 1a van hoge monumentale waarde.

Het woonhuis met stal in baksteen (gebouw 2)

Bij de beoordeling van de aanvraag om omgevingsvergunning voor de verbouwing van dit gebouw is er door Coen Eggen in het rapport van de bouwhistorische quickscan uit 2019 al een interne waardenstelling opgesteld. Het bevoegde gezag, zijnde de gemeente Vaals, heeft zich hiermee ingestemd en de vergunning begin 2020 verleend. Een interne waardenstelling van het resultaat van de verbouwing heeft, nu de verbouwing nog in volle gang is, weinig zin. Daar wordt in het kader van dit onderzoek dan ook niet verder op ingegaan.

De vakwerkwoning (gebouw 3)

Gevels

Bij de gevels van de vakwerkwoning is de oorspronkelijke 17^e of 18^e eeuwse opzet van de bouwdelen 3a en 3b nog aanwezig of door bouwsporen afleesbaar. Voor de bouwdelen 3c en 3d geldt datzelfde voor hun oorspronkelijk 19^e eeuwse opzet. In bouwdeel 3a en 3b zijn in de 19^e eeuw gevelopeningen vergroot of toegevoegd. Bij bouwdeel 3d is een 17^e of 18^e eeuwse deur hergebruikt. De keldervensters, ramen, deuren en bijbehorend hang en sluitwerk van die fase zijn nog aanwezig. Na de 19^e eeuw lijkt de tijd stil te hebben gestaan. De 20^e en 21^e eeuw hebben bij de gevels maar beperkt sporen achtergelaten. De gevels vertellen daarom, zonder vertroebeling, het verhaal van een 17^e of 18^e eeuwse vakwerkwoning met 19^e eeuwse modernisering en is daarom van hoge waarde.

Een deel van de vakvulling van de vakwerkconstructie is aan de buitenkant voorzien van cementpleister. Deze cementpleister heeft een indifferente waarde. De vakwerkconstructie van de rechterzijgevel is deels in verval geraakt. De oorspronkelijke opzet is echter nog goed herkenbaar. De waarde is daarom hoog. Dat geldt niet voor het deel van de achtergevel van bouwdeel 3d dat in vormbaksteen is opgetrokken. Het is een reparatie of vervanging die een indifferente waarde heeft in het verhaal van het bouwdeel. De overige gevels en gevels delen van gebouw 3 hebben op basis van het voorgaande een hoge monumentwaarde.

Kap

De kappen van dit gebouw zijn allemaal verhoogd. Dat is redelijk pragmatisch uitgevoerd met lossen houtblokken en los gestapelde veldbrandstenen. Vandaar dat de waarde van de verhoging indifferent is. In de voor en de achtergevel van bouwdeel 2a is ten behoeve van de verhoging een rij vakwerk toegevoegd. Deze hebben een positieve waarde. De oud Hollandse pannen horen bij de typische ontwikkeling waarbij oorspronkelijke strodaken vervangen werden. Deze pannen hebben daarom een hoge monumentwaarde. De

Muldenpannen hebben een aantoonbaar jongere leeftijd en zijn circa 60 jaar oud. Ze hebben waarschijnlijk ooit oud Hollandse pannen en oudere Muldenpannen vervangen en hebben om die reden een indifferente waarde.

Constructies

Bij de constructie van de kelder zijn in de opgaande muren vuursteenkeien gebruikt en voor het tongewelf is Vijlense kalksteen gebruikt. Het gebruik van deze lokale bouwmaterialen is typisch voor de streek en de tijd (XIXM). De constructie van de kelder heeft dan ook een hoge monumentwaarde.

De vakwerkconstructies van de bouwdelen 3a, 3b horen bij de oorspronkelijke opzet. Ze zijn, daar waar ze zichtbaar zijn, zo goed als compleet bewaard gebleven. Op enkele plaatsen gaan ze schuil achter afwerkingslagen. De oudste afwerkingslagen horen bij de oorspronkelijke 17^e en 18^e eeuwse opzet of bij de 19^e eeuwse verbouwing. De verwachting is daarom dat de niet zichtbare delen van de vakwerkconstructie daarachter nog aanwezig is. De monumentwaarde van de vakwerkconstructie is dan ook hoog. Dat geldt in het bijzonder voor het eerste dwarsgebint van bouwdeel 3a dat nog het enige overgebleven gebint is van het oude woonhuis. Nader onderzoek van dit gebint kan, als die gelegenheid zich voordoet, mogelijk een datering van dit gebint opleveren.

De kinderbinten van de eerste verdiepingsvloeren en de zoldervloer en de daarin aanwezige ravelingen horen ook bij de oorspronkelijke opzet en hebben daarom een hoge waarde.

Interieur en indeling

De indeling van de bouwdelen 3a en 3b is nog grotendeels de oorspronkelijke uit de 17^e of 18^e eeuw. Die wordt in bouwdeel 3a bepaald door de trappen en de achterwand van de dubbele schouwen en de daarboven gelegen rookkanalen die nog op de oorspronkelijke positie zitten. De wand tussen de overloop en de kamer in de 3^e travee van bouwdeel 3a hoort ook bij die opzet. De indeling heeft dan ook een hoge monumentwaarde. De wand in het 2^e dwarsgebint is in de 20^e eeuw toegevoegd en deelt een oorspronkelijke ruimte over twee traveeën op in tweeën. Van deze tussenwand is de waarde indifferent. De ruimten in de overige bouwdelen hebben geen verdere indeling met binnenwanden.

Van de kaarsnissen in de kelder is die in de achtergevel omlijst door natuursteen. De andere heeft een eenvoudiger uitvoering. Beide zijn waardevol omdat ze net als de keldervensters horen bij de oorspronkelijke opzet en iets vertellen over de wijze van gebruik van deze ruimte. Ze hebben dan ook een hoge waarde.

De gebakken klinkers op de keldervloer zijn typisch voor kelders uit deze periode (XIXM). De vloer heeft een positieve waarde. De waarde van de beganegrondvloer van bouwdeel 3a is indifferent. De delen zijn in de 20^e eeuw vernieuwd. De klinkervloeren van de bouwdelen 3c en d hebben net als de keldervloer een positieve waarde. De vloeren van de eerste verdieping en de zolders zijn nog voorzien van de oorspronkelijke brede vloerplanken en hebben daarom een hoge monumentwaarde.

De gespelderde plafonds en de wandafwerking in stroleempleister horen eveneens bij de oorspronkelijke 17^e of 18^e eeuwse opzet. Op de wand- en plafondafwerking zijn meerdere lagen kalkwitseel aangebracht. Bij de wanden is daarop later behang aangebracht waarvan de jongste laag op basis van de bewoningsgeschiedenis waarschijnlijk in het tweede kwart van de 20^e eeuw te plaatsen is. De interieurafwerking heeft dan ook een hoge monumentwaarde.

De porseleinen schakelaars, ijzeren leidingen en verdeelkasten en zelfs enkele verlichtingsarmaturen van de in de jaren '30 van de 20^e eeuw aangelegde elektrische installatie is vrij compleet en gaaf bewaard gebleven. Ook deze heeft een hoge monumentwaarde.

Bouwkundige elementen (trappen, schouwen, deuren etc.)

De laddertrappen horen mogelijk bij de oorspronkelijke opzet en zijn daarmee typisch voor een 17^e of 18^e eeuwse gebouw. Ze zijn elders al vaak vervangen en daarmee zeldzaam. Bovendien zijn ze gaaf. Ze hebben om die reden een hoge monumentwaarde. De keldertrap en het trapdeel vanaf de begane grond tot aan het bordes horen bij de modernisering uit het midden van de 19^e eeuw, ze hebben daarom een positieve monumentwaarde.

De oorspronkelijke schouwen in bouwdeel 3a zijn gesloopt. Op de begane grond rest daarvan alleen nog de achterwand in Vijlense kalksteen, de ravelingen in het plafond en de stijlen in het 3^e dwarsgebint waarin sporen van de nokken of schoren voor de rookvang gezeten hebben aanwezig. Op de eerste verdieping en de zolder is een van de twee rookkanalen nog aanwezig en van het tweede zijn sporen achtergebleven. Ook de kachels, waarvan de doorvoeren nog te zien zijn, zijn weggehaald. De overgebleven delen en sporen van de schouwen en rookkanalen hebben een hoge waarde. Ze vertellen als een van de belangrijke elementen het verhaal van de functie en indeling van het vakwerkhuis.

De schouw in bouwdeel 2d heeft een positieve monumentwaarde. Eenvoudig qua opzet maar hij vertelt iets over het gebruik van dit bouwdeel.

De opgeklampte deuren, de paneeldeuren en het bijbehorende hang en sluitwerk horen deels bij de oorspronkelijk 17^e of 18^e eeuwse opzet en deels bij de 19^e eeuwse modernisering. Ze zijn gaaf en hebben een hoge monumentwaarde.

Andere historische aspecten.

De machine die aangetroffen is in bouwdeel 3d past mogelijk op een sokkel in bouwdeel 4b. Daarmee zou de daar aanwezige installatie iets completer worden. Daarmee wordt het verhaal van de functie van die ruimte en installatie completer. Deze machine heeft derhalve een hoge monumentwaarde.

Het bakhuis (gebouw 4)

Het bakhuis is bij dit onderzoek slecht globaal onderzocht. Ook de interne waardenstelling beperkt zich daarom tot de hoofdlijnen.

Het gevels, dak en constructie van het bakhuis zelf, althans het restant daarvan nadat de oven er in 1960-1962 vanaf gesloopt is, heeft een hoge monumentwaarde. De oorspronkelijke opzet is mogelijk terug te voeren tot de 17^e of 18^e eeuw. Indifferente waarden hebben de betonblokvulling van de achtergevel, de gevelbekleding van de voor en achtergevel en de vakvulling met houtwolcementplatten.

De monumentwaarde van de aanbouw (bouwdeel 4b) is positief vanwege de oorspronkelijke deur en venster en het gebruik van veldbrandsteen. Het dak is in zijn geheel eind 20^e begin 21^e eeuw vernieuwd en heeft een indifferente waarde.

In het interieur zijn enkel de installatie voor onder andere de nog aanwezige boterkarnmachine, die aangedreven wordt door de elektromotor van waarde. Die is te plaatsen in de eerste helft van de 20^e eeuw toen elektrische aansluitingen in deze regio nog geen vanzelfsprekendheid waren. Dat maakt de installatie bijzonder. Hij is bovendien zeldzaam. Weliswaar is de installatie niet meer helemaal compleet maar de waarde is toch hoog.

7. Advies

Lang niet alles kon bij deze bouwhistorische verkenning in detail onderzocht worden. Zo kon onder andere niet achter alle afwerkingslagen in het pand gekeken worden. Voor toekomstig onderzoek of bij verdergaande ontmanteling van het pand wordende volgende aanbevelingen tot nader onderzoek gedaan:

- *Dendrochronologisch onderzoek* bij de houtconstructies waarvan op basis van dit onderzoek en de relatieve chronologie aantoonbaar is dat ze van voor 1829 zijn, maar waarvan de bouwtijd niet goed te duiden is. Daarvoor komen in aanmerking bouwdeel 1b, 1c, 3a, 3b en 4a. Daarbij is met name het eerste dwarsgebint van bouwdeel 3a, de uitbreiding van het vakwerkhuis (bouwdeel 3b) en het bakhuis (4a) interessant. Van de bouwdelen 1b en 1c is weliswaar al duidelijk dat ze tussen 1783 en 1829 zijn gebouwd, maar hier is het interessant hoe snel het hoevecomplex zich ontwikkeld heeft. Een datering van de vakwerkconstructie van het bakhuis kan dit bouwdeel een duidelijkere plek in de ontwikkelingsgeschiedenis van het complex geven. Omdat er sterke twijfel is over de datering van bouwdeel 3d in 1932 zou ook dit bouwdeel in aanmerking komen voor dendrochronologisch onderzoek.
- *Nader onderzoek naar de oorspronkelijke opzet van bouwdeel 3a.* Achter de diverse afwerkingslagen gaat een deel van de vakwerkconstructie schuil. Bij (gedeeltelijke) ontleistering, ontmanteling of sloop is het aanvullend bouwhistorisch onderzoek aan te bevelen. Dat kan in de vorm van bouwhistorische begeleiding, waarbij vrijkomende bouwsporen gedocumenteerd worden. Er kan ook voor gekozen worden om gericht destructief onderzoek te doen zodat er in een ontwerpfase al rekening gehouden kan worden met de tijdens dit onderzoek aangetroffen bouwsporen. Onderzoeksvragen in dat kader zouden onder andere de volgende kunnen zijn:
  1. De opbouw van de dwarsgebinten, met name het eerste dwarsgebint dat onderdeel was van een ouder woonhuis en het derde dwarsgebint met de dubbele schouw.
  2. De opbouw van de vakwerkconstructie van de achtergevel en daarin aanwezige oorspronkelijk gevelopeningen.
  3. De (oorspronkelijke) positie van een inpandige toegang naar de kelder.
  4. De (oorspronkelijke) positie van trappen.
  5. Sporen van een ruimte-indeling.
- *Kleuronderzoek* naar het schilderwerk van de vensters, deuren, wand- en plafondafwerking. Met daarbij aandacht voor de lagen witsel op de wanden en eventueel geschilderde versieringen daarop.
- *Behang*: onderzoek naar de verschillende lagen papierbehang en het koppelen van een datering daaraan.
- *Kapconstructie schuur.* De hogere delen van de kap van de grote schuur (bouwdeel 1a en 1b) zijn niet van dichtbij bekeken. Nader onderzoek kan onder andere informatie opleveren over:
  1. telmerken en paringstekens op alle onderdelen van de constructie.

2. de mogelijke aanwezigheid van een zeeg
3. een mogelijk nog aanwezige oorspronkelijke spoor
4. verdwenen schoren die de scheefstand kunnen verklaren.

- *Archeologisch (voor)onderzoek* bij graafwerkzaamheden op het terrein. Denk daarbij aan sporen van funderingsresten, paalsporen van oudere bebouwing, gedempte sloten en afvalkuilen.
- *(Draag)constructieve analyse & schadeopname met schadeanalyse* bij de grote schuur (gebouw 1) en het vakwerk woonhuis (gebouw 3). Voorafgaand aan een instandhoudings- en of restauratieplan is het raadzaam om bij de grote schuur de oorzaak en de gevolgen van de scheefstand nader te onderzoeken. Dit onderzoek kan, aanvullend aan deze bouwhistorische verkenning, een kader geven voor de keuzes die gemaakt moeten worden bij de restauratieaanpak. Datzelfde geldt voor de vakwerkwoning. Hier is door achterstallig onderhoud en lekkages schade ontstaan aan de houtconstructies, vloeren en wand- en plafondafwerkingen.

8. Literatuur- en bronnenoverzicht

Literatuur:

- Agt, J.F. van, *De Monumenten van Geschiedenis en Kunst, Zuid-Limburg Vaals, Wittem en Slenaken*, Staatsuitgeverij 's-Gravenhage 1983;
- Blijdenstijn, Ronald en Stenvert, Ronald, *Bouwstijlen in Nederland 1040-1940*, Uitgeverij Sun Nijmegen 2000;
- Berends, G., *Historische houtconstructies in Nederland*, SHBO 1996;
- Bosch, Peter W., *Het voorkomen en gebruik van natuurlijke bouwsteen in Limburg in: Delfstoffen in Limburg*, Afdeling Limburg der Nederlandse Geologische Vereniging 1989;
- Bot, Piet, *Vademecum historische bouwmaterialen, installaties en infrastructuur*, Uitgeverij Veerhuis, Alphen a/d Maas 2009;
- Eggen, Coen, *Vakwerkbouw 600 jaar bouwen met hout en leem in Zuid-Limburg en omstreken*, Vantilt, Nijmegen 2016;
- Groot dr. ir C. en Gunneweg J., *Deelonderzoek Kwaliteitseisen Restauratiebaksteen in Totaalonderzoeksproject Aanpak Vochtproblematiek Massief Metselwerk Delft*, december 2005;
- Haslinghuis, dr. E.J. en Janse dr. ing. H., *Bouwkundige termen, verklarend woordenboek van de westerse architectuur-en bouwhistorie*, Primavera Pers, Leiden 2005;
- Hekker, R.C., *De ontwikkeling van het boerenhuis in Limburg* in Publications de la Société Historique et Archéologique dans le Limbourg 1942-'46, blz. 25-83;
- Hemert, Ries van, *Kozijnen ramen deuren luiken. Handboek voor timmerlieden betrokken bij restauratie van monumenten*, Amsterdam: Stichting Nationaal Restauratie Centrum (2e geheel herziene en uitgebreide druk) 2009;
- Hemert, Ries van, *Houtconstructies balklagen gebinten en kapconstructies*, NRC 2013;
- Hemert, Ries van, *Smeedwerk / Ijzerwaren* NRC 2019;
- Janse, Herman, *Houten kappen in Nederland 1000-1940*. Delftse Universitaire Pers, Delft/Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Zeist 1989;
- Janse, Herman, *Trap en Trede*, RDMZ /SDU Uitgevers, Zeist 1995;
- Koldeweij, Eloy (eindredactie), *STUC kunst en techniek*, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed Amersfoort en Uitgeverij Waanders Zwolle 2010;
- Meindersma, K.T., *Achter slot en Grendel*, Den Haag 1994;
- Putten, M.J. van, Tolboom, M.A., Geerts, H.M.M., *Gemeente Vaals een Archeologische Inventarisatie, Verwachtings- en Beleidsadvieskaart*, BAAC rapport V-09.0023, Deventer 2010;
- Quist, Wido en Tolboom, Hendrik-Jan, *Natuursteen in Limburg Natuursteen uit Limburg*, Delftdigitalpress Delft, 2017;
- Roks, Truus, *Oud Schrift in Limburg Les- & oefenboek voor het leren lezen van oude handschriften*, Walburg Pers, Zutphen 2011;
- Schrijnemakers, Prof. dr. M.J.A.H. (Arthur), *Codex Nederlands Limburgse Toponiemen*, Stichting Cultuurhistorische uitgaven Geleen, Geleen 2014;
- Stenvert, Ronald en Tussenbroek van, Gabri, *Inleiding in de Bouwhistorie opmeten en onderzoeken van oude gebouwen*, Uitgeverij Matrijs, 2015;
- Trefois, Clemens V., *Van vakwerk tot baksteenbouw*, Uitgeverij Danthe N.V. Sint Niklaas 1979;

- Trefois, Clemens V., *Het Boerendak*, Uitgeverij Danthe N.V. Sint Niklaas 1980;

Online en overige:

- Archief Vaals: Gemeentearchief Vaals (<https://www.vaals.nl/bestuur-en-organisatie/gemeentearchief>)
- De Auw Kapel: Heemkundevereniging de Auw Kapel Lemiers
- René Kremer
- Willy Merckelbach
- De Vree, Joost: www.joostdevree.nl (bouwkundige termen)
- Familysearch: <https://www.familysearch.org/nl/>: In de beeldbank van deze website kunnen o.a. scans van originele aktes van de burgerlijke stand en volkstellingen geraadpleegd worden.
- GenDaLim 7: Genealogische Databank Limburg CD 7
- Historische woordenboeken (<http://gtb.inl.nl/search/#>)
- Kadaster: Kadaster Archiefviewer (www.kadaster.nl)
- hulpkaarten
- veldwerken
- NL-HaNA: Nationaal Archief binnenlandse kaartencollectie
Online Beeldbank: www.nationaalarchief.nl/onderzoeken/fotocollectie/
- RCE: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed:
- Monumentenregister nr. 20237: www.cultureelerfgoed.nl
- Beeldbank: www.beeldbank.cultureelerfgoed.nl/
- Minuutplannen en Oorspronkelijke Aanwijzende Tafels (OAT)
- SHBO: Archief Stichting Historisch Boerderij Onderzoek
- RHCL: Regionaal Historisch Centrum Limburg:
BS: Burgerlijke Stand (geraadpleegd via www.wiewaswie.nl)
- Vaals;
- Wittem;
PKL: Perceelsgewijze Kadastrale Legger
01.075 Archieven van de Landen van Overmaas:
- 9509-9527 9599-9527 Akten van overdracht en verbintenis 1588-1795 (geraadpleegd via www.archieven.nl);
- 9557 Leggerboek der hooftbancke Holseth, Vaels en Vijlen' 1737 (geraadpleegd via scans beschikbaar gesteld door Sankt Tolbert)
- 9580 Lijste van de vordere familien binnen de banque van Holseth, Vaels en Vijlen dye aldaer wonen ... 1-3 juni 1665 (eigen foto's en transcriptie Hub Vanhommerig)
- 9711 Akten van overdracht en verbintenis, 1619-1679 van de Schepenbank Einrade (geraadpleegd via www.archieven.nl);
- SBB: Staatsbibliotheek Berlin
- Sankt Tolbert: Heemkunde Vereniging Sankt Tolbert Vaals
- Jo van der Meij
- Jan Francotte
- UDS: Utrechts Documentatiesysteem (www.documentatie.org)
- Etymologiebank (www.etymologiebank.nl)

9. Bijlagen

Plattegronden, gevels en doorsneden:

- De vakwerk woning	(gebouw 3)	119
- De grote schuur	(gebouw 1)	125
- Het bakhuis	(gebouw 4)	127
- De woning met stal	(gebouw 2)	128

Fasering:

- De vakwerk woning	(gebouw 3)	128
- De grote schuur	(gebouw 1)	129

Waardenstellings-representatietekeningen

- De vakwerk woning	(gebouw 3)	132
- De grote schuur	(gebouw 1)	133

9.1 Toelichting bij de faseringstekeningen:

De bouwgeschiedenis wordt in deze verkenning geïllustreerd met faseringstekeningen. In de plattegronden van de bestaande toestand zijn de belangrijkste bouwfasen ingetekend en voorzien van een kleurcodering conform onderstaande legenda. Van de vloer- en de plafondafwerkingen is in de regel de oudste nog aanwezige fase aangegeven. Achter deze afwerkingen kunnen echter nog oudere fases schuilgaan. Daarnaast kunnen er op wanden jongere afwerkingslagen aanwezig zijn. Bij het bestuderen van de faseringstekeningen van dit gebouw dient hier rekening mee gehouden te worden en teruggegrepen te worden op de tekst van het betreffende bouwdeel in hoofdstuk 4 en 5.

Niet alle fasen zijn relevant voor bij tekening. Fases die niet voorkomen in de betreffende tekening zijn in de legenda bij die tekening weggegelaten. Wandafwerkingen worden in de faseringstekeningen niet weergegeven

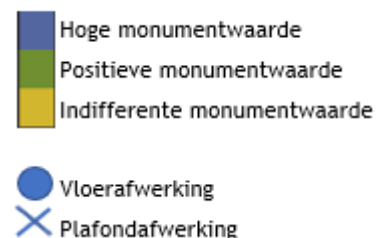
Fase 1a: XVII-1829 oude woonhuis
Fase 1b: XVII-1829 bouwdeel 3a
Fase 1c: XVII-1829 bouwdeel 3b
Fase 1d: 1783 bouwdeel 1a
Fase 1e: 1783-1829 bouwdeel 1b en 1c
Fase 2a: 1842 bouwdeel 2a
Fase 2b: 1842-1861
Fase 3: 1932
Fase 4: 1953
Fase 5: 1960-1976
Fase 6: 1991
Fase 7: 2020

Figuur 186: Legenda faseringstekeningen

9.2 Toelichting bij de waardenstellings-representatietekeningen

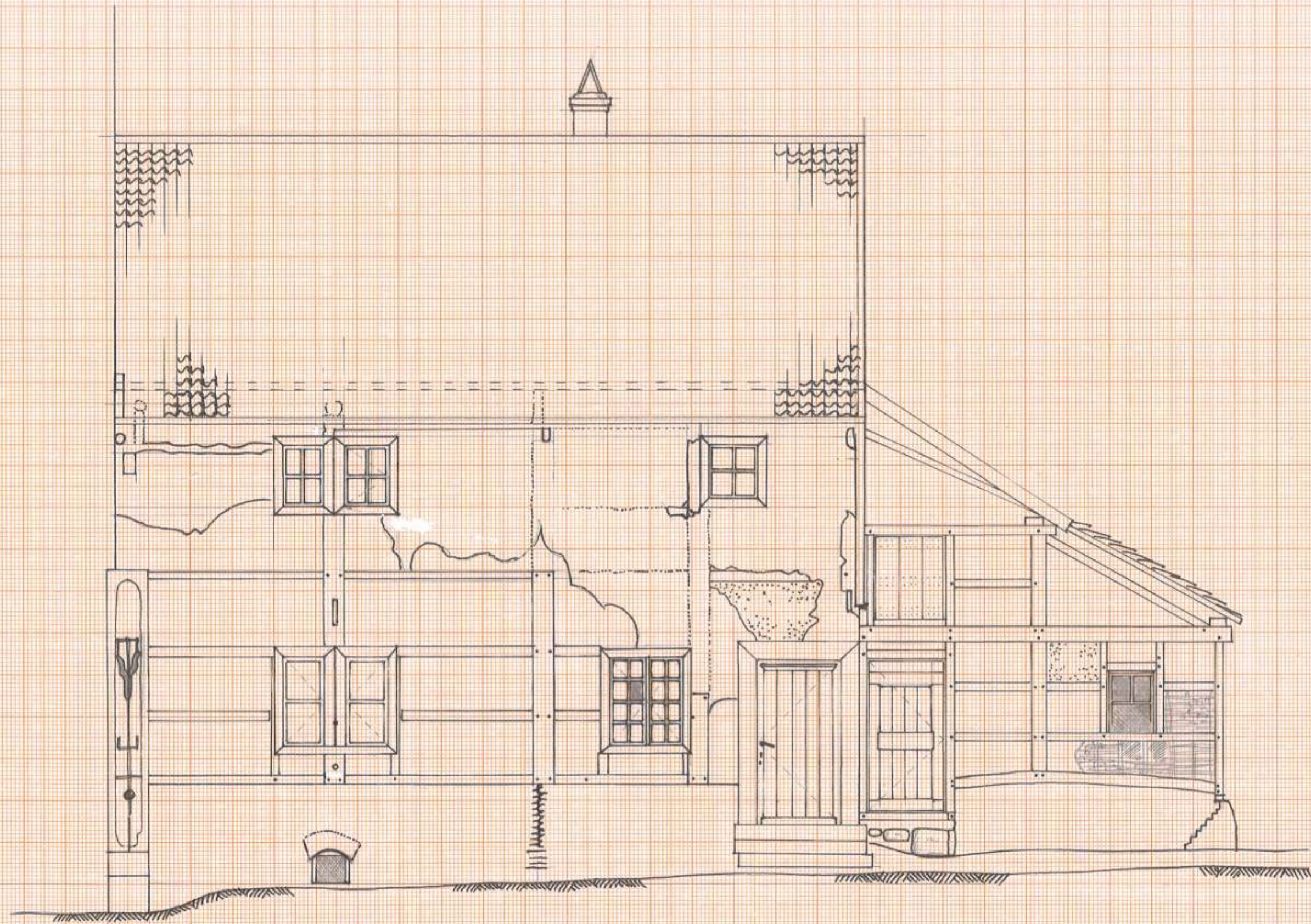
In deze tekeningen wordt de waardenstelling uit hoofdstuk 6 verbeeld in de plattegronden van het onderzoekspand. Hierbij wordt een onderscheid gemaakt tussen:

- Hoge monumentwaarden: deze onderdelen/ aspecten zijn van cruciaal belang voor de structuur en/of betekenis van het object ('afleesbaarheid van het verhaal van het gebouw').
- Positieve monumentwaarden: deze onderdelen/ aspecten zijn van belang voor de structuur en/of betekenis van het object.
- Indifferente monumentwaarden: deze onderdelen/ aspecten zijn van relatief weinig of geen belang voor de structuur en/of betekenis van het object.

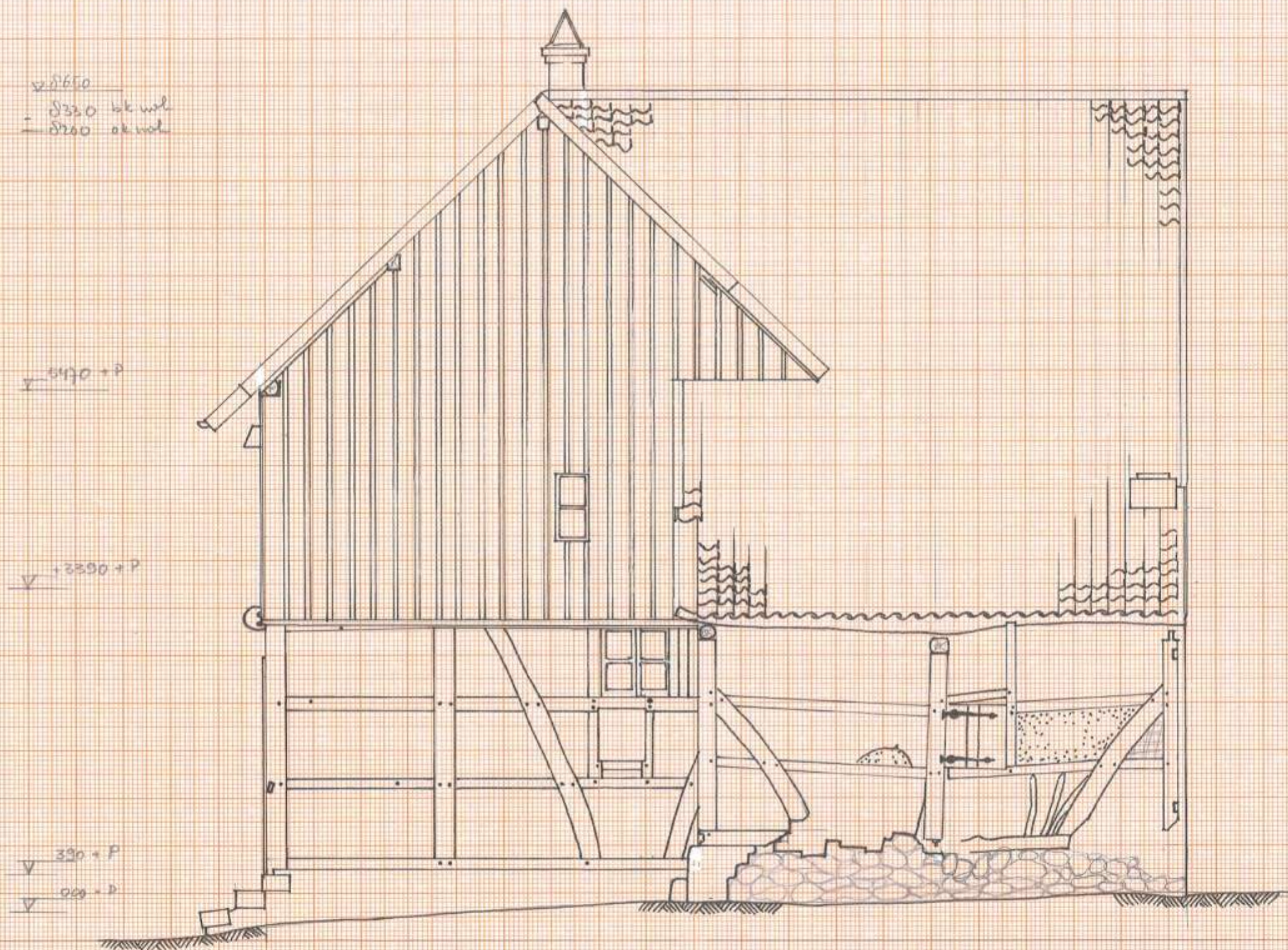
Figuur 187: Legenda waardenstellings-representatietekeningen

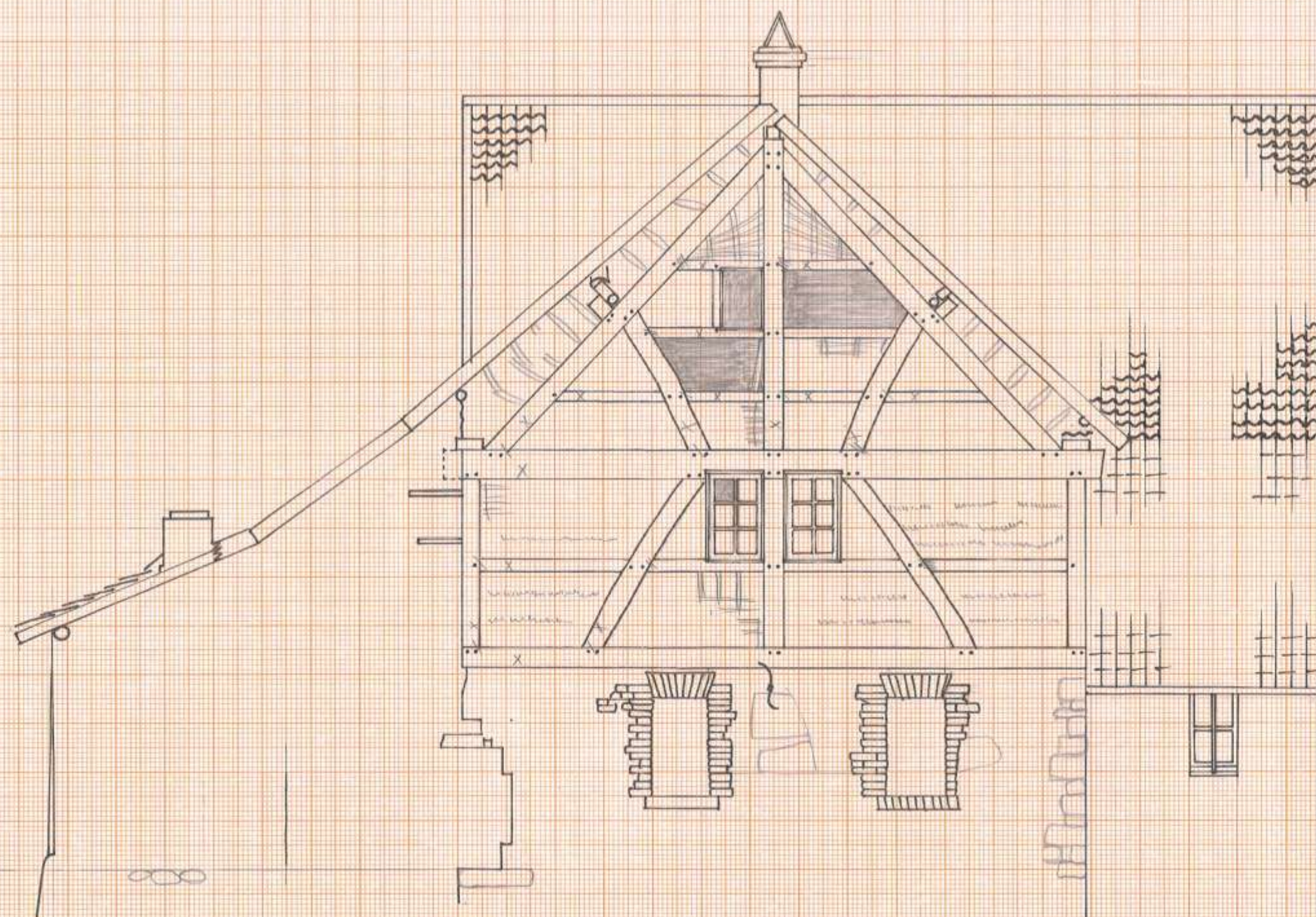
Voorgevel vakwerkhuis (bouwwerk 3) schaal 1:50

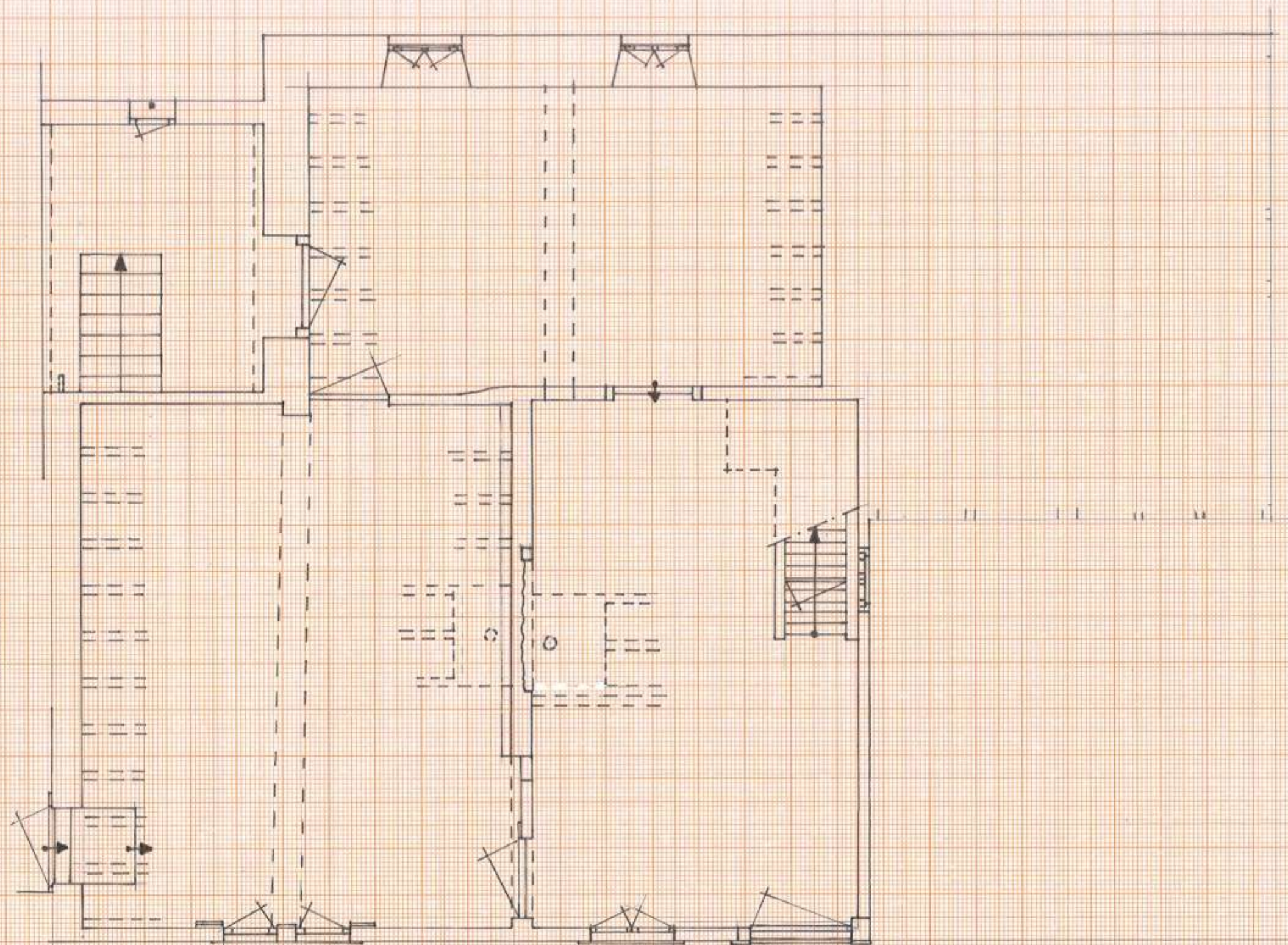
Rechterzijgevel vakwerkhuis (bouwwerk 3) schaal 1:50

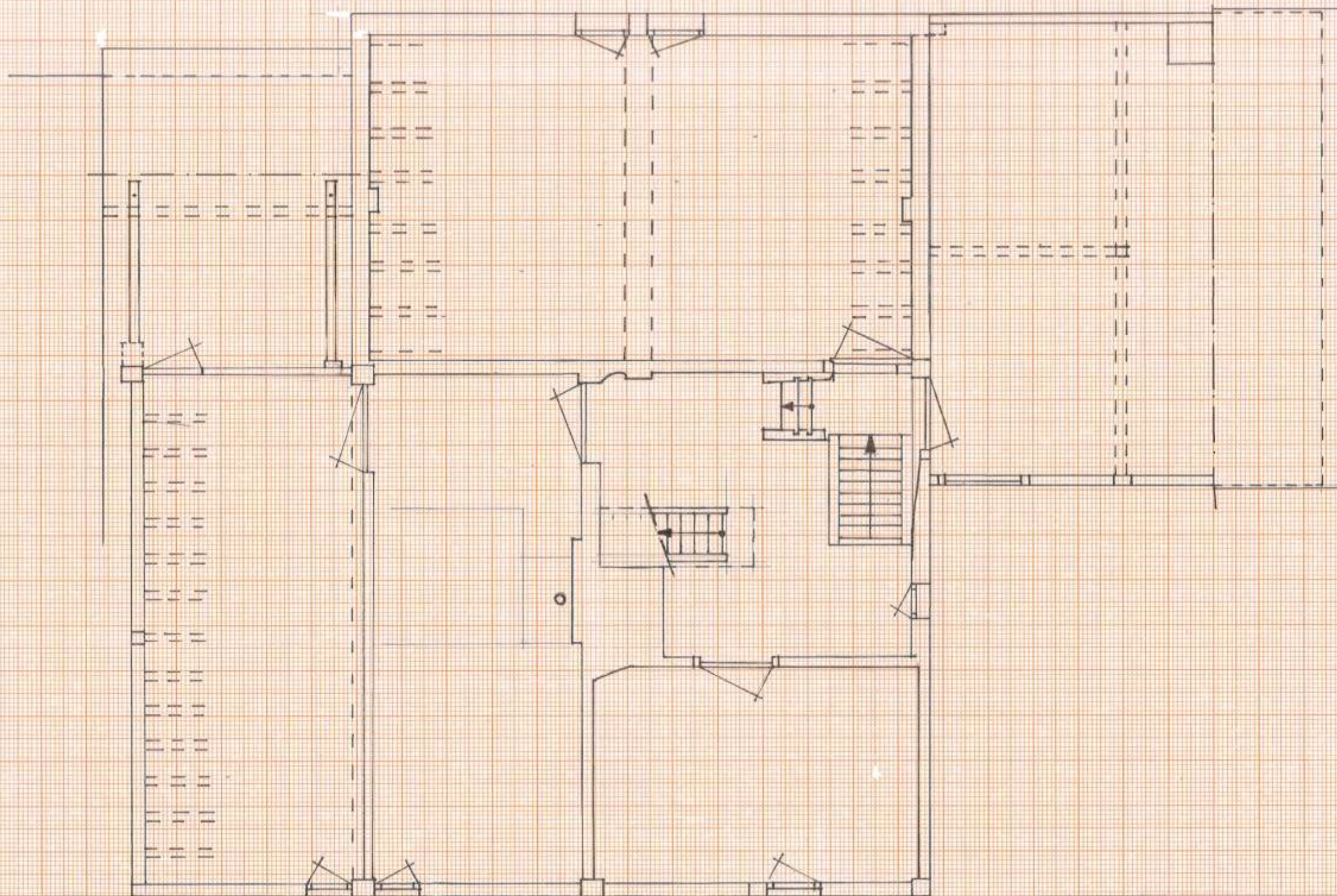
Achtergevel vakwerkhuis (bouwwerk 3) schaal 1:50

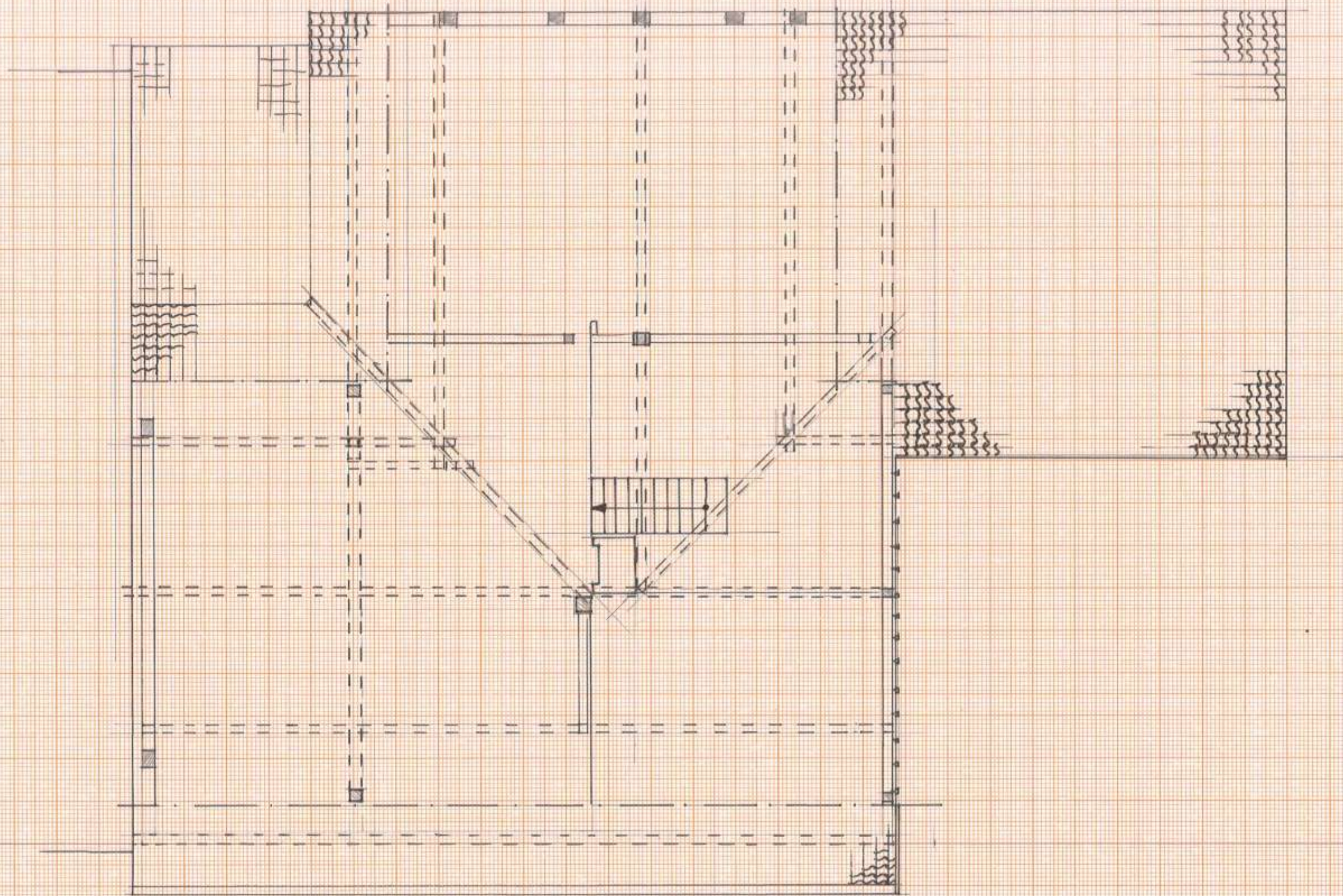
Plattegrond begane grond vakwerkhuis (bouwwerk 3) schaal 1:50

Plattegrond 1^e verdieping vakwerkhuis (bouwwerk 3) schaal 1:50

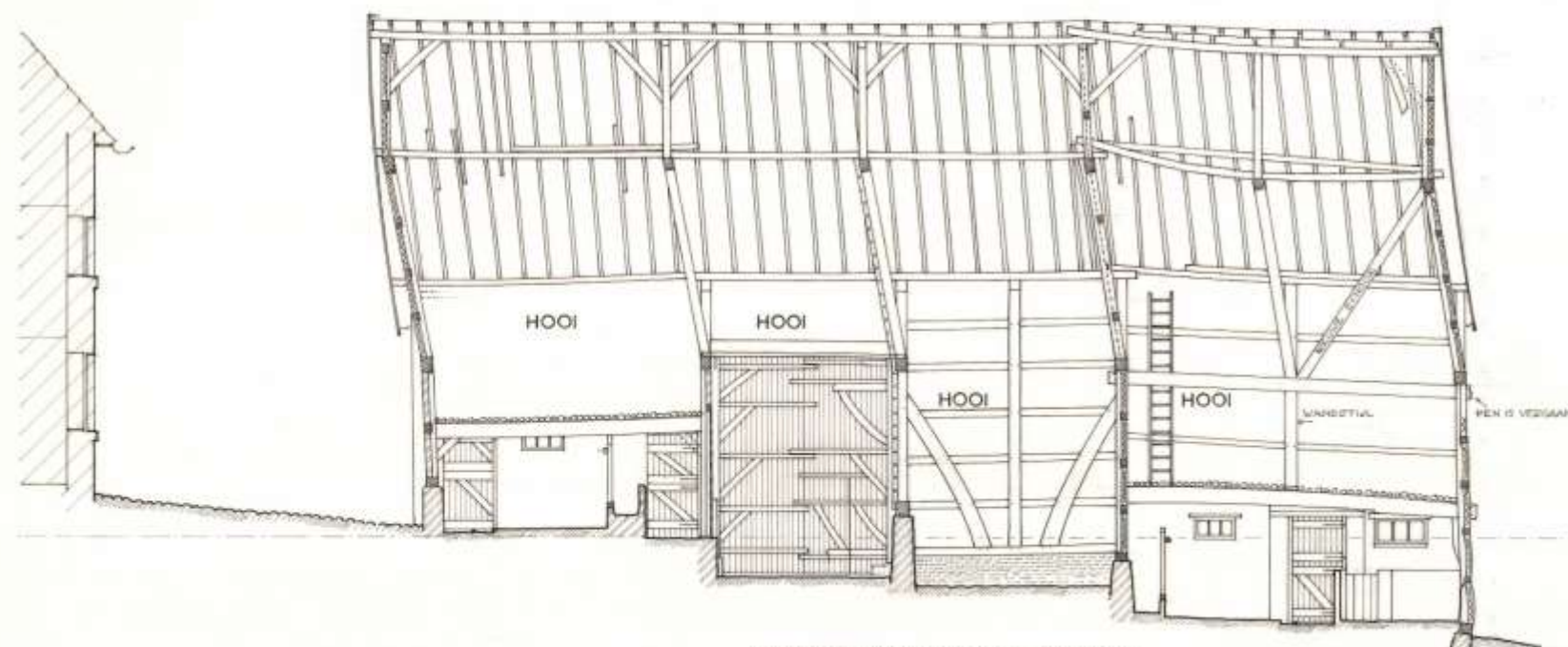

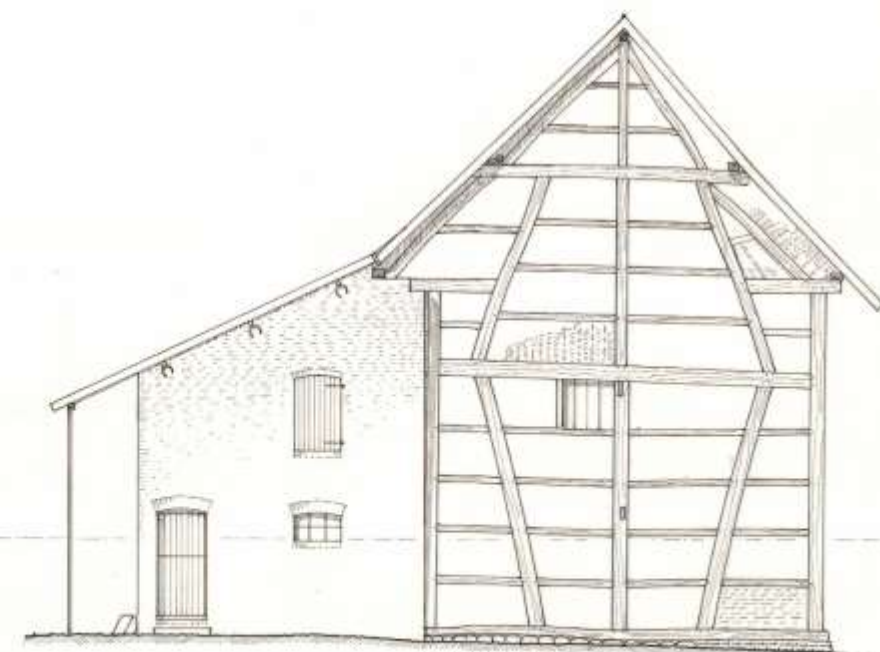
Plattegrond zolder vakwerkhuis (bouwwerk 3) schaal 1:50

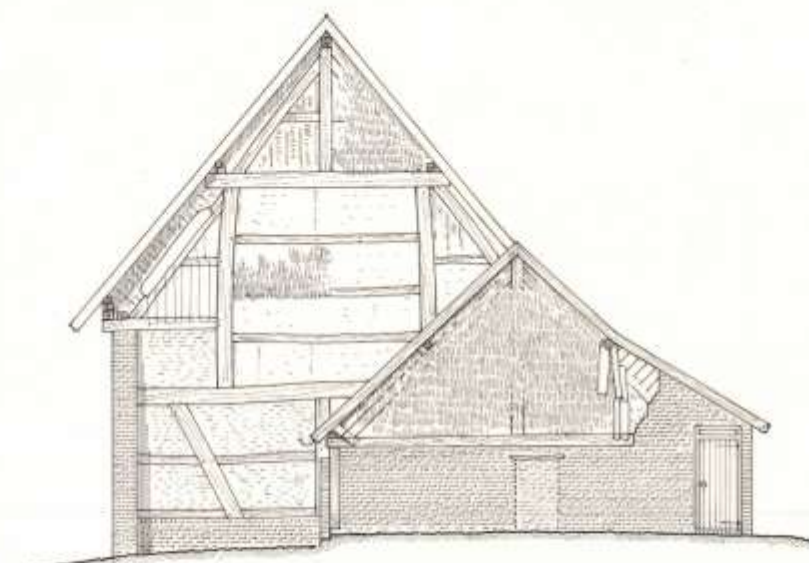
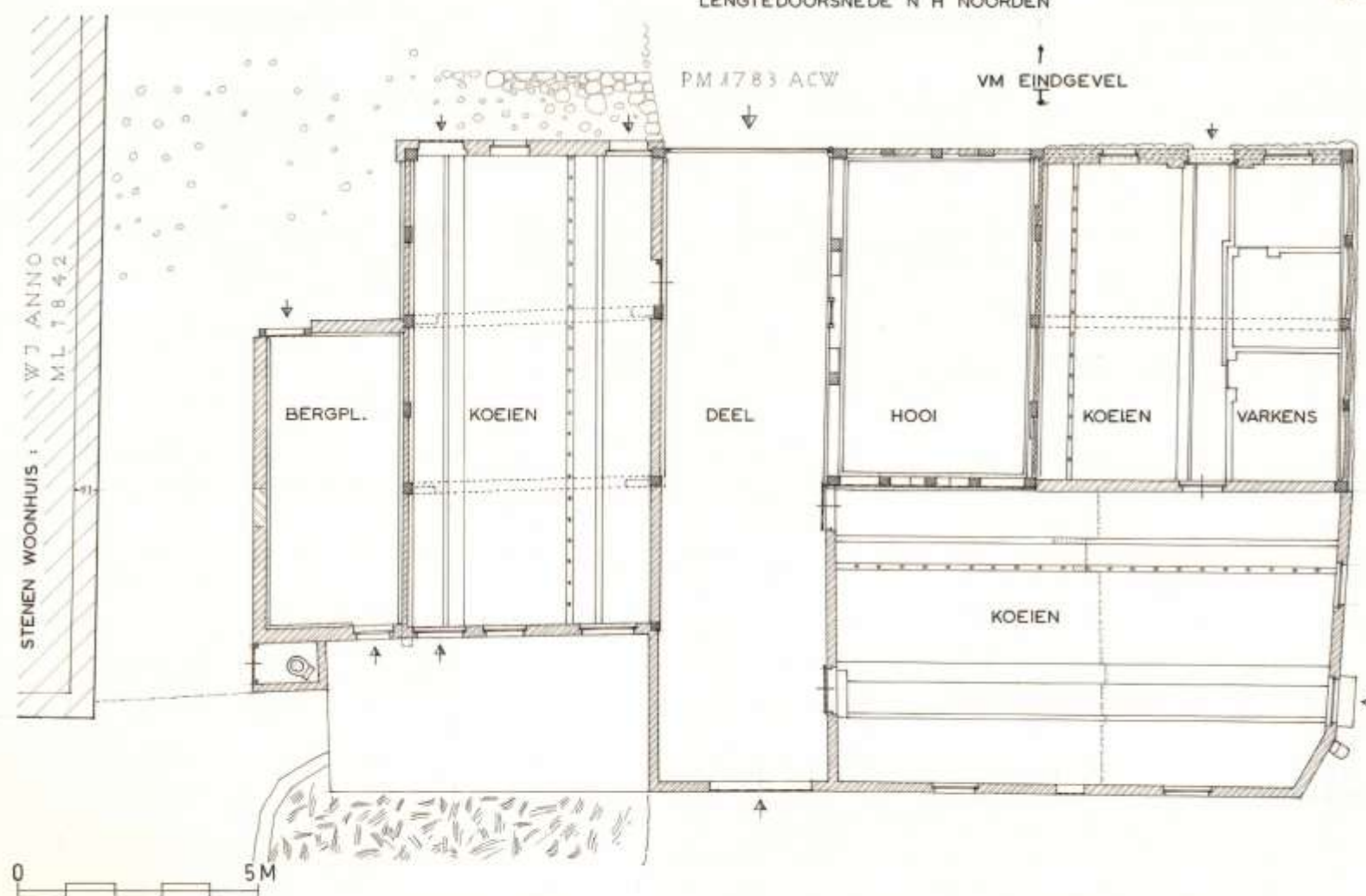
SCHEVE STAND VAN DE SPANTEN: DE SPOREN ZIJN VERNIEUWD, TOEN HET STRODAK VERVANGEN WERD
74 cm 71 cm 71 cm 58 cm 61 cm 61 cm

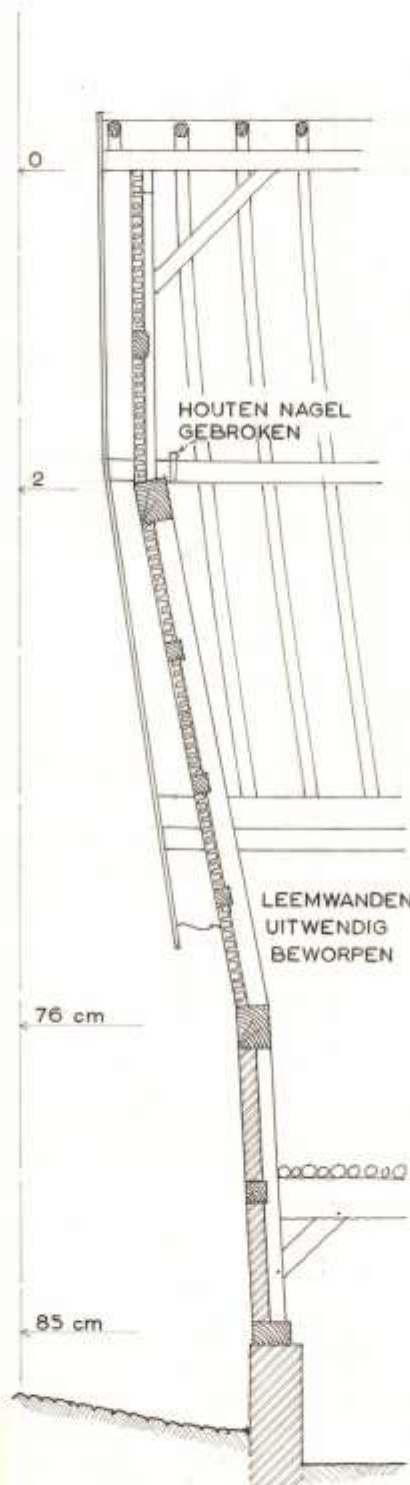
LENGTEDOORSNEDE N H NOORDEN

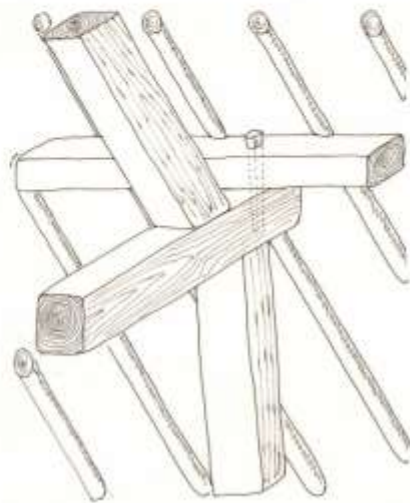
OOSTGEVEL

WESTGEVEL MET GED. VLAS-STROBEKLEDING

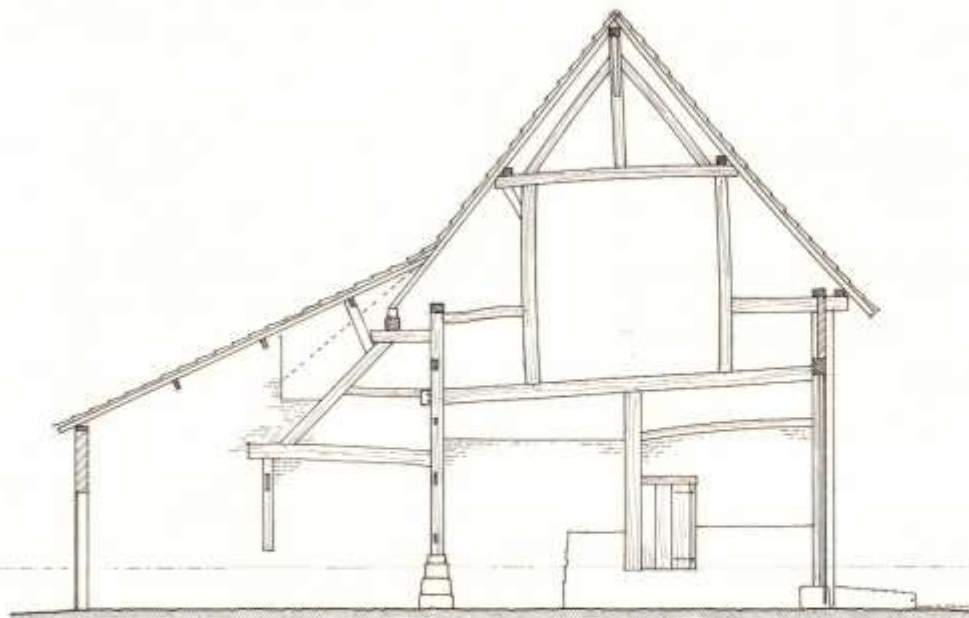
DOORSNEDE WESTGEVEL MET LOODLIJN

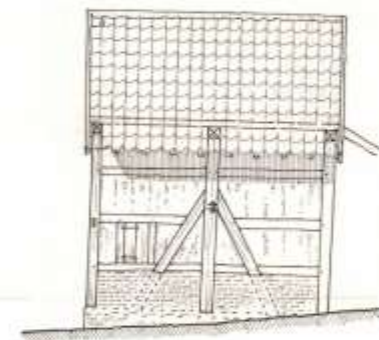
ER ZIJN GEEN SCHOREN OF
WINDVERBAND AANWEZIG
WEL BIJ DE NOKMAKELAAR
NU PANNEN MET STRODOKKEN

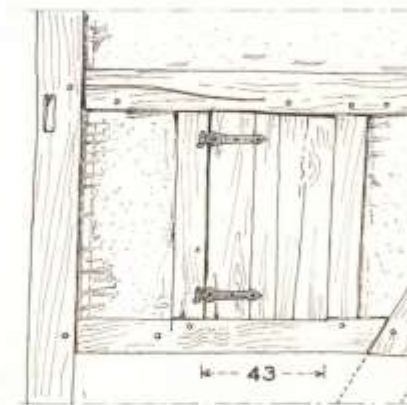
SCHETS- SITUATIE SCH. 1-500 HEEVE MET 32 HA LAND

DOORSNEDE OVER DE DWARSDEEL.

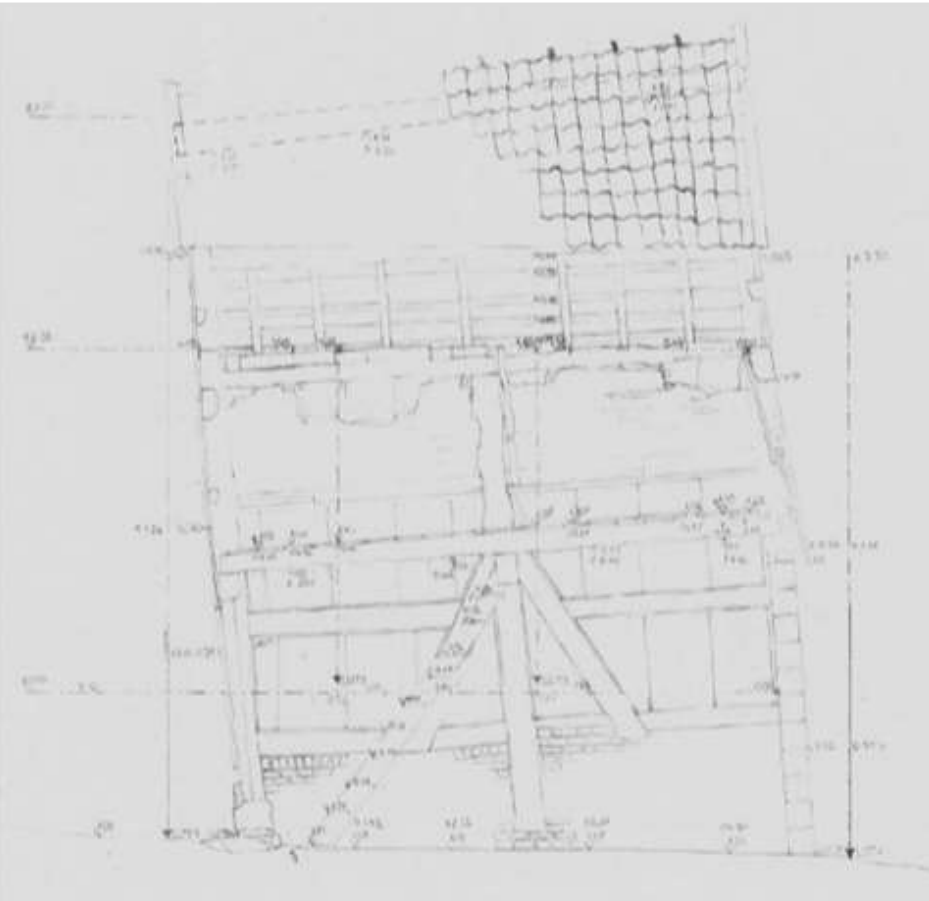
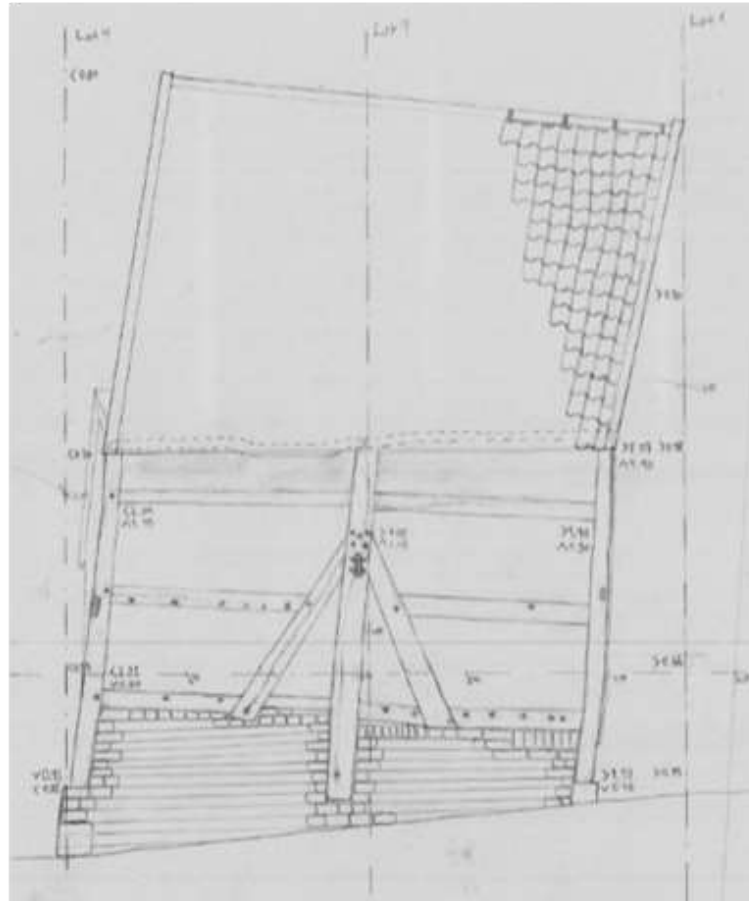
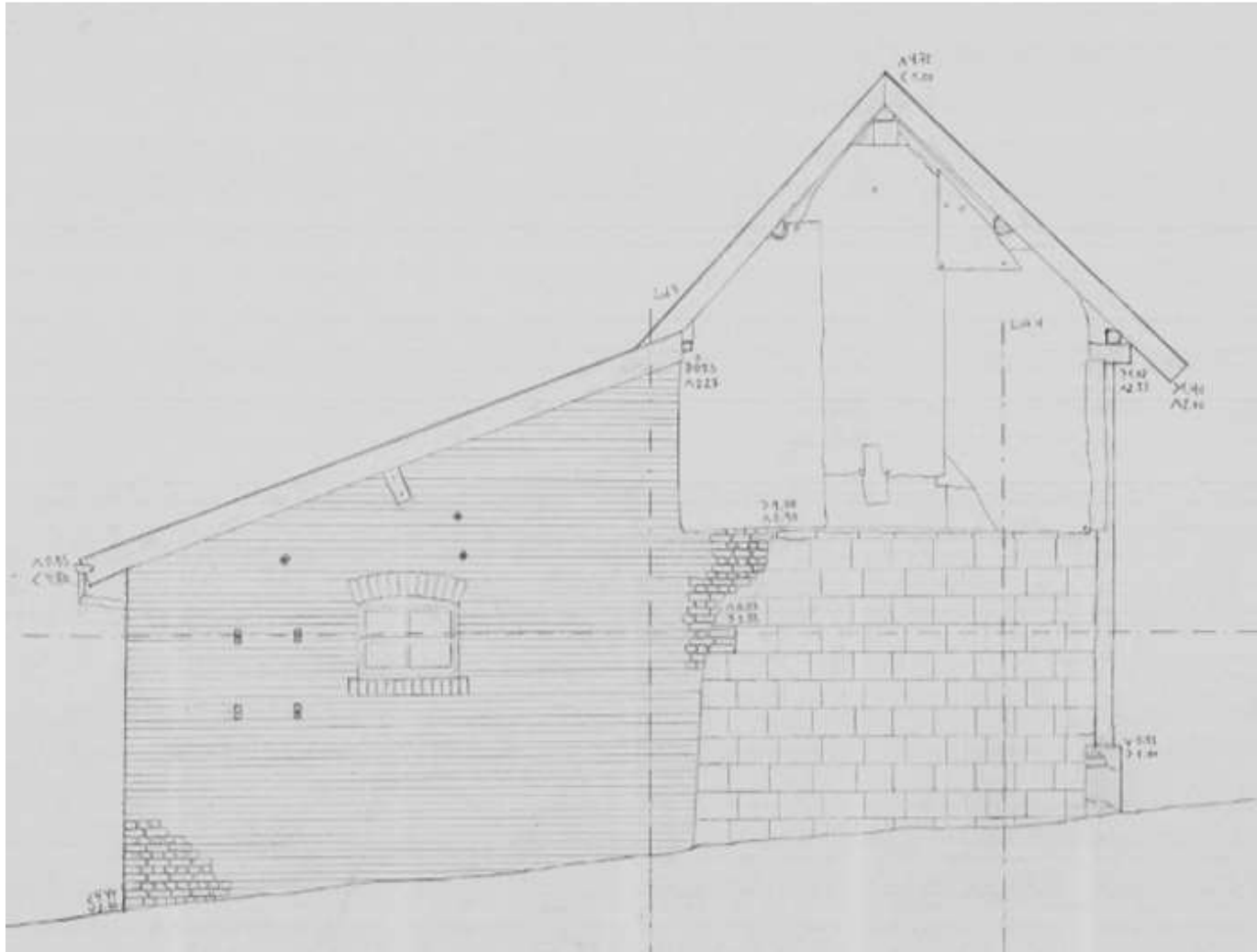
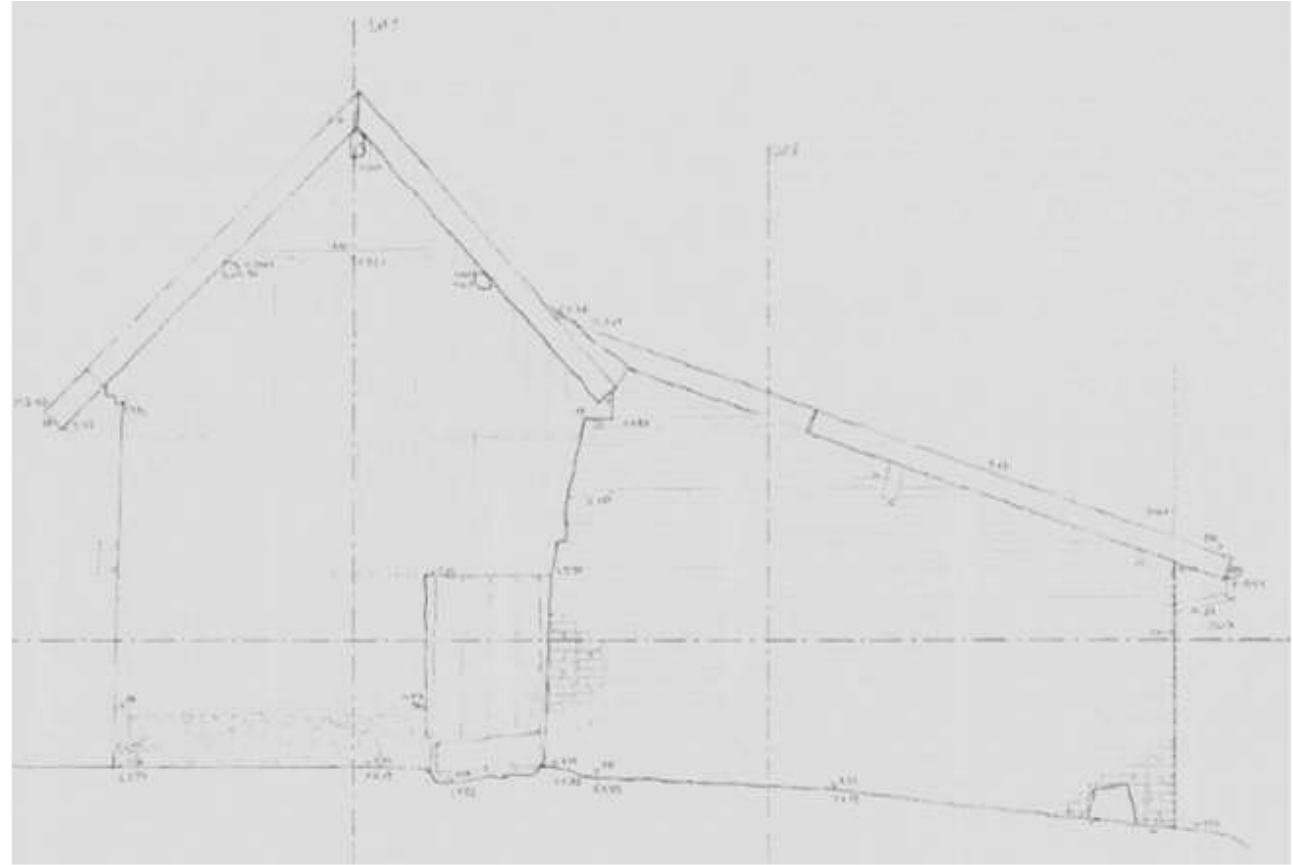
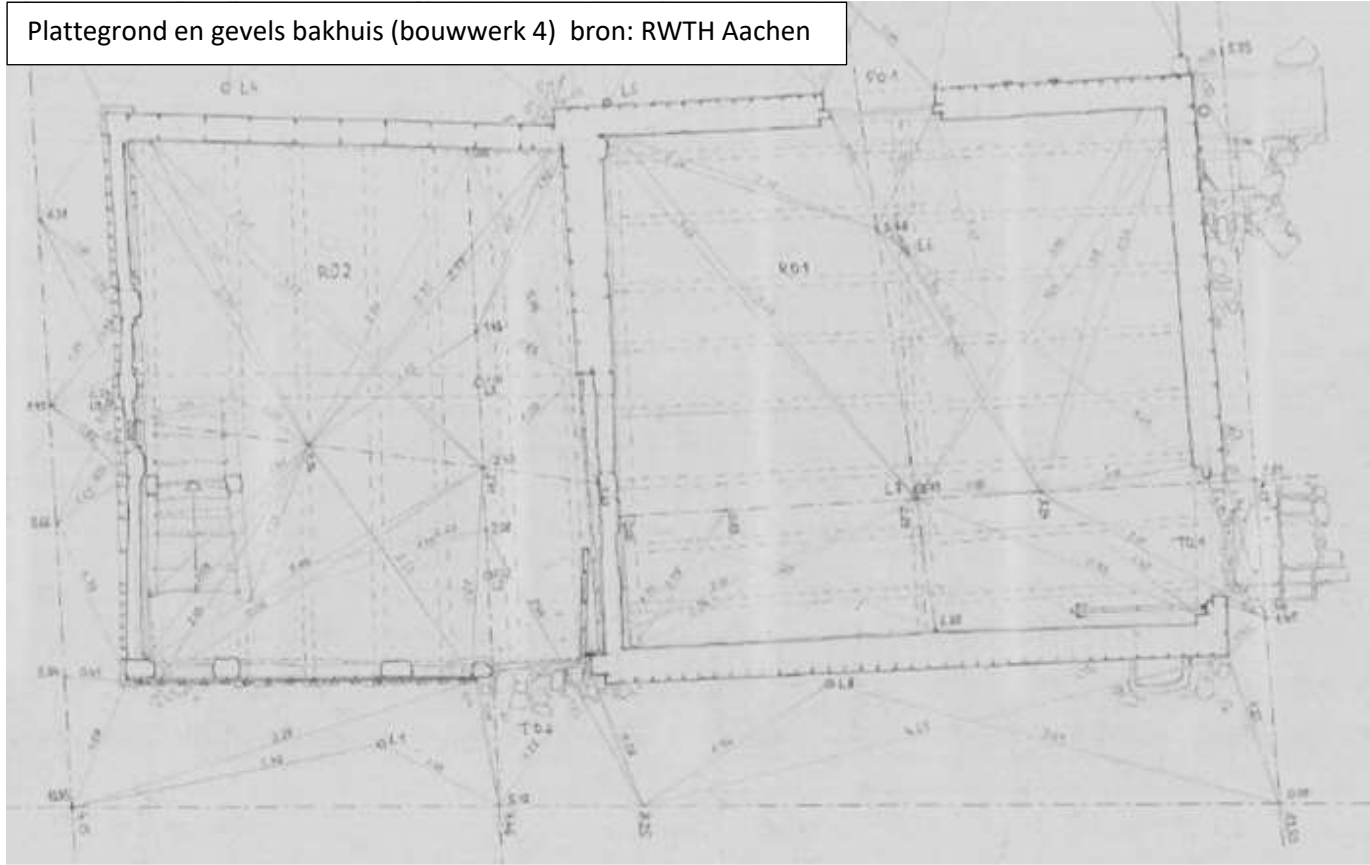
VM BAKHUIS EN

DETAIL

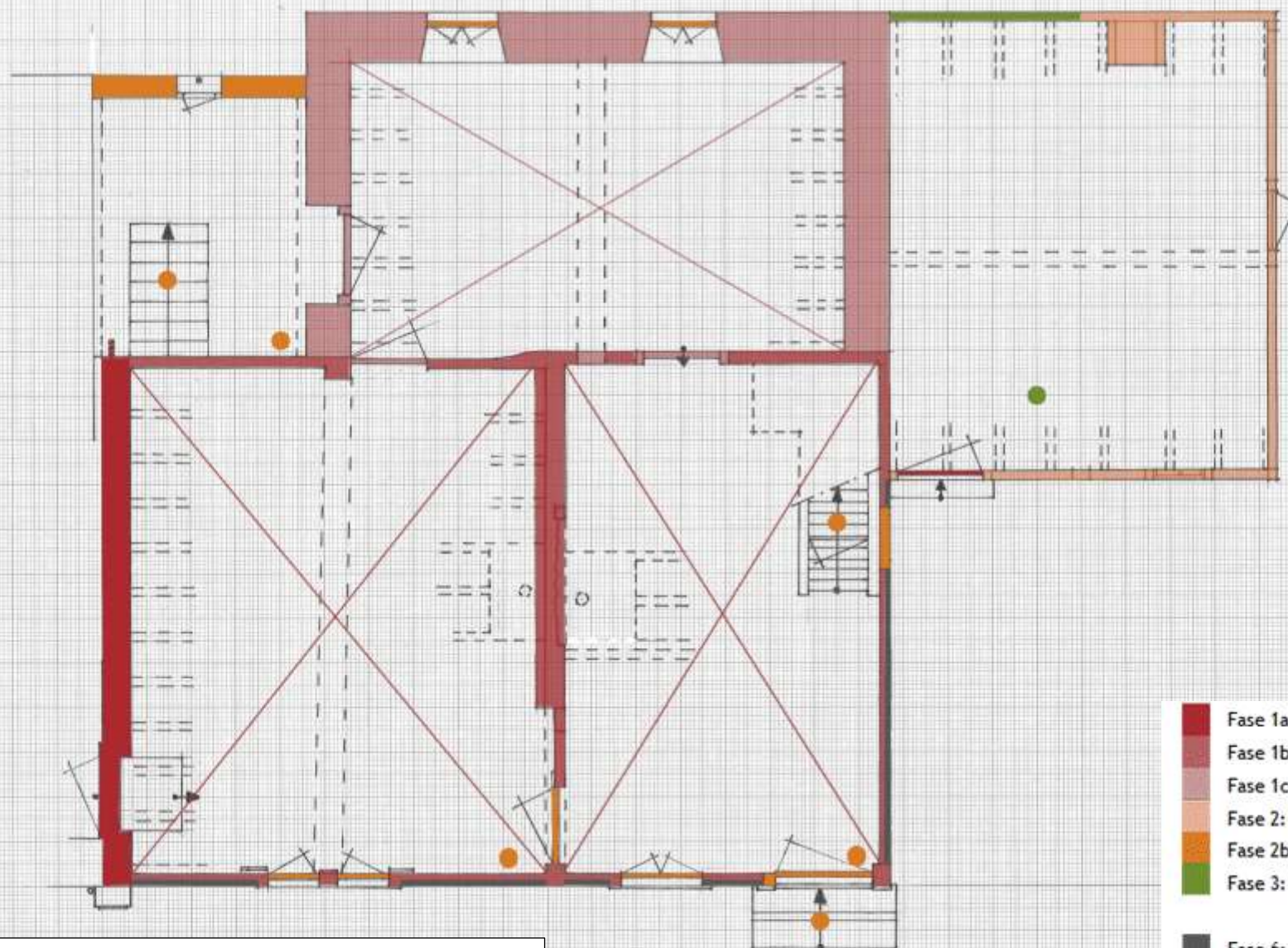
Plattegrond en gevels bakhuis (bouwwerk 4) bron: RWTH Aachen

Bouwtekening Omgevingsvergunning 2020 (bouwwerk 2) verkleind van verlengd A0 naar A3 bron: SG bouwkundig adviesbureau

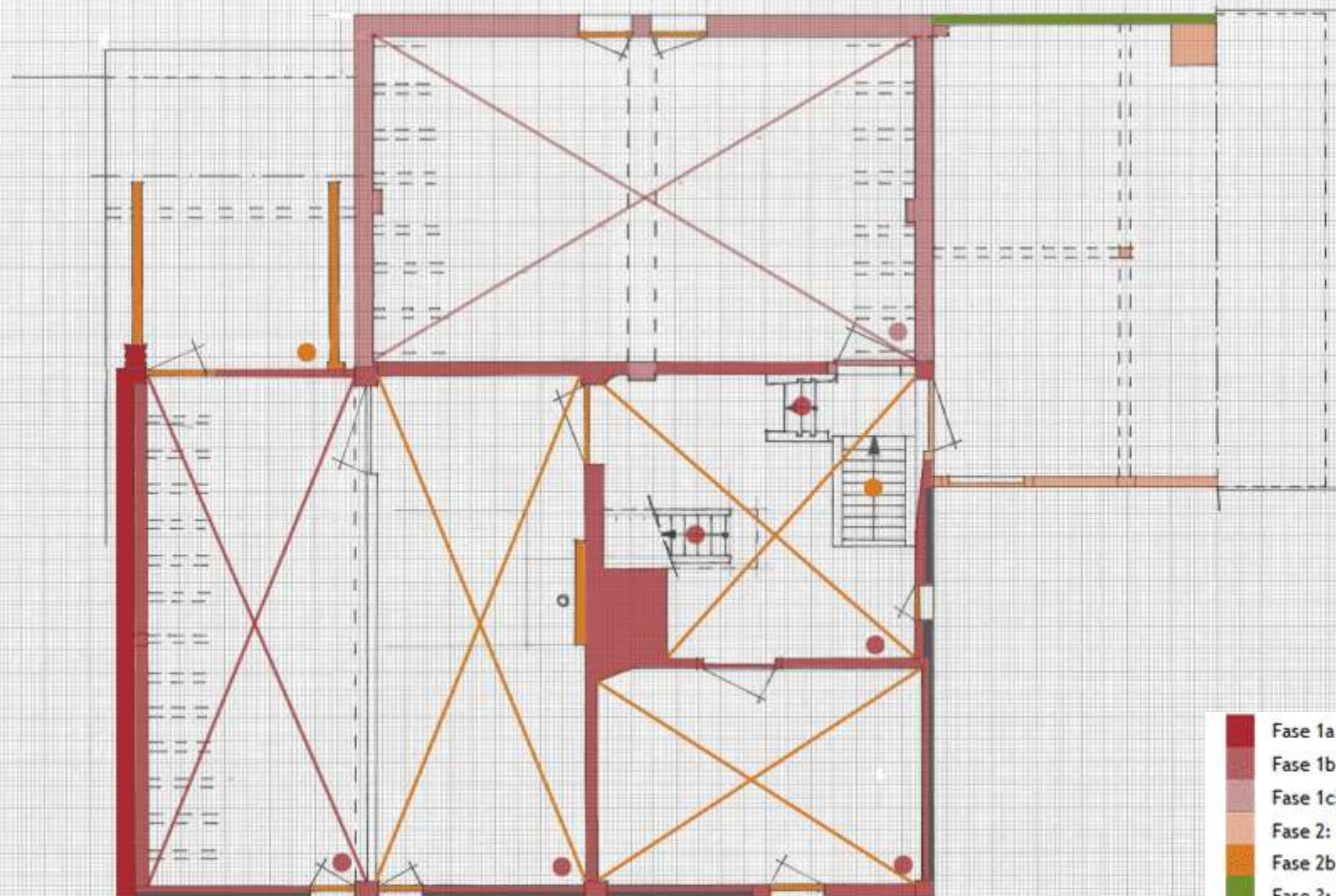

Fasering: Plattegrond begane grond vakwerkhuis (bouwwerk 3)

- Fase 1a: XVII-1829 oude woonhuis
- Fase 1b: XVII-1829 bouwdeel 3a
- Fase 1c: XVII-1829 bouwdeel 3b
- Fase 2: XVIII-XXa
- Fase 2b: 1842-1861
- Fase 3: 1932
- Fase 6: 1991
- Vloerafwerking
- × Plafondafwerking

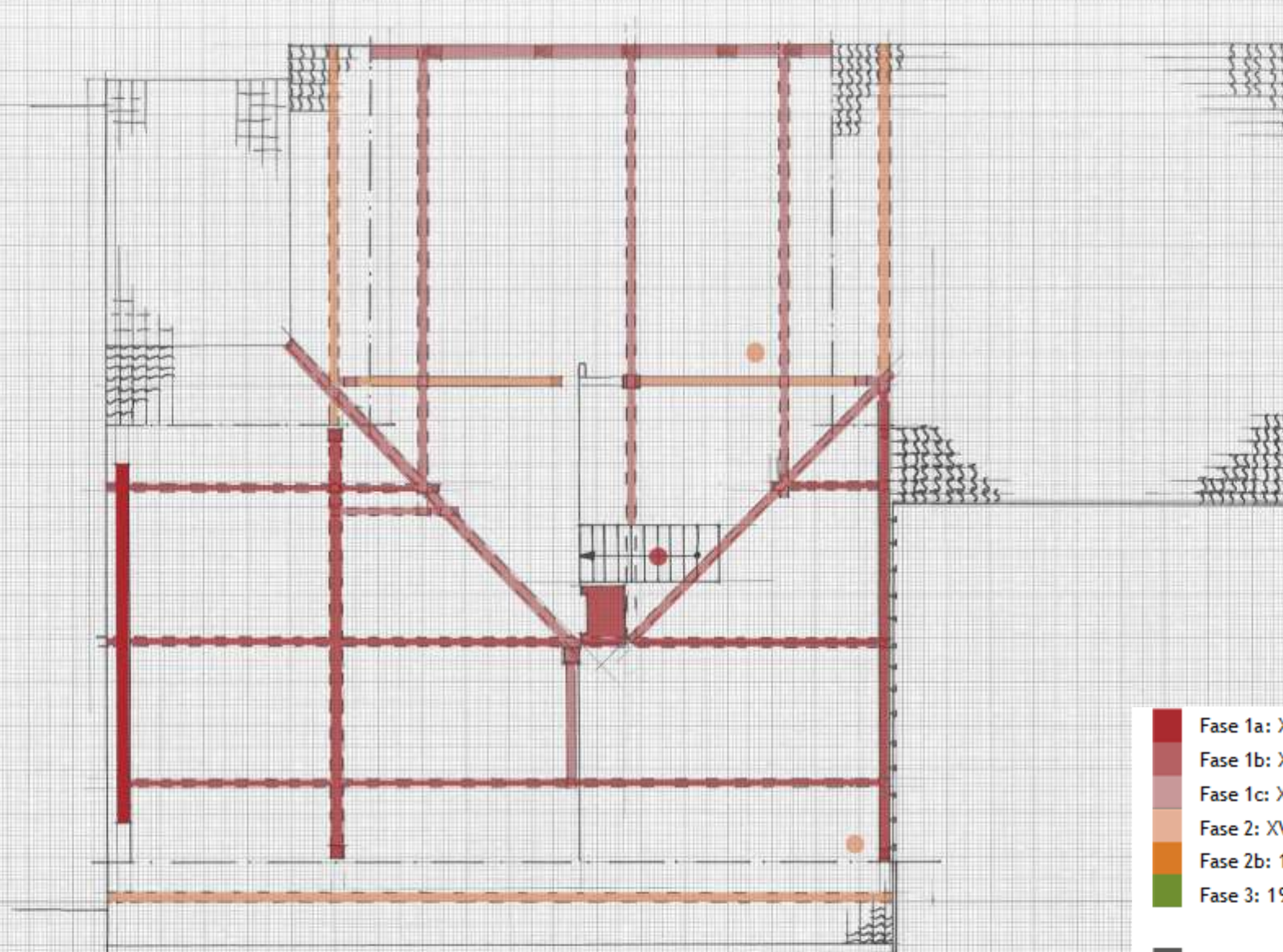

- Fase 1a: XVII-1829 oude woonhuis
- Fase 1b: XVII-1829 bouwdeel 3a
- Fase 1c: XVII-1829 bouwdeel 3b
- Fase 2: XVIII-XXa
- Fase 2b: 1842-1861
- Fase 3: 1932
- Fase 6: 1991
- Vloerafwerking
- Plafondafwerking

Fasering: Plattegrond 1^e verdieping vakwerkhuis (bouwwerk 3)

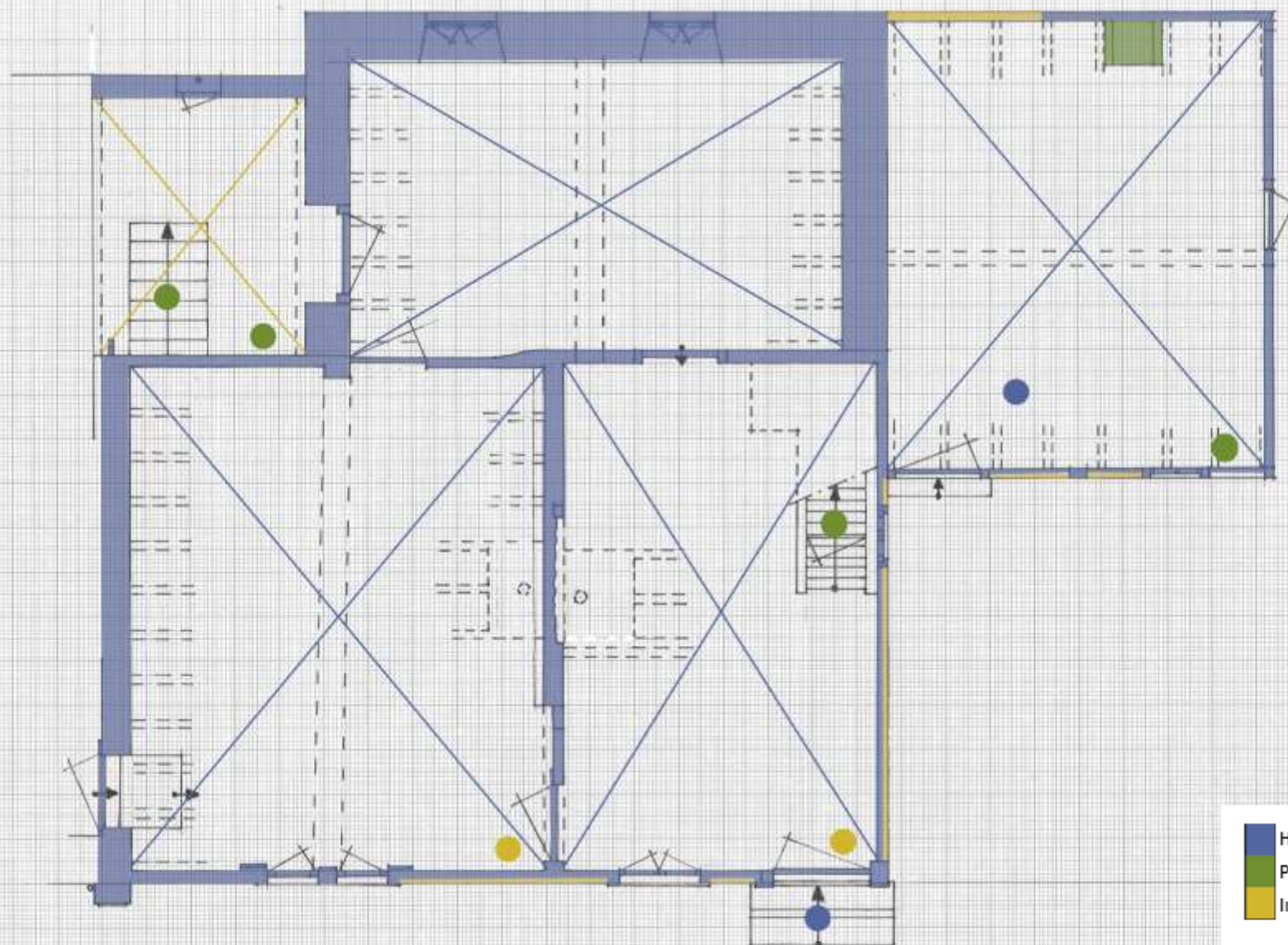

Fasering: Plattegrond zolder vakwerkhuis (bouwwerk 3)

- Fase 1a: XVII-1829 oude woonhuis
- Fase 1b: XVII-1829 bouwdeel 3a
- Fase 1c: XVII-1829 bouwdeel 3b
- Fase 2: XVIII-XXa
- Fase 2b: 1842-1861
- Fase 3: 1932
-
- Fase 6: 1991
- Vloerafwerking
- Plafondafwerking

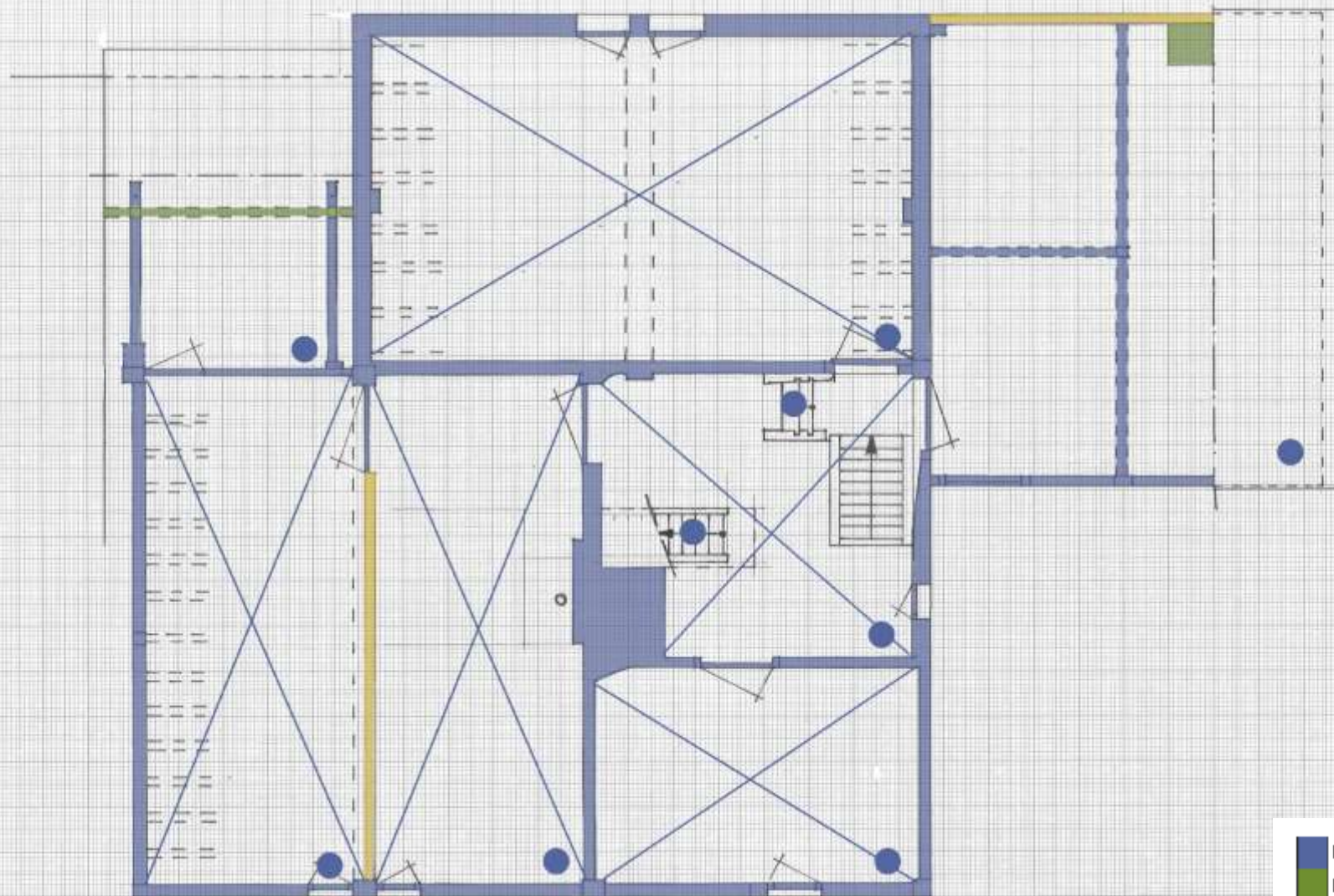

Waardering: Plattegrond begane grond vakwerkhuis (bouwwerk 3)

- Hoge monumentwaarde
- Positieve monumentwaarde
- Indifferente monumentwaarde
- Vloerafwerking
- × Plafondafwerking

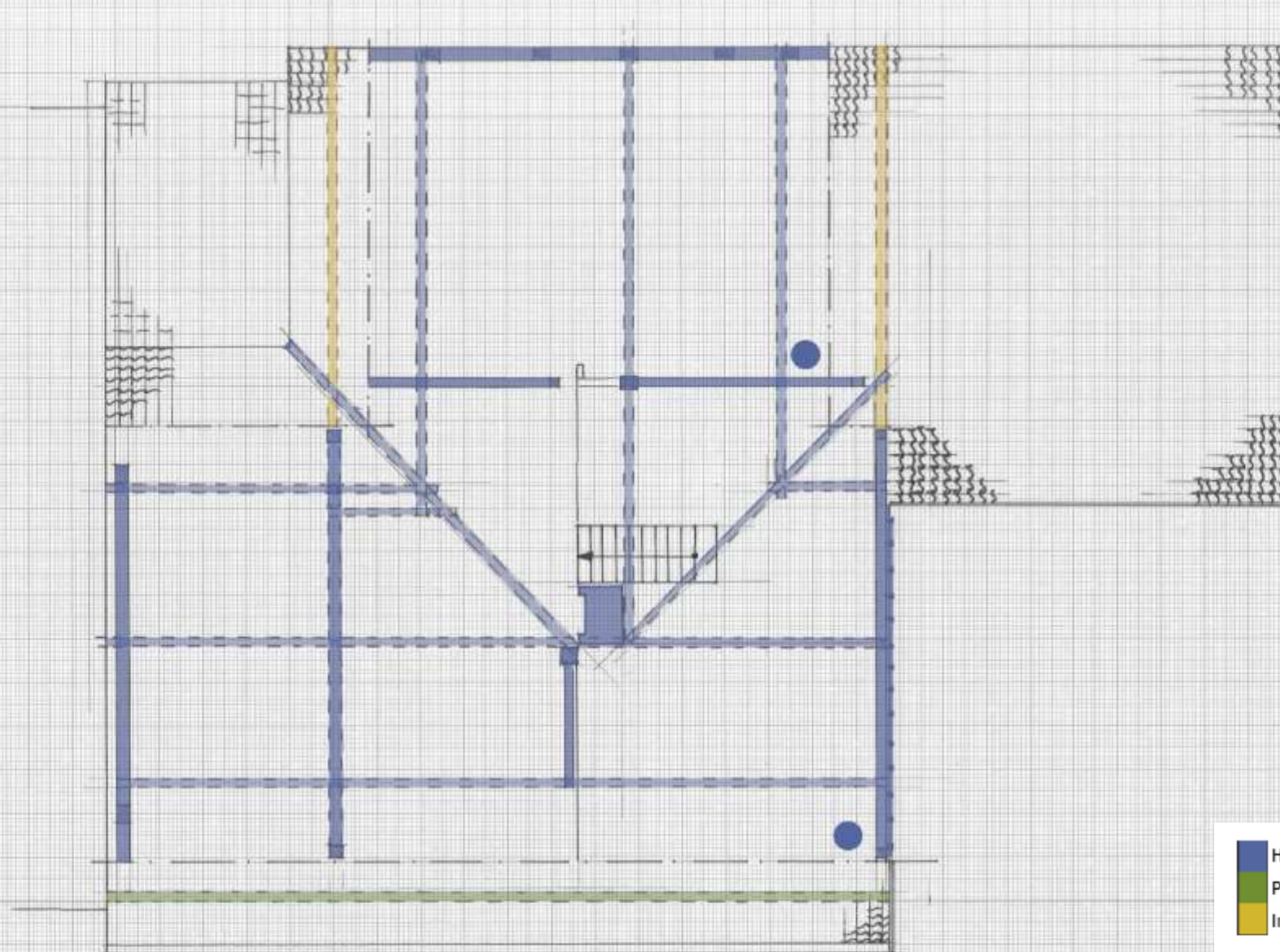

Waardering: Plattegrond 1^e verdieping vakwerkhuis (bouwwerk 3)

- Hoge monumentwaarde
- Positieve monumentwaarde
- Indifferente monumentwaarde
- Vloerafwerking
- Plafondafwerking

- Hoge monumentwaarde
- Positieve monumentwaarde
- Indifferente monumentwaarde
- Vloerafwerking
- Plafondafwerking

Waardering: Plattegrond zolder vakwerkhuis (bouwwerk 3)

